

6 86
M37

ՄԱՍԻՆՆԵՐ - ՋՎԵՒՈՒ

Հրատարակում
Երևան

886
M 37

Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі
С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті

Мәшһүртану ғылыми-практикалық орталығы

Мәшһүр Жүсіп

Шығармалары. 14 том

Павлодар 2013

ӘОЖ 28
КБЖ 86.38
М 37

Редакциялық алқа:

Арын Е.М., Өмірбаев С.М. (бас редактор), Қадысова Р.Ж., Қирабаев С.,
Құсайынов А., Мәшһүр-Жүсіп Қ.П., Арын Р.С., Қасқабасов С.А.,
Жүсіпов Н.К. (жауапты редактор), Әбусейітова М.Қ., Негимов С.,
Дәуітов С., Қамзабекұлы Д., Құдабаев А.Ж., Тұрышев А., Жүсіпов Е.Қ.
(жауапты редактордың орынбасары), Жүсіпов Е.Қ.

Рецензенттер:

А.С. Еспенбетов – фил. ғыл. докторы, профессор;
Д. Ысқақұлы – фил. ғыл. докторы, профессор.

М 37

Мәшһүр Жүсіп Көпейұлы

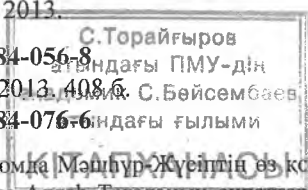
Шығармалары. 20 томдық шығармалар жинағы. –

Павлодар: ЭКО, 2013.

ISBN 978-601-284-056-8

14-том. – 2013. 408 б.

ISBN 978-601-284-076-6

Он төртінші томда Мәшһүр-Жүсіптің өз қолымен жазған еңбегі бойынша Ұлы жаратушы Аллаһ Тағаланың сипаттары, Құран кәрім аяттары мен пайғамбар хадистері жайында баяндалады. Ислам дінінің қағида-шарттары, мұсылмандық міндеттер, Аллаға иман, періштелерге, пайғамбарларға, кітаптарға сену дегенді түсіндіреді.

Кітапта қолжазбаның кейбір құран сүресі, аят, хадис және дұғалар факсимилесі (фотонұсқасы) және кирил әріптерімен транскрипциясы көрсетілген.

ӘОЖ 28
КБЖ 86.38

Еңбекті араб тілінен аударғандар – Қ.Қ. Талқанбаева,
Б.А. Ахметниязов; құрастырып, баспаға әзірлеп, түсінігін
жазған – А.Ж. Көпеев.

ISBN 978-601-284-076-6 (Т.14)
ISBN 978-601-284-056-8 (ортақ)

© Мәшһүр Ж.К., 2013
© «ЭКО» ЖШС, 2013

Бір дұға

Дұға бітірер намаз бағытында:

اللهم اغفر لي ولوالدي والاستاذي والمؤمنين والمؤمنات والمسلمين

Аллаһуммә игфирли уәлиди уәл устәзи уәл мүмин уәл муслимәт уәл муслимин. 3 мәртебе. Әмин деген пенделеріңді жарылқай гөр.

Мағынасы: Иә, Аллаһ! Мені, ата-анамды және ұстазымды, барша мұсылмандарды, ер кісі, әйел кісі бөлсын кешіре гөр.

Құдай соның ішінде жарылқай гөр:

اللهم انى اعوذبك من علم لا ينفع و عمل لا يرفع و دعاء لا يسمع و قلب لا يخشع و نفس لا تقنع و يطن لا تشبع

Аллаһуммә инни ағузубикә мин ғилм лә инфәғу уа ғамали лә иурфәғу уа дүғә лә иусмәғу уа қалбин лә иәхшәғ уа нәфс лә тәкнәғ уа бәтн лә тушбиғ. 3 мәртебе.

Мағынасы: Иә, Аллаһ! Мен пайда бермейтін ілімнен, ақиретте дәрежемді көтермейтін амалдардан, қабыл болмайтын дұғадан, қорықпайтын жүректен, қанағатсыз нәпсіден, тоймайтын қарыннан саған сыйынамын.

قال نبى عليه السلام من كتب هذا دعاء على الكفين لم يكن عذاب القبر لا اله الا الله الحى القيوم

Қалә нәби ғәләйһис сәләм: «Мән кәтаба һәзә дәғә ғәлә әл-кәкин ... ләм иәкун ғәзәб әл-қабр лә иләһә иллә аллаһ әлһақ әлһуккәм лә иләһә иллә аллаһ әл-хәйул кайум».

Мағынасы: Пайғамбарымыз (с.ғ.с.) айтты: Кімде-кім бұл дұғаны жаттаса, қабір азабын көрмейді. Аллаһтан басқа тәңір жоқ. Білуші және хақ Аллаһ, ол мәңгі өлмейді.

Құрандағы әріштер

Үш жүз алты мың алты жүз хуруф [1]. Қырық үш мың жүз жетпіс алиф [2]. Он екі мың төрт жүз сегіз бә [3] Он бес мың жүз тоқсан тоғыз тә [4] ... мың тоқсан алты сә [5] Үш мың екі жүз үш жим [6]

Үш мың тоғыз жүз жетпіс ха [7] Екі мың бес жүз тоқсан ха [8]. Төрт жүз тоқсан дәл [9]... мың үш жүз отыз зәл [10]. Жиырма мың ра [11]. Төрт мың жүз зә [12] ... төрт мың тоғыз син [13]. Екі мың үш жүз шин [14]. Екі мың ... сад [15]. Екі мың жетпіс төрт дад [16]. Екі мың жүз жетпіс та [17]. Алты жүз за [18]. Тоғыз мың екі жүз жиырма айн [19]. Екі мың екі жүз ғайн [20]. Сегіз мың төрт жүз фә [21]. Алты мың жеті жүз үш қаф [22]. Тоғыз мың бес жүз алпыс кәф [23]. Отыз мың төрт жүз ләм [24]. Жиырма алты мың бес жүз мың нун [25]. Алты мың уау [26]. Он мың жетпіс һә [27]. Жеті мың жетпіс сегіз ...мың тоғыз йә [28] құранда дүр.

Хадис шариф

لو داعت من كراغ في كراغ الكراع لو واجبت

Ләу дәғәт мин кирәғ фи кирәғ әлқирәғи ләу уәжибәт.

Мағынасы: Егер судан су ішуге шақырса, сендерге бару уәжиб болады.

قال لا تغارق المنجرة فان الخير فيها و في اهلها الى يوم القيامة

Қалә туғариқу әл-мунжирә фәиннәл хәйр фиһә уа фи әһлиһә илә иәумил қиямәт.

Мағынасы: Ұсталықты игеріңдер. Расында бұл істе қиямет қайымға дейін қайыр бар.

اللهم انى اعوذبك من علم لا ينفع و دعاء لا يسمع و عمل لا يرفع و قلب لا تخشع و نفس لا تقنع و بطن لا تشبع

Аллаһуммә инни әғузубикә мин ғилм лә иәнфәғу уа дүғәин лә нусмәғу уа ғәмәлин лә иурфәғу уа қалбин лә тәхшәғ уа нәфсин лә тәкнәғ уа бәтнин лә тушбиғ.

Мағынасы: Иә, Аллах! Мен пайда бермейтін ілімнен, ақиретте дәрежемді көтермейтін амалдардан, қабыл болмайтын дұғадан, қорықпайтын жүректен, қанағатсыз нәпсіден, тоймайтын қарыннан саған сыйынамын.

Дерек сал намаз азан хисабы шәһл уа һәшт жумғә күн инсабынан (бес ғәд сегіз жұма 85 жұма келеді) һәзәр һәшт сад бәң намаз

(мың сегіз жүз азан намаз) шәш һәзәр уа һәшт сад һәшт рәкәғәт фәрд намаз (алты мың сегіз жүз сегіз рәкәғәт парыз намаз).

Шиһәр һәзәр уа шәт рәкәғәт суннат(төрт мың алпыс рәкәғәт сүннет). Уа һәзәр уа һәштә дүр рәкәғәт уитр уәжиб(бір мың сексен рәкәғәт уитр уәжиб). Жамғысы 11мың 9 жүз 48 рәкәғәт. Тәммә шад.

Күн есімдері:

«يوم الجمعة» Иәумул жумғә [29]

«يوم السبت» Иәумус сәбт [30]

«يوم الاحد» Иәумул әхәд [31]

«يوم الاثنين» Иәумул иснәин [32]

«يوم الثلاثاء» Иәумус суләсә [33]

«يوم الاربعاء» Иәумул әрбиғә [34]

«يوم الخميس» Иәумул хәмис [35]

Әзин күн салфи [36] өзінді өзің паң санау, өзінді бөтен кісіден үстем көру, аузыңа не келеді соны сөйлеу бұл – мазмум харам [37] сипат дүр. Шаматта біреуге қаза биле зарар келгеннен шаттық, оған көптен сол лайық еді деп қуанып тұрмақ – харам сипат дүр.

Сүйісу бес түрлі

Бірі шәһуат [38] жұмағының сүйісуі.

Бірі махаббат: ғашық муғшақ [39] сүйісуі.

Бірі шәфәкәт [40] Ата-ананың баласын сүймегі.

Бірі тағзим [41] Шәкірт ұстазын мәруитлар пірін сүймек, ұлықтау үшін қол ұстағанда қолынан сүймек.

Бірі мәудәт [42] Достықменен сүйісу. Жауын бірлен ұрыс тоқыс қоян жылы жиырма алтыншы ғануарда басталды.

Үш мың тоғыз жүз жетпіс ха [7] Екі мың бес жүз тоқсан ха [8]. Төрт жүз тоқсан дәл [9] ... мың үш жүз отыз зәл [10]. Жиырма мың ра [11]. Төрт мың жүз зә [12] ... төрт мың тоғыз син [13]. Екі мың үш жүз шин [14]. Екі мың ... сад [15]. Екі мың жетпіс төрт дад [16]. Екі мың жүз жетпіс та [17]. Алты жүз за [18]. Тоғыз мың екі жүз жиырма айн [19]. Екі мың екі жүз ғайн [20]. Сегіз мың төрт жүз фә [21]. Алты мың жеті жүз үш қаф [22]. Тоғыз мың бес жүз алпыс кәф [23]. Отыз мың төрт жүз ләм [24]. Жиырма алты мың бес жүз мың нун [25]. Алты мың уау [26]. Он мың жетпіс һә [27]. Жеті мың жетпіс сегіз ...мың тоғыз йә [28] құранда дүр.

Хадис шариф

لو داعت من كراغ فى كراغ الكراع لو واجب

Ләу дәғәт мин кирәғ фи кирәғ әлкирәғи ләу уәжибәт.

Мағынасы: Егер судан су ішуге шақырса, сендерге бару уәжиб болады.

قال لا تغارق المنجرة فان الخير فيها و فى اهلها الى يوم القيامة

Қалә туғариқу әл-мунжирә фәиннәл хәйр фиһә уа фи әһлиһә илә иәумил қиямәт.

Мағынасы: Ұсталықты игеріңдер. Расында бұл істе қиямет қайымға дейін қайыр бар.

اللهم انى اعوذبك من علم لا ينفع و دعاء لا يسمع و عمل لا يرفع و قلب لا تخشع و نفس لا تقنع و بطن لا تشبع

Аллаһуммә инни әғузубикә мин ғилм лә иәнфәғу уа дүғәин лә иусмәғу уа гәмәлин лә иурфәғу уа қалбин лә тәхшәғ уа нәфсин лә тәқнәғ уа бәтнин лә тушбиғ.

Мағынасы: Иә, Аллаһ! Мен пайда бермейтін ілімнен, ақиретте дәрежемді көтермейтін амалдардан, қабыл болмайтын дұғадан, қорықпайтын жүректен, қанағатсыз нәпсіден, тоймайтын қарыннан саған сыйынамын.

Дерек сал намаз азан хисабы шәһл уа һәшт жумғә күн инсабынан (бес гәд сегіз жұма 85 жұма келеді) Һәзәр һәшт сад бәң намаз

(мың сегіз жүз азан намаз) шәш һәзәр уа һәшт сад һәшт рәкәғәт фард намаз (алты мың сегіз жүз сегіз рәкәғәт парыз намаз).

Шинәр һәзәр уа шәт рәкәғәт суннат(төрт мың алпыс рәкәғәт сүннет). Уа һәзәр уа һәштә дүр рәкәғәт уитр уәжиб(бір мың сексен рәкәғәт уитр уәжиб). Жамғысы 11 мың 9 жүз 48 рәкәғәт. Тәммә шад.

Күн есімдері:

«يوم الجمعة» Иәумул жумғә [29]

«يوم السبت» Иәумус сәбт [30]

«يوم الاحد» Иәумул әхәд [31]

«يوم الاثنين» Иәумул иснәин [32]

«يوم الثلاثاء» Иәумус суләсә [33]

«يوم الاربعاء» Иәумул әрбиғә [34]

«يوم الخميس» Иәумул хәмис [35]

Әзин күн салфи [36] өзиңди өзиң паң санау, өзиңди бөтен кісіден үстем көру, аузыңа не келеді соны сөйлеу бұл – мазмум харам [37] сипат дүр. Шаматта біреуге қаза биле зарар келгеннен шаттық, оған көптен сол лайық еді деп қуанып тұрмақ – харам сипат дүр.

Сүйісу бес түрлі

Бірі шәһуат [38] жұмағының сүйісуі.

Бірі махаббат: ғашық муғшақ [39] сүйісуі.

Бірі шәфәкәт [40] Ата-ананың баласын сүймегі.

Бірі тағзим [41] Шәкірт ұстазын мәруитлар пірін сүймек, ұлықтау үшін қол ұстағанда қолынан сүймек.

Бірі мәудәт [42] Достықменен сүйісу. Жауын бірлен ұрыс тоқыс қоян жылы жиырма алтыншы ғануарда басталды.

Хадис шариф

اعوذ بالله من الشيطان الرجيم
بسم الله الرحمن الرحيم
احديث شريف
يا ارحم الراحمين ارحم
من في الارض ارحمكم من في السماء
حديث شريف
الانسان عبده الاعيان
حديث شريف
من لم يشكر لم ينسك الله
حديث شريف
من يعلم علمه يعلم الله ^{تعالى}

Ағузу биллаһ мин шайтанир ражим. Бисмиллаһир рахманир рахим. Хадис шариф: Өррахман иә-әрхәмһ әррахим әрхәму мән фил арди иәрхәмқум мән фил сәмә.

Мағынасы: Қуылған шайтаннан Аллаһқа сыйынамын. Аса қамқор ерекше мейірімді Аллаһ атымен бастаймын. Кім рақым жаса-са, Аллаһ Тағала рақымшылық жасайды.

«Әл инсән ғәбидул ихсән».

Мағынасы: «Адам баласы – жақсылықтың құлы».

«Мән ләм иәшкуру ләм иәнкуруллаһ».

Мағынасы: «Кімде-кім шүкіршілік қылмаса, ол – Аллаһқа жек көрінішті».

«Мән иәғмәл би ғилм иәғләмуллаһ тағала мә ләм иәғләмәһу».

Мағынасы: «Кім біліммен амал қылса, Аллаһ білмеген нәрсесін үйретеді».

Хадис шариф

حدیث شریف

یشیب ابن آدم ویشتب فیہمملتان

اکر ص وطه الاصل

حدیث شریف

من اكل الریح علیہ العسلۃ والصلۃ

من آكل طعام واحد فهو جزیر فی

نیا وال منافع فی الاصلۃ

قال الرب علیہ سلام من آكل الطعام

مع طالب العلم لا عذاب فی الجراء الا

حساب فی یوم القیامت

والجبل عند الله ولو كان زاھدا

ارباعی عجب الله ولو كان فارحاً

الحاشی لا بد فی الجنة

Хадис шариф иушиб ибн адам уа иушиб фиһи хәсләтән әлмард уа тәуәл әмәл.

Мағынасы: Адам баласы өскен сайын, екі нәрсе де өседі: ауру болуы, ұмытуы.

Қалә нәби ғәләйһис солату уас-сәләм: «мән әкәлә тәғәм уәхид фәһуә хинзир фи иәнәуәл мунафиқ фи әхирәт».

Мағынасы: Пайғамбарымыз айтты: «Кім тамақты жалғыз жесе, ол осы дүниеде доңыз болады, ал ақиретте екі жүзді секілді болады.

Қалә нәби ғәләйһис сәләм: «мән әкәлә тәғәм мәғә тәлиб әл-ғилм лә ғәзәб фил-қәбрәһу иллә хисәб фи иәум әл-қиәмәт».

Мағынасы: Пайғамбарымыз айтты: «Кім білім жолында жүрген адаммен тамақтанса, қабір азабынан және ақирет есебінен аман болады.

Уалбухлу ғәду аллаһ уа ләу кәнә зәһидә хәбибу аллаһ уа ләу кәнә фәсиқ әлхәсид лә иәдхул әлжәннәт.

Мағынасы: Сараңдық Аллаһтың жауы, егер тырысушы болса да. Ал егер жомарт болса Аллаһ оны жақсы көреді, тіпті ол кісі пасық болса да, немесе көре алмаушылық болса, жәннатқа кірмейді.

Лә тәхуз мин қауәс әлбақр шәйун.

Мағынасы: Аңшыдан малдан басқа еш нәрсе алмаңдар.

Яғни... Имам Ағзам [43] қырық менен (пенен) алпыс арасында ғәшир [44] болса лә хисаб [45] менен алынады деген. Құнан өгіз болса рубғ [46] әлғәшәр яғни төрттен бірін оннан бірін береді. Тайынша асса үштен бірін, оннан бірін береді деген. Хусаин деген имам қырықтан елуге жетер бір құнан өгіз менен, бір құнан өгіздің құнын төрттен бірін береді дейді. Имам атын айтқан имам Ағзам қиәс фиқһә [47] менен айтады, қиәс фиқһменен айтады. Қиәс фәқһәләннан ғамал қылмаймыз, хадис шариф [48] менен ғамал қыламыз. Пайғамбар айтқан: «лә тәхуз мин әуқас әлбақар шәйун».

Мағынасы: «Аңшыдан малдан басқа еш нәрсе алмаңдар».

Хадис шариф: *الایمان فلايمان ثم الايمان*

«Әлимән фәл-имән сүммәл имән».

Мағынасы: «Иман, сонан соң иман, содан кейін иман».

قال النبي عليه الصلوة والسلام اصحابي كما العجوم بآبهم اقتديتم اهتديتم

Қала әннәби ғәләйһи солат уас сәләм: «уа әсхаби кәннужум биәниәһум иқтәдәитум иһтәдәитум».

Мағынасы: Пайғамбарымыз ғәләйһи солат уас сәләм айтқан: «Кімде-кім менің серіктерім жұлдыз секілді қай біріне еліктесе дұрыс жол тапқандары».

Хадис шариф

حدیث شریف
طلب العلم فریضه علی مسلم مسلمة ۱۲
حدیث شریف حدیث شریف
اطلبوا العلم ولما لم یصل فان طلب العلم فریضه
علی کل مسلم ۱۲ حدیث شریف
اطلبوا العلم من المهدی الی المهدی ۱۲
اطیب الکلب عمل الرجل بیده وکل
بیع خبر و ر الصیفة تمنع الرزق ۱۲
أفضل المؤمنین احسنهم خلقا ۱۲
ایفاء من الایمان ۱۲
من لا یرحمکم لا یرزقکم

Хадис шариф: Талабул ғилм фәридатун ғәлә кули муслимин уа муслимә.

Мағынасы: Әрбір ер мұсылманға және әйел мұсылманға білім үйрену – парыз.

Хадис шариф: Утлубул ғилм уа ла би Син фә әннә талабул ғилм ғәлә кулли муслим.

Мағынасы: Білімді Қытайдан болса да үйреніңдер, әр бір мұсылман үшін білім алу парыз.

Хадис шариф: Әтлубу әлғилм минәл мәһди иләл ләхди.

Мағынасы: Ілімді бесіктен дүниеден өткенкенге дейін ізденіңдер.

Тайб әлкәсб ғәмәл әррәжул бииәдиһи уа кулл иубғ мәбрур әссәб... тәмнәғ әрризқ.

Мағынасы: Істің жақсысы – ердің қолмен жасағаны ... ризықты тоқтатады.

Әфдәл әлмуминин әхсәнунум хулқән.

Мағынасы: Мұсылмандардың жақсысы – көркем мінезді болғаны.

«الحیاء من الإيمان»

«Әлхәйә минәл имән».

Мағынасы: Ұят – иманнан.

«Мән лә иәрхәм лә юрхәм».

Мағынасы: Кім рақымдылық қылмаса, рақымсыз болады.

احب للناس ما يحبونك
 خير الناس ما اتفقهم للناس
 العبد مع من احب حديث شريف
 من احب قدما حشرة الله فامرتهم
 حديث شريف
 الشباب شعبة من جحيم
 حديث شريف
 من احب كرميتاه بعد ان حضر
 اول العلم معرفة الجوارح كالتب
 واحمره تغذيض الى الله تعالى
 العفة سيف باطع من حديث الشريف

Өхәббә линнас мә тухиб линәфсәк хәйру әннас әнфәғуһум линнас әлғәбд мәғә мән әхәббә

Мағынасы: Өзіне қалаған жақсылықты адамдарға қалауы, құлдың істеген жақсылықтары сол істеген адамдарымен бірге.

Мән әхәббә кәумән хәшәрәт аллаһ фи зумрәтиһим.

Мағынасы: «Кім адамдардың жиынын қаласа, Аллаһ Тағала сол жиынынмен бірге».

Хадис шариф: Мән әхәббә кәримәтәһу бәғд әлғәдр.

Мағынасы: «Кімде-кім өзіне абырой, адамгершілік қалас, ұстансын».

«Әууәл әлғилм мәғрифәт әлжәббәр уа әхирһу тәфриду илә аллаһу тағала»

Мағынасы: «Бірінші ілім ұлылықты тану (Аллаһты тану), соңы – Құдіретті Аллаһқа қарызды қайтару».

«Әлуақт сәиф қатиг» хадис шәриф.

Мағынасы: «Уақыт қылып сияқты».

من قال في عمره مرة لا اله الا الله دخل الجنة

Хадис шәриф: Мән қалә фи ғумриһи мәррәт лә иләһә иллә аллаһ дәхәләл жәннәт.

Мағынасы: Кім өмірінде «лә иләһә иллә аллаһ» деп айтып кетсе, жәннәтқа кіреді.

اتخذ العلم فته بركة

Иттәхиз әлғилм фә иннәһу бәрәкәт.

Мағынасы: Ілімді ал, өйткені ілімде берекет бар.

اوله مر من البصل و اخره حلو من الغسل و جاعلت يا اليفاده وما استكتفت

Ғылым үйрену қақында қиындығы. «Әууәл мәррә минәл бәсәл уа әхирһу хәлу минәл ғәсәл уа жәғәлтә билифәдәһ уа мә истәкфәт бистифәдәһ»

Мағынасы: Істің басы пияздай ащы болады, соңы балдай тәтті және оның пайдасын пайдалан.

حديث شريف الدنيا سعت فجعلها طعت

Хадис шәриф: Әддуниә сәғәт фәжғәлһә тәғәт

Мағынасы: Дүние өткенші (өтуші), оны итағат қылумен өткіз.

كل مودة عقدها الطمع وحلها الياس

Куллә мәудәт ғәкдәһә әттәмғ уа хәләһә әлиәс.

Мағынасы: Барлығын махаббатқа байлап (тыю) тырысу хәлін өкiндiредi.

Өтті ойран, кетті сайран бени көр.

Бени көр, бени көрде көр жарығын сенде көр.

Әй, көр баласы деген Зулқарнәин [49] айтқан өлерінде.

Сенбесең жылама деп һәм халқына насихат қылып айтқан.

Ғақидат уа фуруғ [50] уа қариб мәхбуб [51]

1. Ағаш, бұтақ, жапырақ, жеміс.

2. Иқрар [52] тасдиқ [53] ғамал сүннат [54]
 3. Шарифат [55] тариқат [56] мағрифат [57] хақиқат [58]
 4. ... кітаб [59] сүннәт [60] ижмағ [61] қиәс әлфиқһә [62]
 5. Иғтиқад ғәдл [63], фиғлда ғәдл [64], ғамалда ғәдл [65], әхлақта ғәдл [66].
 6. Ғақде ғамал тақуи хал [67].
 7. Иғқаде ғәдл таухид [68], әфрәт тәшрик [69], тәғәрәдә [70].
 8. Тәғтил фиғлде ғәдл [71], кәсіб әфрат хәйр [72].
 9. Тәфрит кадрлі ғамалде ғәдл [73], фарз әфрат руһбәни тәфрит бос әхлақта ғәдл хикмет [74]. Шужәғат ғәфт әхләкте әфрәт [75].
- Ғәдбнің әфрәті тәһуир тәфрит жәбин.
 Иғтидәл шужәғәт шәһуәт әфрәт [76].
 Ишрәһ тәфриті хәмуд иғтидәл [77] ғәфт.
 Хадис шариф: العبد يدير و الله يقدير
 Әлғәбд иудәббир уаллаһ иукәддиру.
Мағынасы: Құл болжайды, Аллаһ тағдырды шешеді.

Дін тағылымы (бірінші әңгіме)

Иманның баяны. Иманың бар ма? Шүкір, Құдайға кім иманымыз бар. Өзімізді мүмин би хақ [78] білерміз. Өз иманымызға шәкіміз жоқ. Үш иғтиқатымыз [79]. Құдай Тағаланы жү...

«Иман» – деп, Құдайдың бірлігін тілменен иқрар [80] қылып, көңілмен расқа тұту. Көңілмен расқа тұтқанлығын тіл менен иқрар қылуды айтады. Иман деген сөздің мағынасы тасдиқ [81]. Тасдиқ мағынасы расқа тұту.

باللسان و تصديق بالقلب بما جاء به من عند الله محمد رسول الله صلى الله تعالى عليه و
 سلم الإيمان إقرار

«Өлимән иқрар билісан уа тасдиқ билқалб бимә жәә биһи мин ғиндаллаһу мухаммад расулаллаһ соллаллаһу тағала ғәләйһи уас сәләм».

Мағынасы: «Иманды тілмен нығайтып, жүрекпен бекіту Аллаһ Тағаладан, пайғамбарымыз Мұхаммад соллаллаһу тағала ғәләйһи уас сәләмнан жеткендей».

Құдайдың бірлігін тілменен иқрар қылып, көңілмен расқа тұту. Хазірет сопы Аллажар айтады: «Құдайдан әр не келді раста білдің уа тілің бірлен иқрар [82] қылдың. Мұсылмандық жолында бол дүр. Иман бұны білмес кісі таң ... ».

Кәне, иманды айтшы: لا اله الا الله محمد رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم

«Лә иләһә иллә аллаһ мухаммад расулаллаһ соллаллаһу тағала ғәләйһи уас сәләм».

«Лә иләһә» ниет мағбуд [83] бір Хақ құлшылық қылмаққа лайықты Аллаһ жоқ. «Иллә аллаһ» мәкір [84] бір Аллаһ Тағаладан басқа. Мұны нәфи исбәт [85] дейді.

اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمد عبده و رسوله

«Әшһәду ән лә иләһә иллә аллаһ уа әшһәду әннә мухаммад ғәбдуһу уа расулуһу» шәһәда [86] беремін хадир [87] шәксіз құлдық қылмаққа лайық Аллаһ жоқ «Иллә аллаһ» мәкір [88] бір Аллаһдан (Аллаһтан) басқа және шәһәда беремін Мұхаммед Мұстафа соллаллаһу ғәләйһи уас сәләм ол Аллаһның (Аллаһтың) құлы дүр және елшісі дүр. Мұны шәһәдатын кәлимасы [89] дейді. Құлы дүр дегенім Яһудлар [90] Ғузайр [91] пайғамбарны Аллаһ Тағаланың ұлы деген. Насрандар [92] Ғиса [93] ғәләйһи сәләмді Аллаһ Тағаланың ұлы деген. Солардай болмастықтан сақтанып құлы дүр деп шәһәдәт беремін.

Иманда неше парыз бар? Жеті парыз бар. Кәне, ол парыздарды айтшы:

امنن بالله و ملا نكته و كتبه ورسله واليوم الاخير والقدر خيره وشره من الله تعالى والبعث بعد الموة

Әмәнту билләһи уа мәләикәтиһи уа қутубиһи уа расулиһи уал иәумил әхири уал қадри хайруһу уа шәрруһу мин аллаһ тағала уал бәғсә бәғдәл мәут [94].

Иман келтірдім, нандым мен ол Аллаһ Тағаланың бірлігіне уа барлығына. Иман келтірдім, нандым мен ол Аллаһ Тағаланың періштелеріне. Ол періштелері ішпейді, жемейді, еркек ұрғашы болмайды. Сопы Аллажар айтты: «тісі ермес алдарның уасфі ирһәм. Билә шәһуәт жаратты шаһ ғәләм». Иман келтірдім, нандым мен ол

Аллаһ Тағаланың кітаптарына және көктен түскен сахиф [95] жүз төрт дүр. Ішіндегі мәшһүрі [96] Тәурәт, Инжил, Забур, Фурқан.

Тәурәт – Мұса ғалейһи сәләмға [97] берілді.

Инжил – Ғиса ғалейһи сәләмға [98] берілді.

Забур – Дәуіт ғалейһи сәләмға [99] берілді.

Фурқан – Құран кәламаллаһ [100] біздің пайғамбарымыз Мұхаммед Мұстафа соллаллаһу тағала ғәләйһис солат уас-сәләмға [101] берілді. Иман келтірдім, нандым мен ол Аллаһ Тағаланың расулдарына [102] әууәлі Адам, әхирі Мұхаммед Мұстафа ғәләйһис салату уас сәләм [103] дүр. Иман келтірдім, нандым мен өлгеннен соң тірілуге. Иман келтірдім, нандым жақсылық уа жамандық бір Құдайдан екендігіне.

Иғтиқадта әһлі сүннәт уал жәмәғәт мәзһәбім [104], һәм ғамалда мәзһәбім нығмет ол зу әлғар әл кәбир әһлі сүннәт уәл жәмәғәтнің [105] иғтиқады қайсы. Оналарның (олардың) иғтиқады үшбулар дүр, Аллаһ Тағала бар дүр, оған еш нәрсе ұқсамас, ол өзі және ешкім [ешбір] нәрсеге ұқсамас. Аллаһ Тағалада жисм [106] де емес, ғард [107] де емес, жауһар [108] да емес. Дене болған нәрсені жисм дейді. Өң, түсі, исі болған нәрсені ғард дейді. Бөлек-бөлек болуға мүмкін болмаған нәрсені жауһар дейді. Аллаһ Тағала бұлардың бірде-бірі емес, сурет һәм емес. Бір нәрсе ұзын болып ұшы болады, бір нәрсе терең болып түбі болады. Аллаһ Тағала ондай емес. Ішпейді, жемейді, өзінен бала тумады, ол өзі және ешкімнен тумалды. Мәкәнға [109] мұқтаж емес. Әуеліне ибтида [110] жоқ, ақырына интиһа [111] жоқ. Алты жәһитден бір жәһит жоқ. Оңнан, солдан, алдан, арттан, үстіден пәк, мүнәззәһ [112]. Бұлардың бірде-бірі емес және ол Аллаһ Тағалаға бір нәрсе уажиб [113] емес. Нуқсан [114] сипаттардан мүнәззәһ дүр. Кәмил [115] сипаттар бірлен мәусуф [116] дүр, қадим [117] дүр, азали дүр, ибдә [118] дүр. Әууәлі уа әхирі [119] жоқ дүр.

Құдайдың бірлігіне дәлелің бар ма? Екі дәлелім бар: бірі – нақл [120], бірі – ғақл [121]. Ғақл болған дәлелім:

قل هو الله احد الله الصمد لم يلد و لم يولد و لم يكن له كفوا احد

«Кул хууә аллаһу аһад аллаһус самад ләм иәлид уа ләм юуләд уа ләм иәкул ләһу куфуән аһад».

Мағынасы: «Ол Аллаһ біреу-ақ. Аллаһ мұңсыз. (Әр нәрсе Оған мұхтаж.) Ол, тумады да туылмады. Әрі Оған ешкім тең емес» Бхлас сүресі. Меккеде түскен. Төрт аят.

Нақл болған дәлелім: *فسبحان الله رب العرش عما يصفون لو كان فيهما الهمّة إلا الله لفسد تا*

«Ләу кәнә фиһумә илһәт иллә аллаһ ләфәсәдәтә фәсубханә аллаһу раббил ғарши ғәммә иәсифун».

Мағынасы: «Егер жер-көкте Аллаһтан басқа да тәңірлер болса еді, албетте екеуі де бұзылып, кетер еді. Ғаршының раббы Аллаһ, олардың жасанды сипаттарынан пәк» Меккеде түскен. Әнбиә сүресі: 22-аят.

Он сипат

- Аллаһ Тағала неше сипат илен танысың?
- Он сипат илан танымын.

Бұл он сипатының сегізі – субути, [122] екеуі – сәлби [123]. Субути сипатлар Аллаһ Тағаланың затында жоқ сипаттар. Әууәл [124] ол Аллаһ Тағаланың затында жоқ нәрселерінің жоқтығын иғтиқатымызда мухкәм [125] тұтып, сонан соң бар болған сипатларның барлығын дәлелдер біріле исбәт [126] қыламыз.

Аллаһ Тағала ғайб уа нуқсанаттан [127] пәк, мунәззәһ [128]. Және кәпірлернің «Ұлы бар, қызы бар» – деген сөздерінен пәк, мунәззәһ. Бұлардың бірде-бірі Аллаһ Тағалада жоқ. Мұны «сәлби» [129] дейміз.

Хазірет сопы Аллаһар айтады: Субути дүр оның сегіз сипаты. Сипат заты емес, не ғайб заты. Яғни Аллаһ Тағаланың затына сәбитлар [130] сегіз дүр. Ол зат, иә сипаттар Аллаһ Тағаланың затымен бірге де емес. Басқада мәфһумән муттахиз [131] болған нәрсені ғайн дейді. Жәйз әләнфәк болған нәрсені ғайр дейді. Жәйз әләнфәк болмаған жәһттен ғайр емес, лә ғайр дейміз. Аллаһ Тағаланың субути сипаты ғайн да емес, ғайр да емес лә һәууә лә ғайр [132] деймісің. Бұл сөзге

түсінік мына бір сөзді айтайын. Өзі төртінші көкте тұрып осы неше дүниені жарық қылып тұрған Күн қысқы үйдің ішіне түсіп, алдымызда орнап тұр. Осы алдымызда тұрған Күн, анау тұрған Күн. Анау тұрғаннан күннен басқа ма, бірге ме? Ал, басқа десең, терезені жабса, онда бұл Күн бұл үйдің ішінде бөлініп қалса керек. Бірге десең, бірге болған нәрсе айрылмайды, сөнбейді. Күннің өзі келіп үйге кірмесе, онан бөлек болып, бұл сәулесі бұл үйдің ішіне кірмесе керек. Осы алдымызда тұрған Күн де анау тұрған Күннен басқа деп те болмайды, бірге деп те болмайды.

Ол Аллаһ Тағаланың зати сегіз сипатларынан бірі хайәт [133] сипаты дүр. Яғни хайәт мағынасы бұл дүр Аллаһ Тағала дәйім тірік дүр, она (оған) әркез өлім болмас. Барша жануар құрт-құмырсқа, бақа-шаян, ұшқан құс, жүгірген аң, жансыз да жанды да ажал тауып, фәни [134] боларлар. Ол Аллаһ Тағала тірік (тірі) дүр. Өзі және мәңгі бақи[135] болар дүр. Хазірет сопы Аллажар айтады: «Әлхайәт өлігім тірік (тірі) дүр, өзге болмас. Олар һәрзі нәпсі, әркез ол өлмес.

Бұған шәк қылса, көпір болады нағузу билләһи мин зәлик [136]. Аллаһ Тағала біз секілді жанмен, денемен тіріклігі жоқ. Еш нәрсесіз, дәнемесіз, тірік біздей жан мен денеге мұқтаж емес. Өзінің заты бірле тірік дүр. Хазірет сопы Аллажар айтады: Өзінің затыдан хайдар ұшал шаһ. Үлкен жисм иләһ [137] жандан мунәззәһ [138] және Аллаһ Тағалаға жан, дене сияқты киер киім, ішер ас секілді мұнан басқа дүниеде, ахиретте керекті болған нәрселер ешбірісі де Аллаһ Тағалаға керек емес. Бұлардың бәрін Аллаһ Тағала өзі бар қылды. Ешбіріне мұқтаж емес, мұңсыз дүр. Барша дүние, әхирет нәрселеріден ол Аллаһ Тағаланы ұқсатудан, яки мұқтаж деуден пәк, тап-таза дүр. Хазірет сопы Аллажар: Керек емес дүр Құдайға еш қосғаны дүр. Барша ғаламнан осал хай емес. Мұқтаж еш іске Хақ Тағала жібермегіл көңілді сеп Яғни Аллаһ Тағала пәлен орында, төмен-жоғарыда деп, бұлайша сөз айтудың бәрі күпірлік дүр.

Хазірет сопы Аллажар: Егер мұндаға жіберерсің көңілді. Салар шайтан [139] көңілге өзге жолды. Егер мұндай ой ойласаң, шайтан гәләйһи ләғин жолдан шығарып, аздырып көпірлер қауымынан бо-

лып, тозақтың қақ төрінен орын алады. Ал балалар Құданың бірлігін, хақлығын біліп, иғтиқад [140] қылып, Аллаһ Тағала хақында басқа сөз жарамас.

Яғни Аллаһ Тағала зати сипаттарындан бірі ғылым дүр. Аллаһ Тағаланың білмегі бұл дүр. Ғайыптағы нәрсе – әшкере нәрсе, бәрі бірақ иәрседей дүр. Аллаһ Тағаланың қасында жәмиғ [141] жаратылған нәрсені білер керек. Жоқтан барлыққа келсін, мейлі бардан жоқ болсын. Олардың көңілінде ойларыны, сүйеклеріні быт-шыт, бөлек болып кетпесе де, олардың қайарада екенін, адамдарының айтылмаған сөзді, айтылатын сөзді бәрін ол Аллаһ Тағала тасқа таңба басқандай білер. Яғни жәмиғ халайық өлген кісісін өткен замандағы нәрсені біздердей ұмытпайды. Және ілгері алдында келетін ажалдан, қадимдан [142] біздерді жаратпастан бұрын білер. Мінеки, бір мысал: сіздерні (сіздерді) түсіруге бір шыбынның қанаты иә аяғы сынса, оның қанаты қай жерге түсіп шіріді? Қиямет күні қай жерге түскенін ұмытпастан өлік қалпында қанат беріп, жан беріп тірілтеді. Міне, Аллаһ Тағала бір шыбынды солай сақтап үйіріне қайта қосады. Жалғыз бір шыбын дейсің бе, дүниеде болсын, мейлі, қайда болсын-- онда болсын: жан-жануар, құрт-құмырсқа, бақа-шаян, ұшқан құс, жүгірген аң, адам, періште, жын, пері, шайтан – баршасының халін білер. Баршасын жүргізіп, тұрғызып ризық – несіп беріп, бәріне өлім берін, дүниені пәни қылып, ақыретті бақи қылып, баршасын жаратқан парыз- деген ғалым дүр.

Үшінші сипаты – әй, балалар, не жақсылықтан, не жамандықтан ой ойласаң Аллаһ Тағала қасында бәрі мәғлум [143]. Кереметін екі иығында тұрған періште – олар ойлаған нәрсені білмейді. Егер біреудің көңіліне бір күнірлік нәрсе туса онымен кәлір болмайды. Ондай ой ойласаңдар кул нууә аллаһ ахадні [144] оқыңыздар. Жеті мәртебе күпірліктен, ойдан сақтасын! Және Аллаһ Тағала кімнің жүргенін, тұрғанын, ұйықтағанын біреудің қайда барғанын не хал болғанын – бәрін білер.

Ол ұлы Аллаһ Тағаланың затына сегіз сипатының бірі – құдірет сипаты дүр. Яғни, дүниеде жанды болсын, жансыз болсын болған

мәхлук [145], болмаған мәхлук дүниеде уа әхиретте (ақиретте) баршасы оның құдіреті дүр. Бір хайуан жанды, бір хайуан жансыз болмағы, біреу бай, біреуі жарлы, біреу ғалым, біреу мұсылман, біреу кәпір болмағынын бәрін тақдирде [146] білді. Аллаһ Тағала көзімізге көрініп тұрған нәрселер дүниеде, әхиретте болмаған тақдирдан тысқары емес дүр. Әй, балалар, Аллаһ Тағала сіздерді тақдирда біліп, хукім [147] қылып, сырттан пішіп, жарлы болмағыңызға, надан болмағыңызға біліп жазған жоқ. Бірақ, өзіңіздің сондай болатұғыныңызды біліп жазды. Тақдирда бізді жазып қойды деп жалқау болмаңыздар. Ғылым-білім танындар, надандықта қалмай.

Хазірет сопы Аллаһар айтқан: «Иәқин белгілі қаза бірле қадір дүр. Яғни мәхлуқтарының не қылғанын, не сөйлегенін жалған ба иәки [яки] түзу тұру ма. Өтірікшіден дұшпан әркім ғылым-білім иесі болса, бір кәләм жалған болса, Аллаһ Тағала бір нәрсені тілесе, бір нәрсені қаласа, бол десе, сайман-аспап керек емес, істеп тастауға біздей мұқтаж емес. Халайықтың жәмиғ дәулі уа қәулі емес бірз... тақдир мәулі. Ирәд [148] илегіш хәләк ғәләм [149]. Әр існi бол дедi болды ...». Аллаһ Тағала пенделерде не істесе, не хукім қылса ықтиарлы дүр. Құдретті күшті дүр. Біздей аяқ-қолмен жұмыс қылмайды. Мәселе, қол мен аяғы болса, мұқтаж болады ғой. Мұқтаж болса, Тәңір деуге қосылмайды ғой. Патша ғәззә уа жәллә [150] мұңсыз дүр. Еш нәрсеге мұқтаж емес дүр. Не айтса еркі бар, құдіреті бар. Қолы бірлен жаратты деме. Егер біреу талас қылса, Құранда «иәд» ләфзін [151] неге келтірді, не үшін айтты? «Қол» мағынасын ... Құранда айтады: «يد الله فوق أيدهم»

«Иәдуллаһи фәуқа әидиһим» [152]

Бұл аяттан мәғлум [153] болды «Аллаһ Тағала қолы бар» –деген жауап береміз, «иәд»тің хас мағынасы – қол. Хақиқат анық мағынасы – Құдырет дүр. Хош құдірет мағынасы болғанда, «иәд» ләфзі Аллаһ Тағаланың сипаттарынан – бір сипат болды, басқа мағына болмады. Сопы Аллаһар айтады: Кәләм хақда кім ... иәд оның бір уасфі [154] дүр. Әй, адамзат, егер біреу сұраса, «иәд» ләфзі

Құдірет мағынасында екенін қайдан білдің?» – десе, не деп жауап береміз? Ұлы имамлар айтқанлар дүр мағнасы бірлен білдік» – деп. Хазірет сопы Аллажар айтқан: Ахмед білді Құран мағынасын түзу көңілні қоймағыл шын әр қайсы жүз өткен имамлар дүр, ұстай білділер, қисық жолға жүрмеділер. Бұл айтқанлардан басқа ой-көңілні әр жаққа жіберіп, азғышлардан болмаңыздар.

Хазірет сопы Аллажар айтқан: «Ол ұлы Аллаһ Тағаланың зати сегіз сипаттарының бірі – басар [155] дүр. Басарның мағынасы көрмек дүр. Біздің көзімізбен көруіміздей емес, Аллаһ Тағалаға алыс болсын, жақын болсын, мейлі машриқ [156], мейлі мағриб [157] болсын, мейлі маған десе жеті қат көктің үстінде болсын, мейлі тіпті онан да арман жеті қат жердің астында болсын, Аллаһ Тағаланың көруіне алақанның аясының көлемінде, онанда асан жеңіл дүр. Басар мағынасы – көрмек, сәмиғ – естімек. Естімек, көрмек дүр. Құдыреттен құлақтың, көздің ермес белгілетін. Естімек, көрмек дүр Құдыреттің құлақтан, көздең айырмас белгілі әй тән. ...

Ол ұлы Аллаһ Тағаланың зати сегіз сипаттарындан бірі – самиг [158] дүр, мағынасы – естімек дүр. Аллаһ Тағала біздей құлақпен естит (естид) деп ойламаңыз. Біздер өзімізбен отырған үйдегі дауысты естіміз, басқа үйдегі дауысты, басқа жерлердегі дауысты естуге шамамыз жоқ.

Төрт асыл

Төрт асыл бар. Бұл төртеуі бір кісінде түгел болса – ол мүмин [159] мұсылман. Егер бұл төртеуі табылмаса мұсылмандығы түгел болмайды. Бір де бірі болмаса, ол нағузу биллаһи [160] – кәпір болады. Егер біреуі бар болып табылып, үшеуі жоқ болса – мунафиқ [161]. Егер екеуі бар болып табылып, екеуі жоқ болса – фасиқ [162] болады. Егер үшеуі бар болса, бірі жоқ болса – мубтадиғ [163] тозақтың иті болады. Төрт асыл – осы тілмен иқрар көңілмен расқа тұтуымен, фамал қылу, пайғамбарымыздың сүннетімен жүруі шат.

«المبتدیع کیلاب اھیل النار حدیث شریف»

«әлмубтәдиг киләб әһл әннар».

Мағынасы: «Жаңалық енгізуші қомағайлар – тозақтық».

Аллаһ Тағала хабибне [164] бес нәрседен хабар бермеді. Ол қиямет қашан болады. Оның мауғуд [165] уақытын білдірмеді.

Екінші – жаңбыр қай күні жауады оны білдірмеді.

Үшінші – қатынның қарнындағы бала қай күні туады. Ер ме, әйел ме, оны білдірмеді. Онан ешкім хабары болмады.

Төртінші – жұмыс әркімге мағлум, ертең не жұмыс, заман қандай болатұғын білдірмеді. Онан ешкімнің хабары болмады.

Бесінші – адам қай жерде туатынын әбден білді, һәм мағлум қай жерде опат боларын еш бір жан білмеді. Онан хабар бермеді.

Дін тағылымы (екінші әңгіме)

Нәпсі әммәрә[166] дәқиәнус оған табиғ болғандар һәуиә һәуисун[167] тәкапарлық, күншілдік, сарандық, кекшілдік Нәпсі әммәрәнің табиғатын тәхт қылып, бүтін денеге иелік уа қожайын болуды хәсән ана ниетлік денесін ұстатып хуббі әкіл [168], хуббі шурб [169], хуббі жимағ [170], хуббі нәфси [171], хуббі уәләд [172], хуббі жан [173]. Осы жетеуін содай орнына көтерген. «Әркім сүйгенінің кұлы»- дегені осы сөзге айтылады. Соның хақында аят, ахбар көп. Рух [174], ғақыл [175], қалб [176], сир [177], хафи [178], ихфа [179], қууат [180] қудси [181] хаиәт [182] шариф би исм куллаһум [183]. Бұл әфус шәһәрі өзіңнің денең, ол кәһф болған тауда өз денең дәқиәнусде, денеңде асхаб күф болған жеті берзекте өз дене.

Дін қандай?

«ارايٰت الذیٰ یٰکذب بالذین فذلک الذیٰ یدعّ الیٰتیم ولا یخضّ علیٰ طعام المسکین»

«Ағузу биллаһ мәғә исмуллаһ. Араәитәл ләзи юкәззибу биддин фәзәликәл ләзи ядғул ятим уа лә иәхудду ғәлә тағамил мискин».

Мағынасы: «Аллаһқа сыйынамын, Аллаһтың атымен. Мұхаммед сондай дінді өтіріксігенді көрдің бе? Міне, сол жетімді

қақпайлағанды, міскінді тамақтандыруға қызықтырмайды» Меккеде түскен. Мәзун сүресі 1-3-аят.

Мағына шариғы айа көрдің мү... уа һәм анық білдің ме қиямет күнінің хақлығына нанбағандарды, қиямет қайым болып, Құдай алдына баруына иқрар уа тасдиқы [184] болмағандарды. Шын дінде болмай, жалған дінді ұстап жүргендерді. Ол кім десең жетімге қаһар қылғандар, жетімді аяп мүсіркемегендер. Уа және екінші кім десең мискиндерге [185] тағам беруге өзі һәм сараң болып, басқаларға да бер деп қыздырушы (қызықтырушы) болмағандар. Жетімдерді уа мискиндерді махрум [186] қалдырып, оларға жаны ашымағыз, аямағыз, мүсіркемегіз болмай, қатал болып жүріп, құр намаз оқығыштарның хақында айтылған. Фәбис жәзәиһи [187] олардың жазасы мынау дегендей. Уа мүмин мүсылман болып, бір-біріне жәрдемін тигізіп болыспайды. Мұндай жандар дінсіз, диянатсыз [188]. Құр намаз бұларды дінде қыпалмайды. Діни мағынасы – насихат. Насихат мағынасы – жаны ашымақ. Қанша жаның ашып айтқан сөз құлағына кірмейді. Уа ләкин лә тухибунә әннасихин делінген.

Мағынасы: «Бірақ сендер үгіттеушілерді жақсы көрмедіңдер» – деді.

Екінші: Рас сөз жағымды болмайды делінген.

Хожа Хафиз

..... үшбу Хожа Хафиз сөзінің тәфс... қазақ жақсысы хұб шешіп сөйлеген. Сонда екеуі бір жерде отырып айтқан емес, екеуі екі заманда бірінікін-бірі естімей сөйле[ген].

Барлы, барлы, барлы тау,
Басы есеннің малы жау.
Ұйқыға мас, қабақ жау.
Ішпей жүрсе тамақ жау.

Жыртық үйге тамшы жау.
Арық атқа қамшы жау.

Тебеген болса биен жау.
Кетеген болса түйең жау.

Қашқақ болса атың жау.
Тіл алмас қатын жау.
Ұрысқақ болса ұлың жау.
Керіскек болса келін жау.

Ұл он беске жеткенше,
Қолға ұстаған қобызың,
Ұл он бестен асқан соң,
Тіл алмас доңызың.

Көкбектен алып ... ,
Жасында күйеу алмас
Бәрінен өткен қызың жау.

Паң болма пәсік бол!
Жасық болма пысық бол!
Жалқау болма, қайратты өткір бол!

Уа, пайғамбарымыз Мұхаммад Мұстафа ғәләйһи солат уас сәләм: «хәйр мин уммәти әхәддуһә [189]» – деді. Яғни: «менің үмметімнің хайырлысы өткіррегі». Қанша пайғамбарлар өтіпті әр қайсысы бір кәсіппен нан жепті. Ол жақсыларың Құданы (Құдайды) танып дүр. Әркез кісіден ... қылмап дүр. Қыдырған бірле рызықың қадірі ... кетер. Қадірің қадірден әркез ... бәни

Дін тағылымы (бесінші әңгіме)

Адам кім? Аллаһ Тәбарак уа Тағала: «Иә, адам» дейді. «Уа инсан» [190] дейді. «Уа нас» [191] дейді. Ләфз [192] адам жаратылмастан бұрын атанған аты еді. Бұл атпен атанылған кәрәмі еді. لقد و کرّمنا بنى آدم وحملنهم فى البر والبحر

«Уа ләқад кәррәмнә бәни әдамә уа хәмәлнәһум фил-бәрри уал бәхри».

Мағынасы: «Расында адам баласын ардақтадық. Сондай-ақ оларды құрлықта да, теңізде де көліктендірдік» Меккеде түскен. Исра сүресі. 70-аят.

Алиф [193] дей тік тұрсын, дәлдей [194] рукуғ [195] қылып иіл-сін. Мимдей [196] сәждеде [197] жатсын деп бұл уәждан адам дейді. Олай болғанда намаз оқымағанды адам деуге жарамайды.

وما خلقت الجنّ والانس إلا ليعبدون

«Уа мә халәқту әл-жиннә уал инсә иллә лиәғбудунә».

Мағынасы: «Жын мен адамзатты өзіме құлшылық қылулары үшін ғана жараттым». Меккеде түскен. Зарят сүресі. 56-аят.

Жан мұрынға кірісімен мұрын жыбырлап түшкіріп ауызға жан барып қалып әлхамду лилләһ [198] -деп хамд [199] айтады. Онда Аллаһ Тағала періштелеріне ... қылды қараңызлар мына пенденің һәммәтін, талаптысын. Денесінің оннан біріне жан бармай жатып м[аға]н хамд айтып мұнысы лайыққа қ...ты барлығын білдіріп ... қылды. Мұның аты инсан [200] болсын деді. Бұл инсан деп атағанлығы латиф [201] еді. Латимф мағынасы достық. Өз бергенін азсынады дейді, достың бергенін көпке санайды. Ол патша Құдайдан табылады, басқадан табылмайды. Біздің аз ғұмырымызда аз ғана айтқан зікірімізді *و اذكر والله ذكرا كثيرا*

«Уазкуруллаһ зикрән кәсирән» деп көпке санады.

Мағынасы: «Аллаһты көп еске алыңдар».

Өзінің дүниеде пенделеріне қанша меһрбанлық қылып бергенін азға санап *قل متع الدنيا قليل*

Құл матағуддуниә қалил дейді.

Мағынасы: Дүниенің пайдасы аз ғана.

Инсан деп атамағы аса жақсы сүйіп қойған ат екендігі аят кәрімден аңланады *لقد خلقنا الانسان في احسن تقويم*

«Ләқад халақнәл инсәнә фи әхсәни тақуим» -деді.

Мағынасы: «Расында адамзатты көркем бейнеде жараттық» Меккеде түскен. Тин сүресі. 4-аят.

... оның суретін «иә әиуһән нас» -деді.

Мағынасы: «Әй, адамдар!».

Нәдә қәһр нәсиәннән муштәқ Құдайдың Құдайлығын ұмытып кетпесдей болған соң азру ... атағандығы болды. Мұнан мағлум [202] болды адам болуға, инсан болуға тырысу керек. Әз жумлә нас болу жарамайды. Қазақта бір жақтырмаған кісісін осы нас шіркін, не білуш еді дейді. Сол нас «иә әиуһән нас»- дің мағынасы екен.

Екінші бір шарт сөз «ان الله اشترى من المؤمنين انفسهم وامولهم»

«Иннә аллаһә иштәрә минәл мумининә әнфусәһум уа әмуәләһум» – деді.

Мағынасы: «Күдіксіз Аллаһ муминдердің жандарын, малдарын жәннатпен айырбастап алды». Мединеде түскен. Тәубе сүресі. 111-аят.

Нәпсіден мұрад намаз, ораза. Малдан мұрад зекет хайр ихсан [203]. Аллаһ Тәбарак уа Тағала пенделерінің нәпсі малын харидар [204] болды. Әһрне ғайбин өзі біле тұрып алды, енді ...да қайтпайды хайр бұл мутәхикқа Аллаһ Тағал пенделерінің нәпсіне малына харидар болған, қалбна [205] неге харад болмаған. Қалбна бұл бағс [206] дін харад болмады. Пенде мүминнің қалбы Құдайының күдіретіне тән нәрсе «يحبهم ويحبونه».

«юхиббуһум уа юхибунә»- нің орны радиаллаһу ғәнһум уа раду ғәннің орны.

Мағынасы: «Ол оларды сүйеді, олар оны сүйеді».

«فانكروني انكركم» «фәзкуруни әзкурукум»-нің орны үш жүз алпыс рахмет назарымен қылып тұрады.

Мағынасы: «Мені еске алсаңдар, мен де сендерді еске алам».

Мәғдән иман хазына рахман, он сегіз мың ғәләмнің патшасы Құдай ...мен өзім жаратқан он сегіз мың ғәләмді дәнемеге симаймын, жалғыз-ақ иманы кәмил [207] өзім анық... пендемнің жүрегіне сыйамын. Сөз хусусиәттан [208] пенде мүминнің қалбін Құдірет өзіне тән қылып [са]нады *هو معكم اين ما كنتم*

«Уа һууә мәғәкум әинәмә кунтум» – деді.

Мағынасы: «Сондай-ақ, Ол қайда болсаңдар да, сендермен бірге». Мединеде түскен. Хадид сүресі. 4-аят.

Нәпсі деген пендені Құдайдан алыс ап кететұғын нәрсе. Сол үшін оған харад болды *ان الشيطان لكم عدو فاتخذوه*

«Иннә шайтанә ләкум ғәдуун фәттәхизуһу».

Мағынасы: «Шәксіз сендерге шайтан – дұшпан». Меккеде түскен. Фатыр сүресі. 6-аят.

Ғәду шайтан ғәләһи ләгин [209] сіздерге күшті дұшпан дүр. Оны дұшпан деп ұғыңыздар деді. Оның дұшпандығы сол әуелі алақұс ақмақтардың фиғлиәт нук.. мен басын байлайды, сол амалменен тұсайды. Жалқаулықпен шідерлейді. Мұның мұндай қылғанына көнбеске һәммәт [210] керек. *همت الرجال تعلق الجبال*

«Һиммәтул ражул тақләгу әл-жәбәл».

Мағынасы: «Ерлердің жігерлілігі тауды құлатады делінген».

علوا اللهم من الايمان

«ғулу әлһиммәт минал иман»- делінген.

Мағынасы: «Дәреженің жоғары болуы иманнан».

Дененің керегісі бас, көз тозақты жүклейді. Не жүк адамға осылардың себебімен ... жүгі ауырланып артыла береді. Көңіл патша хукметін жүргізеді һәм әғзә рәғиәт дүр көңіл шәһке ... аман болар рәһ. Ғақыл ... өзге ағза екі екіден келеді, тіл уа көңіл бір болып келді. Құданы (Құдайды) бірлемекте иәки жәһт уа иәки (яки) заман болу үшін тіл мен көңілді бір-бір келтірді. Нәпсіні көңілге ат қылып жаратты. Нәпсінің басына ыхыластың жүгенін салу керек, шарифат жалауын мухкәм [211] қылып тағу керек. Ғибадат иегерін беліне сал, һәммәттің айылымен бір тарт, ғайраттың пыштанын қоса тарт, шоқтың шекпенін ки, зуқтың тағамын тат, хауф [212] қорқыныш қамшысыменен борбайлап барып худур дерге ... болсаң. Періштелерден һәм ... Егерде нәпсінің басына ғафләттің [213] жүгенін орасаң, бидғәтдің [214] жалауын тақсаң, надандық иегерін беліне салсаң, жалқаулықтың айылымен тартсаң, һәусдің [215] қамшысымен орап шарифат бұйырмаған жайға ..(түсірсең) хайуаннанда бетерсің. керемет тән ... қызмет қылу үшін көңілің бірлан досты тұту үшін, сырың бірлан уәсәлат қылып, көріп тұрғаның қызмет қылу үшін.

Парыз туралы

Парыздың парызы не нәрсе?

Тамам парызна басшы болған парыз не нәрсе?

Бір парызға тамам парыз мұқтаж, ол не нәрсе?

Бір парыз тамам парызға шешуші болған, бір сүннет парызға майдай араласып кеткен айырып алуды мушкіл [216]. Бар сүннет біткен парыз соған тоқтайды.

Боқ ауыз сыбағасы

Хайуанды қой өзі ішіндегі боғын өзі алып жейді, оның жазасы семіртіп басын жеуге бұйрықты болды. Бұл семіртіп соймақ ғазапдың ең қиыны зоры. Онан соң сиыр ішіндегі боғын өзі алып шайнайды, оның жазасы жер жыртып, соқа тартуға, арба салуға, онан босанғанда (босағанда) сүйектімен ...ға лайықты қылып мұныңда семіртіп басын кесуге бұйрықты болды. Онан соң хайуанда түйе, өз ішіндегі боғын өзі алып шайнайтұғын болды, оның жазасы алып жүгі тамамен қоңыр аттың қолына түсіріп жаз тұз таситұғын, қыс көмір тасытитұғын керекшілікке бұйрықты қылды. Есек өзі ... өзі қайта алып шайнамағандығынан кежік көбік жеңіл жылпы майды ... қызметке салып, күшін адал, етін арам қылып, иесінің қолымен бауызданбайтұғын қылды. Ат өзі ... өзі алып шайнамағандығынан бек қимматлы қылып бәйгеден келетұғын жүйрікте, онан шығарады бір терлеген теріне жаман-жұман адамның құнынан артық бәйге алады. Шатларға уа беклерге ғүләмә [217] уа хукәмәу [218] қолы жеткендерге салтанат үшін мінуге лайықты қылды. «уал хәйл уал биғәл уал-химар уа зинәту»-деді.

Мағынасы: Қашыр, есек, жылқы және әдемілік. Кісі боқтампаз боғауызшылдың сыбағасы осы.

Дін тағылымы (алтыншы әңгіме)

Құдай Тәбарак уа Тағала кәлам мәжидінде[219] :

فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

Фә изә қарәтә әл-қуранә фәстәғиз биллаһ минәш шайтанир ра-
жим.

Мағынасы: Қашан құран оқысаң, қуылған шайтанның азғыру-
ынан Аллаға сыйынамын де.

Әр қашан Құранды оқымақшы болсаң *اعوذ بالله من الشيطان الرجيم*
«Ағузу билләһи минаш шайтанир ражим» деп айтқыл дейді.

Мағынасы: «Қуылған шайтанның азғыруынан Аллаға сыйына-
мын».

Олай болса, «Бисмилләһи рахманир рахим» құран оны айтпақшы
болсаң «Ағузу билләһи минаш шайтанир ражим»-деп айтпағың
у...б (уәжиб). Бисмилләһ шариф Құдай Тәбарак уа Тағаланың ұлы
аты. Құдай атын ауыз жумай айту дұрыста емес. Ағузуні айт деп
бұйырғаны ауыз соны айтумен жуылсын дегені де.

Тәбаракні әмир Науайдан бір сөз: «Кісі идрәк етмес (етпес) дүр
затына лайық шарт ол дүр, тұтарға атын кім ...удбан хайуан су бірле
ағыз жоқ. Он жүз қатла кім андазаһ сіз тіл біле ағызны ойлап биле
пәк тұтқай. Ел атын үлкен һәуләнәк әууәлі ...ні бір, үш, он жуғанға
қанағатланбай жүз мың жуғандан соң өзім таза болдым, жоқ бол-
мадым» – деп. Құдай атын қорқынышпен айт дейді. Олай болса сен
бисмилла шарифні айтар болсаң ағузу билләһи минаш шайтанир
ражим демейінше айтпа.

Мағынасы: Қуылған шайтанның азғыруынан Аллаһқа сыйына-
мын.

Зарар шықпай пайда кірмейді. Тахли бағд аз тахли десең қара те-
мір тотын кетірмей, күміс орнай ма? Ағузу[220] айтумен аузыңның
тотын кетіріп күміс орнатқың келсе, сонан соң орнат. Құдай Тәбарак
уа Тағала бізге ғақылды не үшін берген? Әр нәрсені ақылға билету,
ақылға сыйса ұстау, ақылға сыймаса ұнамаса таста деп сол үшін
берген. «Истәкәт қалбке уа ән ифтәк әл-мәғтун» – дейді.

Құдай сөзі Құран алты мың алты жүз алпыс алты аят [221].
Бір аят оқумен қиратның [222] парызлығы түгел болғандықтан
ойла бір аят өзі Құран болуын, толық болғандығын. Олай болса,
«Бисмилләһ шариф» Құран екен. Құран екендігіне нанып тоқтасаң,
неге сен ағузуні айтпай оны айтасың?

«فإذا قرأت القرآن فاستعذ بالله من الشيطان الرجيم»

«фә изә қарәтә әлқұран фәстәғиз биллаһ минаш шайтанир ра-
жим» әмір екенлігіне шәк шәбіһің бар ма? .

Мағынасы: «Қашан құран оқысаң, қуылған шайтаннан Аллаһқа сыйын» деп айт.

Құдай Тәбарак уа Тағаланың мың бір аты бар. Бұл мың бір дегені айтуға жеңіл болу үшін ардақтап, оңайлатқаны болмаса, Құдай атының көптігінің ұшы-қиыры жоқ. Санауға сан жетпейді, айтуға ауыз жетпейді. Хисаб [223] өлшеусіз, мөлшерсіз көп болған аттары исму сифат [224] жалғыз-ақ ләфзәт «Аллаһ» [225] исму зат [226] .

«الله اسم ذات مستجمع لجميع الصفات الكاملة».

«Аллаһ исму зат мустәжмәғ әл-жәмиғ әс-сифат әл-кәмилә»

Мағынасы: «Аллаһ толық сипаттарды өзінде қамтиды».

Бұл сөзге қарағанда Құдай аттарының ішінде ләфзәт [227] «Аллаһ» толығы, ең түгелі. Ол ләфзәт «الله» қай жерде тұр? «بِسْمِكَ» «اللهم» «Бисмикә Аллаһуммә» – делінін бисмиллаһ шәрифте тұр.

Мағынасы: «Аллаһ атымен».

Мұнан төрт хәрф [228] бірі әлиф [229], екі ләм [230], бір һә [231] (الله) Аллаһ, егер әууәлгі хәрф әлиф қалса, қалған үш хәрфі Құдайға толық ат болуға жарап тұр. «و الله جنود السموات والأرض».

«уа лиллаһи жунудис сәмәуәти уал-ард».

*Мағынасы: «Көктер мен жердің әскерлері – Аллаһтікі». Меди-
неде түскен.Фатх сүресі. 7-аят.*

Хош мұнан бір ләм қалса, қалған екі хәрфі Құдайға толық ат болуға жарап тұр. «له مقاليد السموات والأرض»

«ләһу мәқалид әс-сәмәуәти уәл-әрд»

Мағынасы: «Оған жер мен аспан билігі».

Бұл ләм және қалып жалғыз хәрф қалса, онда һәм Құдайға толық ат болуға жарап тұр. Ол қай жерде тұр?

«قل هو الله احد بسم الله الرحمن الرحيم اعوذ بالله من الشيطان الرجيم»

«ағузу биллаһи минаш шайтанир ражим. Бисмиллаһир рахма-
нир рахим. Құл һуә аллаһу аһад».

Мағынасы: «Қуылған шайтаннан Аллаһқа сыйынамын. Аса қамқор ерекше мейірімді Аллаһ атымен бастаймын. Ол, Аллаһ – біреу-ақ».

«هو» һууэ [232] -да тұрған «Һә» бисмиллаһ шәрифте тұрған ләфзатуллаһның һәні солай болғаны үшін «Сурат әл-ихләс» атанып өзі кішкене болса да қасиеті, шарапаты басқа сүрелерден асып тұрғандығы сол.

Құдай Тәбарак уа Тағаланың ұлы есімін айтар болсаң аузыңды жумай айтпа деп шартын айттым. Болмаса бисмиллаһ шәрифтің қасиетін, шарапатын түгелдеуге жеті атадан, төрт анадан туған мәуәлид сәләсә [233] болған жумәдәт [234] біткен қағаз болса, нәбәтәт [235] біткен қалам болса, хайуанат біткен жазушы болса. Күллі ...жасия болса, жазып тамамдап түгелдей алмайды. Ең алғаш бала ұстаз алдына барып бисмиллаһ шәрифні үйренген уақытта, бір баланың аузына бал болып жабысады. Бір баланың аузына у болып жабысады. Бал болып жабысқанның аузы да бал, сөзі де бал. Аузынан шыққанның бәрі балдай тәтті болып тұрады. У болып жабысқанның аузы да у, сөзі де у. Аузынан шыққанның бәрі удай жексұрын көрініп тұрады. Мұның бірі мақбул [236], бірі мардуд [237].

«أعوذ بالله من شرور أنفسنا و من سيئات أعمالنا».

Нәғузу биллаһи мин шарури әнфусинә уа мин сәиият әғмәлинә.

Мағынасы: «Өзіміздің жаманшылығымыздан және өзіміздің жаман істерімізден Аллаһқа сыйынамын».

Иә, Аллаһ мардудлардан қылмай мақбулдар [238] хамалысындан қыла көр. «لا اله» Лә иләһә [239] бес хәрф. Нәфи [240] қылады от, су, жел, топырақ нәпсіні. Нәпсінің тәғләкәтларында нәфи алынса «لا اله الا الله» иллә аллаһни (аллаһты) айтумен исбәт [241] дәирсін ұтады.

Не үшін «иллә аллаһ» жеті хәрф, жеті мәртебе табылады?

Хаиәті таухидпен [242] болады.

Ғылымы шуһудпен [243] болады.

Қүдіреті ридәмен [244] болады.

Нутқы [245] хикметпен болады.

Назары басиратпен [246] болады.

Шәһуәті хақиқатпен болады.

Сәмиғі кәшифпен [247] болады.

«Лә иләһә иллә аллаһ» [248] он екі хәрф

كما أخبرنا سبحانه و تعالي بقول لا إله إلا الله حسن ثابت أسنفت إليّ

Кәмә әхбәрнә субхәнә уа тағала бикаул «лә иләһә иллә аллаһ хусни сәбут әлидәфәт иләһи».

Мағынасы: «Аллаһ Тағала «лә иләһә иллә аллаһ» сөзімен хабар еткенде».

Өзімнің құдіретімнен жасалған қорғаным дейді. Кімде-кім бұл қорғанға шын ыхласымен қорғалып кірсе Құдайдың қорғанында болған жанға لا خوف عليهم و لا هم يحزنون

«лә хәуфун ғәлейһим уа лә һум иәхзәнунә».

Мағынасы: «Расында Аллаһтың достарына қауіп-қатер жоқ, әрі олар қайғырмайды». Меккеде түскен. Юныс сүресі. 62-аяттың соңы.

Жыл да он екі, ай да он екі. Мұхаммад расулуллаһ он екі хәрф, мәжмуғы [249] жиырма төрт хәрф. Жиырма төрт сағат күндіз, түнге дәлме дәл. Бұл қорғанға кірген жан он екі жыл, он екі ай, жиырма төрт сағат бәріш өзі билеп төстеп отырады.

Мұны айту шарт «ل» лә [250] дегенді кіндігінен бастап жоғары маңдай ортасынан асыра айтады. Ниетінде, көңілінде иәнсит [251] дейді. Тілі «лә» дегенде ділі «иәнсит» дейді. Бұл зікір сұлтан болады. «Иәнсит» деген сөздің мағынасы – бір Құдайдан басқа Құдай жоқ деп білмек.

«الله» иләһәның [252] әлифін маңайдан баслап, һәсін оң емшектің астынан шығарады. Ниетінде, көңілінде еш мағбуд [253], мағбудні дейді. Бұл зікір рух [254] болады.

«الا الله» иллә аллаһның [255] әлифін оң емшектің астынан алып азақ тартқанда сол емшектің астынан барып шығарады. Ниетінде ...нде жүз зат пәк дейді. Бұл зікір қалб [256] болады.

Зікір сұлтан, зікір қалб хазірет Адам ғәләйһи сәләмні тәхтә кадамларында [257] дүр. Зікір сұлтанда түпкі терең көңілінде Адам атаны [258] ойласын. Зікір рух оң емшегінде дедік, ол уақытта түпкі терең көңілінде хазірет Нұх ғәләйһи сәләм [259] илан ... ойласын.

Иллә аллаһ да зикр сир [260], зикр хәфи [261] мен зикр ихфә [262]. Үшеуін түгел зикр сирда хазірет ... Мұса калимуллаһни [263], зикр хәфида хазірет Ғиса [264] ... Зикр ихфәда нәбинә уа сайидинә Мұхаммад Мұстафа ғәләйһи солат уас-сәләмні [265] ойласын. Мұның бәрі хузурында болса нәфи исбәт [266] болады. Зікір қалб барлығына дәлел аят кәрим *قوله تعالي ألا بذكر الله تطمئن القلوب*

Қауләһу тағала: «әлә би зикруллаһи татмәиннәл қулубу».

Мағынасы: «Аллаһ Тағала Құран кәримде айтқан, Естерінде болсын; Аллаһты еске алумен жүректер орнығады». Меккеде түскен. Рағыд сүресі. 28-аяттың соңы.

Зікір рух барлығына: *و يسألونك عن الروح قل الروح من أمر ربه*

«уа иәсәлунәкә гән әррух кул әррух мин әмри раббихи».

Мағынасы: «Егер менен рух жайлы сұраса, бұны Аллаһтың әмірінен деп айт».

Зікір сир барлығына: «*رب اشرح لي صدرى و يسر لي امرى*»

«Рабби ишрах ли садри уа иәсирли әмри».

Мағынасы: «(Мұса г.с) Раббым! Көңілімді кеңейтпейсің! Ісімді оңайластырғайсың» .

Зікір хәфи барлығына: *إن الله لا يخف عليه شئ في الارض و لا في السماء*

«иннә аллаһә лә иәхфи ғәләйһи шайун фил арди уа лә фис сәмәи».

Мағынасы: «Расында, Аллаһтан аспанда және жерде еш нәрсе жасырына алмайды».

Зікір ихфә барлығына: *ربنا إنك جامع الناس ليوم لا ريب فيه إن الله لا يخلف*
المعاد

«Раббанә иннәкә жәмиғу әннас лиәумил лә рәибә фиһи инналлаһә лә юхлифу әлмиғәд».

Мағынасы: «Раббымыз! Расында, Аллаһ – қиямет күнінде адамдарды жинаушы. Ол күнде күдік жоқ және Аллаһ өз уәдесін бұзбайды». Меккеде түскен. Әл-ғимран сүресі. 9-аят.

لا يخفي على الله منهم شيء لمن الملك اليوم لله الواحد القهار

«лә иәхфә ғәлә әлиһи минһум шәйун лимән әл-мулк әл-иәумләһу әл-уәһид әл-кәһәр».

Мағынасы: «Ол күні олар көрнеуге шығарылады. Олардан еш-бір нәрсе Аллаға жасырын болмайды. Бүгін патшалық кімдікі? Тек қана жалғыз, тым өктем Аллаһтікі (делінеді)». Меккеде түскен. Ғафыр сүресі. 16- аят.

إنه عليهم بذات الصدور و الله علي كل شيء قدير

Иннәһу ғәләйһим бизәтис-судур уа аллаһу ғәлә кулли шәйин қадир.

Мағынасы: «Расында, Аллаһ Тағала – әр нәрсеге күші жетуші».

Дін тағылымы (жетінші әңгіме)

Мурақәбәт [267] мағынасы не? Көзін жұмсын, аузын тас қылып бекітсін. Тілінің ұшын жоғарғы тісінің түбіне тіресін. Басын сол емшегінің астына қарай бұрсын, көңіліме қарап отырмын дегендей қылсын. Ол көңіл Аллаһ назарғеһе. Құдай Тәбарак уа Тағаланы хадир уа назир [268] білсін *الم يعلم بان الله يري*

Әләм иәғләм би әннә аллаһ иәрәһәһи ойласын.

Мағынасы: «Негізінен Аллаһтың көріп тұрғанын білмей ме?» Меккеде түскен. Ғалақ сүресі. 14-аят.

الإحسان ان تعبد الله كأنك تراه فإن لم تكن تراه فإنه يرك

Әлихсән әннә тәғбудуллаһ кә иннәк тәрәһу фәһин ләм тәкун тәрәһ фәһиннә иәрәк.

Мағынасы: Ихсан дегеніміз: құлшылық жасап жатқанда сен Аллаһты көріп тұрғандай жаса, егер көрмесең, өл сені көріп тұрғандай құлшылық жаса.

«лә» [269] дегенді тілмен емес жүрегімен «уа һууә мәғәкум әһнәмә кунтум» десін, ойында ойласын.

Мағынасы: Сендер қайда болсаңдар ол Аллаһ Тағала сендермен бірге.

«иләһ» [270] дегенде «уа нәхну әкрәбу иләһи мин хәбл әл-әүрид» ойында болсын.

Мағынасы: Біздер оған әсіптен, туннен де жақынбыз.

«иллә аллаһ» [271] дегенде «иухиббуһум уа иухиббунәһу» зиһынында хадир тұрсын.

Мағынасы: «Аллаһ оларды жақсы көреді және олар да Аллаһты жақсы көреді» Мединеде түскен. Мәйдә сүресі. 54-аят.

Әуелгісі: мурақәбәт мәғиәт [272]

Екіншісі: мурақәбәт әкрәбәт [273]

Үшіншісі: мурақәбәт муһиәт [274], махаббат, махаббат.

Бұлардың күші асса мурақәбәт басирәт [275]

لا تدرکه الأبصر و هو یدرک الأبصار

«лә тудрикуһу әләбсару уа һууә иудрику әләбсар» әләбсар зиһынында хадир тұрсын.

Мағынасы: «Көздер оған жете алмайды. Ол көздерді көреді және ол өте жұмсақ, толық білуші». Меккеде түскен. Әнғам сүресі. 103-аят.

Уа һум мурақәбәт зат *ليس كمثلہ شیء و هو سمیع البصیر*

«ләисә кә мислиһи шәиун уа һууә сәмиғул басир» зиһынында хадир тұрсын.

Мағынасы: «Еш нәрсе Ол сияқты емес. Ол Аллаһ, әр нәрсені естуші, толық қоруші» Меккеде түскен. Шура сүресі. 11-аят.

Ләғәйфу хәмсә [276] ғәлимул әмр [277], ғәлимул ғәйб [278], ғәлиму мәғна [279] болған. Қәлб [280], рух [281], сир [282], хәфи [283], ихфә [284], ғәлим әл-хәлқ [285], ғәлим әш-шәһәдәт [286], ғәлим әссурә [287] болған: от, су, топырақ, жел, нәпсі. Бұл бесеуін жоқ қылуды нәфи [288] дейді. Бұл нәфи исбәтні [289] дәліне бекітіп алған жанға хәжет сөз.

قوله تعالى ومن رحمته جعل لكم الليل والنهار
لتكثروا فيه ولتبتغوا من فضل
وله علم شكرون مفهوماً ذلك
ان قال لا اله الا الله محمد رسول الله
باشترط ما ذكرناه وتحققنا
ما نبرهننا عليه فكان يعبد الله
سنة كاملة ولذا قال صلى الله
عليه وسلم افضل ما قلت انا
والنبيون من قبلي لا اله الا الله
قال الله

قال الله تعالى اليه يصعد الكلم الطيب والعمل الصالح
يرفعه ولذلك من قالها عند نوم
بالعدد المذكور بانت روضه تحت
العرش تنعدها من ذلك بحب قواها
ولذلك من قالها عند رؤيه الهلال
امن من اسر الاسقام ولذلك
من قالها عند دخول المدينة امن من
قتلها ولذلك من قالها بعد الطلع
في العلويات كثر في له غيب ما قصده
وهذا كله باسراط ما ذكرنا
وتصحيح ما شرطنا
شمس المعارف

Кауләһу тағала: «уа мин рахмати жәғәлә ләкумул ләилә уәннәһәр литәскунә фиһи уа литәбтәғун мин фәдләһу уа ләғәлләкум тәш-курун».

Мағынасы: Аллаһтың сендерге рахымы: ол сендерге түнді және күндізгі уақытты сендер тіршілік жасасын деп және Аллаһтың берген ризықтарын алсын деп жараттық.

Мәфһум зәлик ин қалә лә иләһә иллә аллаһ мухаммәд расул аллаһ би иштәрәт мә зәкәрнәһу уа тәхқиқә мә нәбинә ғәлейһи фә кәнә иғбудуллаһ суннәт кәмиләт уа лизә қалә соллаллаһу тағала ғәлейһи уас сәләм «әфдәл мән қаләт әнә уан нәбиунә мин қабли». Лә иләһә иллә аллаһ қалә аллаһу тағала иләйһи иусғид әлкәләм әттәиб уал ғәмәл әссалих иәрфәғу уа лизәлик мән қаләһә ғиндәл нәум бил ғиддәт мәзкур бәтәт рух тәхт әлғәрш тәтәғәддә мин зәлик бихисаб қәуәһә уа лизәлик мән қаләһә ғиндә руиәт әлһиләл әмән мин сәир әләсқәм уа лизәлик мән қаләһә ғиндә духул әлмәдинәт әмән мин фитнәһә уа лизәлик мән қаләһә бикасд әттутлиғ фил ғәлуиәт кәшф ләһу ғәиб мә қасадәһу уа һәзә кулләһу би иштәрәт мә зәкәрнәһу уа тасих мә иштәрнәһу. Шәмс әлмуғәриф.

Мағынасы: Егер Аллаһтан басқа тәңір жоқ, Мұхаммед Аллаһтың елшісі деп айтқан болса, шарт бойынша сондай мадақтаса және хақтықпен сондай нәбиімізге, одан кейін Аллаһқа сүннетті толығымен құлшылық қылса және пайғамбарымыз жоғары мәртебелінің рахметімен оған сәлеметі болсын айтқан. «Жақсысы кім мен пайғамбар екенімді, Аллаһтан басқа құдай жоқ екенін айтса, Аллаһ жоғары мәртебелі оған айтқан: «Жақсы сөзбен қуантады және жақсы ісінің дәрежесі көтерілер және одан соң ұйықтар алдында айтса, ол адамның рухы ғарыштың астында болады. Егер ол сөзді бір қаланың ішіне кірген кезде айтсаң, ол қаланың жамандығынан құтыласың.

Қай жолмен жүрсең де табасың дейді екен. Ондай пенделер сұраған жолын анықтау үшін:

«صِرَاتِ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ»

«сираталлэзинэ энғәмтә ғәләйһим ғәйрил мәғдуби ғәләйһим уа ладдаллин» дейді екен.

Мағынасы: «Нығметке бөлендіргендеріңнің жолына! Ашуға ұшырағандардың және адасқандардың жолына емес!». Меккеде түскен. Фатиха сүресі. 7 -аят.

Әй, пәк пәруәрдігер бізге бұрынғы жақсы көрген құлдарың энғәм [290] қылған жолыңды ... қаблды жолны берген пенделеріңді нығметің шүкір қылдың, қазан разы, балаң сабыр құлдарыңнан қылып заһир [291] да оларға ашу қылмадың. Батин [292] да адастырмадың, жалғанда жазғырмадың, аздырмадың. Ахиретте (ақиретте) ашуыңа, қаһарыңа алмадың. Сондай қылып қолтығыңа алып, құшағыңа қысқан пенделерің дүние жүзін қаптаған суды құрғақшадай қылдың. Саулап жанып тұрған ... ұжмақтың төріндей қылдың. Өзін өлтіремін, көзін жоямын, қарашығын батырамын деген дұшпандарың басынан піруэндай айналдырып ... жердің. Құдықтың ішін көктің төбесіндей жәй қылдың. Зынданның ішін алтын тақтың үстінде орын қылдың. Балықтың қарнын шешесінің құрсағындай жәйлі қылдың. Біздің киіміміздің құр сыртын жылтыратып, астарымен әдебін қалай болса солай қылма. Үйіміздің көрініс тысқы жағын ғайрат қылып жатырмын. Оны әннә Ибраһим ғәләйһи [293] әуәһ ... деп жат қылынды. «واتخذ الله ابراهيم خليلا» «سلام على ابراهيم»

«уат тәхизуллах ибраһим халил» делінді. «әлам ғәлә Ибраһим» делінді.

Мағынасы: «Аллаһ Ибраһим халилді таңдады». «Ибраһимге тыныштық болсын делінді».

Үшінші ишаратлар, бишаратлар болған соң, ол Ибраһим халилуллаһ болмай, кім Ибраһим халилуллаһ босын?! Міне, мен атым аталған жоқ, сен сондай боласың деген дәнеме жоқ. Көзсіз көбелектей өзімді отқа ұрып, патша Құдайдың патшалығына сеніп шын ыхласыммен, пәк иғтиқадыммен [294] жабысып жатырмын дейді екен. Онда Аллаһ Тәбарак уа Тағала пенде мүминнің жанының бұл айтқан сөзін һәм қабыл алып көрмей, білмей ыхлас қойып, иғтиқад қылған пендем сенің артық екенің хақ уа раста тозақ отына жанар күні *بردا و سلاما امة محمد*

«бәрдән уа сәләмән ғәлә уммәт Мухаммад» демегім сенің хақында Ибраһим халилм.

Мағынасы: «Мұхаммед үмметіне тыныштық және салқындық болсын».

Берілген бишараттан жүз хисса [295], мың хисса артық дейді екен. Мұны естіп пенде мүминнің жаны қуанып шап беріп жабысады екен. Намазда басқа сүре басқа аятны ... қылмай әлхамдіні [296] тапсырып қойғандай тағин қылған Құдайдан тілейтін тілегінің ... екен. Намаз пенде мүминнің ол ұлы Аллаһ Тағалаға хажетін шағып жатқан ... екен Аллаһ Тәбарак уа Тағала пенделарін тағлим [297] үшін кәләм қадимін хамд менен баслаған. Не тілек тілесен маған хамд айтумен баслап тілек тіле деп Құдай Тәбарак уа Тағаланың әрне берген нығметінің шүкірнесі үшін хамд айтмақ бұйырылған. «Әлхамду лилләһ» [298] демегіміз Аллаһ Тағалаға айтқан хамд санамыз.

«الحمد لله رب العالمين الرحمان الرحيم ملك يوم الدين»

«Әлхамду лилләһи раббил ғәләмин әррахмани рахим мәлики иәумиддин».

Мағынасы: «Барлық мақтау бүкіл әлемнің раббы Аллаһқа тән. Аса қамқор, ерекше мейрімді. Қиямет күннің иесі». Меккеде түскен. Фатиха сүресі. 2,3,4 аят.

Сипаты тілегіміз «إياك نعبد و إياك نستعين»

«иәкә нәғбуду уа иәкә нәстәғин».

Мағынасы: «Саған ғана құлшылық қыламыз, әрі сенен ғана жәрдем тілейміз». Меккеде түскен. Фатиха сүресі. 5-аят.

Мұның мағына шарифы, әй, пәк пәруәрдiгер бiздер саған ғибадат қыламыз. Сенен басқаға ғибадат қылмаймыз, және сенен жәрдем талаб [299] қыламыз бұл тұрған баршаларымыз деген екен. Құдай Тәбарак уа Тағала пенделерінің бұл мiнәжәтiне не нәрседен жәрдем талаб қыласыздар деген жәуаб би сәуаб [300] қайырар екен. Онда пенделер «إهدنا الصراط المستقيم»

«иһдинас сиратәл мустәқим».

Мағынасы: «Бiздi тура жолға сала гөр». Меккеде түскен. Фатиха сүресі. 6- аят.

Біздерді тура жолға көндірі, түзу жолға баста дегені екен. Онда Құдай Тәбарак уа Тағала жауап қайырап екен, жолының бәрі тура, түзу. Ізлеген мақсатың мен болсам қай қуанып

رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدِي وَاللَّذِينَ آمَنُوا مِن بَيْنِ يَدَيْهِ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ

«Раббанә иғфирли уәлиуәлидәиә уа лилмүмининә иәумә иәкумул хисәб» – деп жүзін сипап, намаздан босанып түрегеледі екен.

Мағынасы: «Раббымыз! Есеп құрылатын күні, мені, әке-шешемді және мүминдерді жарылқа!». Меккеде түскен. Ибраһим сүресі. 41-аят.

Осындай қылып оқыған намаз жұмыртқаны шайқап бала қылып жұмыртқадан жарып ұшырған құстай ұшып дәргеһ б... тағаланың хұзырына салып жетіп барады екен. Шайқап бала қылып жұмыртқадан жарып ұшыралмаған қалған-қалған жерінде қала береді екен. Тәпкірнің құсын еш қылма зайл [301] пәләғда болмағы табиғ дәл пікір, зікірінді жұмыртқадай шайқап онан жарып бала қылып ұшыралмасаң дәнемеге жарамай, шіріп-сасып қалған жұмыртқа есебінде орынға тұрмай қалып жүрмесін деген сөз. Әннә хазіретіміз соллаләһу тағала ғәләйһи уас-сәләмнің хадис шәрифі [302]:

كُلُّ صَلَاةٍ لَمْ يَحْضُرْ فِيهَا الْقَلْبُ فِيهَا إِلَى الْعُقُوبَةِ اسْرِع

Куллау солат ләм иәхдур фиһә әлқалб фәһиә иләл ғәқубәт әсрәғ.

Мағынасы: «Егер намазда қорқыныш жүрекпен оқымаса, ол азапқа асықтырады».

Бір оқылған намазда көңілнің хушуғ уа худуғы [303] болмаса, ғазабқа кіріптар қылады екен. Пенде мүмин жаны сүйсініп ...лері бергенінді бекітіп бір-бір мәкәнінді сақтап бер дегенге келеді екен. Аллах Тағала тауфик һидәят [304] беруімен, өзінің білдіруімен бұл тілекте біздің ниетімізде болған лисан халіміз айтып тұрады екен. Лисан әлхал интақ мин лисан [305] лимәқалә. Қалә тілінен хал тілінің шешен екенлігі һәммәге мәғлум дүр. Пенде мүмин намазда тұрып «إياك نستعين» «иәкә нәғбуду уә иәкә нәстәғин»-десе, хал тілі бұл айтылған тілекте болып тұрса, үшбу тариқ намаз оқығышның жаны сөйлейді екен.

Мағынасы: «Саған ғана құлшылық қыламыз, әрі сенен ғана жәрдем тілейміз». Меккеде тұскен. Фатиха сүресі. 5-аят.

Ибраһим Халилуллаһдан біз артық болсақ керек дейді екен. Не үшін оның қол-аяғын біреу байлады? Дұшман намрудлығын отқа таслау үшін. Міне, мен өз қолымды өзім байлап тұрмын, бір намаздан басқаға тырп еткізбеске. Аяғымды өзім бекітіп, саусағымды жүруден қалдырып тұрмын, намаздан басқаға бір басқызбай. Құлағымды мақтамен тыққандай тығындап тұрмын, намаздан басқа сөзді кіргізбеске. Көзімді көруден қалдырып тұрмын, намаздан басқаны көрмеске. Тілімді және байлатып, тоқтатып қойдым, намаз жұмысынан басқа сөзді сөйлемеске және онымен қарап бос тұрған жоқ. Құдайдың құлшылығында жан беріп, жан алып тырмысып жатыр. Ибраһим халилуллаһ [306] намруднің оты мен қарсыласқан болса, мен күшті Құдайдың өзінің оты тозақпен қарсыласып тұрмын. Ол жандырмақшы да мен соған жанбасқа ғайрат дүниеде зор құрал қалам илән қара сауыт һәммәге ғаздүр. Бұлар болмағанда, дүниеде еш шәй болмашық дүр.

Дін тағылымы (сегізінші әңгіме)

Қалам һәм тіл. Көзге ең кішік көрінген бұ екі нәрсе дүниеде ең ұлы нәрселер дүр. Дүниеде бұлар көбі дуа амал болар, көбі жақсы болар, көбі жаман болар, көбі тез болар. Көбі саһл [307] іс көруші еш бір нәрсе жоқ дүр. Егер бұларды жақсы әдарә [308] қылынса бүтін дүние жақсы. Жаман әдара айтса, бұлардан жаман нәрсе болмайды. Қаләмнің қадірі білінді алдақы үшін. Аллаһ Тағала Құранда қаламның атны (атын) бір сүренің басында келтірді. Ғалым кісілернің қаламы иле қарасы мәңгі бітпестік жүһір шешім сәйдүр.

Қалам кәфтге мин шаһ жаһаным.
Қалам кәшрі бұ дәуләт мирсәнім.
Қалам жонсаң өзің жонғыл бүтіні,
Қатын алсаң қарап алғыл құтына.
Қалам жондым хат бетім рузгер,
Өзім өлсем хатым қалғай жәдігер.
Ұлы көрсең хатымда көп қатені,
Өзімді сөк, ұлы сөкпе атаны.

Өз Әбу Һурайра радиәллаһу ғәнһуге нақл кәрдиге ой кәфтге ша-
нудм аз Расул Аллаһ Тағала «الدنيا بصرت و ما يسترون»
«дүниә басират уа мә иәстурун».

Мағынасы: «Дүние түсіндіруші және нені жасырушы».

Сүю, сүйісу, біреуді біреу жақсы көріп сүю турасында айтылған

Жаратқан Аллаһ ғаламды.
Бірін-бірі сүймекке.
Ғаламға хожа адамды,
Осы жолда күймекке.
Жан кірлейді тот басып,
Махаббатпен күймесе.

Бір асылға сыр қосып,
Шын көңілден сүймесе.
Жан табысып сүюдің,
Бойына баға табылмас.
Кір тазарып күүдің,
Құнына жаһан шағылмас.
Жан қосылып сүйісу,
Адамшылық міндеті.
Үнсіз тілсіз сөйлесу,
Ғашықтықтың сүннеті.
Жақ мың көзіңнің шоғымен,
Сүйіктің ғашық жарынды.
Ат кірпігің оғымен,
Киіктей тағы жанымды.
Дидарың Кағбаға [309] бір барып,
Тауаф [310] етпей басылмас.
Сихатың [311] Құранды бір ашып,
Оқып шықпай ашылман.
Періште боп сыр тасып,
Хиялың уахи [312] беруде.
Пайғамбарша көкке ұшып,
Көңілім дидар көреді.
Періште хиял өзің кім,
Жете алмайды біздің тіл.
Пайғамбар көңіл, сөзің кім?
Ойладағы өзің біл.

Үшбу сөзнің қайліні һәм сәмиғнә рахмат баракаллаһ [313] сөз болса осындай болсын. Ғумар Қарашға.

Аят кәрім: «وما أنا من المتكلمين»

«уа мә әнә мин әл-мутәкәллифин».

Мағынасы: «Өз ойымнан шығарушылардан емеспін, – де» Меккеде түскен. Сад сүресі. 86- аяттың соңы.

Дін тағылымы (тоғызыншы әңгіме)

اعوذ بالله من الشيطان الرجيم و لقد خلقنا الانسان

«Ағузу биллаһ минаш шайтанир ражим уа ләқад халақнәл-инсанә».

Мағынасы: «Қуылған шайтаннан Аллаһқа сыйынамын. Әлбетте біз адамды жараттық». Меккеде түскен. Тин сүресі. 4-аят.

Дұрыс та лайықты біздер жараттық адамды, яғни Адам ғалейһи сәләмні «мин сәлсәли» құрғақ laidан. «من صلصل»

Мағынасы: «Құрғақ топырақтан». Мединеде түскен. Рахман сүресі. 14-аят.

Егер ол лайға қолмен ұрса піскен пиғалдай санғырлаған дауыс естіледі, «мин хәмәин» [314] қара балшықтан, «мәснунин» [315] иістенген суда көп жатқандықтан сасыған қара балшықтан заһирда [316] жарату түрі осылай. Хикмет иләһи [317] ол қара топырақа ләтиф [318] суын жаудырды өз мейірбаншылығы илен «و لقد خلقنا الإنسان».

«уа ләқад халәқнәл-инсанә» – ға айналдырды.

Мағынасы: «Расында адамзатты көркем бейнеде жараттық» Меккеде түскен. Тин сүресі. 4- аят.

Оның үстіне و نغت فيه من روحى

«уа нәғхәт фиһи мин руһи»-деді.

Мағынасы: «Оған жан үрледі».

«فقعوا له ساجدين»

«фәқәғу ләһу сәжидин» болды.

Мағынасы: «Оған сәжде қылды».

فسجد الملكة كلهم اجمعين الا ابليس ابى ان يكون مع الساجدين قال يا ابليس ما لك ان لا تكون مع الساجدين قال لم اكن لا سجد لبشر خلقته من صلصال من حماء مسنون

Фә сәжәдәл мәләикәт куллүһум әжмәғин иллә иблис әби ән иәкун мәғә әссәжидин қалә иә иблис мә ләк ән лә тәкун мәғәс сәжидин қалә ләм әкун лә сәжид либәшарин хәләктә мин сәлсәли мин хәмәин мәснун.

Мағынасы: «Сонда періштелер тұтас сәжде қылды. Бірақ, Ібліс сәжде қылушылармен бірге болудан бас тартты. (Аллаһ Тағала)

Әй, Ібліс! Сен неге сәжде қылушылармен бірге болмадың, – деді. (Ібліс) Сен бейнеленген қара балшықтың кеуіп, сынғырлағанынан жаратқан адамға сәжде етуіме болмайды- деді» Меккеде түскен. Хыжыр сүресі. А – 30,31,32,34.

Ібліс ғәләйһи ләғин [319] айтты: Мен қалай сәжде қыламын оған, яғни сондай адамға. Жараттың оны құр балшықтан, қара топырақтан исі бұрқырап сасып жатқан лайдан. Яғни оны шар ғанасирдің ең хасисінен жараттың, мені шар ғанасирдің барып тұрған жақсысынан жараттың. Ол от, өзі рухани, өзі латиф. Қалай жисмді кәшифге иіліп бас қоямын дейді? Тәкәппарлық қылды. Ібліс ғәләйһи ләғиннің назары Адам ғәләйһи сәләмнің заһиріне [320] болды, батынынан ғәфил болды. Заһир суретін ...рене көрді, білмеді кәнж исрар сол қорапта (қорапта) мәдфун [321] екендігін.

Өз хазірет Расул ғәләйһи солат уас сәләм [322] пір сәйідке тәфсир
له مقاليد السموات والارض

«ләһу мақалидус сәмәуәти уал ард»

Мағынасы: «Көктер мен жердің кілттері Оның иелігінде» Зүмәр сүресі. Меккеде түскен. 63-аят.

Ән хазірет ғәләйһи солат уас сәләм пәрмудке тәфсир

لا اله الا الله و الله اكبر سبحان الله و بحمده و استغفرالله و لا حول و لا قوة الا بالله العلي العظيم هو الاول والاخر و الظاهر و الباطن يحي و يميت بيده الخير و هو على كل شئ قدير

Лә иләһә иллә аллаһ уаллаһу ақбар субханаллаһи уа бихамдиһи уас тағфируллаһ уа лә хаулә уа лә қууәтә иллә бил ләһи ғәлиул ғәзим һуә әләууәл уал әхир уа заһир уал батин иухи уа иумиту биийәдиһи әлхәир уа һуә ғәлә кулли шәиун қадир. Тәсир хусни. 201 саһиф. Жилд әссәни.

Мағынасы: «Аллаһтан басқа еш тәңір жоқ, Аллаһ – ең ұлы. Аллаһ барлық кемшілік атаулыдан пәк, барлық мақтау-мадақтар Аллаһқа лайық. Сенен кешірім тілеймін. Сондай-ақ, Оның күш-құдіреті барлық нәрсеге толық жетеді, өте биік, аса зор. Ол, (Аллаһ) Әуелгі әрі ақырғы және Ол көрнеу әрі көмес. Ол өлтіреді және тірілтеді, ал өзі ешқашан өлмейтін тірі. Жақсылық Оның қолында және Оның күш-құдіреті барлық нәрсеге толық жетеді.

اَنَا سَنَلِقَى عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا وَرَتَّلَ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا

Уа раттилил курән тәртилән иннә сәнүлки гәләикә қәүлән сәқи-
лән.

*Мағынасы: «Сондай-ақ Құранды өте анықтап оқы. (Намаз па-
рыз болудан бұрын, түнде ояу тұру парыз болған. А.Т.Х.) Әрине,
саған салмақты (маңызды) Құранды түсіреміз» Меккеде түскен.
Мүзәммил сүресі. 4, 5-аят.*

فَاقْرءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ عَلِمَ أَن سَيَكُونُ مِنْكُمْ مَرْضَىٰ وَآخَرُونَ يَضْرِبُونَ فِي الْأَرْضِ
يَبْتَغُونَ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَآخَرُونَ يُقْتَلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَاقْرءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ

Фәкрәу мә тәиәссәрә мин әлқурәни гәлимә ән сәиәкуну минкум
мәрда уа ахарунә иәдрибунә фил арди иәбтәгунә мин фадлилләһи
уа ахарунә иуқатилунә фи сәбиллллаһи фәкрәу мә тәиәссәрә
минһу..... хадис Ғабдуллаһ ибн Ғумар радиаллаһу ғәнһу.

*Мағынасы: «Аленді Құраннан жеңіл келгенін оқыңдар. Сендерден
науқас болғандар, басқалай Аллаһтың мархаметінен несібе іздеп,
жер жүзінде кезгендер, тағы басқа Аллаһ жолында соғысқандар
Аллаһқа мәлім. Ендеше Құраннан оңай келгенін оқыңдар». Меккеде
түскен. Мүзәммил сүресі. 20 -аят.*

Хазирет Расулуллаһ гәләйһи солат уас сәләм Тәфсир
хусни 330. Сурат Әлмүзәммил «وَاذْكُرْ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا»

«уазкури исмә раббикә уа тәбәттәл иләйһи тәбтилән»

*Мағынасы: «Раббыңның атын дәріптеп, әр нәрседен аулақ бо-
лып, Оған нағыз жөнел». Меккеде түскен. Мүзәммил сүресі. 8-аят.*

وَلَا يَشْئُرْ مِنْ نِعْمَتِكَ رَبَّنَا لَا نَكْذِبُ فَلَكَ الْحَمْدُ

Уа лә бишәиун ниғмәтик раббанә лә тукәззиб фә ләкәл хамд.

Мағынасы: Сенің ниғметіңе ризамыз. Аллаһ шындықты айта-
ды. Барлық мақтау Аллаһқа.

Дін тағылымы (оныншы әңгіме)

Сәни иснәин из һүмә филғар [323] . Әлмахаллу дүр. Ғару сәур
уа әннә ғари сат бір әглә жәбәл сәур дүр. Жәниб юмнә әзмек бенім
сағаты аз сағат заманы уа дүр. Әннә уақыт кісі бәдәншә неме сат

уа риғат уа әһлі сахара аз нузул [324] дүр. Әннә фәриғун биуад хазірет сәләт бәнәһу ғәләйһи солату уа сәләм шәббу [325] ... ғуррат рабиғ әууәл [326] аз шәһір (мекке) аз хән садиқ разы бір пактауы он бір амида бәдән ғар түсе тамуда шаббу дүр. тарму дұрыс дегір кәффір. Би талаби ахарат ғәләйһи солату уа сәләм бір он амидалы барыр дүр. Уа хакку субханаһу уа рахман [327] шәб дүр. Хат бағылан бар дүр. Ғар ру.... уа кәфәтәһу индәжәфәт кәбутүр уахшара әмірге ғашә кәрәфәттә бәйдәһу нинһәдінде уа ғәнкәбут ра илһәм дәд тәб дүр ғарсында.

Кәмә килә шәғир уа ләм тәхәмму занну әлхамәм уа занну әлғанкәбут ғәлә әлбәрия ләм тәнбәх. Әлқисса кәғар бидүр ғар расид бисәбәб әннә халәтке дәләләт бір халу мақам аз сәийдинә Мухаммад соллаллаһу ғәләйһи уа сәләм уа сат мутағаррид әнғар нашадында уа садиқ (рады) микфәт. Иә, расулаллаһ егер екі афдалу солату уас сәләм уа тәслимәт фәрмудке мә зәннәк би иснәин аллаһ сәлисуһә

«Из иәкул лисахибуһу лә тәхзин инналлаһә мәғәнән».

Мағынасы: «Еруиәсіне айтады: қорықпа, Аллаһ бизбен бірге!».

«Ин тухибукә хасанатән»

Мағынасы: Жақсы амалдарды жақсы көрсет».

Табиғин заманында көп әскерге қожайын болып, күн шығыстан күн батысқа ғаламды аударып-төңкерген уақытысында, баласын Мәдине [328] халқы өлтірген. Мәдине шәһәрін жер-жебір қыламын деп шүкір тартып келгенінде Кәғб уа Асад деген екі адам алдынан шығып, бұл Мәдине әннә хазірет пайғамбар ақыр заманның қадам жалы болады деген соң, пайғамбар құрметі үшін Мәдине халқын жебер жесір қылудан тоқталған уа һәм бәйтулланың [329] құрметін естуменен алты мың түйе құрбандыққа шалып, бәйтуллаға қара жабу жапқан. Шәмул атты иәһуднің қолына хат жазып, аманат тапсырған. Осы арадан қозғалма, өзің көрсең өз қолыңнан тапсыр. Өзің көре алмасаң үрім-бұтағыңа аманат қалдыр. Сол Шәмулнің жиырманшы (жиырмасыншы) буындағы баласы әбу Аюб Ансари [330] хатты әннә хазіретімізге тапсырған. Бір мың қырық жыл

болған екен жазғанына. Өннә хазіретіміз хатты қолына алғанда: «мәрхәбән бәләх [331] ассалих» деген. Пайғамбар Мұхаммед әл-Мұстафа соллалаһу ғәләйһи уа сәләмға инанғышларның әууәлі [332] болған «қаум бәтәғ» деп Құранда айтыла берген. Әйнә ахбарә [333] сәт аз құдірет не аз күн укуғ [334] әнше Құдай Тағала мәидансәтке өзі жаратқан адамзат зулумән жуһулән [335] екенлігін. Өз құдіреті рауфу рахим [336] екенлігін, өзінің пенделеріне мейірбаншылығы бірлен қылған уәдесі бар.

Кул иә ғибәди әлләзинә әсрәфу ғәлә әнфусәһум лә тақниту мин рахматуллаһи иннә аллаһә иәғфиру зунуб жәмиғән инәһу һууә әл-ғәфурур рахим.

Мағынасы: Иә, құлдарым, айт! Өздері үшін сарп еткен, Аллаһтың рахметінен көңіл үзбеңдер. Расында Аллаһ Тағала барлық күнәларды кешіруші.

Дін тағылымы (он бірінші әңгіме)

Өз қадір бес, әз уақыт бес, бірәй дегір хош – осы үшеуінен өзін аулақ қылған қайғы ғамнан халас [337] болады. Иктибәс [338] асылында аташ қабыс, яғни шұғыл талаб уахз етмек дүр. Соңыра истифәде [339] ғылым уа талаб һидәйат [340] үшін истиғара [341] қылынды. Мәғәз масдар мәимидур фәуз [342] мағынасына уа һууә зафәр билхайр мәғә хусулис сәләмәт.

«Уа жәғәлә кәлимәт әлләзинә кәфәру (кәғәру) әссуғлә уа кәлимәт аллаһ һиәл ғәлиә».

Мағынасы: «Еш даусыз жақсылықпен жеңуші. Күпірлік жасайтын сөз айтты. Бірақ, Аллаһтың сөзі бұдан да жоғары».

«و ما النصر الا من عند الله»

«Уа мә насру иллә мин ғиндилләһи нәзим».

Мағынасы: «Жеңіс тек Аллаһтан ғана».

Мансур әлхалаж атасы лакабі елге мәшһүр кинәиясы әбул Мағис Хусәин ибн әл-Мансур дүр. Нисах нунның фатхил халис уа садик мағынасына әттәубәт әннусух бұндан дүр. Осы имам Әбу Мансур Мухаммад ибн Махмуд әл-матрид әл-муләққәб би имам әлһудә

кәнә имам әлханифиә уа сахиб тәсәниғ мәтә, сәнәт 332 Самарқан. Уа мә турид бидамма әттә ... мин Самарқанд. Юқал ләһә айдән мә тәрит ... әттәйн. «Ужәдә һууә мә юсадифу әлкәлб».

Мағынасы: «Ол имам Әбу Мансур Мұхаммад ибн Махмуд Әлматурудиди тура жолды көрсететін имам лақабқа ие болды. Үш жүз отыз екінші жылы Самарқандта қайтыс болды».

Хазіретгі Ғиса рух Аллаһ [343] ғарабтан (арабтан) қатын алып, Мадина Мунаууарада [344] тұрып, қырық жыл ғұмыр кешіріп, қыз атасы болады. Хазірет Ғұмар әл-Фаруқ радиәллаһу ғәнһуниң [345] жанында дәфін [346] олынады.

Имам Мәһди Син [347] еліне барып, ол һәм сонда тұрып, үйленіп, ұл атасы болады. Туған баланың серке жыйары (жияры) имам Мәһдинің ұлы болады. Сонан соң жәһәнға қысырлық келді, бала тумайтын болады. Арық пенен семіздің басы бір ме? Жақсыменен жаманның жаны бір ме? Хазірет Исрафил ғәләйһи сәләм [348] сүр үргенде алты тесіктен дыбыс шығады. Біреуінен әнбиәларның [349] жаны. Біреуінен мәләикәлардың [350] жаны. Біреуінен жындардың жаны. Біреуінен адамзат жаны хас уа ғам тәмәм. Біреуінен шайтанлардың жаны. Біреуінен жамиғ [351] хайуанат жаны. Мәмәтларында әлбәс [352] әууәлінен кәфіндер [353] иле қабірден мәбғус [354] ...лер. Оныңшен кәфінде иһтимәм [355] керек дүр. Жалаң бас, жалаң аяқ қопарылар. Кәшф тәфсирінде [356] қабірден тә жәннәтке [357] кіргенше мүминдерге [358] қиямет күнің мөлшері бір намаз оқып боларлық уақытының мөлшері деген. «Уаллаһу ағләму би сауаб» [359] хақ сөз.

Науаи

Риуаят [360] айтты Қағәл шәш сақын зәнәһәр сөзіне ... шәш иә нисбәт үшін дүр. Шәш бір шәһәр есімі дүр. Ағзам ғүләмә Шәфиғидан [361] улан имам Әбу Бәкір Махмуд ибн Исмағил [362] еңге мәнсуб [363] дүр. Бұл күнде хазірет имам деп зиярат қылынады. Ташкент шахарында мәу мүбәрәк бар. Бес ағаш мәхәлләсінде хазірет Әбул Қасим ишан қанқасында һәм мәу мүбәрәк бар.

Нәуәи Хақ Тағала пендесінің қызметін шон әзілдеуінде қылмас рақым ...ның тәғирне имкәні жоқ. Неге кім қылмас өзі х.. кәләм кімге ондын өксік артық істегей. Бар дүр оның жәһілі артық, ғақылы кем. Тәңірі ихсаниға шат олған қылар. Өзіне шат уа мехнатіден илне һәм шәкир болмай, өліг арзы айтса мүмкін лә тәкәғ [364]. Дәйім ет-кей өзіне ғәмкін өзгелеріне бәһім назим Хақ Тағала шын дүр.

قال الله جل جلاله و عم نواله انما يخشى الله من عباده العلماء

Қалә Аллаһу жәллә жәләлуһу ғәммә нәуәләһу иннәмә иәхшә аллаһә мин ғибәдиһ әлғуләмә.

Мағынасы: «Шын мәнінде ғалым құлдары; Алладан қорқады».

Діни уағыз (бірінші нұсқа)

Имам Қағәл Шәшнің риуаяты жәмиғ [365] халайық жәннатке [366] жұма күн кіреді. Жұма ертесі Адам ата Хауа ананың [367] қонаққа барады жәннәт әлхалде, хәлд ағашының түбінде сол жерде жасанып киінеді. Жексенбі күн екінші бабалары Аллаһқа қонаққа барады жәннәт әннәғимде [368] неше түрлі нығметпен нығметтеледі. Дүйсенбі күн Ибраһим Халилу Аллаһқа [369] қонаққа барады жәннат фирдауыста [370] жың уа инсан [371] бас қосады. Сейсенбі күн хазіретті Мұса кәләм Аллаһқа [372] қонаққа барады, жәннәт әл-мәуиде [373]. Шәһәр сенбі күн хазірет Ғиса рух Аллаһқа [374] қонаққа барады дәрус сәләмде [375]. Бейсенбі күн Мұхаммед Мұстафа хабибуллаһ [376] ғәләйһи солату уас сәләмға қонаққа барады ғәдн ұжмағында [377] жұма күні дүрге бар... мутәғәл хұзырына дағуат [378] қылынады. Дәр әл-жәләл иләл кәмәл уал жәмәл [379].

لا اله الا الله و الله اكبر سبحان الله و بحمده واستغفر الله و لا حول زلا قوة الا با الله هو الاول والآخر والظاهر والباطن يحي ويميت بيده الخير و هو على كل شى قدير

Лә иләһә иллә аллаһ уаллаһу акбар субхана аллаһи уа би хамдиһи уастағфируллаһ уа лә хаулә уа лә қууатә иллә билләһ һууә әууәлу уа ахиру уа заһиру уал батину юхиу уа юмиту би иәдиһил хәйр уа һууә ғәлә кулли шәин қадир.

Мағынасы: Аллаһтан басқа тәңір жоқ. Барлық мақтау тек Аллаһқа тән. Бізді кешіре көр. Аллаһтан басқа ешкімде күш-қуат жоқ. Ол бірінші және соңғы. Ол анық және жасырын болған нәрселерді білуші. Ол тірілтеді әрі өлтіреді. Сондай-ақ, Оның күш-құдыреті барлық нәрсеге толық жетеді.

Хайрат үйірмек, тасдик [380] етмек. Әһлі исламның ғәйәт хұб бір усулларындан дүр ғәжизләрі [381], мискинләрі [382] тәрбие етмек үшін шуруғ [383] олмас дүр. Ләкин [384] сәдәк(сидк) алмақ үшін тәнбәлік рәз алтында жасамақ үшін мискинленмес адамдар шірған харам қылынмас дүр. Кеше күндізгі кімнің құты жетсе харам [385] ермес, өзіне сәил [386] етсе.

ҒЫЛЫМ МӘНІ

✎ Адам баласы білемін деп талап қылса, білмейтұғын нәрсесі болмайды. Жалғыз-ақ жете білуіне көнбейтұғын не нәрсе?

✕ Адам баласы не нәрсені үйренемін деп талап қылса, үйренуге көнеді. Жалғыз-ақ үйренуге көнбейтұғын не нәрсе?

✎ Бір айырылып кеткен соң қайта қосуға көнбейтұғын не нәрсе?

↑ Адамға алыс болғанда не алыс, адамға жақын болғанда не жақын?

✎ Түзетуге көнбейтұғын не нәрсе?

✕ Бір екі жолдас бар: тізе қосып тұрғанда дүниенің түбін түсіреді, тауды орнынан көшіреді. Екеуін бірінен-бірін айырып, ешкімнің жолдас қылып алуына көнбейтін не нәрсе?

✎ Біріне-бірі қарасып, көзін тайдырмастан өмір өткізген не нәрсе?

✎ Бірін-бірі қуысып, шаршамастан, талмастан өмір өткізген не нәрсе?

Екеу-екеу бас қосқанның бәріне де бір айырылмақ, өмірінде қосағын жазбастан айдай ғаламға анық белгіленген айырылмай өтетұғын не нәрсе?

✎ Кісінің қолына түспейтұғын, екенмен бітпейтұғын, қуғанмен жетпейтұғын не нәрсе?

✧ Күйе тимей, сен тимей кісіні көріксіз қылып тастайтұғын не нәрсе?

✧ Үш нәрседе сенім жоқ, тұрған орнында тұрады-ау деп ойлауға жарамайды. Бұл үшеуі не нәрсе?

Шыққан орнына қайта сймайтұғын не нәрсе?

Үш арсыз бар, үш даусыз бар, үш қадірсіз бар, бұлар не нәрсе?

Үш нәрсені қылу жарамайды. Ол үш нәрсе не нәрсе?

✧ Адамның жете білуіне көнбейтұғын не нәрсе? Құдайдың заты қандай екендігі, қайда тұратұғындығы.

✧ Үйренуге көнбейтұғын нәрсе – зереклік.

✧ Бір айрылған соң қайта қосуға көнбейтұғын нәрсе – бастық жігіттік.

✧ Адамға алыстың алысы – өткен өмір, жақынның жақыны – өлім.

✧ Түзетуге көнбейтұғын нәрсе – бұзылған ой, қиялы болу, суш-маш майхулиэ...

✧ Екі жолдас: жан мен дене

Біріне-бірі көзін айырмай қарасып тұрған – көк пен жер.

✧ Бірін-бірі қуысып өмір өткізген – күндіз бен түн.

Бірінен-бірі айырылмай өмір өткізген ақ боз ат, көк боз ат екі жұлдыз.

✧ Қолға түсе бермейтұғын нәрсе – сабыр.

✧ Күйе тимей, сен тимей кісіні бұлғайтұғын нәрсе – ашу.

✧ Осы тұрған орнында тұрады-ау деп сенбейтін нәрселеріміздің бірі – жан, бірі – дәулет, бірі – сыр.

Екі нәрсеге ие болуына тырысу керек: Бірі – қолындағы барың, бірі – түпкі сырың.

Шыққан орнына қайта сыймайтұғын үш нәрсе: Бірі – мылтықтан атылған оқ, бірі – жайын балық, бірі – ауыздан шыққан сөз.

Үш нәрсе тұрған орнында тұрып, тұрған орнына сыйымсыз: Бірі – өлген өлік, бірі – от басындағы күл, бірі – бой жеткен қыз.

Үш арсыз: Бірі – ұйқы, бірі – тамақ, бірі – күлкі.

Үш қадірсіз: Бірі – жігіттік, бірі – денсаулық, бірі – жақсы қатын.

Үш дауасыздың бірі – мінез, бірі – кәрілік, бірі – өлім.

وحب محبة الناس لان يعلم الله
 اني من حب الناس له محبة تعارفا
 فمن احبه تعارفا جعله محبوبا في قلوبهم
 اي قلوب الخلق اجمعين لقوله تعال
 ان الذين امنوا وعملوا الصالحات
 يجعل لهم الرحمن ورا
 ولقوله عليهم الامانة والسلام
 اذا اب الله عبدا دعاه بغير علم
 فقال انى اقب فلانا فاحبه
 في حبه جبرئيل ثم بيادى في السما
 فيقول ان كتم تعالى بحب فلانا
 فاحبوه في حبه اهل السماء ثم يوضع
 له القبول في الارض الحديث
 رواه مسلم بن ابي حنيفة عن ابي حنيفة

Қылуға жарамайтұғын үш нәрсе: Бірі – кісі өлтіру, бірі – кісі көңілін ренжіту, бірі – өз қолынан салған мүлікті өзі бұзу. Алдыңғы екеуінен бұл жаман.

Уа хуббу мәхаббат әннас лиән иәғләм минһу иннәмә мән хуббә әннас ләһу мәхәббәт тағала риәә.

Рә мән әхәбәһу тағала жәғәләһу мәхбубән фи кулубиһим әй кулуб әлхәлқ әжмәғәһум лиқауләһу тағала: «иннәлләзинә әмәну уа ғәмилу әссалихат сәиәжғәл ләһум әррахман уәдә».

Уа лиқауләһу ғәләйһи солат уас сәләм: «изә әхаббә аллаһу ғәбдән дүғә жәбрәйл фә қалә инни әхаббә фуләнән фә әхаббәһу фә иухиббуһу жәбрәйәл суммә иунәди фис сәмә фә иәкул иннә аллаһу тағала иухиббу фулән фә әхаббуһу фә иухиббу әһлус сәмә суммә юуәддиг ләһу әлкәбул фил ард» Әлхадис рәуәһу муслим ибн әбу һурәирә ғәлә әлқари.

Мағынасы: Адамды сүйсең, Аллаһқа деген махаббатың екі жүзді болады.

Аллаһ кімді жақсы көрсе, оның жүрегіне Аллаһқа деген махаббатты арттырады. Расында иман еткендерге және жақсы амал жасағандарға Аллаһ Тағала уәдесін орындайды.

Пайғамбарымыз айтты: «Егер Аллаһ бір құлды ұнатса, Жәбрәйлді шақырып, оған айтады: бұл – менім сүйікті құлым. Оның барлық дұғалары қабыл болады. Хадисті Муслим ибн Әбу һурайра жеткізді».

اقیموا الصلوة و اتوا الزکوة و لا تقربوا الزنا و لا تقتلوا النفس و لا تأکلوا الربا

Әқимус солат уа әту зәкәт уа лә тәкрәбу әззинә уа лә тәқтулу әннәфс уа лә тәкулу әррибә.

Мағынасы: *Намазға тұрыңдар, зекет беріңдер, зинаға жоламаңдар, өз-өздеріңе қол жұмсамаңдар және өсім жемеңдер.*

اما ان احب الله عبد الم یضره ذنب

Әммә ән әхаббә аллаһ ғәбдән ләм иудриһ зунб.

Мағынасы: *Егер Аллаһ құлын сүйсе, ешкім де оған қастық жасай алмайды.*

Хадис шәрифні истинәд [387] етерге Аллах Тағала тарапындан сөйләмес улан бір кісіні қадір кабәирге ... қылсада жинәб Аллах ең ғазаб етмес. Егер ең күнәһи зарар бермедүр, оны қадір ғамалдарны тәрік қылса да ... ең зарар келмесінден ондан ғамал сакт [388] боларлық онда ...ларның ғибады [389] ..хақ тафкир уа мәләхиз боларға керек деп бұнда ирад [390] қылмақ нусус қатғны еңру лашығында кәпірі иман озыре таржих олдығында шабһ [391] жоқ дүр.

«Хусусән жинәб хақ уағбуд раббикә хәттә иәтикә әлиқән» [392] бұйырмас дүрге опат болғанша Раббыңа ғибадат қыл демек. Олмағлы сағ олдақша ғибәдәтнің ужубіні ифәдәһ етер ... ғәлә зәлик мәзкур хадиснің мәғнәи муниғи нусус сәир [393] қаринә силә Аллах Тағала бір пендеге махаббат етірсе оны мәнәһик (мунәһиғ) ертегібден сақтап ол пендеге аслан зарар келмес демек болар. Мәниғән ғәли уа рафиғ белінде улан мутәхәбәт луғәт ғусмәниә [394]. Әркән арбаға исләми [395] Мысыр шейх әлисләми муфти Мухаммад Ғабдуһу [396] хазретлері тәфсирінден [397] муқтабис (муқтас).

Әһлі исламдан қууат [398] уа шәукәт ...ж исламдан жәмәл уа ләтәфәт зәил [399] болмас. Іс үшбу айтылмыш әркән арбаға аслиәнің [400] мағқудәтінден неше олмас зәһир [401] дүр. Әркән арбаға ісі бұнлардан ғибарат дүр. Бір Құдай иғтиқад [402] етмек, әр түрлі әғмәл салихлары иқамәт [403] етмек, уа ғамал келтірмек. Әр не кәби шабаһлар ихат етер ерген, хақ уа хақиқат [404] илә тәуси етісмек, шәһуәт һужум [405] етер ерген сабыр илә тәусиә етісмек.

Уәлғасыр

Уәлғасыр сурат [406] жамғысы бұң иршәд етмес дүр. Осы тұрған заманымызда биздің мұсылманларда «иман» фақат лисанда [407] түр дейді олнур. Кәлимәт [408] расмиәдан ғибарат дерге бір-біріне тақлид [409] илә махафиз [410] олнур.

Фәдиләті разилден, хайрі шарден фарқ [411] етуге қуат жоқ. Хәттә [412] бізде: *فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى*

Фә әммә мән ағта уат-така уа саддақа бил-хуснә» жалилсінде мәдлул ғәләйһи улан «иман» қалма мыс.

Мағынасы: «Ал енді әлде кім (Аллаһ жолында) берсе, тақуалық қылса. Жақсылықты дұрыс деп білсе» Меккеде түскен. Ләйіл сүресі. 4-5-аят.

Бұл аят кәримнің мәғнәи шарифы ... әммә [413] әркімге бірдей қолындағы малын уа пұлын Құдай үшін, Құдай жолына деп оны өзі сақланды. Қорықты шіріктен уа күнәһ кәбирлардан [414] уа расқа тұтты, хақ уа шын сөз деп білді.

وما انفقتم من شيء فهو يخلفه

«Уа мә әнфәқтум мин шәин фә һууә юхлифуһу» Құдай үшін Құдай жолына не берсең, есесін Аллаһ өзі жеткізеді деген сөзде.

Мағынасы: «Тиісті орынға бір нәрсе жұмсасандар, сонда Аллаһ, тағы есесін береді. Ол ризық берушілердің ең жақсысы де» Меккеде түскен. Сәбә сүресі. 39- аят.

Осы аят кәримді шын уа рас деп біліп. Шын ықыласымен қылып тұрған мұсылман бар ма? Біздің әр кемсігенде істемекте улан әғмал уа әфғәлні [415] хәсәнәт [416] жумласындан с... Құдайдан өтінмейрақ сауапта әмид етілмекте дүр. Іслемес әғмал уа әфғәлні хәсәнәт жумласында неме сәиият [417] жумласында неме тәфкир [418] уа бі... олсун хисәб [419] етілмекте дүр. Хәттә бізде хусн [420] илан кубхні тағрик [421] етер қуатта жоқ. Назар исламда [422] иман ісі хәйрі шәрдан фадиләті заттан жақын фәрқ етмек, һәмде хәйрі фадиләті мәхбуб [423], шәрі рәзағи мәкруһ [424] көрер бір қуат қәһре иғтиқад [425] етпектен ғибарат дүр. Басқа еш бір шәи дегіл. Егерде иман фәқат лисанда тұр дейді олнур. «Құдайым бір, уа бар» кәлималардан [426] кәне ғибарат болса еді. Иманның соң дәреже ... бір шәи олдық иле б... шәмділік дүниеде имансыз кісі болмас еді. Зәйрә әркім қууат (қуат) қәһирнің мәужудәтәне хәттә ... ғақыл иле білер. Қууат қәһирні лисані іңкәр етседе қалбі іңкәр ет... Фәқат иман хақиқи Құдай бар демек кәні дегіл. Бәлки Құдайны такдис тәухид тәғзим [427] етмекте һәмде хәйрі мәхбуб [428], шәрі қәбәих мәкруһ [429] көр дегені, иғтиқад етмекте кәні мутәсәуир [430] болар.

Бұ иле иман хәсил [431] болар ісі пенденің қалбінде мэхәфәт Аллаһ ғәрд [432] олар. Пенденің қалбінде мэхәфәт ғәрд олдым. Пенде ... кәбәихтен мәниғ [433] етер. Нәфсі әммәрәһ [434] сен сұлтан болар. Расул әкрам [435] әпендеміз уа басқа расулдар иман етмекте һәмде Құдайдан мәнзил [436] илен китаптар иман етмекте ... бір Аллаһқа иман етпекте тәммә болар. ... Аллаһқа тасдиқ [437] етен. Оның расулдарына уа китабларына [438] іңкәр етемиз. ... фәдә ғәир мутәнәһиде мәбусус улан әжір амалдар [439] һәммәсі бір Құдайның әсері дүр дей иғтиқад ойларлар. Со ғалам дүниееде хәдәс [440] болар шәилар, бір Құдайның тақдирі [441] иле уа құдіреті иле уа жәуде (жууәде) [442] келер дей иман етер. Нәбә [443] ғәләйһи қалбі иле Құдай мәтуж олар. Лиқа [444] Құдай арзы етер. Һидәиәт [445] Құдайдан істер істі хақиқи иман сонда ғибарат дүр. Жоқ іс кәлимәт [446] расмиә уа пенденің қалбні хәйәт [447] уа ... тасдик. Бізден мукәддәм [448] бір шок үмметтері жәһәләт [449] уа әділдерін түсіріп һиләк [450] етмес дүр. Әу үмметтер әр не қадір, расулдар тасдиқ етіндер. Етілер істе иман уа дүние тәңірінің фәқат расуд зәһирлерні мөхафиз [451] етіп, дін уа иманның ғулуиәт [452] уақытысында уа фәдиләтінден ғәфил [453] алдықларындан хасар ғәмумиәте [454] қалмаслар демек. Инсанлар хасар ғәмумиден истиснә [455] етерден ... нәпсі иле мәкрун тасдиқ уа иқрарда ...де Құдайның хүкіміне бой ұсынмақтан ғибарат дүр.

انما المؤمنون الذين امنوا بالله ورسوله ثم لم يرتابوا وجاهدوا باموالهم و انفسهم في سبيل الله
اولئك هم الصادقون

Иннәмәл муминун әлләзинә әмәну биллаһи уа расулиһи суммә ләм иуртәбу уа жәһиду биәмуәлиһим уа әнфусиһим фи сәбилиллаһ уләикә һум әссадикун.

Мағынасы: Құдайға және елшілеріне сенгендер, Аллаһ жолында өз малдарын садақа еткендер, олар иман еткендерден болып саналады.

Кәне малымен, басымен Құдай жолына тік тұрып, Құдай жолынан малын аямай, жанын аямай, иманында шын болушы бар ма? Жоқ деуге жарамайды. Бар деп айтуға көзге көрініп тұрған ешкім

жоқ. Байда сәхәуәт [456] жоқ, кедейде қанағат жоқ. Құдай жолынан бай малын қызғанады, кедей жанын қызғанады. Бұл жүрген мұсылман жыланның түсіп қалған қабығы. Мұсылманшылық не екенін білмейді, қайдан мұсылман болады?! Дін не? Иман не? Білүмен жұмысы жоқ. Аллах өзі сақтасын و من شرور انفسنا و سيئات اعمالنا

Нағузу биллаһ мин шурур әнфусинә уа мин сәиәт әғмәлине.

Мағынасы: Иә, Аллах! Біздің жаман амалдарымыздан және жаманшылықтардан саған сыйынамыз.

Қанша тінтіп іздегенмен біз көрген мұсылман да аят кәрімге муафиқ [457] болып иман әсері табылмады. Ізгі ғамалға келейік.

اعمال صالح حسد عداوت جهالت كبر و كسالت بخل و امساك خيانت و نفاق كذب و ريا حيله
و مكر شائع

Өғмәл салих [458] көрейік бенларында хасад ғәдәуәт жәһәләт кәбір [459] уа кәсәләт [460] бәхил [461] уа имсәк хиянәт [462] уа нифәк кәзб [463] уа риә [464] хаилә уа мәкр шәиғ [465] болмас үммет арасында әғмәл салих нәсл иқамәт [466] ун... уа нәсл әғмәл салихнің рухы фадиләти немен болар? Һәиәт ижтимәғииә мәсүс бір халде екен. Нәслден көп биік бір шәи иқамәт олнур. Хал бұ әр бірімізде дінді иқамәт парыз бір шәи еді.

Дін – деген бір қорған. Ол қорған көптің басы бірігуімен бинә [467] болмақ. Көп бірден ұмтылып тапқан малын, таппаған (тапқан) жанын аямай ол қорғанға бір-бір кірпіш орнына қаланса. Дін сонды дін болып орынға тұрып, қанша жұртқа бас пана болуға жарамас. Шын ниеті қосылып екі кісінің басы бірікпейді. Жалғыз ағаш жалбарынсаң жанбас. Жалғыз қаз келгенмен жаз бола ма?

«Өзің білме білгеннің тілін алма» деген. Қарғысқа ұшыраған жұрт Құдай сөзі құранға сенбейді. Әбден сеніп алған орынсыз сөздері бар: «Ертеңгі үшін есек қайғырады». «Тандағы тамақ тәңірден». «Көппен көрген ұлы той». Өзі айтқанмен бұл сөздерінің де мағынасын білмейді. Ләфз – деген қабық. Мағына – деген дән. Не нәрсенің де болса дәнімен жұмысы жоқ. Қабығымен алданып, қуыршақтай кісі деп малданып қалған жұртқа не айтарсың?!

Кұдай сөзін айталық шәбәһәт һужум [468] айтар екен нұр хақиқат иле тәуси етісіп иһтидә [469] етмек. Шәһуәт һужум [470] айтар екен куат сабыр иле хәрәкәт [471] етіп көз мәғә...де болмақға тәуси етісмек кәби исламның рукндернден. Сол екі биік шәилар шамділік еш бүлінмес. Әддин нәсихәт [472] дей лисан нәбуәтінден садир [473] болмас ісде шамділік насихат етмекте, һәмде насихат қабыл етпекте жок. Әмір бил мәғруф уа нәһи гән әлмункәр [474] кәбислер иғтибәр әлнәмир. Тәуәси билһақ [475], тәуәси бис сабыр [476] кәби шәиларі мәудуғлерінден Тәуәси билһақ тәуәси бис сабыр ісі ғәиәт [477] биік бір уазиф дүр. Ислам солар иле майдан алмас. Тәуәси билһақ, тәуәси бис сабыр ісі хикмет уа мәуғиз хәсән иле пенделері хақиқатта дәғуәт [478] етмек. Һәмде шәһуәтлар 2046 әу...лар ләзәтлар ... нәһи [479] егін. Сабыр уа сәбәт әқдам уа нашат [480] иле тәуси етмектен ғибәрәт дүр. Ислам сабыр уа сәбәті бір рәкн олрақ иғтибәр етмес һәм де сабыр қылушылар пәк зиәдә мадх [481] етмес дүр. Тәжрибә иле һәм ... дүрге бір милләтнің әфрәдінде [482] сабыр уа сәбәт болмас іс ол милләт инкирәд Билғәкс әфрәді сабыр қылушы үммет аз.

Бір заманда бүтін дүние истиләи [483] дүр. Мәсәлән ибтидә [484] ислам да мужәһидин [485] ислам н... қатир әрз мәлик болмаслар еді. Бұнлар һәббә [486] сабыр берекетінде болды. Бүгін мұсылмандар қасиретінде қалмаслар іс басқа дегіл сабыр олмадығы үшін дүр. Хәттә жәмиғ [487] ... мәнбәғ [488] ... дүр десекте мәбәлиғ [489] болмас жәмиғ рәзәил [490] сабыр жоқтығы со нәтижесі дүр. Кәзәликә [491] мұсылмандарда ғилм уа мәғәриф [492] жоқтығыда со сабыр болмағандығы дүр. Ислам хүкімін көре ғылым не «мин әлмәһди иләл ләхд» [493] талаб етпек ләзим [494] істе һәиһәт [495] . Һәиһәт қайда ол «мин әлмәһди иләл ләхд» хәттә [496] бір сағат мәталиғке [497] сабырлықлары жоқ. Аталары мектепте оқымақта иле балаларына сараңдық қылар. Со иле айтып бүтін милләтні уатанні нәжидүр.

Мұсылмандары ғәлә әлғәмум [498] дерлік фасад [499] иғтиқадлар әуһәмлар [500] хиәлатлар [501] истилә [502] етмес олдықны түсініп бір кісі майдан шығыпты. Әуһәмлар исәрәтінден уанкер хақаиқ жасараттен мәниғ етіп хақиқат исламні баян келтірсе. Ол з... бейшара

қиямет құшар жерлер. Егерде Мұсылмандар бидғәт [503] хәр апаттардан ... олынмас. Жәғлі діндеріне бір оқыпта төрт рукн ғибәрәт улан асыл діндерді иқамат етерлер ісі. Яғни ... мәхбуб рәзәләти мәкруһ [504] көрерлер, бір Құдайды тәухид тәнзиһ [505] етерлер. Уа ешбір шәині шірік итихәз [506] етпестер ғибәдат етерлер оның ризасыны талаб етіп әғәмл салих ғамал келтірерлер іс. Бір-біріне бидғәт уа зәләләттен сактайықта хақиқат дәғуәт [507] етерлер. Әр не кәби әмірде олсын бір-біріне сабыр уа сәбәт иле тәуси айтысып мусәғәдә [508] шәриғи дәхәлінде ... етерлер іс ... жоқ. Құдайның уағдасін мәзһәр [509] аларлар.

وعد الله الذين آمنوا منكم و عملوا الصالحات ليستخلفنهم فى الارض كما استخلف الذين من قبلهم و ليمكنن لهم دينهم الذى ارتقى لهم و ليبدلنهم من بعد خوفهم امنا يعبدوننى لا يشركون
بى شياء

«уағдаллаһул ләзи әмәну минкум уа ғәмәлу әссалихәт лиәстәхлифунәһум фил ард кәмә истәхләфу әлләзинә мин кәблиһум уа лиумкинн ләһум динәһум әлләзи иртәғфә ләһум уа лиубдилнәһум мин бәғд хәуфәһум әмәннә иуғбидунни лә иушрикун би шәйән» Аят жәлилде зікір етілмес уағда мәзһәр алдақлары кәбіһім.

Мағынасы: «Аллаһ сендерден иман келтіріп, ізгі іс істегендерге; өздерінен бұрынғы өткендердей жер жүзіне мұрагер қылуды уәде етті. Сондай-ақ, олар үшін өзі разы болған дінін нығайтып, қауіп-қатерден кейін бейбітшілікке айналдырады». Мединеде түскен. Нұр сүресі. 55-аят.

و من كفر بعد ذلك فولنك هم الفاسقون

Уа мән кәфәрә бәғдә зәлик фә уләикә һум әлфасикун.

Мағынасы: Кім осы нәрсеге күпірлік қылса, ол насықтардан болады.

ان الله لا يغير ما بقوم حتى يغيروا و اما با نفسهم

«иннә аллаһу лә иуғиру мә биқәум хәттә иуғиру уа әммә биәнфусиһум» аяттарда мәзкур улан уағидлардан әмин аларлар.

Мағынасы: Расында қауым өздерін түзетпейінше, Аллаһ бұл қауымды түзетпейді.

Құранда хақиқи иман етіңіз һәй бір уақытта хасранда өлмей шықларын баян етілмес дүр. Фәқат иманның әғмәл салихи муқарән [510] болмасы шарт етілмес дүр. Егер де мұсылмандар бұндан соңыра хақиқи ислам риғәиәт етерлер іс бұ иле хәсәрәт уа исәрәттен құртылып, бір пәк мәдинәт ислами тәшкіл етерге бүтін ... мәлик улузлар еді. Аллаһ Тағала құранда уағда етмес дүр. Мәиән Ғабдул аууәл ибн Мухаммад Хәфт әлғәфәи әләқәуи.

Бүгін жаһан жүзінде улан мұсылманлар фәуқ әлғадат фақирлар [511] уа ғылымсыздар дүр. Басқалар бірге жүз мәртебе алға кетіглерінден ислам дүниесі бұндан сегіз жүз жыл муқаддәм [512] бастағы орында тұр. Бұның үстінде мұсылмандар бір-бірі иле әлфәтсіз жасарлар. Ғәиәт жузі шәиларні мәудуғ [513] қылып, хуббуларні қабиһ [514] көріп, бір-біріне дұшман (дұшпан) улырақ мәғишәт [515] етерлер. Ғәлимдарның көплерінін ғұмырлары мәһиәтнің мәжһул [516] алып олмадыға бәхсі иле уа ғұмырының мунсариф [517] алып олмадыға хақында мәнәзир қылысып озар. Әуелгі мұсылмандар 70 фәрқ олмаслар іс. Бүгінгі мұсылмандар мәлик мәзһәб [518] иғтибәрінше 700 фәрқ олмаслар дүр. Хәл бүгиліп нәзәғлары нәзәғ ләфзі [519] дүр.

Ерте қартайуға (қартаюға) уа ғұмырның қысқалығына себептер қайғырмақ уа касіретленбек. Бір нәрсе хақында дәйім фикрде [520] болмақ, уа өткен де улан дүниәуи іслер үшін өкінбек. Қорықпақ, әфрәт [521] дәрежеде шаттанбақ. Күншіл болмақ, дұшпандардан өш алмаққа тырыспақ. Уа оңларның һиләк [522] болмақларын күтіп тұрмақ. Оларның ғәйбларны іздеп шұғылданмақ. Ашмақ ішмек тұғырысында қағидасізлік, соң жатып, соң тұрмақ. Сифәһәт [523] иле мубтәлә [524] болмақ.

Діни уағыз (екінші нұсқа)

Исламиәт нәме зікір алынар екен. Бізім әксәриәт жәннаті [525]. Әммә [526] дегірден немлері зікір алынар іс. Жәһәннәм [527] қатарын аларлар. Исламиәтнің хақиқна жәннат иле дегір дінлерін

бәтланын жәһәннәм иле истидләл [528] етмек, мәғрурият дін соғмас бір наданлық дүр.

Ғәлим инсаниәтиң ибтидасында [529] исламиәтиң зуһурине [530] қадір «сәмәуи» [531] болмақ сипатлы келмес дінлерге. Әрбір инсанның қалбында мутмәкин [532] иманы ең асыл бір асас иғтибар [533] етмес. Хусусән [534] бізім исламиәт иманы инсанның дүниесі үшін де, әхиреті үшін де ең муһим. [535] Бір асас иғтибар етіп, иманы әр шәиден зияда м.. етмес дүр. Әдиән сәмәуиә ғәлә әлғумум диәнәт исләмиә [536] ғәлә хусус. Инсанның иманына нешен әу қадір фәуқ әлғәд биік әһәммиәт [537] үйірмес. Инсанның хәиәт хадир [538] силә хәиәт [539] истикбәлиәсінде ең биік әһәммиәти хә..... иманның хақиқаты не дүр. Мектеп медреселерімізде иман нәмилі толқын алынар шәилар, хәиәт инсани ең асыл асас ... дәрежеде әһәммиәт х... мәидүр.

و لو انهم اقاموا التوريت و الانجيل و ما انزل اليهم من ربهم لا كلوا من فوقهم و من تحت
ارجلهم منهم امة متتصنة و كثير منهم ساء ما يعملون

Құран кәрим «уә ләу әннәһум әқаму әттәурәт уал инжил уә мә әнзәлә иләйһим мин рәббийһим лә кәлу мин фәүкәһум уә мин тәхт әржәләһум минһум муқтәсид уә кәсир минһум сәә мә иәғләмун».

Мағынасы: «Егер олар Тәурат, Инжілді және Раббылары тарапынан өздеріне түсірілгенді толық орындаса, әрине олар үстіңгі жақтарынан (ағаштардың жемістерінен) әрі аяқтарының астынан (жердің өсімдектерінен) жейтін еді». Мединеде түскен. Мәйда сүресі. 66-аят.

Яғни Тәурати [540], Инжили [541], Құрани әуәмирләрни әда [542] етіп, нусусларны тәуил [543] етмеклі иқамат етселер(айтсалар) еді. Жоғарыдан ырзық мәғнәуи [544], төменнен ырзық хәсии [545] берекетлі суретте аларлар еді. Инсанларден әуәмрәк худудінде нусуске заһирында уақиф [546] алып муқтәсид [547] уланлары бар дүр. Ләкин әксәр худуд туғди [548] нусусда нәуил етерлер. Молда тәржімәсі со дүр.

ان الذين آمنوا و الذين هادوا و انصاري و الصابئين من امن بالله و اليوم الاخر و عمل صالحا
فلهم اجرهم عند ربهم و لا خوف عليهم و لا هم يحزنون

Күран кәрим «иннәл ләзинә әмәнү уал ләзинә һәдү уан насарә уас сабинә мән әмәнә биллаһ уал иәумул әхир уа ғәмәл салихә фәләһум әжруһум ғиндә раббихим уа лә хәуф ғәлейһим уа лә һум иәхзәнун».

Мағынасы: «Расында сондай иман келтіргендер, Яһудилер, Христиандар және сабилар болып, кім Аллаһқа, ахирет күніне сенсе, Раббыларыңның қасында сыйлық бар. Оларға қорқыныш жоқ, әрі олар қайғырмайды» Мединеде түскен. Бақара сүресі. 62-аят.

Мүминдер [549], Яһудилер [550], Насранилер [551], періштелер, жұлдыздар, ғибадат етер сәбилер дүһә ғумуми [552] бір ғибәр [553] иле тәғбир [554] олнурса. Аллаһ Раббил ғәләмин хазіретлерне һәмде жүз к... иман етіп, хәиәт хадирде [555] жақсы істер әда етер. Һәм инсандар ғақибәт сағадат [556] нәил боларлар. Со аят кәримде нәжәтбек мәдәрі тәғиин [557] алынмас дүр. Хайраты әмрәи дүр, шәрурден мәниғ [558] етер. Әлләһге ужудіне иман жақсы, жаман әр бір ғамалге жазасы олашық бір күн иман. Со екі иманның тәсир [559] иле шәрурден, фәсадтен [560] сақтанып. Инсан хайраты, салихәти әдаде сағи [561] етер іс. Істе ойла инсан хәиәт истикбәлсінде сағадат әбди нәил болар.

Иманда расмиәт [562] жоқ дүр. Расмиәт кәсіп етмес иманның хәиәт инсаниде жоқ дүр, әһәмиәтте жоқ дүр. Инсани фәсаттан, шәрдан, зулумдан мәниғ етіп. Хайыр істер суқәден иман істе назар шарифатта муғтәбир иман. Со иле бір иман дүр хәиәт инсаниде әһәмиәти әсері бар иман. Назар шарифатта муғтәбир дүр. Ләкин хәиәтта әһәмиәти жоқ, иманның назар шарифатта да әлбетте әһәмиәти жоқ дүр. Шариф шәриф иманы хәиәтта заһир болар. Әсер иле уәзн [563] етер. Иман хиялде муртасим кәлимәт исмиде ғибәрәт дегіл. Бәлки ғақылде, қалбте рәсух болмас. Бір нур дерге инсані хәиәтінде хайрат жолын һидәиәт етіп, һиләк жолындан халас [564] ойлар. Бұ иле иман дүниедә милләтларің біріне махсус дегіл дүр. Хадис шәриф:

قال الله تعالى وجبت محبتی للمتحابين في و المتجالسين في و المتداولين في و المتزاورين في

Қалә Аллаһу Тағала «уажәбәт мәхаббәти лимутәхәбәин фи уал мутәжәлисин фи уал мутәбәзәлин фи уал мутәзәуәрин фиһиә».

Мағынасы: «Аллаһ Тағала айтты: «Менің махаббатым мені сүйетін, отырыстарда мені ойлайтын, мен үшін күш салатын құлдарға уәжиб болады».

« ما ظنك باثنين الله ثالثها اذ يقول لصاحبه لا تحزن ان الله معنا »

Хадис шәриф: «мә зәннәк би иснәин алла сәлисәһә из иәкул лисахибуһу лә тәхзин иннә аллаһу мәғәнә».

Мағынасы: «Егер екеу деп ойласаң, Аллаһ үшінші болады. Қорықпа, қайғырма, Аллаһ Тағала бізбен бірге».

«Аллаһ нурус сәмәуат уал арддан» [565] мурәд иман нұры. Хақ Тағала тәшбиһ [566] қылды, мүмин пендесінің сені сені мишкәт деп. Мишкәуәт шам орнататұғын кәнділдегі шам қойғыш. Мисбах [567] шам, ол сен дағы пенде мүминнің дәлі, зужәж [568] кәнділ. Шажарат мубарак ихлас [569]. Ихлас бірлен зубән айтқан сөзді дәлінде тасдиққа жақын болуымен нұр ғәлә нұр болады. Сонан соң мұнын нұры ғәләмды мунәууәр [570] қылады.

Діни уағыз (үшінші нұсқа)

Риза кадинің [571] бір әсер матбуғатында [572] көргеніме үшінші жыл болды. Жас байлардың біріне, бір хазірет [573] уа жасырын білетін екі жүз мың сом ақша шыкса бенге не көбі ізгілік қыларсын? Міне мен сенің хақыңда бір дуға қылып қояйын, назарыңды айт, істейік дедігенде. Байда үстіңнен парасын беріп, өгізінді алдырар едім. Адам сұсті зиһн уа фикрің [574] бар, кәсіп қыларға қабілет уа истиғдадің [575] бар, орысша, түрікше уа арабша білсен. Молда болмасаң еді миллет [576] үшін егілгелі бір терек болар едің. Үшбу бойың уа киякын иле жәй манділер расында кісіге қол созып тұруың үшін жаман етем арланам. Істе назарым бұ дүр фатихде [577] тұр хазірет демес дүр. Жарайды бай сөзі мәрғуб [578] .

Діни уағыз (төртінші нұсқа)

Құран күфінін Питербургке (Петербургке) келмесі 1849-ші сәнә [579] миләдисінде [580] 23-ші октябрьде Самарқандтан мәғруф

[581] генерал фунге уа фәмен тарапындан мәғәриф назары [582] уа-
сат [583] сыйла Питербург кітапханасына уадәғ [584] олынмас дүр.
Генерал машар иле жинәбларға да ... уаләйаты хәкімі Самарқандта
хожа ахрар хазіретлерінің мешіт ... ғулама исламдан екі кісінің мол-
ла Ғабдул Жәлил әфәнди уа молла Муғин муфти ... фатуасына [585]
бинә ... тақдим [586] елмес дүр.

Генерал майор Абрамов жәнәблары ... шәриф бәділ хауаж ахрар
мешітіне нүр ... уадесі тақдим алмас дүр. Күзіл инсаф бұ мусхаф
шәрифнің [587] Самарқандта хожа ахрах мешітінде болынмас уа
хусуста мәзкур [588] молла Ғабдул Жәлил иле молла Муғин муфти
жинәбларының риуайат [589] шифәһисін бинә... ат баян олнур.

Мәшәһир мәхаррин себебінен жәнәбларының к... құран куфи
[590] әлиқтабас [591] бір нәуғ [592] мәғлумәт дәреже ... пікірін-
деміз. Жәнәб себебінен жәнәблары бұ иле тасхих [593] Мәсжид
хауаж ахрардан накл ... мусхаф Ғусман [594] хақында бин иттифәк
тусәдиф ... мәшһүр әмірші хауаж сахн олда әуел көргішде асыл
неше екенін тасдиқ етті. Хазірет Ғусманнің өз қолы ... жазылмас
уа өз қаны бірлен қ... Хауаж баян еттіге бұ құран ... дұға жазылмас
құран дүр.

Хамса нәуәи насихаты

Дүшман мақалатының хиялаты.

Из опасыз, таз хайасыз [595] .

Асаиш тілесен ғәлем әһліге [596] һәмдәм болма.

Бихшәиш тілесен өзі күліңге һәм қосылма.

Заман әһлі зиян әһлі дүр.

Әркім аларға жабысты, хақ дін жырақ түсті.

Әркім алар дін айыр түсті, хақның жақынларға жолығысты.

Дүр дәлиғ көңіл шұғыллық шырақ жаслық көз, су лайық бұлақ.

Түйек (Түйе) құсын жүктеп көшше (көссе) болмас.

Уа шадыр қанатын ашып ұшса болмас. От іші қуырмақ уа жел
іші суырмақ.

Суның мезесі мүз билен, асның тағамы түз билен.

Адам жақсысы сөз билен, жаһан жарыклығы көз білен.
Сихәт [597] тилесең көп деме, ғиззәт [598] тилесең көп деме.
Қатынға түшейім ізге ишаным.

Жақсы либәс [599] тәнге арайыш (арай), жақсы қолдас жанға ай-
наш.

Тамуғдан кәрәм тілеме, кәдеден дәрім тілеме.

Жәһуд [600] өз дініден мәһжур [601], жәсәд [602] өз фиғлыдан
нәжур. [603]

Хасам [604] неше хақир [605] болса көнгіл қозғатар. Хас неше
ұшак болса көз бұғатұр.

Жамандан жақсылық көз тұтмақ, фасад [606] хийал (қиял) дүр.

Иттен киікке, мысықтан тышқанға шәпқат мәхәл дүр.

Заты дүшман уа махалифни [607] досты деме.

Өзіңге базы берме, базы жеме.

Судан асрағылық дүр, топырақ уа балшық үйін.

Уа оттан асрағылық дүр, ағаш уа қамыс үйін.

Уа желден асрағылық дүр кигіз үйін.

Уа жәмиғ мә сәуә Аллаһдан [608] асырағылық дүр көңіл үйін
(үйін).

Нешек кім төрт үйге төрт шәи нуқсані [609] шәйғ дүр.

Бесінші үйдағы әғиәрдан ол нәуғ [610] дәйғ дүр.

Жігіттіктегі бел оралар.

Уа ...тын тасымақны білер.

Ең жаным берген тәңірі малын дәйғ қылар.

Біздер жәннәт[611] сықылды отанымызның қиямметні тағдыр
ғәжиз сафил [612] молдалар.

Хайасыз инсаниәттан [613] би бәһәр медреселер һәммәтсиздін
байлар.

Ғәфил уа жәһил [614] дүние әхиреттен би бәһәр түрік балалар.

Әждад [615] исламымызның жүзіне қара жақтық.

Әждәд сәләфмізнің жүзіне қара жақтық.

Әждәдларымызда ғұлум мәғәриф [616] етмес әсер ғұмран [617]
жоқлығы.

Бұл күнгі мұңқар саналық хал бізде болған жәһәлат уа ғәтәлат [618], дәләлат [619] дүр. Біздің қазақтар арасында мәнбәғ (мунбиғ) әлжилм уал ғурфән дерлік жер, онан қала берсе ер дерлік кісі жоқ. Исламдарның истиғдады істеріне исламиәтта болған шарапаты інкәр етмесімен. Сол истиғдадтарны нәхс танып сағимен һәммәтта болған қисықлықтарымызға тасға етемін. Сіздей адамдар әғиән белде садр мәжліс бұл секілді істерде халыққа басшы болсаңыз керек. Мұсылмандарды иттихад [620] иттифақ [621] керекті әһлі ислам жумлә хәуәнда. Ескі медреселер ...ларның мазарларында шормыш сүйеклерге мудафиг [622] қылып, ғұмырларын саниғ [623] қылулары. Заманға муафиқ [624] ғулама [625] заманға лайық шәкірт жетсе дүр ләзим [626] .

Ерден сөзі һыр (қоныр), еншіден боз һыр(қоныр). сахт уа аманатқа шүкір қыл. Ғанатир жақын боз, пақырға мибәһәт көр көз. Мәзһәбіңні ихфалық бірле асра ифтадалық биле хәуи тұт. Сәтгилік биле көңіліңді уат. Бейпайда сөзді көп айтпа, пайдалы сөзді көп естуден қайтпа. Аз деген аз жаңылар, аз екен аз жығылар. Аштық хикмет сырмасы дүр. Тоқтық ғафлат [627] пірісі дүр. Тоқтық хәрсін көңілден жоқ қыл. Өзің аш болып, әрі ашты тоқ қыл. Өзіңді зибә либәс [628] қиялыдан өткер, либәс зибәлығын тілесен әрі жалаңашты бүткер, либәс кем әрі неше зибә дүр. Кигеніңнен кидіргенің ұлы дүр.

Тән туралы (бірінші әңгіме)

Адамның тәні ет, сүйек, қан кәбиларден жиналмас көрінсе де, оның тәнінде темір, көмір, тұз, күкірт уа май бар дүр. Орташа ғана бір кісінің тәнінде қырық бес қара тақта, яки үш жүз алты қарындаш жасарлық көмір бар. Жеті тағаға қағарға жетерлік шеге жасарлық темір бар. Екі жүз мың шырпы жасарлық күкірт бар. Алты жүз дана шам құярлық май бар. Жиырма қасық тұз бар. Бір кісінің тәнінде болған күкіртні айырып алынса, ол күкірт иіле бес жүз кісіні зәһрлап өлтіріп болыр еді. 1915 жылының бірінші май күні жұма күннің календарында 1333-нің 30 ші жұмәди әхир [629].

Тән туралы (екінші әңгіме)

Тән фошың болмаса, тән дәрсаатлығың шүкір бол. Ішің құты ғаза табмасың еш ағырықың жоқ. Тәнірге зікір бол. Кісі... егер зәм жоқ, көңіліңде кісі пір ғами жоқ. Ыхлас мәшақытын боршың жоқлығы. Нәшатіден оныт бір халде шүкір уа қанағат тариқын [630] берік тұт. Егер атың жоқ дүр аршағамин емессін. Уа егер қолың жоқ дүр, кісі қолы Хұда [631] емессін. Қамар қарсыға әлің жетмес, қуғалама ет-мек һәм муғтәм дүр. Зәрғәт [632] либәсің [633] болмаса, фәрәғәт боз жас қашан ондан кем дүр. Егер сұңқардың басында зор дозлық тумағдан тәж емес тұр.

Шүкір қыл көзің жарық ... мұқтаж емес дүр. Пір шадатке білерсін ондан қатиғ [634] ... уа пір сағутге күмән қыларсын. Ондан сағбрақға көп кісі кіріптар дүр. ... сенде жоқ дүр уа сеніндікте бар. Ол сенің нығметі дүр шүкір айтарға сөз бар. Һәр нығметке сенге беріп дүр, уа сеніндікте бермеп дүр. Хұда онда мәуһибәті дүр, хамд [635] ... керемет хақ дін, бұ би хисаб ғинаятларны біл. Уа мункәр пенделік пікірін қыл. Әр ... қылсаң көңіліңді тақсир [636] қылға ... ел тұт. Уа әрінше ғибадат қылсаң тіліңді ғәфил [637] айтарға қайып тұт. Хамсат нәуәинің ... рахматуллаһ ғәләйһи. Дұшман ғурурын мадах [638] хош әмдін шын деме оның ғарды өз мақсадға кем дүр. Уа мұның мақсатысында муқар әнғам дүр. Егер игілесіге ілтипат қылмасаң уа қабулін ләзим [639] білмесең уа ол өз қасды әжірасіден муғтал уа тәдбирі муһмил [640] болар. Уа мұның мадахі һәжуға мубдәл [641] болар. Бірсіге ғард [642] өз мадғасы, бірісі қасады әнғәм етмесі шо-сындан тапмадылар. Еш біреу бірі қасым бере дүр. Һәжу арабна мухша хабар шын дүр деп достыққа жеткерме.

Уа біреунің ғайбы уақиғ [643] болса жүзге ұрма, қайғыл ол шын хабарны досты жеткерсін. Уа тахаммул [644] қайылге ол ғайб мәжірісін ғадусы сүрсін. Не сөздің тегі біреуге ғибар не ләзимге қылғайсын әшкер қояберге қылсын ғиян дұшманы бар дүр. Ғадауат ғадунің [645] фәни нәуәи. Надан есек йаки (яки) есекден һәм кемрек. Есекке һәр не жүктер көтерер. Қоян сұрасаң ол жан берер. Ғақыл уа тамииз [646] дәғуисі жоқ. Бермесең аш, берсең ток. Зияны дүр бар

кісі уа хар кісі бәлки анбаркісі. Надан бұ сипаттардан мәбрә [647] заты білікшілсіден мәгрә [648]. Ісі ғурур уа тәкбір [649] қиялыда жүз фасад тасуир [650] бәрі мұһмилі өзге хуб барша мәкірде фиғлі өзі қасыда марғуб [651]. Уа көңілде елге жүз азар қиялы уа жәһілден ...қа мың зарар ихтимал. Есек оныдан құлакқа азар дүр. Ондан өзгені ғайбі бар дүр. Диірменден үйге ұн келтірер, оны пісірерге жазыдан отын келтірер. Машақаты мінітсіз сәғуту кәлфәтсіз наданды есек дегенден мутәғир [652] есек қасында жаман уа жақсы деген бір-бірінен моншаһсыз уа ол біріде анша ғайб қайсысың хұб екенін әһлі хәрп білгей хұб нәуәи.

Ет...ден қорқып қашқан дуадақ болғай мен деп саңғыды. Дәнемені сызбайтын наданлар оңай ғана жұмбақтың шешуін білмей қаңғыды. Күһір балшыққа түскенмен қиматы ұшалмас уа өзбиһасі дін қалмас. Ескі моншақты тәжға тіккен билер перуиз жерін тұтмас. Уа ешкім оның кембағалығын ұнатпас. Адами шариф әлкәунин [653] дүр. Уа ит нәжіс әлләгин дүр. Әммә хақ баснас не опа адам. Хақ санасы уа фәлиғ [654] иттен кем уа фәлиғ құтыр ит. Жақсырақ кім онасыз хош бір...кт. Екінші: Адамның жақсырағы бол дүр. Кім бәрінен ... уа пәк болғай. Уа хақ сөзні айтарда уа һәм би пәк болғай. Өзі пәк уа көзі пәкні инсан [655] деп болар. Тілі арығ уа көңлі арығны мұсылман десе болар. Мұсылман ол дүрге мұсылмандар оның тілі уа елгіден емен уа көз көңліден мутмәин [656].

Хадис шариф

واتقوا الله الذي تسألون به والارحام

Уттақуллаһ әлләзи тәсәлунә биһи уалирхәм.

Мағынасы: Сендерден сұрайтын және рахым жасайтын Аллаһтан қорқындар.

Аят ол Аллаһ Тағаладан хәуф етінге бірі-біріңізден бір шәи естсеңіз оны өсек етініп естірсіз, уа дағы ирхәм уасил етіп істерсіз. Хақ жәллә уа ғәлә ән... ... мәкән уа мәнзәләтте ол. Тәфсир тәбғиән.

و من سعادة المرء خفة لحيته

Уа мин сәғадатил мәр`ә хиффатул хаия.

Мағынасы: «Ердің бақыты – сақалын күту».

لا يؤمن أحدكم حتى يكون أحب إليه من والده و ولده و الناس أجمعين

Хадис шәриф: «лә юмину ахадукум хаттә әкун әхаббә иләһи мин уәлидиһи уа уаләдәһу уаннаси әжмәғин».

Мағынасы: *Еш қайсысыңда мені өз баласынан және барлық адамдардан артық жақсы көрмейінше иман толық болмайды.*

و ابتغوا من فضل الله

«уабтағу мин фадлилләһи».

Мағынасы: «Аллаһтан жақсылық сұраңдар» Мединеде түскен. Жұма сүресі. 10- аят.

Дін тағлымы(он екінші әңгіме)

Хадис шәриф : «Әддин насихатун».

Пайғамбарымыз Мұхаммад Мұстафа ғәләйһи солату уас сәләм: Дін не?- деп сұрағышға (сұрағанға). «Дін – насихат» -деді. Насихат мағынасы жан ашымақ, аямағыз болмақ. Мұнан мәғлум [657] болды. Әркімдерді аямағыз, кім көрінгенге жаны ашып, мүсіркемегіз болса, дін, сонда өзінен басқаны аямайтұғын, басқаға жаны ашымайтұғын болса, ол дінсіз.

ارايته الذي يكذب بالدين فذلك الذي يدع اليتيم ولا يخصص على طعام المسكين

«Әрайтәл ләзи юкәззибу биддин фәзәликәл ләзи ядуғул ятим уа лә яхудду ғәлә тағамил мискин».

Мағынасы: *«Мұхаммед сондай дінді өтіріксіңгенді көрдің бе? міне сол жетімді қақпайлағанды, мискінді тамақтандыруға қызықтырмайды» Меккеде түскен. Мәғун сүресі 1-3-аят.*

Үшбу аят кәрімнен мәғлум ауалдығына көре иәтим уа мискинларнің [658] хақларын берді. Истибар етпейінше тәкәппарлық қылу илен малы иле жардем етуден. Сөзі иле халқына насихат қылудың сарандық қылушылар. Иәтим уа мискинлар тұғырысында жұмыссыз отырушылар табиғи дінсіздер дүр. Фақир [659] уа мискинлар тұғырысында бірде жұмыс алмаған үшбу затлар керек намазларды оқысынлар. Уа керек оқымасандар жаман дінсіздер дүр.

Аналарның намазлары дінсізліклерінен шығара алмайды дүр. Бұрында баян етілген дін ислам шариғатында машруғ [660] болған намаз ғана мурад дегіл. Бәлки һәм милләтларының ғиб... ирадаһ [661] алынмас дүр. Зира дінлі болсалар еді, әлбетте сол дін худудінде [662] бір тарф [663] шықмаслар еді. Күштілернің күшсізлер ... бойын табиғат уа ижтимағ қанун муһим иқтида [664] еттігі ... Шариғат һәм ең бірінші машруғ қылған бір кісінің оқыған намаздары үшбу машруғны есіне түсірмес. Ісі табиғи ол кісі сөзінде жалғанша уа ғамалында һәм риәлы олашық дүр.

Соның үшін Аллах Табарәк уа Тағала хазіреттері дінсізлерні ең ашық тағриф [665] еткеннен соң «*فويل للمصلين الذين علي صلاتهم*»
«ساهون»

«фауәилуллил мусаллин әлләзинә ғәлә солатихим сәһун» бұйырды.

Мағынасы: «Сондай намаз оқушыларға нендей өкініш. Олар, намаздарын немқұрайды оқиды» Меккеде түскен. Мағун сүресі. 4, 5-аят.

Яғни дінсіз демек қалбында мархамет [666] болмай тұрған кісі болар ісі нендей өкініш дүр. Сондай намаз оқушыларына өздерінің ғурфаларында [667] бірінші ...лар уа әфғәл махсусдан ғибарат [668] болып, намаз демеклі мәғруф бір шәині ада етер. Фәқат [669] оналар намаздарында, ғибадаттарында ұмытушы болар. Яғни қалблары тәмәм [670] ғафлабде болып, нелер еткенінден уа нелер қылғанындан хабарлары болмас. Ғибадат батл арбабы бұ иле болар. Бұлар ісі ойнап рукуғ [671] етерлер, ойнап сәжде [672] етерлер. Бұлардың намаздары екі аяқ иле аттап та қайда ұрғанлығын білмей кетіп, отыруға ұқсайды дүр. Бұлар ісі намаз оқымақ матлуб [673] ойдағыны ниет етін намаз оқырға бастаса, бірдеме-лер құлдықтарыны білмей намаздарны тәмәм етірлер (етілер). Бұларның бұ намазы ғибадат емес бір ғадат [674]. Намаз оқымақ шын мағынасы иле һәммә әғдаб [675] ... иле жинәб Аллаһиң уа ырыс нығметларіне қарсы изһар тәшәккур [676] етмек дүр. Пенделерінің уа әр шәинің хақны риғәиә [677] етмек мұсылманшылық дүр. Бұндан соң Аллах Табарәк уа Тағала тәкбір хасад уәкин бұғд уа

ғәдәуәт [678] қатты көңілді болып, жалғыз ғана намаз иле дінді болып корілген кісілер хақында «әлләзина һум юрәун» бұйырды.

Мағынасы: «Олар, көрсету үшін оқиды». Меккеде түскен. Магун сүресі. 6-аят.

Яғни онлар фәкат басқаларына мәтүркір иле шәк расмларын ада етілер. Шарифат тарапынан білуі уәжиб [679], етілген ғибадаттарның рухны шуғур [680] етместер. Яхуд ғибадатлары шарифатшы болмас. Бұндан соң Аллах Тағала ілгеріге тәусиф [681] еткен дінсізлерді жаңадан уасфлары [682] иле зікір етіп. «уа иәмнәғунәл мәғун» бұйырды.

Мағынасы: «Сондай-ақ олар тұтыну заттарына тыйым салады». Меккеде түскен. Магун сүресі. 7-аят.

Яғни ондан ғибадат етушілерге бұндан мақсадтары фәкат басқаларына дінді болып көрілер үшін болар. Олар ісі малдарына нұксанлық келтірмей тұрған һәмде тәндерін зарар ерістірмей уа мәртебелерінден түсірмей тұрған істерінді істерде. Бұндан соң қызмет етіп милләтке [683] пайдасын тигізуде жұмысы болмас. Бәлки ондын мәниғ [684] қылырлар бұларның халқы ихтиәжлары хақында қайғыруы һәмде бәйнәл әнәм әмну [685] ғумумиәні тергізуде, тәсбуслері еш болмас. Бұлар ісі дінсіздер жұмласындан дүр, нағузу биллаһ [686] намаз оқулары да бұларды дінсіздіктен шығара алмайды дүр. Енді үшбу сөзден мәғлум олдығына көре дінлілер сонлар ... анлар ғәдәләт уа мәрхаметлі [687] болып хусни хулқы [688] иле милләтке қызмет етушілер болар. Иләһнің [689] пенделеріне ізгілікті нығметте қызметті боларлар. Дін такзибі [690] иле мубтәлә [691] болмас. Дінсіздер сонлар дүрге олар мархаметсіз, маруатсіз, хулқсыз [692] тәрбиесіз боларлар. Бұлардың иләһнің бенделеріне жақсылық етуде бірде жұмыстары. Онан мал көптігі уа малды исрафлары [693] иле фәсқ уа фәжурлар [694] иле ифтахар [695] етерлер. Күштілік иле биік дәрежелер мінез жаратырлар тиісті орындар ғанат [696] етуден һәм өздеріне һәм басқаларына мәниғ [697] етерлер. Олардың бұндан басқа риалықтары көб дүр.

Енді дінділер иле дінсізлерді өз сифаттары уа ғәдәлары [698] иле айырып танымақ үшін бұндан артық ... уа тағриф [699] табыл-

мас. Өздерін әһлі ислам дін уа Мұхаммед гәләһи солату уас сәләм үмметінен санап жүрмекде. Ол мұсылмандар өз хәлдарын үшбү сурәһ шарифке татбиқ [700] етіп қарасыңдар. Оналар иле құран кәрим уа хадис шәриф арасында мунасибат [701] уа

Қалбларда әсер табылмай тұрған, құр намаз оқулары. Намаз рушны қылулары иле мағрур олмасынлар. Жүздернің шаттық са..., тілдерінің әдепсіздігіне, уақыттарының пайдасыз шәилар [702] иле даиғ өлуіне себеп болмақта, улан аш тұрулары иле һәмсіз оралмасындар. Бәлки олар харфат уа ғадатларні [703] таслап, хақиқи дін бұйырған руш иле намазын иқамат етсіндер. Ғибадатларыны хушуғ уа худуғ [704] иле әхиә [705] қылсындар. Намаздарында екен инсані құтлары жалғыз жинәб Аллаһ [706] хазіреттеріне инқияд [707] етіп, мутмаин [708] болсын. Ғибадат уақытында ... өздерінің Аллаһ пендесі олдыңларына басқа кісілерінің хақларын р... етулері иле иләһнің ризалығны істемекте олдақылыңса ұмытпасындар. Тұтқан оразалары бүтін ғалам инсаниятының [709] келешек бір күнде жинәб Аллаһ хазіреттерне ружуғ [710] етуін хазіретлерін түсіріп әхлақ түзулігіне дін иесі адауынға келуіне қызмет етсін.

Хәиәт итжимағинің ислахына [711] себеп алмақ жүзінен өздеріне фарз [712] етілген зәкәт мағрудны [713] үйренсіндер де. Ғумум [714] миллетке пайда келтіретұғын орынларға иғанат [715] етуден сараңланбасындар. Әфлатте [716] бұрын әл-қурән умму гәлә кулуб иқфәләһә [717] өздеріне күні бүгін келіп тұрған нашарлықтарны көрмей жүрлер ме? Ислам мемлекеттеріне басқа миллатларның истилә етулеріне көнбеген әр тараптан ең ғазиз уа ең қымбатты болған жер топырақтарның кеміп тұрдақларны білмей жүрлер ме? Жетпес уа сексен миллион һиндустан мұсылмандарының, он миллионды Мысыр мемлекеті мұсылмандарының уа басқа хисабсыз (есепсіз) көп халықларының жиырма тоғыз миллионды аңғлизлерге (ағылшын) әсер алып, онлар изхар ғәбудиәт [718] етіп тұр. Ондан хабарлары жоқ ма? Иле бүтін дүние мұсылмандарының әсерлік иле мубтәлә алдықларны ...ме етерлер.

Білсенлерге үшбу халдар Аллаһның дінде иғтибарсызлар [719] уа жүрмекде улан ғазабы дүр. Үшбу ғазабларының біз өз... һалармыз

себепті түскен екенін біліп, әуелге салафларымыз [720] жолына қайтаруға ләзим [721] дүр. Бұндан соңғана үшбу ғазабларден нажат мүмкін алса болар. Бәгда [722] бір қисса уа уағыз сөйлеушілерінің ғылым есімінден мұсылманлар налқиин [723] еткен. Әуһәм уа хи-ялдарыны тасларға тиісті зерлер. Онларының жалған сөйлемекте олдқыларына өз көзіміз иле көріп білдік. Аллаһның сүннеті үшбу руш дүр. Мәселән (мәселен), дін – бір қорған көп болып, көптің күш көмегімен жасалған қорған көпке баспана болып, жауға алдырмасқа жарайды. Бір кісі өзі отыратұғын землянкасында бүтіндеп алалмайды (ала алмайды). Бізден басқа миллетлер тайлы-таяғына шейін қалмай болысып, діндерін күшейтіп, қуаттандырып алды. Солай болғаны үшін қылған жұмысының бәрі жанды болып, азда болса күш қуаты зор ... көппен тіресуге барды. Біздің күллі «мұсылманбыз» деген жұрттың ойында бұл болмайды. Біз жұрт болған соң бізге паналауға баспана керек екен-ау. «Көп болып күшімізді қосып жау тұмсық сұға алмайтын баспана қорған салып алайық та» демейді.

Бытырап-бытырып біріне-бірі қосылмай, бет-бетімен малша жайылып аңша жусап жүре берді. Мұны айтып, түсіндіретін көңіл көзі ашылған жалғыз жарымжан ішінен табыла қалса, бәрі соның соңына түсіп дұшпаны болды. «Жалғыздың үні, жаяудің шаңы шықпас». Біздің күллі мұсылманнан шыққан ғылымды, білімді, өнерпаздарды заманысындағы қара кер уаһлар. Жындыға қойып әр жұртқа басын алып қашып кетіп, бірінің жазғаны франсузда (французда) қалып, бірінің жазғаны англияда қалып. Ф...станның өнерпаздары өз тіліне көшіріп алып ғылым, білімді һунәр санағатты, ғәділетті, мархаметті, шапағат уа махаббатта болуымен. Бірінен-бірі күш көмегін, жәрдемін аямағандықтан ілгері басып, таяғы жұрт үстінде болып, бара жатқандығы сол.

Бұл кәләм Аллаһны [724] ең әуелі латын тіліне переводтап алған. Онан соң онан соң англиз (Англия). Олар переводтап алғалы үш жүз, төрт жүз жылдар өтті. Бір мың екі жүз һижрида руси жұрты переводтап алды. Хожа Хафиз Ширазының әсәр мәнқулатны

[725] переводтап алғанына жүз жылдан асты. Әшиә ғұлум [726] Фараби сөздері жауруш жұртында бәрі перевод солардың іске баратұғындығын олар әлде қашан білін не ғылым, не һәйәсіз, не адамгершілік бәрінен солардан таратып алып, біздің төбемізде ойнақтап тұрған сол біздің хасретлер бала күнміз[де] би, ти, си, жим, ха, хи [727] деп үйретін сонан соң өзімізден өзіміз би болдық. Хүкім [728] онлық қылдық ти деп айтты деп өзімізден өзгеге ти соқтыға өстік. Си деп айтты деп онанда зорын жасадық. Жим деп айтты деп ғұлум мәғруф уа мәғнәуи [729] жұмыслардан көзімізді бәлки жұмдық. Несін айтайық қарабандар қарап ... қараблық есігіне ал дегеннен кіруін қарблықта тарап қала бергеніміз ғой, халас [730]. Инсан [731] жаратылуда жақсы ... инсаннің табиғатында аслан [732] бұзықлық мәнсур [733] дегіл дүр. Бір инсанды бұзған парсі су әхуәл уа инсан еткен нәрседе хасан [734] имсән дүр. Ж... күнлерінде ұрлықлар бірле өртелген бір ағашқа ау хашарға ол ұрлықлар көр дегілер ... иле көрге дүр. Тәрбиеде аналық махаббатының нұры иле өсіре артар. Ғибрәтті сөздер. Тәмуғлы адамның табиғатны түзетмек екі мәхәлнің [735] бірі дүр. Бір қауымның жоғалмақ, екінші бір қауымның дүниеге шықмағына себеп дүр. Инсанда [736] түзен қадір-қасиет болмақ. Нәғ қадір хикмет хасил [737] етмектен жақсырақ дүр.

Құран шәрифте әлғимран сүресі: «*إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ*»

«Иннә динә ғиндаллаһил ислам».

*Мағынасы: «Расында Аллаһтың алдында шын дін: ол – ислам»
Мединеде түскен. Әлғимран сүресі. 19-аят.*

Аллаһның діні ислам дүр демек болар дей алмас дүр. Мұхаммед ғәләйһи солату уас сәләм [738] келтірілмес дінге исм [739] улен (улан) ислам ләфзі [740] Аллаһ Тағалаға кім тәслим [741] болмақ. Уа оның ирадасына итағат [742] етмектен ғибрат [743] дүр. ... таухидтан ғибарат [744] улен, ескі діндерде Аллаһ Тағала иман айтып, ахирет күніне иланбақтан ... қылулар еді. Ислам діні ісі бұнлар өз райын Хақ Тағалаға шүкір етмек уазифасыны [745] ... Мұсылман болмақ үшін Аллаһ Тағаланы таухид [746] уа Мұхаммад ғәләйһи

солату уас сәләм нәбуатне тасдиқ [747] етмек кәфи [748] дүр. «الفضل
ما شهدت به الإعداء»

«Әлфадлу мә шәһәдәт биһи әләғдә».

Мағынасы: «Абырой, ол – жаулардың мойындағаны, куәлік еткені».

Һәммә ғылым – білім сахиблары бұл сөзге тәслим. Мәзһәблардан біріне ермекні асыл иманнан иәки (яки) кемелінден ж... ғылым әһлі [749] арасында дау қылушы барлығы бізге мәғлум дегіл. Сол үшін Мұхаммед ғәләйһи солат уас сәләмні тасдиқ уа иқрар [750] етушілер мүминдер [751] дүр. Хәуәһ мәзһәблардін біріне тақлид [752] етсендер (етсендер) хәуәһ етпесендер б... шәбәһланурге орын жоқ дүр. Шейх Жамал ад-Дин әл-Афғани [753] хазіретлері бізім (біздің) бірінші қызметіміз ғылымымызды таһзиб [754] етпек. Уа тәлфлармызды [755] тәртіпке қоймақ. Мухталиф [756] пәндер хақында керек мәселелерді жеңіл табарлық сортта етіп, яки әсерлер ужуд [757] келтірмек. Уа әр бір ғылымды өз мәртебесіне қоймақ деп дүр. Мәсәлән, наху уа бәләғә [758] пәндері тіл тоғырламақ үшін қойылмас пәндерден дүр. Бұнларды сол мақсат илен кәне оқырға тисті. Егерде өздеріне мақсуд [759] биззат [760] ойланып оқылар болсалар, бұ пәндер ғұмырларды санаиғ қылар.

Шетін ғибараттар [761] иле жазушылар. Бұлар ісі кітабларны лағзлар муғәмалар [762] растарында жазып, ғылым бабны бүтін ... бұзмаслар дүр. Бұнларының кітаптары шығынсыз уа пайдасыз болып, сарф тадиғ [763] ғұмырдан ғибарат алар. Бұ иле кітап жазбақ тахсил ғылым мақсатына хиләф [764] уа тұғырысы ғылымға жанайт дүр.

Халық аңламазлық рушта кітап жазушыларға лағнет оқушы дегіл. ... онлар рахмет оқырға мустахақ [765] дегілер дүр. Ғылым легіне танқиһ [766] етмек уа тәлифларны [767] гүзіл шәдірмек жолдары бұлар дүр. Маудуғ хадисларны [768] ғақылға махалиф [769] уа имкан дәхәлінде болмаған шәиларны шығармақ хайат ижтимағияға туғлиқ [770] жоқ. Уа бүгін бәни башар [771] үшін мұхтаж дегіл нәрселерні хазф [772] қылып, сөздерді тәкрәр [773] сөйлемек.

Сөзін ғайат [774] жеңіл уа аңларлық рушда жазбақ. Әрбір мәселені өзінің мунәсибәтна [775] қарап бабтарға тақсим [776] етмек дүр. Мәтіндерге шархтар [777], шархтерге хашилар жазмақ ең зарарлы шәи [778] дүр. Муқтәдәр [779] адамдар тапындан жазылмас әсерлер шарх уа хашиларға [780] мұхтаж болмас.

Бұрынғы салафтрымыз сағи [781] уа ғайратта ... уа машақатта [782] күн кешіріп дін ислам қарақ болмақта еді. Әммә [783] біздің заманымызда жамағат Құдайдан қашып жалқаулық жастығында өлтіріп ғұлум уа мағарифке нафрат [784] етпек. Һәм мұсылмандық Һәм тақуалық хисаб [785] етілмекте дүр. Соның үшін біздің заманда ислам қадірсіз, бір нәрсе болып қалды мұсылмандар жалшы уа көңілгіш болып ...

Мутасаууифиннің [786] түб мәселегі хажат аслидан артық мал жимаққа сағи [787] қылмады. Бәлки ...сағи батин бірлан салысмақ уа әртүрлі шәһәуәт нәпсілерден уа аз кешлемек олнур еді. Тасаууфнің [788] бірінші шарты «дуниә уа мә фиһә [789]»-дан ағрад [790] етіп, «назар уа махаббатні жинәб Аллаға» [791] төндермек дүр.

Бір адамның тасаууф тариқына кірмеген уа хақиқи махаббат дәрежесіне таппакны кәмил [792] иман сахибі [793] болмақ шарт дүр. Иманнан мурад кәлимә шәһәдәт [794] келтірмегін дегіл. Бәлки бүтін қалбы [795] иле жинәб Аллаһны сүймек дүр. Инсан иле жинәб Аллаһ мағрифат уа хақиқи махаббат арасында болмас сәхәб (сәжәб) муртафиғ [796] олмадық. Хақиқи махаббат хасил болмас істе ... сәхәбларның ең ұлығлары ... нәрсе дүр. Малға махаббат мәртебе уа лауазымға махаббат тақлид мағсит [797] шоң бір мәртебе. Пікір айтыңыз, бір адамның көңілінде мал уа мәртебеге махаббат ал десе, ол адам ғұмырны мал жамиғ қыларға. Уа мәртебеге ерісерге сарф қыларда бұл адамның көңілінде жинәб Аллаға махаббат ерісер ме? Тақлид [798] ісі сәхәбларін ең қолыларын дүр (құтыларын дүр) ... біз адам өзінің ғылым уа пікір бірлен Құдаға тақариб хасил қылмас бір мазһәбке тарапдарлық уа дегірне қырын бақса.

Ол адамда тасаууф жырламас шоң тасаууфнің асыл мәселеге бүтін мұсылмандар хақиқи махаббат уа хақиқи ахауаттан [799]

ғибарат дүр. Бір адамда мазһәб тағсабі алдесе ол адам ғайр мазһәб [800], кісі сырын табиғи махаббат айта алмас. Мәғсиәт [801] ісі пірде алуы әркімге мәғлум болса керек. Шоң бір адам әртүрлі фаск фасадні [802] қылса басынан аяғына қадір мағсиәтке шомылса. Ол адам бірлан жинәб Аллаһ арасында не түрлі ға... болсын.

Намазға кіріспекке тахарат [803] шарт олдығы тасаууфқа кір демек төрт шарт бар. Әууәл шарттарын ... келтірсін. Одан соң тасаууфқа кірсін мал уа дәрежеден ағрад тақлид уа мағсиәтні тәрк қылу. Ләкин [804] бізім ...мізде ишан жамиғ қылмақ уа онлар арасында сайланып жүрмек. Уа тасаууфдей халықты кәсіпсіз уа фәкир [805] қалдырмақ уа мұсылмандар арасында фитнә [806] шығармақ. Тасаууфтан дегіл исламиәттан жырақласпақ дүр.

Бір адам мал жамиғ қылса уа әр түрлі биік уа ... жұрттар салса уа өзі бір лауазімге кірмек үшін он мұсылманды фитнәға салуға хадир [807] тұрса. Уа ісі әртүрлі мәкір хәилә риәлі [808] болса, бұ адамның тасаууф дағуа етуі. Уа инсандардың ахлақларын таһзиб [809] етемін деуі бір хақсыздағы өлерде қалар. Тасаууф әһл ғилм [810] илен адамларды олдығында не қадір пайдалы іс. Нәһл улен жәһлә [811] арасында ... олдығында исламға зарары да көп болмас дүр. Бағду [812] ... дегенше қараб болмағна ...ден артық нәһл улен мутасаууфин сәбәб [813] болмас дүр.

Исламдар мәнінде ғазалі пахір разы ... тасаууф бірлен ғулум уа мағариф нұрны бірге жаид [814] қыларындан ислам дініне фәуқәл ғадат [815] уа ұлық құрметтер қылмаслар. Уа әмсәлсіз ғазиз [816] әсерлер бірікмеслер дүр. Ләкин соң ... исламдарның хәлақларыке тасаууфде нәһл адамдар уа ... жәһілдар қолына түскеннен исламдар арасында ғылым уа мағрифатнің соның мағынасны аңламай. Түгіл ... қылу шаиғ [817] ұлына һәм исламдар арасынна әр түрлі хәр апаттар таралуына ұлығ себеп болмас дүр. Өз дененде нәпсі әммәрәһ [818] дәқиәнус табиғатны тәхт жасап һәуи һәус [819] тәкаппарлық, күншілдік, сараңлық.

Тауға барып бекінін жатып алған; қалб [820], рух [821], ғакл [822], сир [823], хәфи [824], ихфә [825], қууат [826] қудсиә [827]

хәсиәт [828] шәриф [829] Жеті бізрек бәсім кәлбәһумм уа темір. Құран кәримде айтылғанның бәрі өз дененде түгел табылмақ.

Таухид уа ғилм

Инсаниәт [830] ғаламында тағриф уа ихтиләф [831] бүтін нәуғ [832] ...зәт уа мәһиәт ... барша болмас істе ... улан бағду ахуал [833] себебінден оның әфрад уа идафи (аснафи) арасында ескіден бір түрлі мәдәһләр хусусында ифтиракәт уа ихтиләфәт [834] дәуам етіп келмек дүр. Хәлбук бұ иле ихтиләф уа ифтирақ себебінде бүтін инсан [835] ғәләмы бір ғ... ішінде жасап һәрж [836] уа ... һәмде дүр. Ләу әмрад ижтимағиялары [837] душар болмас дүр. Бұ ихтиләфәтінің себептері көп болар істе бас қосуларында үшбу үш

Бірінші себеп; жинсият уа қаумият [838] дүр. Инсандарның ескі замандардан бір дұға ... ташкил [839] етіп соңыра қабила, қабила жинс уа жинс [840] бөлінін жасап келерлер. Уа әр қайсылары берер түрлі қияфәт [841] уа табиғатта алынып. Уа әр қайсыларының дағы берер түрлі ғәдат уа ғарафлары [842]. Уа әр қайсыларының ет уа қан жаһтларындан өздерінің арасында иртибат уа мунасибатлары [843] болар. Соның үшін әрбір қаумдегір қауымдар иле ғуға уа мәназға қылысмақтар табиғи уа ғумуми [844] бір ғәдат болып қалмас дүр. Жинс сифәтлары ғәләб [845] улан қаумлар (басқалары) өздіне һужум [846] етіп қууат [847] уа қаһармандықтары илен жігерлер ғәләб болысындан хәттә араларында қанларда келмес. Уа көп қаумлар һәләк [848] махмуд мунқард болмастар. Бұ иле ихтилаф шимдіге замандарда һәм бақи дүр. Уа инсандар бір қанун ғумуминің махакмасні табиғ [849] болмақтан махрумлар [850] дүр.

Екінші себеп; фәсәд фатарат [851] дүр. Хақ Тағала хадараты әрбір махлукты [852] уа сол хамалдан инсанларны да әууәл халда бір фатарат сафи иле хәләк [853] қылмас дүр. Егерде нәуғ өзінің фатарат затысын кәмил мухафаз [854] қылмас болса, бүтін ифрад [855] бір инсан хүкімінде болар. Уа бүтін ифрад бір тоғма қарындас бекмінде маслихат үзірінде ғұмыр сүрерлер еді. Фақад әксәр [856] инсандар сонысы күшті болмақ табиғи дүр. Біздің санауымыз

махусатының (талки) көзге көбірек жете дүр. Құранда «һәл ястауи әләғмаи уал басир»

Мағынасы: «Соқырлар мен көздері көретіндер бірдей бола ма?».

Суәлі мақсад дәуренлерде келмес дүр. Мұнда истиғәрәк [857] алыну әлбетте көз нығметінің артықлығына дәлел дүр. ...ртыларының сабырлары иле жастардың қызулықтарында қанғысы пайдалы. Өлшеу иле шамадан пайдалы нәрсе жоқ дүр. Отта, суда өз орындарында пайдалы дүрлер. [Бі]рің ғадатінден мәшрик [858] халқы зарар көрмей и... ішінден әнбиә, әулия уа салихә уа хикмә туһур [859] етіп. Әрбір адам балаларны һидәиәт тарикларына дағуат [860] етерлер. Фадаил инсания уа ғулум [861] фатр... инсандарны тәкмил [862] жолында қызмет қылырлар. Фатрат фасад [863] ... шайтандар сифағлар мужримләр зуһур [864] етіп, инсандарны күнде жолдарына дағуат етерлер.

Залымдар уа Ферғауынлар һәмәнлар уа жәбирлер намруд уа жәбәбирлер пасықтар уа мунафиқлар кәһинлар нәуғ башарның [865] бүтін ғұмыры бойынша тәуәрис иле таслис уа тағмим алып келмекде дүр. Бұ екі дүрлі инсан зуриәтлары [866] әр екісиде инсан саласында болар істе. Онларның екі арасында ұлы ихтилаф уа ифтирак [867] бар дүр. Бұ екі фарқ инсандарның арасында ниһаятсыз [868] қандар төгілмес уа хәиәт ...лар мәут уа һилакат келмес дүр. (Инсан) хисабсыз миләтләр [869] бұның себәбінден ... болындылыр.

Үшінші себеп; ихтилаф истиғдад [870] дүр. Нәуғ инсан заты бір махлұқ болмас істе оныңдағы ифрадіннің истиғадат қаблеттері мухталиф [871] болмас дүр. Бағдуларның Меккеге [872] ғақли алып бағдуларның фәһмлары [873] з... лары мастур болмақта дүр. Бағдулары ислах уа әкмәл [874] алынмақты бек тез қабыл алып, уа бағдуларыде еш бір жәһиттен ислах қылынмаслар. Биһәмиәт сәбәғиәт шайтаниәт жәһиттары тәмәм ғалиб [875] болып фитратларыда бүтіндей сәнбес болар.

«لهم قلوب لا يعقلون بها و لهم اذان لا يسمعون بها».

«ләһум кулуб лә иәғкилуна биһә уа ләһум эзән лә ясмағун биһә» аят кәримдері иле бұнлары ишарат алынар.

Мағынасы: «Олардың жүректері бар, онымен түсінбейді. Олардың құлақтары бар, ол арқылы естімейді». Меккеде түскен. Азраф сүресі. 179-аят.

Инсандарның ғылым бабында улан истиғдаттарның ихтилафи дағы екі түрлі дүр. Бірі уарасат [876] та болар, яғни әнбиялардан мирас [877] алып қалмас ғұлум фитри [878] хақында истиғдаттарның ихтилафы дүр. Әрбір нәбиінің [879] күндіне уарис хауариун [880] уа хәмлә діндері өліп. Олар нәбилардің кітаптарына фәтәрәт [881] салимдеріне ... етеді де. Инсаниәттан шығып фатарат салим аясы улан хақиқи инсан болмақ сағатында айырылдылар. Соның үшін араларында бағду уа ғадауатлар [882] бұның нәтижесі ұлырақ ифтирақат зуһур [883] етмес дүр. Фәтәрәт мустақима [884] арбабы уланлар инсандарды инсаниәт жолына дағуат хәлде уа сағадат [885] үзіріне суық қалдықлар. Фәтәрәт фасад [886] арбабы уланлар анларны шайтаниәт, биһимиәт [887], сабағиәт [888] жын уа пірлер жолдарына дағуат қыларлар. Фәтәрәт мустақим арбабы улан инсандар ішінден.

Әхлақ уа әдәб

Әхлақ [889] ғалымдары әдәбні үшбү екі қисмға [890] айырлар. Бір түрлі әдәб бүтін ғақыл әһлі [891] қасында мәдхәлі көрлер. Замандарның орындарның басқа-басқа болмақтарының бұның үшін еш әсері болмас. Хүкім садақат ғадалат сахауат хәиә [892] сабыр ... әдәби қууат ирадәт [893] кәби шәилар үшбу қисман дүр. Бұнларының бір уақытта уа бағду [894] бір мемлекеттерде мамдух [895] алып та, екінші бір уақыт уа екінші бір мемлекеттерде мазмум [896] алмақ ихтимамлар [897] жоқ. Бәки рушларна уақытта оне көбі мемлекетларде алсада болсын мамдух шаилар дүр. Нәпсіні тәрбие етерге себен ұлдықлары үшін бұ бәле әдәбларны әдәб истислахте [898] жүрерлер.

Әдебнің екінші түрлісі бағду бір заманда уа бағду бір мемлекетте ғаклу әһлілары истихсан [899] қылып қабул [900] елдіклері соң онларға ғауам халқи тақлид [901] етпестер дүр. Бұң іс әдәб истилах дерлер бұ иле әдәбларының бағду бір заманда уа бағду мемлекетте мустахсин [902] алып. Басқа заман уа басқа мемлекетларде мәзмум алмақда мүмкін. Үшбу екінші кисмнан улан әдебтер арасында бағдылар [903] не қадір көңлімізге ұқсасада ұқсасын. О... ша отырмағымыз иле жасырып жатмақмыз осындай-ақ не қадір ... сыз көрседе көрілсін мутлақан [904] ... лайық дегіл дүр. Әрбірнің уа әр қаум уа әр заманның әдәб мағаширлары [905] үшбу қисым әдебтен алдық. Үшін бір жернің уа бір ғасырның әдәб мағаширатна екіншісінің бахс [906] уарда қыларға хақи болмас. Балаларыңызды өз халықытарыңыз уа өз ғадатларыңыз үшін тәклиф [907] етпеңіз. ... сізнің заманныңыздан басқа улан бір заман үшін махлұқ болмас дүр. Мадмунда [908] улан сөзден мақсуд [909] үшбу соң қисм улан әдәб истилах [910] дүр. Әдәб истислахде әрбір қаум уа әрбір ғасыр халқы өздері қасында ...рғуб көрілмес шәиларні [911] қабул етмектері жәиз [912] алдық.

Кәби хәттә [913] әрбір перденің де бұ тұғырыда өзін көре фәлсәфәсі уа пікірі болып, соның бойынша хәрәкәт [914] етпегі мүмкін. Әзһәр[915] халқи шейх [916] Мұхаммад Ғәбдуһу хазіреттернің ұзын қонышлы етік киіп, айғыр атланып жүр дегені ғылымды тахқир хисаб [917] етерлер. Уа әр уақыт бұның ғайбаты иле шұғылданар еді. Зирә әзһәр адамдары пікірінше ғалымдар үшін сары ... керек. Уа іске атланып жүрерге тислі көреді дүр еді. Шейх Мұхаммад Ғәбдуһу хазіреттернің бір уақытта параходта жалаңбас уа қолында французша бір кітап. Әуелдіге халде бір француз қатыны иле французша сөйлесіп, уа артығны көр дегенде халықлар қиямет қопардылар. Мысыр муфтисі уа исламдарның ең зор ғалымы улан кісі үшін бұ існi келістіре алмадылар. Егерде өз хұзырына келіп, бұ тұғырыда сөз сөйлер болсалар еді. Мұхаммад Ғәбдуһу әлбетте өз жауабны өзі үйірмес болар еді. Фәқәт [918] ғауам халқының бүтін ләззәті артта сөйлеп жүрмектен ғибарат

[919] дүр. ... сәләмәт ағдалар хафиф [920] уа жүрек пәк олдыға соң параходт[ың] істерден ислам шарифатны маниғ [921] етпекте. Жалаңбас отырмай, франнұз ... оқымай, француз қатынлары иле сөзл... онларның әр бірінден арсландын қаш... Оттан сақтандыға кәби сақлана. Әммә [922] көңілі бәхил [923] иле толы алдағы халде масжидке [924] барып ... астына кіріп отыра. Көп жастар хәттә пасықтарның хәиә ... істерні көңілі иле ажырақыла істемекке адамдар құдіреттері жоқлық себеп дегіл. ...ғалабасы иле улан жанында соңғы жүз ... лайықтарны тәмәм оны деп өздеріне баскалардан үстін көрерлер. Ғәирлерге хақарат көзі иле қарарлар, хал бүк бұлар ең қиматсыз уа хайырсыз адамдар болар. Қатиг сардар олмақ істесең жалғанға қызмет иле сен. Кім хақиқат дүшпаны, сол дүр оларның хандары.

يا ايها الذين آمنوا ان كثيرا من الاخبار و الرهبان لياءكلون أموال الناس و يصدون عن
سبيل الله

«иә әюһәл ләзинә әмну иннә кәсирән мин әхбәри уаррәһбәни лиәкулунә әмуәл әннас билбатили уа иәсуддунә ғән сәбиллилләһ».

Мағынасы: «Әй мүміндер! Ғалымдарымен машайыхтарының көбі, адамдардың малдарын бұзықтық арқылы жейді. Сондай-ақ Алланың жолынан адасады» Тәубе сүресі. 34 аят.

Аят кәрімнің нәзулі хас [925] әхзә ғәммә [926] бұрынғы уақытта яһуд уа насарыдан [827] болған ғулама уа заһадларға [928] айтылған болса. Бұл заманда хазіреттер илан ишанларға масжид, медресеге [929] ...да жатқыштарға ғабд заһид медресе уа мұғалімдерге айтылған сөз. Жұрттың малын алдап алумен жеп, қара пақыр халықты Құдай жолынан адастырды.

وقد قيل ما فدت الرعية الا بفساد الامراء
وما فدت الامراء الا بفساد العلماء
ومن هنا قيل فساد العالم افساد العالم
فنعوذ بالله تعالى من العزور والعجم
فانه الداء الدفين الذي ليس له دواء

ان الذين يكتمون ما امر الله من البينة
والله يهدي من يشاء للناس
في الكتاب اولئك يلعنهم الله
وللعنهم الراجعون ١٢
٢١ على القارئ
صلواته

Уа кад қилә мә фәсәдәт әррағият иллә бифәсәд әләмрә уа мә фәсәдәт әләмрә иллә бифәсәд әлғүләмә уа мин һунә қилә фәсәд әлғәлим фәсәд әлғәлим фәнәғүзу билләһи тағала минәл ғурур уалғәмә фә инәһу әддә'а әддәфин әлләзи ләисә ләһу дәуә.

Иннәл ләзинә иәктүмүнә мә әнзәлнә мин әлбәинәт уал һудә мин бағд мә бәинәһу линнас филкитәб уләикә иәлғәһумуллаһ уа иәлғәһум әл ләгинун.

Мағынасы: Егер үй-іші насықтық жасаса, күйеуі насықтық жасағаны. Егер күйеу насықтық жасаса, ғалымдардың насықтық жасағаны. Егер ғалым насықтық жасаса, бүкіл әлем насықтық жасайды. Менмендіктен Аллаһқа сыйынамыз. Расында ол жасырын ауру, оған еш ем жоқ. Кім Құрандағы тура жолды жасырса, олар Аллаһтың қарғысына ұшырайды.

...ні тарқы қылдыру үшін ғылым иле ... қанғысы бекрек керекті. ...ні тарық қылдыру үшін ғылым иле наздан ешбірі керек түгіл кісі керек дүр. Бүтін дүние кісілернің лисәні бірлесе, осалдық кемір ме, артар ма? Осалдық тіл түрлі болудан шығып тұрдағы ... тұрмақта дүр. Балаларды көзіл тәрбие қылу үшін ата-аналардан ...ның ижтиһәді көбірек керек.

Балаларды жандарын көзіл тәрбие қылар үшін атаның ләзими жоқ дүр, жалғыз ана керек дүр. Екеуден болды ісі (иесі) балалар тәрбиесіз болмақ дергір дүр. Мұны түрлі тәжірбиелер исбәт [930] ете дүр. Ерлерге уа жаралмыс хақларының әр бірінде хатындарға үйірмек мунасиб [931] ма. Ерлерге жаралмыс хақларның әр бірінде қатынларға бермек мунасиб ма? ... кісілердің табиғатқа қарсы келулерінден шыққан бір азғандық дүр. Бұ мәселені табиғат өзі біз жаратылмастан бұрын бекетіп қоймас дүр. Ғибадатке мәдәуәмәт қылмақ табиғатты өзгертер ме. Ғибадатке мәдәуәмәт қылмақ табиғатты өзгертпей дүр. Әр нәрсе ыхластан [932]. Ыхлас түзу болса, аз ғибадат көп пайда көрсетеді дүр.

Әфрат [933] дәрежеде фән [934] иле шұғылданбақ дінсіздікке себеп пе? Әфрат дәрежеде фән иле шұғылданбақ дінсіздікке не үшін себеп болсын. Фән де дінде Құдай нәфи [935]. Егер дін кісілер жағындан шығарылған болса, әлбетте болар. Мәди (мәді) байлық па? Инсан үшін пайдалы жақсы ғылым байлық па? Инсан үшін қоңіл байлығынан артық пайдалы байлық жоқ дүр. Әфкәр ғумуми [936] әр уақыт тұғырлық тарапындан ола дүр ма. Әфкәр ғумуминің

тұғырлық уа бұрышлық иле жұмыс жоқ дүр. Ол әр уақыт (күллі) тараптан күш қайда, әфкәр ғумуми сонда.

Ғарабатта [937] улан зарар иле пайданың ... көбірек ола дүр. Ғарабатта улан зарар иле пайда кісінің шахсына [938] карайды дүр. Адам ұлының көзл бір хулқы [939] болмақтан. Әрбір көзл хулық иле сипаттануы ләзим [940] болар ма?! Адам баласында ешбір хулқ жоқ дүр, хулқы пайдасында дүр. Пайдасын түсінсе хулқын түзу көрсетеді дүр. Хабары суретте (сыртта) оқытмақта пайда бар ма? Түркі балалары жаратылысда оқуға мәжбүрлер дүр. Әһлі [941] исламның оқулары дін иле мутәләзимде [942] бүтін милләт [943] өзі білсін. Құлақ нығметімен күшлі, көз нығметімен. ... қайсысының тағлиқы [944] көп болса, уа шарифаттарны түрліше аңлап түрлі-түрлі уәжлар иле тәуиларда болдылар. Әр қоюлары истиғдадларын [945] көре бір түрлі аңлап бұның себебінде дағы түрлі-түрлі мәликлер мәзһабларға [946] айырылдылар. Нәби ғәлеиһи [947] өз пайғамбардың үмметтері ихтиләф истиғдад [948] себебінден көп фарқлар тәхзиб уа тафрик [949] қылындылар. Бәни исраил милләті [950] істе үшбу тафаррук [951] баласы себебінен мунқарад [952] болды.

Үшбу ифтирақ [953] баласы себебінден ескі милләтлернің әксәрлары асыл діндеріне ... етілер. Пірнің ғадатындан мәшрик [954] халқы пайда көрмейді. Бәлки өз ғадатын тастағаны үшін көп зиян көрсе керек. Әдәб уа тәрбиә [955] табиғи ма, жоқ тағлими [956] ма? Әдәб уа тәрбиенің ниһәиәсі [957] Аллаһдан дүр, ләкин мәзиде [958] керек. Инсандарның луғаттары [959] тағлим иле ба-сталды ма жоқ, өздері истилах [960] қылдылар ма? Кісілер бұрын көрмедеглері бір нәрсеге мунәсиб [961] қылып бір ат қойдықтарын қарағанда, луғаттарын өздері истилах қылмас боларлар. Бүгінгі мәдениет хақында әуелгі халықтарының ... болды ма? Мәдениетнің мәлзум [962] қисмын бұрынғы халықтар себеп әуелдіге тарихтан мағлум дүр. Ғазғәләт [963] иле ихтилатның [964] қанағасы пайдалы. Ғазғәләт иле ихтилат пайда уа зарары [965] инсанның шахсына сәбәт иле дүр. Жалаң сөйлемекте пайда көріле ме? Түрік баласы демес өтірік бір ... және де жалғаншының ойы жанбас. Ешкім ... со

мақалдардан не қадір пайдасы барлығы тіліне ...ның тарқилігі үшін көп болмақтарыма иәки ғақылы болмақлары ма? Милләт тарқисы үшін шын кісі табылмақ ләзим. Артық көптік есеп емес. ...нің әр уа нәпсілеріне ада қылар үшін қатынларда иқтидар [966] бар ма? Құдай нешек жаратмас, ісі сонша иқтидар бар дүр. Хайуандарның халдарын татбиғ [967] қылған кісі бұ мәселеде аслан мүшкілдік шекпес.

Мемлекет тарқисы үшін мал иле ғылымның қанғысы артық зәрур [968] дүр. Мемлекетінің тарқисы үшін мал иле ғылымдан артық кісі керек дүр. Фәқат түрік баласы демес Ғайрат атты. Атты да, ғақыл тамақды да, ашы көп те, сөз малды да. Жәһәннамдан [969] қорқып жақсы болмақ иле Аллаһ Тағалаға итағат [970] жүзінден жақсы болмақтың қанғысы фадилатлы [971]. Халық жәһәннамдан қорқып, жақсы бола алмайды. Бара көрерміз дерге түрлі-түрлі бұзықтықты қылар. Аллаһ Тағалаға итағат жүзінден жақсы болуы рухын қуаттандыру илен болатұғын іс. Бұл нәдір болып табылады.

Һәйт ижтимағиә [972] үшін тиб [973] ғылымы пайдалы ма, жоқ хұқық [974] ғылымы ма? Һәйт ижтимағиә үшін хұқық ғылымы пайдалы екендігінде шәбһи [975] жоқ дүр. Әммә тиб ғылымы кісінің күнде шахси үшін әркімге зәрур дүр. Заман болар әркім өзіне өзі бір табиб [976] ... болар, уа боларға тиіс дүр. Мұның үшін һәйт ижтимағиә түзу ...ғы ешкім тарапындан тәмин [977] етілмес. Тәммә, тәммә, тәммә. Мағри үшбу әлғуфранда [978] сибәуәилар халил халил уа мазани һәм мубәррәд [979] көбі ұлы ғалымдар қасында қажет иғтибар [980] айтылын. Уа сөздері әр уақыт истисһад етмекте әууалдықлары заттарды кәмил хасарат [981] үзiрiнде интиқад [982] етмекте (ісiде) иесi де бұ хал үшбу б... заттар үшін тәубенің дегіл. Бәлки шараф ғад [983] етілсе керек. Хатиб Бағдады [984] ұлы бір кітабы тарих кітабы тәлиф [985] етміс дедіклерінде. Ханбали [986] ғалымдардан улан ибн Әлбәнәи нәбині рушде зикр қылмас ... нелер жазбас дей сүрмес. Бұң жауап оларық кітапте сенің есімің жоқ. Халiңден аслан бахс етмес дедi-

клерінде әбн әлбинәи к... жамандап хәттә пәленшілер жумласында болсада зикр етпес. ... есімнің зикр олмадығына изһә тәсиф [987] етмес дүр. Хатынсыздық мехнат, хатын алмақ рахмат еді не істерге керек. Көз көзге, тіл тілмаш.

Мәснуйи шариф

Құран шәрифтен шифә [988] істемекте осындак өзі ыхылас ... ғылым әһлдері иғтибарлы [989] кісілерге үшкірулерінден һәм пайда болар. Адамда ыхлас тамыры деген тамыр бар. Оқығышымен (окушымен) оқытушының ыхлас ниеті бір жерден шықса ауру жазылмай қалмайды.

Шарт ихласта [990] рида әддин ибн фәхзәддин ғилм ахлақтан төртінші ... тәрбиелі қатын.

Хазірет Хожа Хафиз Ширази рахмаллаһ ғәләйһи мубарак талафузлары [991] илан ишарат ... екен. Ол күнәдегі ғайр [992] бір пайда ... қорқы жоқ дүрге. Яғни бір күнәдегі ырыс әмидуәрге Аллаһ оны ғәфу [993] ойласа бұған дәлел қылыпты. Сәбәқат рахметі ғәлә ғәдәбі. [994] Құл хожасынан безбейді де. Хожа құлынан безбейді. және әмидсізлікке салма мәлғун [995] . Бұл екі ортада сенің жұмысың болмасын депті. Мұннан шығады нәпсінді айыр қылсаң садақаға мустахақлар [996] мен айыр. Қилә [997] яғни бір бәһән әмидменен сараң атың сәбхи [998] болсын үшін. Қағидах куллиә [999]

«ما من شرّ خزى الا ويتعض من جيرا كليا»

«ان الحسنات يذهبن السيئات»

Мә мин шәрри жузии иллә уа иәтадәммән хаирән куллиә.

Иннәл хасанәт иезһәбән әссәиәт.

Мағынасы: Әрбір жаман істің бөлігі жақсы істі түбімен жояды. Расында жақсы іс жамандықты жояды.

Хадис шариф

حدیث شریف
افضلکم عند الله اهلکم صوماً وشكراً
وابفضلکم الی الله کل الی شرب نوم
کلوا و اشربوا فی انصاف البطون
فانه جزء من النبوة ۱۲
ان لکم عبادة اقلوهم انور من الشمس
وفعلهم کفعل الانبیاء وهم عند الله

Әфдәлукум ғиндә аллаһи әтуәлукум жәуғән уа тәфкирән уа әбғәдукум илә аллаһи кулли әкул шуруб нәум кулу уашрабу фи әнсаф әлбәтун фә иннәһу жузу мин нәбәуәт.

Инналлаһә ғибәдән қулубуһум әннуру минәш шамс уа фиғләһум кәфиғли әнбиә уа һум ғиндә аллаһи би мәнзиләти әшшәһәдә.

Мағынасы: Сендердің қайырлыларың – Аллаһтың алдында көп аш боп жүргендерің және Аллаһты көп ойлайтындарың. Аллаһтан алыс болатындар, олар – көп тамақ ішетіндер, көп ұйықтайтындар және көп ішетіндер. Аллаһ Тағала Құранда былай дейді: «ішіңдер, жеңдер іштеріңді тамақпен толықтыру үшін». Олардың жүректері – күннің нұрынан, олардың амалдары пайғамбарлардың амалдары сияқты. Бұлар ақирет күнінде Аллаһтың алдында шәһидтер (Аллаһтың жолында қайтыс болған адамдар) дәрежесінде болады.

خطبة عيد
الله أكبر الله أكبر لا إله إلا الله والله أكبر ولله الحمد
سبحان من تطابقت له جهة في ذاته
والجلال وتناظرت دلالته بصفاته باليقين
والكمال تحقق على ما في صحاح النحال
ويرجع من ضيفته أسبحون له يا مغرور
والآصال الله أكبر الله أكبر لا إله إلا الله والله أكبر
وسدا حمدا سبحانه من حيث السموات
والأرض والوجود والعدم والهي
والجبال والشمس والقمر والنجوم والفلان
والسحاب والرياح والنباهة والسمال
وان من شيء إلا يسبح بحمده ولا إله الا هو
عالم الغيب والشهادة أنبئهم

الله أكبر الله أكبر لا إله إلا الله والله أكبر الله أكبر ولا شريك له
 الحمد لله المتوحد بالعظمة والجلال المتفرد
 بالوحدة والكمال تقديس ذاته عن كل شرك وكل نكروا
 ونكروا له لا إله إلا الله وحده لا شريك له له الصلوة
 بأوصاف الجلال والجمال وشهدان محمد عبده
 ورسوله صاحب النبوة والعتال صلى الله
 تعالى عليه وعلى آله وصحبه وسلم

Аллаху акбар, аллаху акбар, аллаху акбар лә иләһә иллә аллаху уа
 аллаху акбар уа лиллаһил хамд субхәнә мән тәтабәкәт әләжилләту
 фи зәтиһил ғиззәту уал жәләл уа тәнәтақәти әләдилләту бисифәтиһи
 бидурри уал кәмәли уа иәхиффу ғәлә қудрәтиһи иншә әссужәбис
 сиқәли уа иәржифу мин хифәтиһил мусәббәхунә ләһу билғудууи
 уал асәли Аллаху акбар, аллаху акбар лә иләһә иллә аллаху уаллаху
 акбар уа лиллаһил хамд субхәнә мән сәббәхәт ләһус сәмәуәту уал
 арду уал хәжәру уал мәрәру уал әшжәру уал бихәру уал жибәлу уаш
 шәмсу уал камару уан нужуму уал әфләку уас сихәбу уар риәху уал
 миәһу уар римәлу уа ин мин шәиин иллә юсәббиху бихамдиһи лә
 иләһә иллә һууә ғәлимул ғәйби уаш шәһәдәтил кәбирил мутәғәл.

Аллаһу акбар, аллаһу акбар, аллаһу акбар лә иләһә иллә аллаһу
уа аллаһу акбар уал хамду лиллаһил әлхамду лилләһи

Мағынасы: «Аллаһ ұлы, Аллаһ ұлы, құдайдан басқа тәңір жоқ
Аллаһ ұлы, және Аллаһ ұлы, бүкіл мадақ Аллаға, оны аспандар,
жер, тастар, ағаштар, теңіздер, таулар, күн, ай, жұлдыздар, жел,
құмырсақалар мадақтайды. Ол көзге көрінбейтін нәрселерді біле-
ді, көреді. Аллаға бүкіл мадақ, өзіндегі құдіретімен жалғыз және
ұлы. Кәміл болуы өз затын қасиетті қылады серік қосудан. Куәлік
етемін Алладан басқа тәңір жоқ екендігіне. Оған ешбір серік жоқ.
Ұлылықпен сипатталған.

عَصَمًا عَلَى الْإِمَامِ الصَّادِقِ فِي الْأَقْوَالِ
وَالْمُصَدِّقِ لَهَا بِالصِّدْقِ وَالْإِحْمَالِ خَلِيفَةَ
رَسُولِ اللَّهِ بَلَّغْتَهُ وَقَالَ أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ
إِسْبَاقِي فِي الصِّدْقِ وَالْعَقْلِ أَهْلُ الْكَمَالِ
وَعَلَى الْإِمَامِ تَابَعِ الْكَمَالِ وَطَرَا الْجَمَالَ
وَنَاصِرِ دِينِ الْحَقِّ بِالْمَعَالِ وَالْفِعَالِ
أَمِير

امر المؤمنين عمر الفاروق بين احوال والحلال
وعلى الامام جامع القرآن ومفرق الاموال
مجزئ جيش العسرة بالنوال امر المؤمنين
عثمان ذى النورين قاتل محاسن الاقوال
وعلى الامام قاتل الكفرة وانظمته وحساب
الاقبال والحام والعصاة والافصال
نور المؤمنين على الرضى الوفى الحسنى المقال
وحميد الخصال وعلى ولديه بسطية وقرني
عينه الامامين الرهامين الكاملين
الشهيدين الشريطين ابى محمد و ابى عبد الله
الحسين وعلى عمية حمزة واحمد من
المطهرين من القدم الى الراس

وعلى جميع فرق لها جرين والارفسار
 وعلى من تابعهم من الابراير والاسلم تسليمها
 وانما ابدا الحمد اكبر الشرا
 اربا المؤمنون واعلموا ان يومئذ يوم عيد الرب
 ففضل من عند الرحمن يومئذ يومئذ
 للانام فلهو لم يتعاقب عقاب لاجل الموفوا
 كما قال الله تعالى واذا ذكرتم الله في اليوم وداك
 وقولوا بلان فصح وقلبا شمع
 وتبين فاضع الله اكبر الله اكبر لا اله الا الله
 والله اكبر الله اكبر والله محمد عبدا لله
 اعلموا ان الله تعالى اوجب الله على الاعيناء
 وختم الازمنية منهم على البعاد والله تعالى
 في

في ايام الزهراء والارواح الفراء عن ابي
 اليزيد ودماؤها ثقلت في المنبر
 بل قيل وقال كما قال مسالك المسالك
 في الشيخ الاعلى وما سئلنا من
 في عهد الاصحى محمد بن محمد بن سبل بن علي
 قال في قوله في الامامة في القول والفعال
 عظموا فضحا بالما ناهي على امر اطمطابا
 ولا اتمجيه على فعل واعلى جنون ولا على فكل
 وسكين البقرة عن سبعة والبعير ايضا
 عن سبعة والتمني من المعر عن واحد
 والجذع من الضمان عن واحد في ايات
 ولا في ح الا بعد الصدوة اه جيات
 واول وثم ابو طلحة ابي عبد الله

والفتح يوم المنزويين بعدة مقبولين
 المتعان ذلك ومن عظم شعائره ما
 من تعوي العلوب بارك الله لنا ولكم
 في القرآن العظيم ونفصا واما بالثناء
 والذكر الحكيم واستغفر له الفقار
 ولكم وكم جاءه المسلمين الجعنين
 انه هو الفخر الرقيم الجواد الكريم
 العلي العظيم

Хусусэн гэлэл имам эссадик фил ақуэл уал мусаддик ләһә бимусаддәк әләғмәл халифәт расулуллаһ биләкил уа калә әби Бәкр әссиддик әсәбәк фис сидқ уа әғқал әһл әлкәмәл уа гәлә әлимам тәж әлкәмил уа тараз әлжимәл уа насарадин әлхәқ бил мәкал уал фиғл. Әмирул муминин Ғумар әлфарук бәинәл харам уал халал уа гәлә әлимам жәмиғул куран уа муфаррик әләмуәл мужәһһәр жәиш әлғусрәт биннәуәл әмирул муминин Ғусман зиннураин

қайл махасин әләкуәл уа ғәлә әлимам қатил әлкәфәрәт уаззәләмәт уа сахиб әлиқбәл уалғилм уал фасахәт уалафдал әмирул муминин ғәлә әрридә әлуәфии әлхуснил мәқал уа хамидул хәсал уа ғәлә уалидиһи уа сәббәти уа қуррәти ғәини әләмәмин әлһәмәмин әлкәмилин әссәғидин әшшәриғин әби Мухаммад әлхәсән әби Ғабдуллаһ әлхусәин уа ғәлә ғәмми Хәмзәт уал Ғәббәс әлмутәһәрин мин әлқадам илә әррәс. Уа ғәлә жәмиғ фәрқ әлмуһәжирин уал ансар уа ғәлә мин тәбғиһум мин әлибрәр уас сәләму таслимән дәимән ибдә хамдән кәсирән кәсирән.

Әиюһәл муминун уа әғләму әннә иәмукум һәзә иәум ғәйдул қурбән фәдлән мин мәликир рахман. Иәум ... әкдәрәһу лиләнәм фәкәббәрә аллаһу тағала фи ғикәб әссалат әлмәғрудәт. Кәмә қалә аллаһу тағала уазкуруллаһ фи әниәм мәғдудәт уа кулу билисән фәсих уа қалб хәшиғ уа бәдәнин хәдиғ аллаһу акбар, аллаһу акбар лә иләһә иллә аллаһу уа аллаһу акбар, аллаһу акбар уа лиллаһил хамд. Ғибәд аллаһу әғләму әннә аллаһу тағала ужиб әннәхәр ғәлә әл әғниә уа хәтәмул әдхиәт минһум ғәлә әлбәләғә уал ғәқлә фи әиәм әззуһрә уал әхкәм әлғуррә ғән тәииб әләмуәл. Уа дәмәиһә сәқиләт фил мизән билә қил уа қалә кәмә қалә сәләк әлмәсәлик фиссахих әләғлә уа нәсик әлмунсик фи ғәйдул әдхә Мухаммад әлмужәһид фи сәбиллиллаһ ғәлә кулли хәл. Уа насихә лиуммәт фил қәул уал фиғәл ғәззәму әдхәиәкум фә әннәһә ғәлә әссират мәтәиәкум уа лә ... ғәлә тифл уа лә ғәлә мәжнун уа лә ғәлә фәкир уа мискин. Уал бәқәрәт ғән сәбғәт уал бәғир әидан ғән сәбғәт уа ... мин әлмәғәзә ғән уахид уал жәзғ мин әддәнә ғән уахид мәжәрәт уа лә забх иллә бәғдәс салат әлуажибәт. Уа әууәл уақтәһу бәғдә салат әлғәйд ин зубихә фи миср уа бәғдә тулуғ әлфәжр иәум әннәхәр ин зубихә фи ғәйр.

Уаз зәбх иәум әннәхәр уа иәумин бәғдәһу мәқбул ғиндәллаһу әлмутәғәл. Зәликә уа мән юғзим шәғәир аллаһ фә әннәһә мин тәқуә әлкулуб бәрәк аллаһ ләнә уа ләкум фил қуран әлғәзим уа нәфғәнә уа иәкум биләиәт уаз зикр әлхәким уастағфируллаһ әлғәффәр ли уа ләкум уа лисәир жәмәғәт әлмуслимин әжмәғин иннәһу һууәл ғәфурәр рахим әлжәууәд әлкәрим әлғәлиул ғәзим.

Мағынасы: Әсіресе, халифатта сөздерінде және істерінде шыншыл имамға, Әбу Бәкір Сиддиқ айтты: «Ілімде және шыншылдықта жарысыңдар. Кәміл тәжідің имамы, әдеміліктің имамы және істермен және сөздермен хақ діннің көмекишісі».

Харам мен халалды ажырататын имам Ғумар Фарук. Құранның жинаушысы, соғыстан түскен табысты бөлуші, мұсылмандардың әміршісі – Ғұсман Зиннурайн. Кәпірлерді және зұлымдықты өлтіруші, ілімнің иесі, жер бетіндегі абзал мұсылман әміршісі, сенімді, көркем сөз айтушы және баласына жетілген, мұсылмандарға көмектесуші және кәдірлі имамға Әби Мухаммад Әлхасан және Әби Ғабдуллаһ Әлхусейн ағасы Хамзат, Ғаббас ертеден жамандықты жоюшылар және барлық Ансарлармен муһажирлерге және оларға ерген тақуалар, мейірімшіл және әр дайым зікір қылатындар.

Әй, иман келтіргендер! Біліңдер, бүгін құрбан айы. Аллаһ шамасы барларға ғана бұйырды. Сол үшін Аллаһты ұлықтап, құрбандық шалыңдар. Белгілі күндерде қорқынып жүрепкен Алланы еске алыңдар. Аллаһ ұлы, Аллаһ ұлы. Аллаһтан басқа Тәңір жоқ. Аллаһқа мадақ. Құлдар біледі Аллаһтың байларға құрбандық шалуды парыз қылғанын. Құрбандық шалу – балиғатқа жеткендерге, есі бар мұсылмандарға парыз. Құрбандық балаға, кедейге, жындыға және міскінге парыз болмайды. Сиыр және түйе жеті бөлікке бөлінеді. құрбандықты таңертең және келесі күні сою уәжиб. Кім Аллаһтың заңдарын ұлықтаса, ол – тақуалардан. Аллаһ бізге және сендерге берекет берсін. Аллаһ, мені және басқа да мұсылмандарды кешір. Ол кешіруші, рахымды және ұлы.

Құрбан айт уағызы

Әй, ғазиздер, [1000] біліңдер әке, ұлыңлар үшбу ғайд құрбан [1001] намазын [1002] өтеушілерге уа құрбан бауыздаушыларға не сауаблар уа не башаратлар бар дүр. Бір нешесін сіздерге баян етуіз иншә Аллаһ Тағала [1003] .

Әй, адамдар үшбу ғайд намазын өтемек, уа құрбан бауыздамақ Хақ Тағаланың кәләм шариғлы ләзим уа фарыз [1004] болмас дүр.

«اعوذ بالله من الشيطان الرجيم بسم الله الرحمن الرحيم انا اعطيناك الكوثر»

«Ағузу биллаһи минаш шайтанир ражим. Бисмиллаһи рахмани рахим иннә әғтәйнәкә әл-кәусәр».

Мағынасы: «Қуылған шайтанның азғыруынан Аллаһқа сыйынамын. Аса қамқор, ерекше мейірімді Аллаһ атымен бастаймын. Шын мәнінде саған кәусәрді бердік». Кәусәр сүресі. Меккеде түскен. 1-аят.

Яғни Аллаһ Тағала хазірет айтар пайғамбар соллаллаһу тағала ғәләйһи уас-сәләмға: Әй, Мұхаммад тахқиқ фадл [1005] уа ғинаи-әтімден [1006] бердік сенге Кәусәрді [1007]. Ол Кәусар дегеніміз ұжмақ ішінде бір көл дүр. Ол көлдің суы балдан тәттірек дүр, сүттен ақ дүр, қардан жұмсақ дүр. Ол көлдің екі тарапы забіржаден дүр. Оның қадхалары күмістен уа інжуден дүр.

«فصل لربك وانحر»

«фәсалли ли раббикә уанхәр».

Мағынасы: «Сондықтан, Раббың үшін айт намазын оқы, құрбан шал». Меккеде түскен. Кәусәр сүресі. 2-аят.

Яғни өтегіл ғайд намазын, оның үшінге барша нығметлердің шүкірне сен жамиғ [1008] қылушы дүр. Уанхәрдағы құрбан бауызлағыл Хақ Тағаланың аят кәрімсі дәләләт қылар уажіптік ләзим [1009] дүр. Құрбан бауыздамақ әр хәлі тегіс адамға рауад күллі дүр қоймақ.

Әй, андайын адамдар, Аллаһ Тағалаға құлдық уа Расулу Аллаға [1010] үмметтік дұғасын қылыңдар. Егер Аллаһқа раста пенде болсаңыз, Аллаһ Тағаланың бұйрығын тұтасыз, уа Расуллаллаһның сүннәтін тұтасыз, оның жолымен жүресіз уа ризалығыны істейсіз. Біраз нәрсеге сараңдық қылып бұйрығын тұтпай бұ Кәусәр шарабын ішпектен махрум [1011] қалмайсыз.

Әй, ғазиздер үшбу күн ғайд күніңіз дүр. Құрбан бауыздар күніңіз дүр. Құрбан бауыздап Аллаһ Тағала қасында ұлы уа биік дәреже алар күніңіз дүр. Тамуғ [1012] отыннан құтылып ұжмақтық болашақ күніңіз дүр. Оның үшін кім Хақ Тағаланың періштелері әр мүмин [1013] мұсылманның құрбан қылған жеріне хадир [1014]

боларлар. Ол кім ерсе не жарлықау тілерлер уа құрбандықтың қанының әрбір катресі сонша мың шәһиднің [1015] сауабын жазарлар. Бұ кім ерседе мүмин мұсылмандықның нышанасы уа ісі деп қосап Хақ Тағаланың қасында куәлік берерлер. Фулән [1016] құлын өзін тамуғтан құтқармақ үшін құрбан қылды деп айтарлар. Хақ Тағала хазірет айтар ол періштелерге сіздер куә болыңыздар, жарылқадым мен ол пендемді. Менім (менің) әмірімнің бірін келтіргендігі үшін. Уа және айтты пайғамбар соллаллаһу ғәләйһи уасәләәм ұлықтаңыз құрбандығыңызды. Яғни қуаттырағын уа семізрегін бауыздаңыз. Тахқиқ [1017] ол құрбандық қиямет күнінде сират [1018] көпірінен атланып кешер атыңыз дүр. Ол құрбандықтың қаны тартылар мизанда [1019], ауыр келер барша күнәлардан. Уадхи [1020] құрбандықтың терісі жарын қиямет күнінде ғарш [1021] көлеңкесінде аясының басы үстінде көлеңке болар. Әй, аншнан адамдар, үшбу күнде өзіңіз үшін жәһд [1022] айтыңыз. Аллаһ Тағаланың бұйрығын қойып бұ іслерден бұ фадилатлардан [1023] махрум болмақтан сақтаныңыздар. Көрмеймісіз, пайғамбарлар ұғландарны құрбан қылмақ істеділер жақсы сиырлар, жақсы түйелер құрбандық қылдылар. Аллаһ Тағалаға құл болып, дінде сабит [1024] болдылар, күндіз Аллаһ Тағала хазіретінің ризалығын істеділер.

Әй, мүминдер біліңіздер Хақ Тағала дүниеде малды үйірді қажет, қадір пайда алмақ үшін. Аллаһ Тағаланың бұйырған жеріне келтірмек үшін. Уа әй, өкініш дүр ... кім Алланың әмірін тұтпастар, уа ғалымдардың сөзін естіместер. Бұ фәни [1025] дүниені сарандық қылып, өздерінді борыштан құтқармаңдар. Аз нәрсені зиян санарлар, өздеріне зиян қылғандарын білместер. Бұ жат қылған сауаптан махрум қалғандар дүниеде мал-малдей махрум уа мағбун [1026] өлерлер. Әй, аншнан адамдар, бұ дүниені жамиғ қылып, бақи [1027] қалармын деп ойлама. Неше-неше патшалар, ғақыл иелері өлмес. Мал-мүлкі, ұрығ қардашы ешбірі өлімнен алып қалмас және барып Хақ Тағала хұзырында ешбір іске жауап бергісі жоқ дүр.

Өлгеннен соң онда (о дүниеге) барып жауыз ғамалдарына шомылғанын көргеннен соң тіріліп тәуба қылып ғамал қылмақ

және жоқ дүр. Біз әмиді бүгін тірік еркінде, уа ғұрбат [1028] қолыңызда екенде жәһд етіңіз. Хақ Тағаланың бұйрығын тұтыңыз уа Расулұллаһның жолынша жүріңіз. Ғұмырыңның қадірін біліп, өлместен бұрын тағат уа ғибадат [1029] қылыңыз. Уақыт өтпестен бұрын ахиретні (еске) алыңыз. Назны ғұмырларыңызны желге жібермеңіз. Шашларыңызды уа сақалдарыңызды ағартып, көңілдеріңізді түрлі-түрлі күнәлар илен қара қылмаңыз. Өның үшін кем көңіл Хақ Тағала хазіретінің қарар кәһидүр, Хақ Тағаланың бұйрығын қойып күнә істеп, расуалықлар хасил [1030] етіп, тәубасыз кетіп соңыра көп пишманлықлар жеменіздер. Бұ қуатыңыз[ға] уа байлығыңызға сенбе. Неше-неше малдарды өлтірді уа әмидларні кесті, істерні тамам етпей қойды, ұлы, қыздарны жетім қылды.

Әй, мүминдер, өлімді қатеріңізде (қаперіңізде) тұтып, әхиретте тәмуғтан құтылмақ жарағын қылғайсыздар. Уа өз ойларыңыздың бүтін болғанына, хали [1031] болғанына мәз болып масжидларыңызды [1032] қараб тұтмағайсыз. Өз ойларың дүниедә қалады. Ертең өлген күні сол үйдің төрінде жылы, жәйлі жерінде сені сақтап қоймайды. Жұрт алып барып көрге салады. Таңла махшар [1033] ғарсат [1034] майданы құрылғанында Құдай қаді мизан таразы даярланған күні мешіт кеме болып, имам кеме ішінде капитан болып ол кемеге салып, сәләмат сақтап сират көңірден от арба, от парахотпен өткізгендей өткізеді. Бұл мешіт Құдай үйі мұнда болған имам орталарыңызда көтерген ту. Бұл имамдарыңыз намаз оқығанда артында тұрып аузынан шыққан сөзін жерге түсірмей малыңызды, жаныңызды пида қылып, айтқанына көніп, айдауына жүріп тұрсаңыздар қиямет күні болғанда «әмәннә биһи уа садакнә» [1035]. Бұл имам ту көтеріп сіздер сол тудың түбіне жиылып Құдай алдына ойламастай болып барасыздар.

اعوذ بالله من الشيطان الرجيم. إنا نحن نحي الموتو نكتب ما قدموا وء اثارهم وكل شيء
احصيناه في إمام مبين

«Ағузу биллаһи минаш шайтанир ражим. Иннә нәхну нухил мәутә уа нәктубу мә қәддәму уа әсәрәһум уа куллә шәиин әхсәинәһу фи имамим мубин» айтты.

Мағынасы: «Қуылған шайтанның азғыруынан Аллаға сыйынамын. Рас біз өліктерді тірілтеміз. Сондай-ақ олардың ілгері жіберген, кейін қалдырған нәрселерін жазамыз. Әр нәрсені ашық бір кітапта түгендеп қойдық. (Адамның; үйретілген ғылым, жаряланған кітап және жасалған хайыр құрылыстарының сауабы немесе қалдырған жаман өнегелерінің күнәсі өлгеннен кейін де гамал дәптерінде жазылып отырады». Меккеде түскен. Ясин сүресі. 12-аят.

Өл ұлы заттығы пәк сипатты Құдай, біз өлікті тірілтерміз дейді. Өлген жаннан бір жан тірілгенін көрдіңіздер ме? Жоқ, жоқ. Енді нені айтады? Міне осы өздеріңіз бас қосып, жиылып отырған мешітті айтады. Бұл жер бұрын өлік есебінде жер емес пе еді? Мұнан бұрын қайсың осы жерде осындай боп орнап, түпленіп, жиылып жас ағаштай иіліп, жаратқан Құдайыңа сыйынып отырушы едің?! Міне, осы жердің мешіт болып сіздер «ارکعوا مع الراكعين».

«уаркәгу мәғ ракиғин» – деген.

Мағынасы: «Сондай-ақ (Алланың хұзырына) иілушілермен бірге иіліңдер» Мединеде түскен. Бақара сүресі. 43-аяттың соңы.

Құрбан етінің ең азында үштен бірін пақырларға садақа етуі тиіс. Үй ішімен өздері жесе де болады. Құрбан шалған малдың терісін садақаға берсе тіпті жақсы. Яғни айт намазы үшін барша нығмет. Барша нығметтің шүкірін сен жинаушы.

Аллаһ Тәбарак уа Тағаланың әміріне муафакатлық [1036] қылып бас қосып осы жәйде айт намазын өтеп отырғандарыңыз Құдай Тәбарак уа Тағаланың олікті тірілткені осы.

«و نكتب ما قدموا و اثارهم».

«уа нәктуб мә қәддаму уә әсәрәһум» - дегені.

Мағынасы: «Кейін қалдырған нәрселерін жазамыз» Меккеде түскен. Ясин сүресі. 12-аят.

«Осы жерде мешіт бар, айт намазы бар, имам-молла бар» деп үйлеріңізден шығып, аттыңыз-атты, жаяуыңыз-жаяу, қанша қадам басып келдіңіздер, соны Құдай Тәбарак уа Тағаланың өзі айтып, уағда қылып тұр. «Алдыңғы жағындағы басқан жерін, артта қалған

ізін бәрін таразыдан жақсылық салынатұғын басына саламыз. Бұл жүрісдегі жүрісінен ... тозаң қалдырмай жазып, алдына дярлап қойамыз (қоямыз)» дейді. Қатты терлеген аттарыңның тері, артынан түсін қалған тезегі, сиген сідікте далада қалмайды. Жаяудің өз тері мұнан он есе, жүз есе артық.

Әй, мұсылмандар, шідер үш балақсыз атты тоқтата алама? Иман һәм сондай, оған да үш балақ керек; бірі шүкір, бірі сабыр, бірі ұят. Аллах Тәбарак уа Тағаланың не берген нығметтің басқа-басқа шүкіршілігі бар. Мұсылманшылық Аллах Тәбарак уа Тағаланың бізді және сізді мүмин мұсылман қылғаны зор нығмет. Бұл мұсылмандықтың шүкірі немен ада болады?! Құр тілмен шүкір дегені дәнемеге тұрмайды. Шүкірлік дәлмен болсын, дәлмен болса би фиғл ужудқа [1037] келсін. Олай болатұғын болса мұсылманшылықтың шүкір анасы ғылым оқымақ. Кімде-кім ғылым оқыды, ғылым жолына кірді, мұсылмандығын, шүкіршілігін орнына келтірді. Кімде-кім ғылым оқымады надан қалды куфрән [1038] нығмет болды. Шүкір қылғышлардың түбіне кіріндер, куфрән нығметте болып күпірлікте қалудан қашындар. Құдай Тәбарак уа Тағала кәләм мәжидінде [1039] бұйырды: *يا ايها الذين آمنوا قوا انفسكم و اهليكم نارا*

«иә әиюһәл-ләзинә әмәну қуу әнфусәкум уа әһликум нәрән».

Мағынасы: «Әй, мүминдер! Өздеріңді әрі үй іштеріңдегі отыны адамдарды тастардан болған оттан қорғаңдар». Мединеде түскен. Тахрим сүресі. 6-аят.

Әй, иман келтіруші құлдар, өздеріңізді әрі үй-іштеріңізді оттан сақтаңыз дейді. Сен енді өзіңізді, қатын-балаңызды оттан сақтау үшін қияметке ескі шоқпыт тірлік алып барасың ба? Жоқ, болмаса бір насус [1040] сатып алып соны апарарсың. Соған сақтан өзінді және қатын-баланды оттан деп Құдай айтып тұр. Сен «Құдай өзі сақтайды» дейсің. Қайсың ұлы едің, қайсың тіліңді алдырып айтқаныңды қылдырушы едің, ойла. Қой сенікі қаңғып далада қалатұғын сөз сірә. Құдай ұлы, айтқанын қылдырар, жарлығына көңгізер, айдауына жүргізер.

Олай болса, өзінді және қатын-баланды оттан сақтамақшы болсаң ғылым оқы. Ұл деме, қыз деме балаларыңды оқуға бер. Ғылым, білім үйренсін, дін танысын, өзін танысын. Өзін жаратқан Құдайын танысын. Қатын-балаңның надандықта қалғандығына қиямет күні сен сұраласын. Өз басыңның күнәсіде аз емес олардікін де қоса арқалап, қиямет күні қиын қыстауда кеңірдегіңнен келіп, қылқынып жүрме. Бізге дүниеде ешкім айтпады деме, міне, мен айтып мойнымнан түсірдім.

Әй, адамдар, әр қайсымыз заһирмызды түзеп, ішімізді түрлі пасық фасадлар [1041] илен толтырып, Хақ Тағала хазіретне не жүз илан барғаймыз, нешік жауап бергейміз. Осы жауыз істерміз себепгі Аллаһ Тәбарак уа Тағала үстімізден түрлі-түрлі бәлелер фитналар [1042] салды, берекетні кетірді, дұшпанды ерікті қылды, дүниедегі жазамыз бұ дүр. Ахиретте [1043] Аллаһ Тағала білер халіміз нешік болар. Иләһи [1044] барша мүмин мұсылман пенделеріне тауфиқ уа һидаят [1045] раузи қылып. Ақыр демде хасан хатим машриф [1046] ойлап, иман байлығын тәкбір ташрихнің [1047] асылы Ибраһим Халиуллаһ [1048] баласын бауыздамаққа мәшғул [1049] болған заманда, хазірет Жәбрәйіл ғәләһис сәләм [1050] көктен көк қошқар келтіріп бауыздап жіберер деп асыққаннан: «الله اكبر الله اكبر»

«Аллаһу әкбәр, Аллаһу әкбәр»-деп айғайлады. Ибраһим Халиуллаһ естіп, басын көтеріп алып, қарай салып көк қошқарды көріп, баласының орнына құрбандыққа шалу үшін келтіргенін біліп. «لا اله الا الله و الله اكبر» «лә иләһә иллә аллаһ аллаһу әкбәр» дейді. Сонда зәбх Аллаһ [1051] естіп Құдайының санағаттығ қайран қалып бауыздамақтан өзінің аман қалғанына «و الله الحمد لله اكبر»

«шукрән аллаһу акбар уалиллаһил хамд»-деді.

Мағынасы: «Аллаһ, саған рахмет және барлық мадақ саған».

Илә иәумил қиәмат [1052] Ибраһим халиуллаһ миллатінде болғышларға сүннәт болып қалады. Дозаққа қарай ойлы үй болып сулай жалғасатын күн дүр.

«غيد للصالحين و عيد للطالحين» Ғайд лилсалихин уа ғайд лилталихин. Салихларға [1053] ғайд дүр, талихларға уәғид [1054] дүр. Ғайдпен

уәғиднің мағынасы әлгі айтылған екі түрлі сөз. Ғайд лилзакирин [1055] уа уәғид лилғафилин [1056]. Есі дерті Құдайда болғандарға ғайд дүр, ғафилларға [1057] уәғид дүр.

ليس عيد لمن لبس الجديد انما العيد لمن امن من الوعيد

«ләйсә әлғайд лимән ләбисә әл-жәдид иннәмәл ғайд лимән әмән минәл уәғид».

Мағынасы: «Құр жаңа киім кигенмен оған айт болмайды, өлім, қауіп санына кірмей, сонан аман болғандарға айт болады»

Құр жаңа киім кигенмен оған айт болмайды, уәғид санына кірмей сонан аман болғандарға ғайд болады.

Бес берекенің бірі ат..., бірі өгізде. Бірі қадірлі байларда. Бірі ғылымда, молла да. Бірі бәйбіше қатында.

ليس العيد لمن ركب المطايا انما العيد لمن عفر له الخطايا

Ләйсәл ғайд лимән рәкибәл мәтаиә иннәмәл ғайд лимән ғуфирәләһу әлхатаиә.

Құр атқа мініп шапқылағанмен айт болмайды, Құдай қасында шын ықыласыңыз шын болып, қылған ғамалыңыз орнынға тұрып, күнәларыңыз жарылқанса әне соған айт болады.

أعلموا أنّ يومكم هذا ابتلى فيه إبراهيم أمر ربه بزبح ولده و أمر أن يبشّر ذلك الأمر بيده

Әғләму әннә иәумәкум һәзә ибтали фиһи ибраһим әмәрә раббуһу бизабхи уәләдәһу уа әмәрә ән юбәшшир зәликәл әмр би иәдиһи.

Мағынасы: Біліңдер, бұл күні Ибраһим сыннан өтті. Оған Аллаһ Тағаладан өз қолымен өз баласын құрбандыққа шалсын деген әмір келді.

Фәләммә әсләмә уа тәллаһу лилжәбин. Сіздерге бұл құрбандық сонан мирас қалды.

Хутба ғайдул адха

خطبة عيد الفصح
الحمد لله أكبر الأسماء والاله أكبر الأسماء والحمد لله أكبر الأسماء
التي هي ان من تطابقت الالهة في ذاتها كواحد
ومتطابقت الالهة بصفاتة بالذكر والكمال
تحقق على قدرته انشاء السموات والارض
من حنيفة المسجود له بالغزو والاصال الهة أكبر
الله أكبر الاله اللاهية والله أكبر الهة أكبر وهدى
سبحان من سجدت له السموات والارض
والبحر والمد والاشجار والجمال
والشمس والقمر والنجوم والافلاك والسموات والارض
والهية والسموات وان من شئ الا يسبح بحمده
يا ارحم الراحمين الغيب والشهادة لله أكبر الالهة
الله أكبر الاله اللاهية والله أكبر الهة أكبر وهدى
الملك المنعم على العظيمة والجلال الملك
احصه والكمال تقديس ذاته عبادته والحمد لله

وَنَشْرَهُنَّ إِنَّ لَآ أَلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَبِحَدِيثِ الْأَنْبِيَاءِ
بِأَوْصِيَّافِ الْجَزَائِرِ الْإِسْلَامِيَّةِ وَالْحَقِيقَةِ
صَادِقَةِ السُّبْحِ وَالْعَقْلِ عِنْدَ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ
وَأَصْحَابِهِ خَيْرِ قَبَائِلِ آلِ
إِبْرَاهِيمَ الْمُؤْمِنِينَ وَأَعْلَمُوا أَنَّ يَوْمَ هَذَا
عِيدَ الْقُرْبَانِ فَضَلَّ مِنْ مَلَائِكَةِ الْمُرْسَلِينَ
يَوْمَ عَظِيمِ اللَّهِ قَدْرَهُ لِلدَّيْنِ وَالْمَعْرِفَةِ
فِي عَقَابِ الصَّلَاةِ الْمَقْرُونَةِ وَالصَّلَاةِ
قَالَ اللَّهُ تَعَالَى وَأَذِّنْ لِلْعَرَبِ الْيَوْمَ
وَتَوَلَّوْا الْبَيْتَانَ فَذِكْرٌ وَقَدْ
وَمِنْ فَخْرِهِ الْعَمِيمِ الْعَمِيمِ الْعَمِيمِ
اللَّهُ أَكْبَرُ وَهُدًى

Аллаһу акбар, аллаһу акбар, аллаһу акбар лә иләһә иллә аллаһу уа аллаһу акбар уа лиллаһил хамд субхәнә мән тәтәбәкәт әләжилләту физәтиһилғиззәту уалжәләл. Уа тәнәтәкәти әләдилләту бисифәтиһи бидурри уал кәмәли. Уа иәхиффу гәлә кудрәтиһи иншә әссухәбис сикәли. Уа иәржифу мин хифәтиһил мусәббәхунә ләһу билғудууи уал асәли. Аллаһу акбар, аллаһу акбар лә иләһә иллә аллаһу уаллаһу акбар уа лиллаһил хамд субхәнә мән сәббәхәт ләһус сәмәуәту уал арду уал хәжәру уал мэдәру уал әшжәру уал бихәру уал жибәлу. Уаш шәмсу уал қамару уан нужуму уал әфләку уас сихәбу уар риәху уал миәһу уар римәлу. Уа ин мин шәиин иллә юсәббиху бихамдиһи лә иләһә иллә һуу әғлимулғәйби уаш шәһәдәтил кәбирил мутәғәл. Аллаһу акбар, аллаһу акбар, аллаһу акбар лә иләһә иллә аллаһу уа аллаһу акбар уал хамду лиллаһил әлхамду лилләһи әлмутәуахид билғәзмәт уал жәләл әлмутәфәррид бил уахидәт уал кимәл тәкәддәс зәтәһу гән әшширк уаз зәуәл уа нәшһәду әннә лә иләһә иллә аллаһ уахдәһу лә шәрикә ләһу әлмәусуф би әүсәф әлжәләл уал жәмәл уа нәшһәду әннә Мухаммадән габдуһу уа расулуһу сахиб әссайф уал китәл саллаллаһу тағала гәләһи уа гәлә әлиһи уа асхабиһи хәир сахиб уа әл.

Мағынасы: Аллаһ ұлы, Аллаһ ұлы, Аллаһ ұлы, құдайдан басқа тәңір жоқ, және Аллаһ ұлы, бүкіл мадақ Аллаһқа, оны аспандар, жер, тастар, ағаштар, теңіздер, таулар, күн, ай, жұлдыздар, жел, құмырсқалар мадақтайды. Ол көзге көрінбейтін нәрселерді біледі, көреді. Аллаһқа бүкіл мадақ, өзіндегі құдіретімен жалғыз және ұлы. Кәміл болуы өз затын қасиетті қылады серік қосудан. Куәлік етемін Аллаһтан басқа тәңір жоқ екендігіне. Оған ешбір серік жоқ. Ұлылықпен сипатталған. Оны барлық нәрсе мақтайды. Ол әр нәрсені білуші. Аллаһ ұлы, Аллаһ ұлы, барлық мақтау тек Аллаһқа тән.

Әйюһәл муминун уа әғләму әннә иәумукум һәзә иәум ғайдул курбән фәдлә мин мәлики әррахман иәум ғәзимә аллаһ кәдәрәһу лиләнәм фәкаббир уаллаһу тағала фи ғикаб әссолат әлмәфрудәт кәмә қалә аллаһу тағала уазкуруллаһ фи әиәм ... уа қулу билисан

фәсих уа қалб хәшиғ уа бәдән хәдиғ аллаһу акбар аллаһу акбар лә иләһә иллә аллаһ уаллаһу акбар аллаһу акбар уаллилаһул хамд.

Мағынасы: Әй, иман келтіргендер! Біліңдер, бүгін күндеріңіз – құрбан айт күні. Аллаһ шамасы барларға ғана бұйырды. Сол үшін Аллаһты ұлықтап, құрбандық шалыңдар. Белгілі күндерде қорқыныш жүрекпен Аллаһты еске алыңдар. Аллаһ ұлы, Аллаһ ұлы. Алладан басқа Тәңір жоқ. Аллаһқа мадақ.

июһә ... әғләму әннә иәумукум һәзә иәум ғайдул мәзид.

Мағынасы: «Біліңдер, бұл сендердің ұлғаю күндерің.

... болғыш жамағат намаз бар деп жығылғыш муминдер біліңдер, уа әке-ұлыңыздар сіздернің үшбу күндеріңіз ғайдул құрбан күндері дүр. Он екі айда бір сіздердің Құдай алдына жиылып шын ыхыластық құл екендігіңізді хұзырына беретұғын күніңіз дүр. Аллаһ Тәбарак уа Тағаланың шын ыхыластық құлдарына мархамет, шапағат рауф рахим [1058] сипаты, Аллаһ ләтиф биғибад [1059] уағдасы илан жүзбе-жүз жолығысатын күн дүр. Уа әлмәзид [1060] дегені Құдай үшін қылған жақсылығыңыздың бүгін өсе беретұғын үсті-үстіне артыла беретұғын күніңіз дүр. Лил харар [1061] уа ғайд азадларыңызға уа һәм құлдарға баршаға бірдей бостандық күн дүр.

Ғайд лисалихин уа уа ғайд литалихин. Салихларға ғайд дүр, талихларға уәғид дүр. Ғайдпен уәғиднің мағынасы әлгі айтылған екі түрлі сөз. Ғайд лилзакирин уа уәғид лилғафилин. Есідерті Құдайда болғандарға ғайд дүр, ғафилларға уәғид дүр.

ليس عيد لمن لبس الجديد انما العيد لمن امن من الوعيد

ләисә әлғайд лимән ләбисә әлжәдид иннәмәл ғайд лимән әмән минәл уәғид.

Мағынасы: Құр жаңа киім кигенмен, оған айт болмайды, өлім қаупі санына кірмей, сонан аман болғандарға айт болады.

ليس العيد لمن ركب المطايا انما العيد لمن عفر له الخطايا

ләисәл ғайд лимән рәкибәл мөтаиә иннәмә әлғайд лимән ғәффәрәһу әлхатаиә. Құр атқа мініп, шапқылағанмен айт болмай-

ды, Құдай қасында ықыласыңыз шын болып, қылған ғамалыңыз орынға тұрып, күнеларыңыз жарылқанса, әне, соған айт болады.

Әғләму әннә иәумукум һәзә ибтали фиһи ибраһим әмәрә раббуһу бизабхи уәләдәһу уа әмәрә ән иубәшшир зәликәл әмр би иәдиһи.

Мағынасы: Біліңдер, бұл күні Ибраһим сыннан өтті. Оған Аллаһ Тағаладан өз қолымен өз баласын құрбандыққа шалсын деген әмір келді.

«فَلَمَّا أَسْلَمَا وَ تَلَّهُ لِلْجَبِينِ»

«фәләммә әсләмә уа таллаһу лилжәбиин».

Мағынасы: Ыбырайым пайғамбарға Құрбан айының 8-ші күні баласын құрбан шалатын бір түс көріп, күдіктенгендіктен «Таруя» күдікті күн деп. 9-шы күні және қайта көріп, рас деп танығандықтан «Ғарифа» тану күні деп. 10-шы күні және көріп, құрбан шалғандықтан «Нахыр» деп аталады. Сөйтіп екеуіде ұнап, әкесі оны маңдайының үстіне жатқызады. (Құдыретше бауыздаған пышақ кеспеді). Меккеде түскен. Сафفات сүресі. 103-аят.

Сіздерге бұл құрбандық сонан мирас қалды

قوله العاجز عن الصوم اما لو لم يقدر
 عليه شدة الحر كان له ان يعظم
 ويقينه في الشتاء فتح نقل ابن عابد
 31 ص 31

ولو ضعف عن الصوم بالاشتغال
 بالمعيشة فله ان يفطر ويطلع الصوم
 نصف صاع اي اذ الم يدرك
 عدة من ايام اخر يمكنه الصوم فيها
 والا وجب عليه القضاء وعلى هذا الحاصل
 اذ الم يقدر عليه مع الصوم ويملك الطرح
 بالتمام لا شئ في جواز الفطر والعقبات
 لانه يحرم عليه السؤال لمن لم يملك الفطر

Қаулаһу әл-ғәжиз ғән әс-сәум әммә ләу ләм иуқдир ғәләйһи
 шиддәт әлхәр кәнә ләһу ән иуғтир уа иуқди фиш шитәә» Фәтх нәкл
 ибн ғәбдин 35 әлсәхифә.

Мағынасы: Аллаһ Тағала ораза жайлы былай дейді. Егер ораза жаз айында келсе, денсаулыққа зиян болады деп қорықсаңдар, онда қыста өтеуге сендерге рұқсат.

Уа ләу хаффафа гән әссәум би лиштиғәләһу билмәғшиәт фәләһу ән иуфтир уа иутғәм ликулли иәум нисфән сәғә әи изә ләм иудрик гиддәт мин әиәм әхир иумкин әссаум фиһә уәл уәжиб гәләйһи әлкәда уа һәзә әлхәсад изә ләм иукдир гәләйһи мәғә әссаум уа иуһликум әззәрғ бит тәхир лә шәк фи жәуәз әлфитр уәлкәда лиәннәһу иухрим гәләйһи әссуәл мин әннас фәл фитрәулә»

Мағынасы: Егер ораза кезінде денсаулығы әлсіреп, оразаны жалғастыра алмаса, онда әр күнге жарты килограмм бидай береді. Бірақ оразаның аяқ кезінде болса, онда оразаны бұзбай толық өтеуге болады. Егер дені сау болса онда оразаның қазасын өтейді. Осы айтылғандарда күмән жоқ.

Хазірет Ибраһим халиуллаһ буаз күнінде шешесін сусыз шөлге апарып тастап кеткен. Қатынынан туған жалғыз бала Исмағил гәләйһис сәләмді көрейін деп іздеп келгенінде Исмағил гәләйһис сәләм үйде жоқ екен. Әдейі келген соң көріп қайтайын деп үш күн тосты. Үш күн ұдайымен түсіне кірді. Құдайдың күдіреті болып мен үшіп жалғыз балаңды құрбан қыл, Мина тауының басына апарып бауызда деп. Алғашқы түс көрген түні Зилһижжаның [1062] сегізі екен, ол күн тәруя [1063] болды. Екінші түні Зилһижжаның тоғызы екен, ол күні ғарафа [1064] болды. Үшінші түні Зилһижжаның оныншы түні екен, ол күн нахыр [1065] яғни мал бауыздалатұғын құрбандық күні болды. Үш күн ұдайымен өзі түс көріп, Құдай жарлығы екенін анық көзі жетіп қайдан қолыма түседі деп тұрғанда баласы қарсы алдынан ұшырап жолығып. Әкесін айтпай танып, сұрамай біліп, иіліп сәлем беріп қолын ұсынады. Ұсынған қолынан шап беріп ұстай алып жүр балам менің қасыма ер деп, Мина тауына [1066] қарай ала жөнелді.

اعوذبالله من الشيطان الرجيم قلّمَا بلغ معه السّعی

«Ағузу биллаһи мин шайтанир ражим фәләммә бәләғә мәғәһу әссәғә» Бұлар Мина тауының басына жүріп жетті.

قال يا بنّي انّى ارى فى المنام انّى اذبحك

Қалә иә бунәиә инни әрә фил мәнәми инни әзбәхәкә.

Айтты Ибраһим Халиуллах әй, балашығым дұрыста лайықты мен көремін, түсімде сені бауыздап Құдай жолына құрбандыққа шалмақты. «фәнзур мәзә тәрә» Сен не айтасың, балам «қалә иә әбт әфғәл мә тумир сәнәжидуни иншаллаһ минәс-сабирин [1067] ». Сонда баласы Исмағил ғәләйһис сәләм: Иә, ата қыл, орнына келтір Құдай не бұйырса. Пайғамбар түсі өтірік болмайды. Түсіңізде көрсеніз, көргеніңіз көргенше Құдай бұйрығы болады. Иншаллаһ Құдай қаласа сіз не қыламын десеніз, мен соған даярмын, бас бұрмаймын, қабақ шытпаймын. Үш өсиет айтамын соны орнына келтірсеңіз болады.

Бірі, менің қол-аяғымды бекем қылып бекітіңіз. Жан ашуымен тыпырлай қалсам, үсті-басыңызға қан шашырап таңла Құдай алдында барғанда бой ұсынбағандар санында болып шәрменде болып жүрмейін.

Екінші, көйлегімді анама алып барып беріңіз «Балаң Құдай жолында жарады, орынға тұрып пұлға татиды, бір жұмысқа жарап кетті» – деңіз. Мұнымен көңілі[н] дауаласын.

Үшінші, менің жүзімді жерге жабсыра жатқызыңыз. Тамағыма пышақ салған уақытыңызда көзім көзіңізге түспейтұғын болсын. Аталық мейіріңіз түсіп кетсе, өзіңізден ерік-ықтияр кетіп қалып, пышақ қолыңыздан түсіп кетіп, мен бауыздалмай қалып Құдай әмірі орнына келмей қалып, ғаси [1068] уа күнәһәр, ұятсыз құлдардан болып жүрмейік.

Хазірет Ибраһим халиуллах баласына риза болды. Мен дайын қылыш мойным мұнша деп тұрған бала бергендігіне Құдайына да риза болды. Көңіліне шаттық кіріп тасып кетіп баласының «қол аяғын мықтап бу» деп, жүзін баласының айтқанындай жерге жапсыра жатқызып, пышақпен орып жібергенде, Құдай Тәбарак уа Тағаланың құдіретінен пышаққа кеспе, өтпе деген жарлық келіп қалып, тас кесетұғын алмас пышақ есіктің тұтқасы есепті болды. Хазірет Ибраһим Халиуллах пышақ Құдай әмірімен өтпей жатқанын сезбей, «жаны қиналмасын деп осыншама өткір қылып-

ақ кайрап едім ғой. Балам бауыздалмай, Құдай әмірі орнына келмей, баламды бауыздауға қимаған жан есепті болдым-ау» – деп. Долданып пышақты тасқа салып қалғанда, тасты ортасынан қақ жарып тіліп түсті. Сол тас солай бұл күнге шейін (дейін) ортасынан тілінін, үйткен қойдың басындай ерсіп тұр.

اعوذ يا الله من الشيطان الرجيم و نا دنياه ان يا براهيم ... صدقت الروء يا انا كذلك نجزي
ان هذا لهو البلاء المبين و فدنياه ب... عظيم

«Ағузу биллаһи минаш шайтанир ражим уа нәдәйнәһу ән иә Ибраһим. Қад садақтә әрруиә иннә кәзәликә нәжзи әлмухсинин иннә һәзә ләһууә әлбәлә әлмубин уа фәдәйнәһу бизәбхин ғазим».

Мағынасы: Қуылған шайтаннан Аллаға сыйынамын. Біз, оған: «Әй Ібраһым!,- деп дыбыстадық. Рас түсінді шынға шығардың. Күдіксіз ізгі іс істегендерді осылайша сынаймыз. (дедік). Шын мәнінде бұл бір ашық сынау еді. Оны бір ірі бір құрбандыққа ауыстырдық». Саффат сүресі. 104 аят.

Уа нада [1069] қылдық біздер иә, Ибраһим түсінді орнына келтірдің. Яғни Ибраһим Халиуллаһ баласын түсінде үш күн ұдайымен бауыздап, тамағынан қан шығара алмай шаршап қоя берген екен. Түсің көргеніңдей болды, орнына келді.

Біз шын ықыласымен ұмтылған пенделерге осындай жақсылық қыламыз. Риза болдық, сенің ықыласың. Бұл түс саған көрсеткен бір сын еді. Шыдап тұрып қалдың, біздің сынымызға әрі өзің, әрі балаң. Аталы балалы екеуің бір жерден шықтың. Сонан соң өзіміз арашалап, айырып алып қалдық. Балаңның қол аяғын шеш, мына көк қошқарды шал құрбандыққа. Әкелі балалы екеуіңнің бұл пейілі кейінгі көп пенделерге жақсылық болды. Ақымақтың тізгіні құлағы. Ақымақ құлағына ереді. Ақылдының тізгіні-көңілі. Ақылды естіген нәрссесін көңіліне салып, көңілінің дауалаған орнына ереді.

Діни уағыз (бесінші нұсқа)

Кәфін [1070] қылмақ үш қисм дүр. Бір қылынар егер өз малы болмаса оның нәпәқасы тірік (тірі) уақытта кімге уәжиб [1071]

болса, оған кәфін қылмақ уәжиб болар. Уа егер нәпәкасы уәжиб болған кісі болмаса, басқа адамдарға кәфін сүннет [1072]. Ерге үш, қатынға бес дүр уа бірі кәфін кифая [1073] дүр. Ерге екі, қатынға үш дүр уа бірі кәфін зарурат [1074] дүр. Уакн малы көп болып уарстар аз болса кәфін сүннет афдал [1075] дүр. Уа егер малы аз болып, уарс [1076] көп болса кәфін кифая афдал дүр. Кәфін сүннетінің дұрыстылығы бірле уакн кәфін зарурат бір кәфін дүр. Бірден артық кәфін табылмаған уақытта кифая дүр.

Уакн ерге бір кәфін қылмақ, уа қатынға екі кәфін қылмақ. Егер зарурат болса мәкруһ [1077] емес дүр. Уакн ернің уа қатынның барша тәнін арта тұрған бір кәфін қылмақ фарыз [1078] дүр, заруратсіз тәрк [1079] қылынмас, уакн кәфін миқдән дағы кендірден уа ғайри [1080] нәрселерден дұрыста болар еш зарары жоқ дүр. Егерше бұларның неше түрлі уа неше түрлі бояушы ғаламатлары болса да, жанды нәрсенің суреті болмайынша, әммә кәфін ақ болмақ мустахаб [1081] дүр, уа афдал дүр. Ләкин [1082] ер онларға дағы зағфран түрлі сары нәрсе иле, иәки қызыл нәрсе иле боялмаслардан кәфін қылмақ мәкруһ [1083] дүр. Әммә қатынларға мәкруһ емес дүр. Егер ер онларға бұлардан басқа кәфін табылмаса бұлар бірле кәфін қылмақ дұрыста дүр зарурат үшін. Ләкин жібекті бір кәфінден артық қылынмас, уакн кәфіннің жаңасы дағы киілмес уа ескісі беребер дүр. Уакн кәфінні ... бірле кесмек дағы кәфін тіге тұрған шетіне түкірік бірле суламақ мәкруһ дүр. Уакн кәфін сүннет, ерге камис әзәр лифәфә [1084] дүр. Кәфін кифая азар лифәфә дүр.

Уакн лифәфә [1085] иле әзәр дегеніміз төбеден аяққа шейін қолы улан кәфін дүр. Лифәфә иле өлікгің барша ағзасы оратылар дағы бас аяғысын жуып байлаңда біраз артылар. Уакн камис [1086] дегеніміз ерінің көлмегні (көйлегі) дүр. ... айрық болар өзіні мойын түбінден аяққа шақлы дүр. Ләкин жағасыз уа жеңісіз уа жабусыз болар дағы. Екі тарапы оралмас. Уакн дәрғ [1087] дегеніміз қатынның көлмегні (көйлегі) дүр. Бұ һәм ернің шәклі енуінен аяққа шақлы дүр. Ләкин көкрегіне шейін айрық болар. Уакн хәмәр [1088] дегеніміз қатынның басына жабылар бүркеншек шүберек дүр. Өзіне бастан көкірегіне шақлы дүр. Уакн дәрғғні кидіргенденсон (кидір-

геннен) шашларыны екі бөлген қылып өріп иығынның үстінен көкрегiне ұзын бұрымны қойылар. Одан соң шашының үстінен ээрнiң астындан басы үзре хэмэрнi қойылар. Уакн хэрқ [1089] ойғанымыз қатынның шашы кэфiн үстiнден екі емшегiне байланар шүберек дүр енi бiр қолтықтан екiншi қолтыққа шейiн (дейiн) дүр. Өзнi көкiрегiнден т... шалқы дүр.

Кэфiн мунтэсэр уа мудтарэб [1090] болмас үшiн дағы айтылды кiндiгiне шейiн дейлiгiмен әуелгiсi әуелi дүр. Уакн бэгда [1091] кiтаптарда хамарның өзнi екі кез, енi бiр қарс болар. Хэрқның өзнi үш кез уа енi жабатұрған хэркiнiң өзнi бiр жарым кез, уа енi екі кез болар уа хэм эркiм бұлардан артық иэ кем қылып тэхқик тэгдi [1092] уа зұлымлық қылған болар. Кэлэм ... иле гэмэл етпес өлер ... Уакн өлiкнi (өлiктi) кэфiнге саларда әууэл лифэфнi кiлем секiлдi нэрсенiң үстiне төсеп хош бойлар оның үстiне азарны төсеп және хош бойлар оның үстiне көлмегнi (көйлегiн) төсеп және хош бойлар мұндан оның өлiкнi (өлiктi) тэн жусын сүрткен шүберекнi кэфiн үстiне қойылар. Бұдан соң екі қолға екі таяғны келетiн сөгiлмекнi кидiрiп, оның астындан тэн сүрткен шүберекнi алар. Мұндан соң азарның әууэл сол тарапын, соңыра оң тарапын жiбер хэм әууэл [1093] сол тарапын соңыра оң тарапын жiбер. Егер кэфiн ашылып гәурэт [1094] көрiнмегiнден қорықса бiр нэрсе илэн кэфiнi үш жерiнден байланар. Лэкин х...ке қойғандан соң шешлер. Уакн кэфiннi өлiкке кидiргеннен соң өлiктен бiр нэрсе шықса ол өлiктен еш нэрсе жуылмас. Уакн қол мирэһик бэлиғ [1095] кiсi кэфiн ... лэкин жуылмас тэиэм [1096] қылынар.

Уакн екі кiсiнi бiрге кэфiн iшiне салмақ дұрыста емес дүр. Уакн сэби ер балаға дағы, сэби қыз балаға екі кэфiн қылынар. Бiр азар уа бiрi лифэфэ дүр. Егер бiр кэфн қылынса хэм дұрыста дүр. Дағы ер балаға бiр кэфн уа қыз балаға екі кэфн қылынар деп айтылды ер балаға уакн тоғыз жасқа жетмеген, қыз баланы сэби уа сағир [1097] дейлер егер жетсе шәһуэтлангенше мирэһик дейлер, уа егер шәһуэтланса балиғ дейлер. Уакн он жасқа жетмеген ер баланы сэби дейлер. Егер он екі жасқа жетсе шәһуэтлангенше мирэһик дейлер, угер шәһуэтланса балиғ дейлер.

Уакн бала анасындан тәнінің баршасы шыққан болса тіріклік ғаламаты білінсе жуылар уа есім қойылар. Уа кәфін ... дағы жаназа оқылып көмілер ... уа мирас берер. Уакн тіріклік ғаламаты білінген бала тәнінің өзі шығып көп шықпастан өлсе иәки туған баланың аслан [1098] тіріклік (тірілік) үміті болмай, өлі туылса. Йаки (яки) түсік баланың бағд ағзалар тәмәм болып көрінсе бұ үш суында жуылар, есім қойылар, дағы бір шүберекке орап көмер. Үшбу мұхтар риуаят [1099] дүр. Ләкин жаназа оқылмас, мирас алмас. Уакн аслан түскен баланы жуылмас, дағы оған есім қойылмас уа намаз оқылмас, ләкин бір шүберекке орап көмілер.

Уакн жүкті қатын баласын таппас бұрын өлсе, бала қатынның қарнында тірік болып қимылдаса ол баланы қатынның сол тарапынан жарып алар. Егер адамдарның көргенде баланы жарып алғанша ол баланың тірі болып тұрмағы ғалиб [1100] болса, Уакн мұсылман дінін тастап, кәпір дініне кірген муртәд [1101] кісі опат болса. Оның мұсылман жақындары ол муртәдні жумайынша уа кәфін қылмайынша уа намаз оқымайынша һәм діндерге пірлеріне бермейінше өлген ит шәкілі қылып бір шұқырға тастар. «Уаллаһу әғләму би сауаб»

Мағынасы: «Аллаһ дұрысын біледі».

Бап фи баян уасиәт әл-мәйт [1102]

Әй, бір әдәр мәғлум [1103] болсаң бір кісі барша малының үштен бірі бірле иә ондан азы бірле уа артындан басқа осына дұрыста болар. Егерше уәрис мүнқәр [1104] болмаста да ләкин үшінің бірінден көпке уәрис бұрш уасиәтдан [1105] басқа һәйб уасиәт [1106] дұрыста емес дүр. Әммә бір уәрисні екінші уәриснің рұқсатынан басқа аслан һәббә уасиәт [1107] дұрыста емес дүр. Уакн уасиәт өлгеннен соң бөртілерлік өліктен қалған мал әууәл оның нәһәр уа тәкфин [1108] уа дәфинә [1109] харф [1110] қылынар. Егер мұндан қалса кісіге бере алса ... болса оң болар.

Мұнан мал қалса қалған малының үштен бірі бірле уасиәт андын қалған мал уәрислер арасында ғәлә мә парыз уакн малы

улан кемісе өтелмеген намаздарын, оразаһ уа зәкәттарын уа хаж уа кәфәрат [1111] дағы ... ғашара садақат пітір уа құрбанлары болса бұларының фидиясы [1112] үшін барша малы бірле уәрисі болмас. Уа егер уәрсі болса барша малының үштен бірі бірле иәки мұндан аз бірле уасиәт қылмақ уәжиб дүр. Егер фидия ләзим [1113] болмаса дағы уәрислері болса уасиәт қылмақ мустахаб дүр. Малының үштен бірінің өзі бірле. Ләкин уәрис пақыр болса тәрк мустахаб уакн өліктің еш малы болмаса оның ұлы

Біреуден бір нәрсе қарыз алып өлігінің фидиясы үшін дүр. Бірле һәббә айтып ол нәрсе кімнің қолында қалса хасан ридаил ... һәббә айтып ол дағы сахибне [1114] берер уакн оразаға фидияның уәжиблығы дәлел бар алғанлығы үшін дүр. Әммә қаза намазға фидиясына истихсан [1115] жүз данадан дұрыста көрділер. Уакн намаз [1116] фидиясы үшін дағы зекет уа ғайыр ғибадатлар фидиясы үшін уа санағ [1117] хазмасы үшін құран хатым қылмақ мустахаб [1118] демеслер.

Уакн өлікті көмместен бұрын фидия бермек лайық дүр. Егерше көмгенден соң фидия бермек дұрыс болсада. Ләкин өлместен бұрын дағы өлік жумастан бұрын фидия уа исқат [1119] бермек дұрыс емес дүр, уакн бір кісі өлместен бұрын фидиясын уасиәт қылып өлген болса оның уәрисне уасиәт қылынған болса фидиясыны бермек уажиб дүр. Ләкин уәрис олан малының үштен бірінден көпке фидия уасиәт аслән дұрыс емес дүр. Егер аслән уасиәт қылмай өлген болса оның уәрисна фидия бермек уажиб емес дүр. Ләкин тәбәррәғ [1120] қылып болса дұрыста болар уакн бір күнгі фидиясы төрт күріңге бидәй болар, иә сегіз күреңгі арпа болар, бұларының онның бағасы болар. Уакн үтір бірле бір күнде алты намазға фидия болар уа әр намазының фидиясы бір күнгі оразаның фидиясы секлді болар. Үшбу сахиһ риуаят [1121] дүр. Бір жылғы намазының фидисы екі жүзін алты пұт бидәй болар.

Уакн фидияға әзір болынған мал өлігінің барша ғұмырында фидиясына болса дүрге қажет жоқ дүр. Бір пақырға кәфәратлардан [1122] басқада иә көп пақырларға баршасы үшін бір мәртебе бері-

лер. Уа егер баршасына бір жетешік болмас жетешік фидиясы бір хисабы [1123] бірле барша фидиясы үшін ернің он екі жасына таслап уа қатынның тоғыз жасына тастап қалған жасны тәмәм болғанша дүр. бұ тарик [1124] иле өлікті жуып, кәфінлегінден соң жуған жерінден мүмкін болса екінші таза жерге қойып өліктің ақшаны иә басқа мал улан нәрсені пақырларның біріне иә бірден көбіне һәббә уа тәсәлләм [1125] етіп айтар.

Мутәуәффә [1126] мәрхум фулән [1127] фулән ұлының, иаки мутәуәффә мәрхум пәленше пәлен қызының мәселен бір жылғы намаз, оразасының исқат уа фидиясы үшін бұ малыны сендерге бердім дер. Пақыр дағы қабыл қылдым дей қабыл қылар. Мұндан соң пақыр ол ақшаны берушіге ризашыл һәббә қылар. Ол дағы алып және берер және һәббә қылар. Бұ мәнүәл озі исқат намазны уа фидия ораза үшін дүр. Тәмәм болғаннан соң бірнеше дәуір, қылмас зекеті үшін уа бірінші дәуір кәфәраті үшін уа бірнеше дәуірінден дүр, уа ғашара уа пітір уа құрбан уа хуқуқ ғибад [1128] үшін тәмәм олдықта бір мәртебе сүре фатиха, үш мәртебе сүре ыхлас-ты өліктің рухны бағышла нұр. Мұндан соң өлікті табытқа салып көтермек сүннет дүр. Мұндайдан соң өлікті үйден аяғы бірле баслап шығарар. Ләкин жолға басы бірле бастап жүрерлер. Мұндан соң бір таза жерге қойып, жаназа оқылар. Уакн қатынларның үйден өлік бірле бірге шықмақлық дегіл дүр ... мәкруһ тахрими [1129] дүр. Біздің заманымызда уакн Құран шәрифті намаз исқатты дәуір етмек дағы. Фидия бермек дұрыста емес, демеслерге исқат алмақ фақирларға уа міскіндерге халал уа тайиб [1130] дүр. Уа тайиб ...оның үшін [Аллаһ]ның ... «лилфуқәрә уал мискин [1131] »- деген құл бұн ләйл дүр. Әммә бай кісіге дағы һәшим ... исқат алмақ, зекет к... харам демеслер. Уакн фидия малын алмақтан қорықма, өліктің ғамалы фидиясын алмақшыға болар деумен қылмақ бірле зайыр адам ғамалын адам жүклемес.

Әммә өліктің ғамалы мәғфур фидия малын бермек силә иншә Аллаһ Тағала [1132] уакн біреунің жүгін біреу көтермес. Дағы біреунің күнәсі бірле біреуге ғазаб [1133] етілмес. Оның үшін Аллаһ

Тағаланың дәлел дүр аят каримнің [1134] мәнісі үшбу дүр. Кім жүклемес дүр жүклегіш екінші кісінің жүкне жақын еште бір күннің һн... жүгше болмас дүр. Ол жүкші жасамақ күнеларының бұ жөнінен кетірілмес дүр. Бәлки әр екісінде кәпір болып жәһәнамде [1135] каларлар. «Уаллаһу әгләму би сауаб».

Мағынасы: «Аллаһ дұрысын біледі».

Бап фи баян салатул жаназа [1136]

Әй, бір әдәр мәғлум болсаң, өлік өз орына намаз оқымақ фарыз кифая [1137] дүр. Егер бағд қауым [1138] әдә ойласа бағддан да сақыт [1139] болар. Уа егер бірде-бірі әдәһ қылмаса, баршасы күнәһәлі боларлар. Уакн бір кісі ол жаназа намазына келуіңденде етмек жәйіз [1140] дүр уакн жаназа намазының дұрыста болмақ шарттары: Әууәлі [1141] өлікнің мұсылман болмақ шарт дүр. Дағы өліктің өлікке намаз оқығышның киімдері уа бәдәнлері уа мәкәндары пәжісдан [1142] дағы бәдәнлары хәустан [1143] уа жүніптен [1144] пәк болмақ шарт дүр. Дағы өлікті намазның оқығышның алдына қарсы қылып, жақын жерге қоймақ шарт дүр. Дағы оқығышның қыбылаға қарсы болмағы шарт дүр. Әммә өліктің намазына жамағат [1145] шарт емес дүр, хәттә [1146] бір кісі оқыса да дұрыс дүр. Ләкин кісі көп болмақ мустахаб [1147] уа абзал дүр. Қырық кісі болмақ уа екі жүз кісі болмақ секілді.

Әммә үш сап болмақ сүннет дүрхәт еді. Кісі болса бір имам болса оның артында үшеуі бір сап, ол және екісі бір сап болса уа бірі дағы бір сап болса, зирә ... Мұсылман қауымы өлікке үш сап болып намаз оқыса, Аллаһ Тағала өліктің барша күнеларын жарылқау етер болмас дүр уакн жаназа намазының ақырғы сапы афдал дүр. Уа басқа намазының әуелгі сапы афдал дүр. Уакн намаз жаназаны көріп, хадир болмақлық мәкруһ [1148] дүр. Дағы өлікке намаз оқымастан бұрын қайтмақ лайық емес дүр. Уакн жаназа намазында дағы басқа намазларда намаз оқығушы аяғына киген ... иә етігі, иә ... бірле нәжіс [1149] үстіне тұрса иәки бұларының өзі үстілерінде жабысқан нәжіс болса намаз дұрыс болмас мәкір [1150] . Бұ екі су-

ретте аяғына киген нәрсесіне тастап оның үстіне басып тұрса намаз дұрыста болар.

Уакн жаназа намазының уақыты өлікнің хадир болған уақытта дүр. Ләкин күн туған уақытта дағы күн тәж болған уақытта уа күн бітер уақытта хадир болса намаз оқымақ мәкруһ дүр. Бұ үш уақыттан бұрын хадир болып бұқ қаларда намазыны Құдай Тағала үшін ниет қылар, дұғаны өлік үшін ниет қылар, ұюшы имамға ұйымаққа ниет қылар. Уакн ұқтар жоғарыда айтылған шартлардан бірі жоқ болса, жаназа намазы дұрыста болмас. Уакн жаназа намазының төрт тәкбірлеуі, төрт ракағат [1151] намаз парыз дүр. Егер бірі қалса, жаназа намазы дұрыс болмас.

Әммә сәнә [1152] уа салат уа дуға уа ислам [1153] бұ төртеуіне имамға һәм ұйушыға оқымақ сүннет дүр. Егер бір надан кісі бұ төрт тәкбіріне [1154] айтып сәлем берсе, дұға қылмасада намазы дұрыста болар. Ләкин шәлбінің хадарында уа ибну [1155] һәмәм уа һидәиә шархында [1156] дұға оқмақ парыз. Әуелдігіне баян етер уакн бір кісі жаназа тәкбірлерінің бағдысы өткеннен соң ләйлі иманның келесі тәкбірін күтіп ұйыған. Дағы имам сәлем бергеннен соң неше тәкбір айтып жерде тұтас ада қылғай. Өлікне жерден көтерместен бұрын әммә сәнә уа дұғаларны оқымағай зірә әбу кісіні босанмастан бұрын өлікті жерден көтерсе оның намазы бұзылар. Уакн бір жерге көп өліктер жуылса ... тілесе әр біріне бір намаз оқып тілесе баршасына бір намаз оқысын. ... ихтиярлы дүр. Өліктерні өзін бір сап қылып қойсын. Иәки бір-бірінің артына қыбыла тарапына сап тәртібін қойсын, уакн қатынлар ... өздері бөлек ер онлардан басқа бірі имам болып жаназа намазын оқыса дұрыс болар дағы анлар бір-ле парыз сүннет болар. оқымағы бірле һәм парыз сақыт болар.

Уакн бір мың уасиәт қылып өлген болса, мың фулән [1157] кісі намаз оқысын дей ол уасиәт батил дүр қабыл қылынбас фәтуа [1158] бүнге дүр мәкір оның тірік жақындарының разылығы бір-лен намаз оқылар. Уакн жаназа намазын имам болмаққа лайықрақ әууәл ... ол дүр. Егер б... хадир болмаса қаза болмақ ол дүр. Егер қаза хадир болмаса мәх...нің уа қиблә [1159] имам ол уа егер имам хадир болмаса мәйтнің ол дүр мирас таратпас. Ләкин ата ұлындан

муқаддам болар. Уакн сағир намазға болмас дағы ер қатыннын намазына уәли хадир болмағанда өзінің ері ... дуриәт [1160] ерлерден уакн ернің ол хадир болмағанда өзінің көршісі ол дүр басқалардан уакн ата-ана бір туысқан егер қарындасының жасы ұлығырақ намазға ол дүр. Уакн мәитке кімнің жақынлығы жоқ болса, ол солдүр дағы уәрис дүр. Мәит мағынасы – өлік уакн имамлық лайық иле ол имамлықны басқа кісіге рұқсат қылса сол кісі оқыр. Уакн жаназаһ намазны бір мәртебе дұрыс оқыған соң және екінші мәрте оқымақ дұрыс емес дүр. Уакн бұ мәзкурлерден рұқсатын берсе жаназа намазын оқығанда болса, ол тілесе намазын қайтадан оқыр. Ләкин ол онда хадир болып жаназа намазын қайтармас. Әммә ол намаз оқығанда ... және ешкім намаз оқымас. Уакн өлікні ер болсын, иә, әйел болсын имам көкрег тұрғанда үшбу риәят дүр зерәһ көкірек мәхл ғылым уа нур имам дүр. Уакн жаназа намазында әуелгі тәкбірден басқа соңғы үш тәкбірлерде қол көтермес дағы қираәт [1161] ... оқымас. Уа егер имам жаңлып бес тәкбір етсе ұйушылар (ұюшылар) айтмас. Ләкин имам сәлем бергенше тоқтап тұрар фәтуа дүр. Уакн бәлиғке сағирге [1162] мәжнун асылға, сәбиге мәжнун ғардға бәлиғ [1163] дұға оқылар. Ләкин мұнда муәннәс хабары келді.

Әжрә иле уакн жаназа намазына бұ иле ниет етер: «Аллаһ ниет қылдым жаназа намазын оқымаққа. Аллаһ Тағалаға сен үшін пайғамбарға дұға үшін, үшбу өлікке дұға үшін» дегей. Имам болса, әммә ұйығышлар ұйыдым үшбу хәдир имамға Аллаһу акбар дегей. Ниет айтқай құлақ қағып қолдарына қолдарына байланбай сүбхананны [1164] оқығай және Аллаһу акбар дегей және әттахийәт соңыда ... солатні оқығай және Аллаһу акбар дегейдағы. Аллаһумә иғфирли хәиинә уә мәиитинә [1165] дұғасын оқырынша Аллаһу акбар дегей ... еш нәрсе етпейінше оңға ... солға даусын көтермес сәләм бергей дағы. Имам екі сәләмінде қаум иле мәитне ниет қылғай. Ләкин мәитне ниет қылмақта [1166] ... бар дүр. Уакн бір кісі жоғарыда мәзкүр Аллаһуммә иғфирли лихәиәтәнә уә мәиитинә [1167] дұғасын білмесе

اللهم اغفر لي و للمؤمنين و المؤمنات و المسلمين و المسلمات و تأخر الميت

«Аллаһуммә иғфирли уа лилмумининә уалмуминәт уалмуму-
лиминә уал-муслимәт уа тәһиз әл мәйт» -деген дұғаны оқыр.

Мағынасы: «Аллаһым, иман еткендердің және мұсылмандардың күнәларын кешір және өлгендерімізді қинама».

Бұл дұға балиғлар үшін. Егер мәйт сәби болса, үшінші тәкбір соңында истиғфәр [1168] қылмас бәлки Аллаһуммә әжғәлнә фәр-рәтән [1169] дұғасына әхирында оқыр шартрек рисәләсында мәзкур дүр. Уакн өліктің басы имамның сол тарапынан қате қойлып намаз оқылған болса намаз дұрыс болар. Егер жұрт қойылсалар мәкруһ [1170] болар. Ләкин намаз дұрыс болар. Уакн адам намаз өтегеннен соң мәйтнің ұлы рұқсат бермейінше қайтмағайлар, әммә рұқсатсыз қайтмақлары лайық емес дүр. Ләкин өлік[ті] көмгеннен соң қайтмақта рұқсат сұрамақ қажет емес дүр. Уакн бір мен жуылғаннан соң намаз оқылмайынша топырақ бірле көмуге кабіріне намаз оқылар егер болмаса үшбу сахих риуаят дүр.

.... үш күнге шейін құлы намаз оқылар дослары Уакн өлік жуылмайынша дағы намаз оқылмайынша топырақ бірлен көмілген ихтилаф ... оның оның кабіріне намаз оқылар та үш күнге шейін. Уакн балиғ пәк мұсылманнны иә мұсылман зұлымдық иле ... не нәрсе ... болсын тазалаттырып шәһид [1171] қылған жуылмас. Ләкин намаз оқылардағы шүберек киімлері иле көмілер зирәһ оның қаны уа тәні пәк дүр. Нәжіс уәкілдерні жумақ мәкруһ дүр, бұ шәһид әғлә [1172] дүр. Мұндан ғәйрі [1173] шәһид деп аталған кісілерні жуылардағы кәфін қылынып намаз оқылар.

Уакн ғәйб [1174] болып өлген кісіге намаз оқылмас дағы. Көлік үстінде иә, ғәйрі нәрсе үстінде жүкленбес халде өлікке намаз оқылмас. Уакн тәнінің жарымы бассыз табылса иәки, жарымындан азы басы бірлен табылса б...қ жуылып, намаз оқылар. Уакнге ... намаз оқылмасдағы, бір мұсылман бір кісі ұрлықта жүріп ұрсып соғысқан халде өлтірілсе ихтиләб бірлен жуылар ләкин ... бірлен намаз оқылмас оларға ғәқубат рәһәнәт үшін уа ғәйрілерге ... уа харз үшін [1175], уа егер бұлар үш уақытындан соң өлтірілселер йаки

(яки) ... патша зорына тұтып келтіріп өлтірсе жуылынып намаз оқылынардағы Расул кәрәм соллаллаһу ғәләйһи уас сәләм [1176] үш жүз дирһәм [1177] бір қадір пенде сақал киден мәғләсның ... хәдир болмас дүр. Сахабадан бір екісі заман өлмейінше. Уаллаһу әғләму би сауаб.

Мағынасы: «Аллаһ дұрысын біледі».

Бап фи баян хәмлу әлмәит [1178]

Әй, піруәрлер мәғлум [1179] болсаң өлікті көтермек фарз кифая [1180] дүр. Үшбунің үшiн көтермекке жал алмақ дұрыста емес дүр дей жәмиғ [1181] егер мұзда мәзкүр дүр. Ләкин хәлбде өлікнi көтермекке жал алмақны дұрыста деп дүр. Һәм парыз кифаялығын зiкiр қылмаб дүр. Уакн жаназаны төрт тарапынан төрт кісі көтеріке сүннет [1182] дүр. Әммә [1183] төрттен көп болмақ афдал [1184] дүр. Егер төрт аз болса мәкруһ [1185] дүр. Ләкин жас бала болса бір кісі қолына көтерсе дұрыста болар. Уакн жаназаның төрт тарапындан төрт аттам жер көтермек мустахаб [1186] дүр. Бірмен жаназаны қырық аттам жер көтерсе өлімнің қырық ұлық күнә кәбирсіне кәффәрәт [1187] болар дей рәуә болмас дүр.

Уакн өлік көлікке артпақ жер алыс болса зарар қылмас. Әммә жер жақын болса мәкруһ дүр. Әммә жаназаны көтеріп ...клеп барарда асығып барарлар өлікнiң алдындағы, оңынан, солынан баида жүрмек зарарсыз дүр. Ләкин артынан жүрмектері мустахаб, абзал дүр. Уакн ат үстiнде ... зарар жоқ дүр. Ләкин алдында жүрмес ат түзенi артындағыларға ренжитмесiн үшiн әммә жырақ кетсе зарар жоқ дүр. Ат үстiнде жүрмектен жәида (жаяу) жүрмек абзал дүр. Уакн өлікке ерген кісілерге лайық дүр. Кешке көңлі болмақдағы қабiрде уа қияметте болашақ хәлдерiнi ойламақдығы лайық дүр.

Дүние сөзiн сөйлемеслiктiгi лайық дүр. Өлік артында еш нәрсе артмассызлық, егер зiкiр айтса иә, құран оқыса хауфи айту оқыр. Әммә бұлар бiрле жәһири ау еш көтермек мәкруһ тахрим [1188] дүр. Өлікнi өлген жерлерiне көмбек мустахаб дүр. Уакн бiр шаһардан, екiншi шаһарға көшiрсе еш зарар дүр. Алып барғыш (баруышы)

күнәһәр болмас дүр. Бағдылар өлік көмекні (көмбекті) кешіктірмек себептен мәкруһ дүр дейірлер. Уакн өлік үшін ешкім тұрса егер қасларындан көтеріп өтселер қабірге қоймастан ілгері ..рнің ер-мекте тілесе тұрар өлікні қыр жанына алып барса өлік көтергіш (көтеруші) ... бұрын түсіріп қоймастан бұрын [а]дамларның отырмағы мәкруһ дүр. Әммә қойғаннан соң отырмақта зарар жоқ дүр. Уаллаһу әғләму би сәуәб.

Мағынасы: «Аллаһ дұрысын біледі».

Бап фи баян дәфн әлмәит [1189]

Бисмиллаһир рахманир рахим [1190] әй, ... айтар бисмиллаһ уадағнәкә уа ғәлә [1191] милләт Расуллуллаһ [1192] сәләмнәк деу мустахаб [1193] дүр. Уакн өлікні бір тірексізгенден соң оның жүзін қыбылага қарсы қылып, оң жаны өзрі оң қолына бастырып жатқызғай дағы. Оның арқа тарапын сүйер топырақ бірле, иә топырақ ұқсағаны нәрсе бірлен жүзі қыбыладан айналмас үшін. Әммә арқасы өзрі шалқасынан жатқызбағай. Уакн кәфінні байлаған нәрсе шешкіші (шешуші) «Аллаһумма тәрминә әжрәһу уа лә тәфтәнә бәғдәһу» [1194] дейір. Уакн қабірге мәйіт [1195] бірле аһднама қояр деген. Риуаят ғайр мәшһүр [1196] дүр.

Уакн қабірге бір қысым топырақ алып, аяттар оқып салмақ мустахаб дүр. Уакн өлікті ... қойарлар арқа тарапын жармаққа қойса үстінгі тарапын кірпіш бірле йаки ондан басқ нәрсе артып ... һәм тесіклерні бітегей, ондан мәйітке топырақ түсмесін (түспес) үшін. Әммә қабірні жанғай кірпіш бірле иә, ағаш бірле өртемек мәкруһ дүр. Мұндан соң қабірді көмерлер сол қабірден шығарылған топырақты түсірмек бірле басқа жерден топырақ келтірмес. Әммә келтіріп артырмағы мәкруһ дүр. Уакн қабірні мая, түйе өркешке балында қылмақ мустахаб. Әммә қабіріне тегіс қылмақ иә, төрт бұрышты қылмақ мәкруһ дүр. Уакн қабір үстіне су шашпақта зарар жоқ тұр. Уакн мухтар ураиәт қабірні балшықламақ мәкруһ емес дүр.

Уакн қабір басына тас қоймақтадағы, ол тасқа қабір иесінің есімін жазмақта мұқтаж болса зарар жоқ тұр демеслер. Әммә ғүзірсіз

жазмақтағы Құрандан бір нәрсе иә шакар, иә мадақ жазмақлар мәкруһ дүр. Уакн өлікті көміп болсалар өлікке тиләуәт Құран [1197] уа дұға хайырдан қылып қайтарлар. Яғни мәйіттің басы тарапында сүрелер ... уа аяқ тарапынан сүре Бақараның әуелі оқып оның рухна бағыштамақ мустахаб дүр дағы Аятул курсині [1198] уа сүре ыхлас [1199] уа ғайрі сүрелеріне һәм оқып бағыштамақтағы рахмет уа мәғфирәт бірле дұға тілерлер.

Уакн екі кісіні бір қабірге қоймақ дұрыста емес дүр. Мәкір зарурат уақытта арасын топырақ бірле перделеп үйер, екі қабір болсын (болу) үшін. Уакн өлікті өз үйіне қоймақ мәкруһ дүр, егер һәм болса да. Уакн қабірді нақышламақ уа бояма уа егер сыламақ мәкруһ дүр. Зірә бұлар ... бинә уа биқә(бәқә) уа зинәт [1200] ... үшін дүр. Қабір иесі бинә уа биқә уа зинәт ... дегіл дүр. Бәлки әғләм үшін дүр дағы мүмин [1201] адамның қабірі өзлеріне іштен уәйл оған иәғмұр оның күнәларына кәффәрәт болар деу хадисте уарада олмас дүр. Уакн имам темір тас рахматуллаһ ғәләйһи айтар: бұ мына мәйіттің айналасында болса мәкруһ дүр, әммә мәйіттің үстіне бинә [1202] қылмақ мәкруһ емес дүр, бір тақуашылардан [1203] сақланмақ үшін деу. Уакн қабіріне зарурсыз басмақтағы оның үстіне отырмақ мәкруһ дүр. Әммә өлікке Құран оқыған халде, иә тасбих [1204] айтқан халде, иә дұға қылған халде баспақ уа отырмақ зарурсыз дүр, мәкруһ емес дүр.

Уакн қабір ішінде жоқтамақ уа қада қажет уа пердесіз қабірге қарсы намаз оқымақ баршасы мәкір дүр. Уакн қабірді сипамаса уа тұтмас уа ойнамасдағы қабірде от жандырмасдағы. Көрстан ішінде іш[іп] уа тағам жемес, бұларды қылмақ бидғат [1205] дүр. Уакн өлікті көмгеннен соң қабірден шығармақ дұрыста емес. Оны жумақ үшін иә, оң намаз оқымақ үшін иә, екінші жерге қоймақ үшін мәкір. Өлікті қойған уақытта қабірдің ішінде біреуінің нәрсе[сі] түсіп қалған болса, йаки (яки) өлікке біреуінің хақы кәфін қылынған болса иаки өлік біреуінің жеріне рұқсатсыз қойылған болсадағы рұқсат бермесе бұ суретлерде шығармақ дұрыста болар, ... сүйегі шіріп топырақ болмаған өліктің қабіріне, екінші өлікті көмбегі

дұрыста болмас мәкір. Қояр жер табылмас зарурат болса, әуелгі өліктің сүйектерін бір тарапқа жыйып екеуінің арасын топырақ перделеп қояр. Уакн бұзылған кабірді екінші мәртебе түзетмек дұрыста емес. Әммә түзетмек бірле Мүңкәр уа Нәкір періштенің [1206] жауабы екінші мәртебе сұралар демеслер. Ләкин Ғасам ибн Юсуф Мәдинә шаһарнің атрафын айналар екендағы бұзылған кабірді түзетер екен.

Уакн кабір үстіне шыққан шөп уа жас ағаштарды кеспек мәкруһ дүр. Зірә бұларының зікір таспихсындан өлікке пайда етер, мәкір құрығ болса кесмек (кеспек) дүрста болар. Уаллаһу әғләму би сәуәб.

Мағынасы: «Аллаһ дұрысын біледі».

Бап фи баян әхуәл әлмәит [1207]

Әй, бірдүрлер мәғлум болсаң өліктің жақындары өлікке әуәл [1208] кеші өтпестен бұрын садақа бергей, бұ сүннет [1209] дүр. Оның үшін өлікке әуәлгі кешінден қәтәғ оқыр кеш жоқ дүр. Әммә мәйіт [1210] намаз уа жеті күнге шейін садақа бермек мустахаб дүрдағы. Өлік өлген күн намаз шамдан соң екі ракағат намаз өтегейлер, әр рақәғатта [1211] бір мәртебе фатихадан [1212] соң, бір мәртебе аятул курсі, он мәртебе әлһәкумут тәкәсурді [1213] оқығайлар, қашан намаздан босағаншалар сауабы өліктің рухына бағыштағайлар сауабы көп дүр. Бұ намазды «солату әлһәул» дерлер.

Уакн өліктің жақындарына керек ұлығ керек, кішік болған керек, еркек керек, қатын болсын тағзият [1214] етмек мустахаб уа көркем дүр. Мәкір жас қатынға мухаррам жандын өзге кісілер тағзият етмегей. Уакн бір мәрте тағзияттан соң, екінші мәрте тағзият құп емес. Уакн тағзият өлгенден соң үш күнге шейін дүр. Әммә үш күнден соң тағзият етмек мәкруһ дүр. Тағзият мағынасы – қайғылы кісіге сабыр айтырмақ (айтпақ) уа сөндірмек гәм ғассалары [1215] кетешке сөздер айтмақ дүр. ... Аллаһ Тағала [1216] сының өліктің күнәсін ғәфу [1217] қылсын, қателеріне маху [1218] қылсындағы ра-

хыметке қарық қылсындағы, оның қайғысына сабыр жәмил [1219] берсіндағы. Оның дегейлер егер мәйит ғафил уа балиғ болсалар ... етмегейлер еді.

Тағзият дегеніміз – қазақ рәсімінше көңілі айтпақ тұрар. Біз көңіл айтқыш кісіні қайғылы кісіге бұрын көрісуі керек, оның көңілін тоқтатпақ үшін. Мұндан соң жақсы насихаттар уа көркем ғайратлар айтарға керекдағы иаки сабыр қылған, қазаға разы болған пенделерге кітапта Аллаһ Тағала уағда [1220] қылған уа пайғамбар (с.ғ.с.) айтқан: хисабсыз сауабларны [1221]ларны білдірер керекдағы, иаки сабыр қылмаған уа қазаға риза болмағандарға аят кәрімде [1222] уа хадис шәрифте [1223] айтылған. Уағид уа тәһдидларына [1224] аңлатұр неме керек оның үшін біз оның мал-мүлкілерімен уа әһлі [1225] әулеттеріміз баршасы Аллаһ Тағала пенделеріне аманат уа ғарият тариқы [1226] бірле пайдаланмақ үшін тақдир қылған күнге шақлы берген ғатабы дұрдағы. Әлғәм ихсані [1227] дүр кашан тағдыр қылған уақыты тәмәм болса, өзі алар. Сауап бермек үшін біз пендеге ләзим [1228] дүр.

Егер Аллаһ Тағала мал бас берсе шүкір қылмақ керек. Ал егер бергенін алса сабыр қылмақ керек. Бұрынғы өткен пайғамбарлардың уа әулиелердің халдарны ойламақ керек. Бұ дүниеден жақсыларда уа жамандарда өткен, хандарда уа қараларда өткен, байлар уа кедейлерде өткен, ата-ана уа қатын-бала бәріде қара жерге кірген. Біз бәрімізде өлерміз бұ дүниеде бәрімізде [кетерміз]. Әммә бұ дүниеде біреуі келеді дағы, біреуі бұ дүниеден бұрын кетер. Біз Аллаһ Тағала пәленімді менден бұрын өлтірді, ең қарсылық неме керек. Өзінді аясаң ... сабыр қыл, қазаға риза бол, Хакқа [1229] бой ұсын.

Уа егер өлікті аясаң қайыр садақа бер, Құран оқып, дұға қыл. Ақылында болса бұларды білсең керек. Уакн өліктің жақындары үшін өлікті қайғырмақ үшін мешітте отырмағы мәкруһ. Әммә мешіттен басқа орында қайғырып отырмағы мубах [1230] уа рұқсат дүр. Ләкин [1231] тәрк [1232] етсін дүр. Уакн ерінлерге тағзият үшін қара киім кимеклік мәкруһ дүр. Әммә қатынларға еш зарар жоқ. Уакн әииәм мисбәт [1233] дәифәтта [1234] қылмақ мәкруһ дүр.

Яғни бала уа рахмет уа әмір мәкруһ [1235] күнәларда өлік иесін біреу қонақ қылмақ уа біреуні өлік иесі қонақ қылмақ мубах емес дүр иаки мәкруһ дүр. Үш күнге шейін ...шандақ, үш күн ішінде 31 зияқта тағамында ішпек һәм мәкруһ. Зірә бұ имам мисбәт күні үш күнлерде біз бұ күндерде ... болған нәрсе арлайық емес дүр. Әммә пақырларға өліктің баршасы бәлиғ болып, тәріккі сағирның хақы болмас. Уа егер уарисларінің бірісі сағир болып, тәрікте ортақ болса жармасалар.

Уакн өліктің көршідағы жырақ жақындары өлік иелеріне ас тамақ үшін тағам келтірмекнің еш зарар жоқ тұр, иаки мустахаб дүр. Уакн өліктің көршідағы жырақ жақындары өлік иелеріне ас тамақ үшін тағам өлікке көңіл күйінмек бірле көзінден жас ағызып дауыссыз жыламақға еш зарары жоқ дүр. Ләкин сабыр қылмақ абзал дүр. Уакн бір кісіге бала уа қазаға ер ... жәзғ қылмақ иаки Аллаһ Тағала жіберген пәлеге сабыр қылғай уа қазаға риза болғай мұның сансыз сауабларға ау хисабсыз дәрежеге ... зірә Аллаһ Тағаланың «уа иннәмә иуфи әссабирун әжрәһум биғәир хисәб» дегей ол бүнге (бұған) дәлел.

Мағынасы: «Расында сабыр қылушылар өз жазаларын еш хисапсыз алады».

Уакн сабыр жәмил қылмақ жәзил [1236] дүр. Уакн сабырның әуелісі уа қатты дүр, уа ахирі тәтті уа ләззәті дүр. Бес бала ішінде сабыр қылған зирәһ уа нәсрәт уа дәуләт уа сағадәт уа фәуз нәжәт сабыр ішінде дүр. Уакн иманның жарымы сабыр дүр. Уакн сабырының абзалы ибтидал мусибат улан сабыр дүр. Уакн Аллаһ Тағала пайғамбарына айтып дүр. Бір менім жіберген қазаларға риза болмаса ... сабыр қылмаса, уа берген нығметтеріме шүкірлік айтпас, айтқыл кім мәнзил жер бірле көк арасында дағы ... хақындан дегіл күлдіріп сонда дүр тілесе жығлатып күйіндір тілесе берер тілесе, бергеді һәм олар Құдай Тағала ихтияр [1237] қылған ісінің баршасы хайыр дүр. Не үшін былай қылды екен деп себеп сұрамақ пендеден қате дүр. Құдай Тағаланың құдіреті тақдирна [1238]..... пендеге қайтарар дүр. Мұны білмеклікке әммә ... оның

ғақылы жетмес қасақ дүр. Жер иләһи түбсіз дария дүр оң шомған кісі азған пенде дүр. Уакн адамларына берсе өлген уақытта неше сахих [1239] иле жырлап жығламақны уаш қылмақ налып уа зарлық етмек харам [1240] дүр, өлікке һәм зиян дүр дағы. Бұларны басқа адамларының естіп, тынламақ һәм харам дүр. Егер сахих [1241] қылмақлары Ғазрайіл періштеден [1242] болса ол Ғазрайіл ғәләһһис сәләм пенде мадмур [1243] дүр. Уа егер өліктен болса ол өлік пенде мақһур [1244] дүр. Уа егер Аллах Тағаладан болса ол сахих қылғыш ...дүр дағы. Жүздерні уа жақларыны соқпақ уа тырмаламақ дағы шаштарны жаймақ уа сақалны жұлмақ уа жағасын жыртмақ уа басына топырақ шашпақ дағы қолына, жүзлеріне, ескітерне қара ілмек дағы бұлардан басқа бұзық істері баршасы харам дұрыста емес дүр.

Бұрын заманындағы жәһил [1245] уа бәтиллар уа әһлі [1246] ғайыр дүрлер уа кәпір істерінден қалған фиғлдар дүр. Бұ істерні қылмақ Аллах Тағаланың берген пәлесіне сабыр қылмақ уа қазасына риза болмай уа үкіміне мойын ұсынмай қарсылық қылмақ болса дүр. Егер бір мен Құдай Тағалаға қарсы қылса оның рахметінен жырақ болып, қаһарында қала дүр. Бес бұ істерді қылған кісілерге бұлар дін тәубе уа истиғфар қылмақ керек дүр. Уакн бір кісі көп пәле уа қаза бірле мубтәлә [1247] болса, бес айтса әй, Құдай Тағала малымды алдың уа перзентімді уа пәлен кісілерні алдың және неме қыласын ... қылмаған неме қалды уа бұ кәпір болар. Уакн бір кісі ұлы опат улан кісіге ... сенің ұлың Аллах Тағала керек алды десе кәпір болар. Уакн бір кісі ұлы өлетін уақытта Аллах Тағала һәмән менім балаларымды көрді, ғайырларына көрмес десе кәпір болар.

Уакн бір кісінің перзентте [б]олса бұ перзент Құдай Тағала керек екен алып дүр десе кәпір болар. Уакн бір кісі фулән [1248] адам асылы иле өлімді десе иә ажалы болмас адам дүр десе қате дүр. Уакн бір кісі фулән адамды Аллах Тағала ажалдан әуел өлтірді десе кәпір болар. Уакн бір кісі фулән адам өлтірді, оның ажалнын сәті десе иаки ажалы жетпей өлді десе, йаки өлтірмесе өлмес еді десе кәпір болар. Әммә бармай еді ихтимал дүр шәйтке өлмек демек

дағы кәпір дүр. Егер бір біреуні-біреу өлтір десе тахқиқ [1249] оның ажал жетіп өлдідерме зірә ажал уахид [1250] себеп мутағади [1251] дүр. Бес бірмен кәпір сөйлесе тез тәждид иман [1252] уа тәждид никах тәубе уа истиғфар [1253] қылмақ парыз дүр.

Егер бұ кәпір сөйлеткенден қайтмаса муртәд [1254] үкімінде дүр оны өлтірмек дұрыс. Бұлар әхиретте дінні басқа кәпірлер иле тамуғта қалар, аслан шықпас, имансыз кісі ұжмаққа кірмес. Зірә иман иле кәпір бір орында жиылмас. Иман қылса кәпір кетер, кәпір келсе иман кетер. Бәріне (шет) дүр пенде бір халде һәм мүмин [1255] уа һәм кәпір болмақ махал дүр. Бес алфаз кәпірден сақланмай тәубе уа истиғфар [1256] қылмақ, қылған тағат [1257] уа ғибадатларны [1258] ... жібермей әхиретте кәпірлер бірле бірге тамуғта [1259] ұлығ қатты ғазабта мәңгі қалмағанларсыз, иләһи [1260] әр қайсыларымызды өз көһінде алфаз кәпірден сақалап һәмміс шарғ шәрифә итиқа мәит [1261] үйіріп ... артып ғақибат [1262] дәулет ибдилә уа сағадат [1263] уа сыр ... улан мәкір иле әмин. Уакһ бір кісі ғибадатының анығындан аслып сауабын өлікке бағыштаса болар. Уакһміз үшін құрбан бауыздамақ уа назар айламақ кәпір дүр. Уакһ мәйітнің рухы мақбуд [1264] олдағы заманда ойда улан тағамны жемек халал уа тайиб [1265] дүр. Уакһ бірмен өздеріне өлгеннен соң іс бермекке уазафат қылмаққа уасиәт [1266] қылған иаки қабірнің қасында ерінлер қырық күн иә ондан жаз кеш қонмақты уасиәт қылған болса иаки біреуге фулән қадірінің бермекке уасиәт қылған болса өзінің рухына құран оқымақ үшін тасбих тәһлил [1267] айтмақ үшін иәки тәһлил біреуге уақф [1268] қылған болса құран иә нәпіл намаз оқып иә тасбих тәһлил иә салауат айтып бұларның сауабын [1269] уақф қылғышның иә басқа кісінің рухына бағыштамақ үшін бұ айтылмышлар сомасы бидғат [1270] дүр. Уа шарифт бұйырмаған сөз уа фиғл дүр дағы уасиәт уақф һәрексе батыл дүр қабыл қылынбас. Бұ уасиәт уақфтан алған яғни алған нәрсе алғышқа харам [1271] дүр дағы алғышқа дүние асақ үшін құран оқымақ бірле және зікір айтмай бірле күнәһәр дүр. Осылайша тарих мухамадияда мазкур [1272] дүр.

Уакн бір кісі уафат [1273] болса оның уарислері шексіз болса, атасы малны харамдан кәсіп қылып, ол малны уарисларға жемеклік халал емес дүр, атасы нешек харам дүр. Басына қайтармағай әммә білсе кісі хадамдан ләкин білмеске биғайниһи харам иә халал [1274] екенін уарисларға халал дүр. Уакн ерлерінің хақыннан дүр. Қатынларға ері өлгенден соң әууәлгі ерінден салих уа ерге тимес. Ләкин дағы ернің хақыннан дүр. Қатынға ері өліп жас балаларны қалса балиғ болмайынша екінші ерге тимеслік уакн қатынларға мустахаб [1275] уа ол олан бұ дүрге ерлері өлгеннен соң ерге тимеслік тек ері бірге ұрмаққа [1276] кіріп дағы балаларына ғылым уа әдеп үйретіп, өзі ғибадатқа машғул [1277] болар. Әммә біздің жұртымызда тұл қатынларды өзінің ихтиярсыз риза болмайынша күштеп қорқытып ерге тидірмектері қатты зұлымдық дүр.

Уакн ері өлген тұл қатынға екінші ерге тимекші болса, ері өлген күнден бастап төрт ай он күнсіз өтпейінше ғақид никәх [1278] оқып тимек дұрыста болмас. Егер әуелге ерден жүкті қалса баласы тумайынша һәм неке дұрыста болмас. Уакн ері өлген қатынға ерден қалған малының сегізден бірі тиер, ерінің ұлы иә, қызы болған уақытта. Егер ерден қалған ұлы иә қыз болмаса барша малының төрттен бірі тиер. Әммә қатын бірден көп болып төртке шақлы болса да барша бір қатын үкімінде дүр, біріне бөлін аларлар. Уакн қатын өліп жер қалса дағы қатынның ұлы иә, қыз қалса қатындан қалған малының төрттен бірі еріне тиер, өзгесі баласына тиер. Уа егер қатын қалмақ ері ғана қалса малының бір жары ерге тиер, уа жарымы төркінге тиер. Уакн аталып ұлы уа қызы қалса малының малға бір ұлы екі қыз үкімінде дүр. Егер бір ұлы уа бір қыз қалса малының үштен бірі қызға тиер, уа өңгесі ұлына тиер.

Уа егер бір ұлы уа екі қыз қалса малының жарымы ұлға тиер, уа жарымы қызға тиер. Ұлы төрт қыз қалса иәки үш ұлы қалса ... қыз қалса һәм малы екі болып, жарымын ұлы алар, жарымын қыз алар. Әммә біздің жұртымызда мирас хақында қатты зұлымдық етерлер хусусан [1279] қатын уа қыздарға ...шын болып бермейлер. Уакн ерлерінің қабырға зиярат [1280] етмек мустахаб дүр. Әммә қатын ерінің зиярат етмегі мәкруһ [1281] дүр. Уакн зиярат әр ...ғда муста-

хаб [1282] дүр. Бұл сөздерінің артыңрағы дүйсенбі уа бейсенбі уа жұма күндер дүр. Қашан барамын зиярат етмегі тілесе мустахаб дүр. Үйінде екі рақағат намаз оқыған әрбір рақағатта сүре фатиха уа аятул курсині бір мәрте уа ыхлас сүресін [1283] үш мәрте оқып бұ намаз нәуәині мәйтке һәббә [1284] қылар. Мұндан соң жолда еш бір нәрсеге шұғылданбайынша қабірларға барғай.

Мұндан соң жасамақларын салып тоқтағай қыбылаға арқасын қойып мәйіттің жүзі қарсы уа айтқай «Әссәләму фәләйкум иә әһлі әлқабур иәғфируллаһ ләнә уа нәхну бәлә».

Мағынасы: Иә, қабір иелері, сендерге Аллаһтың сәлемі болсын Аллаһ біздің және сендердің күнәларыңды жойсын.

Мұндан соң сүре фатиханы, аятул курсині уа ыхлас сүресін оқып, сауабын қабірлер әһліне бағыштағай. Әммә суратул ыхлас үш мәрте оқымақ мәшһур дүр, жеті мәрте оқымақ мустахаб [1285] дүр. Он мәрте оқымақ көркемрек. Зиярат қабір өзі артына фатиха шариф уа аятул курси [1286] уа ыхлас шариф қираат [1287] алынмақ пайда неше әсердүр болмас дүр дағы көп фадиләт [1288] уа сауаблар [1289] бар дүр. Егер сүре бес уа суратул мулкті [1290] оқыса риу-аят [1291] айтылды Хасан Басри рахматуллаһи фәләйһиден [1292] айтты әркім тілесе ұйқысында өліклерден бір адамына көрмегті хафтын уа һәм уитрні оқығандан соң, төрт рақағат намаз оқымақ әр рақағатта [1293] фатиха сүресі иле сүре әлхаким [1294] оқыса мұндан жат тұрған біріне келіп айтсын: «Аллаһуммә фәләл хал әлләти һуә фәләйһә» [1295] -деп көрерсін оны сол кешу иншә Аллаһ тағала расул фәләйһи сәләм [1296] айтты – ешкім дүниеде ата-ана үшін тәмәм қылалмас (қыла алмас).

Егер ата-ана риза болып өлмесе ол парызында ата-ана үшін көп садақа берсе иә, көп дұға қылса иә, көп құран оқыса уа бағыштаса бұ парыздарға һәм ата-ана үшін қиямет күні ғазаб қылмас. Уақн әр кісі өлікке дұға қылса ... бұ дұға, бұ садақа табаклар қылынар болған. Әууәлі өлікке алып келгей уақн бір нәрсе мұсылман өлген апат кісін үшін иаки барша әһлі зиярат үшін садақа берсе иаки Құран оқыса, өлген адамның рухына пайдасы болар.

Уақн садақына байға, пасық адамға, харам қорға бермесін. Ол садақа бірле ғибадат [1297] қылардай кісі болсын. Ол тағам құты бірлен не қадір ғамал қылса ол сауаб жазғышлар қарындастар, ата-аналарыңыз уа аға-інііңіз уа ұлы қызың уа ғайрі жақындарыңыз бұ фәни [1298] опасыз ...дан дүние қарартмай рихалат қылып дүр. Жан ашқан тартып дүр өлім шарабын ішіп дүр. Һәм ата-ана уа қатын-бала, уа туған туысқан, жақындардан, үй жанларындан айырылар дүр. Барша мал-мүлік артында қалып ондан төрт қара бұзына ғана көп дүр бейшара болып қара... үстіне жалғыз. Егер бүлдіргіш уа күндіз қараңғы көрде жатып жақсылық уа жамандықтан қалар болса әні ... жиған малдар сізге қалып дүр. Ол малдарың халал болса хисабы харам болса ғазаб [1299] ... болса ғитаб аларға дүр. Әммә пайдасы уа азаты рухсыздарға дүр. Біз алар дін Құдай үшін тағат уа ғибадат [1300] уа ізгі ғамалдар тілеп, әхиретіне азық даяр қылмақ. Ғамал қылсаңызда хәдир фурсат [1301] уақыт бар дүр. Ләкин ғафәләт [1302] - лік иле кеш уа күндіз жиырма төрт сағатты бос өткеріп тұрарсыздар. Емде аларсызлардан әр уақыт уа әр күнде хусусан [1303] жумға уа екі айт күндерінде рухтары келіп дұға уа садақа тамағ [1304] қыларлар. Тірі қалған ата-аналарың, қатын-балаларың, аға-інілеріне мал-мүлкілтерін көрерлер. Әр қастарына ғариб [1305] пақырлігін неше мұқтажлігін ғарид [1306] қылар.

Егер олар сіздерден садақа уа дұға тапсалар шат хәрім болып қайтарлар, уа егер еш нәрсе таппастар әмидсіз мәхрум [1307] болып қайтарлар. Оның үшін тірілердің өлікке қылған дұғасы, оқыған кұраны, берген садақасы бірле өлік білмес пайдаланады дүр. Әммә бір қас қадірін сау білмес. Аш қадірін тоқ білмес. Өлік қадірін тірі білмес қылып, оларды ескермей, ұмытып дұға уа садақадан мәхрум қылмаңыздар. Олардан малына жалғыз өздеріңіз ғана істеп-ішіп, киіп, мініп-көріп азғана нәрсені беруге сараңдық қылып, оларды телміртіп құр жіберменіңдер осындақ өздерінде олар сіздер сондай болып қар... көрерсіңдер дұға уа садақаны біреуден тамығ қыларсыздар. Алдыңызға Һәм келердағы ата-ана, ұстаз уа ғайрі жақындарыңыздың қабідеріне барып зиярат қылып тұрыңыздар. Олар алып барғанда әлбетте білер риза боларлар. Нәтікке тірік

уақыттарында барып ағырлап уа құрметтеп барып һәдиәлар [1308] беріп дұға уа сәләмлар оқып қайтарлар едіңіздер. Өлгеннен соң һәм қылында уа шындық. Бір мұсылман дін қарындасның қабіріне келсеңіздер дұға уа сәләм уа кәләм шариф [1309] оқып, қабір иесінің рухына бағыштап кетіңіздер.

Әммә марқұм тастап бос өтіп кетпеңіздер. Осындай-ақ өліп қара жер астына кіріп, айсыз, күнсіз жалғыз жапанда қалармыз дей біздің пәруәрдігеріміз жарлықағыр, біздердідағы жарылқағыр, біз-лерден әууәл иман бірлен өткен дін қарындастарымызды әмин иә, мужиб әссәилин [1310]. Уаллаһу әғләму би сәуәб.

Мағынасы: Аллах дұрысын біледі.

Бап фи баян қиратул құрән [1311]

Әй, бір әдәр мәғлум [1312] болсаң Құран оқыған уақытта құран оқығышның алдын ашамақ үшін тағам әзірлеп қоймақ мәкруһ [1313] дүр, уа бидғат [1314] дүр. Уакн Құранды таһарат [1315] өзі көркем киім киіп, қыбылаға қарсы болып оқу мустахаб [1316] дүр. Уакн Құран оқырда «әғузу бисмиләһини» [1317] оқыр, ләкин әғузуні [1318] бір мәрте оқымақ мустахаб дүр. Құранды дүниәуи ғамал бір-ле айырмаған уақытта егер айырса әғузу айтар. Әммә сәләм уа азан уа тасбиһ тәһлил [1319] бірле әғузуні қайта оқымас. Уакн бір сүрені оқымаққа ол сүрені тәмәм [оқысын].

Ләкин бір сүрені оқып отырған уақытта бір істі қылмаққа, иәки (яки) сөзді сөйлемекке ғәзір болып кіріссе бұл уақытта Құранды жабқай, ашық қоймағай. Егер ісі иаки сөзі тәмәм болғаннан соң және Құран оқымақшы болса әғузу айтып оқыр. Уакн кісі Құран оқыр болса көңілні сақтап уа хадир қылып, құранды жақсы пікірлеп оқысын дағы мүмкіндік жыламақ бірле оқысын. Яғни Құранды ашықмайынша (асықпайынша) құран оқысын һәм өзіне пәленде қылмайынша дағы Құранның ғажаб орныдарына тоқтасын. Көңілні харекелендіріп қозғатсындағы мағыналарын фәһимлаб [1320] уағид аяттарында аңласын. Әммә сүрені тез тәмәм қылмақ үшін тез-тез оқымасын. Һәр хуруф харекеттерін

уасыл [1321], уакифларын, мэд [1322] уа тәштитдерін [1323] өз-өзінде бижәй худуш [1324] уа хушуг [1325] бірле опасына дағы. Артырмайынша уа кемітмейінше қате уа жеңіл қылмайынша ғалат [1326] уа ғәфәләт [1327] қылмайынша әммә неше такдим тәхирсыз [1328] сиуә зәннә уа шәксіз рағбат [1329] бірле оқысын. Б... ғалат оқып оралмасын оң үшін кім расул [1330], Құдай көп кісілер Құран оқырлар оларға ләғнет қылынар. Уа Құранды ғалат [1331] қылып оқыса намаз оқысаң ол намазында дұрыста болмас.

Егер сен мың жыл тағат [1332] уа ғибадат қылсаң, шын Құран оқысаң сол қадір тағат ғибадатларыңдан сенге еш пайдасы жоқ дүр. Уакн Құранды тәжуид [1333] қағидасы бірле оқымақ уәжиб [1334] дүр. Егер тәжуидсіз оқыса күнәһар дүр. Уа күнә құранды оқымақ дағы тәжуидсіз қате оқымақ харам дүр. Дағы мұны етемек ғайріларға һәм былайша оқымақ мәниғ [1335] иәки (яки) тұғры оқыту егер мәниғ қылмас болса иаки мәниғ қылу себеплі дүшман иәки күнәлік бола тұрған болса дағы зарарсыз ақымақ қадир болса істемейінше шығып кетер. Уакн Құран оқыған уақытта еш сөйлемес дағы, еш ... дағы сәлем бермес уа сәлем алмас. Құранды айтып таңлап тік тұрмақ уәжиб дүр. Әммә бұлардың қылмақ харам дүр. Уакн ... бірле иә бір іс бірле мәшғул [1336] болған уақытта бірмен құранды оқыса оқығышқа күнәһлі болар. Уакн Құран оқушының келгішке тұрмағы мәкруһ [1337] емес дүр, егер ұлығ лә симәғ ләзим [1338] кісі болған болса уакн ештемек оқымақтан абзал дүр. Уакн Құранды риясыз жәһір [1339] оқымақ абзал дүр, егер оның қасында бір іс бірле иаки сөз бірле иаки ұйқы бірле мәшғул кісілер болмаса. Уакн Құранды жақсы хұрметлі ортаға қойып сақтағай.

Бұ дар әлфинә би қарардан уа бұ дүниә би панадан уа бұ жиһән би бәқидан көңіл өссіндағы. Дәр әлбиқә уа әлғәқби уалқарар улан ахиретне. Махаббат қойсын дағы онда улан ғазаб уа ғикаб уа мехнат уа машақатлардан бір Аллаһ Тағалаға сыйынасын уа нығмет уа раста уа ғиш уа ғашратларны тілесін. Айтты дағы тірілікті әмид етіп бұ дүниені..... сөнбей бұ айтылмас. Пайдалардан мәхрум қалмасын иаки әр уақытында. Бұ хал иле болсын зирәһ тақдир қылған. Ажалдың қай уақытта келері пендеге.

Мәғлум емес дүр бес аңызда жал бітіп түйесіз бұ дүниеден кет-мек. Пайдасыз қатты қасірет уа нидә дүр әр уақыттың өлім жақын келсе көңілді. Жаманнан жақсы ниетке салсын Хұда [1340] оның. Жадында бөлөкні алмасын. Хұда оның хадар тек түгел қылсын бір жүз бір тіл, бір көңілдік болсын. Өлімге жақынлаған кісі ілгері күнелардан еске алсын. Ісіні Хұдаға (құдайға) салсын. Не қыларын Хұданың өзі білер, қашан бір кемір сенің қиямғада құты қалмас ол кісін дәғиф [1341] дерлер. Егер тұрмақға тағаты қалмас оны мәрид [1342] дерлер. Егер сөйлемекке мәжәлі қалмаса оны мұхтазар дерлер уа ... мәрид маут [1343] дерлер. Уа егер нәпсі алмаққа құдіреті қалмаса оны мәйіт дерлер. Мұхтазар деп – өлімге хадир уа жақын болған кісіні айтарлар. Оның ғаламаты тырнағы қарайар (қараяр), көзі ашылар, екі аяғы суық болар дағы, бүйркелер бір-біріне косылар ... болар тебірмекке халі болмас. Мұрны бір жағына асуру жоғарсыға тартылар. Уа екі қабырғалары ішекке тартылар. Уа жүзінің терісі екі жаққа еніп шұңқырайар. Уа бұның мысалы бағду [1344] нәрселер оның еш кісіге меһірбанлығы заһир [1345] болмас. Уакн мұхтазар улан кісіні оң әу жаны өз орына жатқызып жүзін уа екі аяғын қыблаға қаратпақ сүннет дүр машақат [1346] болмас. Уа егер машақат болса бұрынғы өзінің жатқан халінше жатқыз дүр, ләкин [1347] ғұламалар ихтияр [1348] қылып дүр. Не арқасы өз арқа шалқасынан екі аяғына қыблаға қаратып, басына азырақ жастық қойып жатқызбақ. Жүзі қыблаға болмақ үшін зірә бұ жатқызбақты жан шықбаққа есен болар демеслер. Уакн сонда хадир болған мұхтазарының жақынлары уа достары екі кәлиме шәһәдәтті [1349] халәт нәзғ жан бұғазға келместен бұрын ауаз бірле ашықтырмайынша айтпақтары уәжиб дүр.

لا اله الا الله محمد رسول الله اشهد ان لا اله الا الله واشهد ان محمد عبده ورسوله

«лә иләһә иллалаһ мухаммад расулуллаһ уа әшһәду әннә мухаммадан ғәбдуһу уа расулуһу» дей.

Мағынасы: «Аллаһтан басқа тәңір жоқ және Мұхаммед Аллаһтың құлы және елшісі Мен куәлік берем: Аллаһтан басқа тәңір жоқ және Мұхаммад Аллаһтың елшісі.»

Мұхтазарға естірмек уа фәһім етмек үшін, ләкин оң айтың демегі жан ашығы бірле кәлимә шәһәдәттан бас тартбасын үшін, егер мұхтазар өзі айтса бек хош дүр. Оның үшін бір егер оның ақыр сөзі: «лә иләһә иллаләһ» болса, ол ұжмаққа кірердеу бәшәрәт бар дүр. Уакн мұхтазар бұ кәлимә шәһәдәтті бір мәртебе айтқан соңында басқа сөз сөйлемесе оның кифая болар дағы бірден артық емес. Кәлимә шәһәдәтті мақсат мұхтазарының ақыр сөзі үшбу кәлимә болмақ дүр. Уакн мұхтазарға кәлимә шәһәдәтті етмек мұхтазар иманы бірле сәләмәтпен тәслим [1350] қылмағаны Аллаһ Тағаладан жәрдем істемек дүр. Зірә бұ халде шайтан [1351] гәләйһи ләгин жанға қасдық қылмақ қаупі бар дүр. Оның неше түрлі фитнә [1352] бірле ... жәмиғ келтірмек бірле дағы, шоқынған кісінің сөзін айту демек дүр. ... келер уақыты дүр. Ләкин иманына мүмин [1353] пенденің нағузу билләһи [1354] өзі қоймайынша ыхтиярсыз ол ләгин қаһар уа Жәбірәйіл алмас. Егер періштелер сенің әмірің бірлен жан алғалы келселер шайтан бұ ... фитнә уасил [1355] бірлен бізінің иманымызға қасд [1356] қылып келселер рахметің бірле бізлерні ол шайтан лә шәйн [1357] ... аман сақтасын оның қолындан не келгей уа не хәддә болғай бәлки тәмәмі күлдік болғай, тұрғай тозғай.

Иләһи [1358] малымызды уарис [1359] алар болса, жанымызды Ғәзрәйіл [1360] алар болса, етіні құрт алар болса, сүйегімізді топырақ алар болса, ізгіліктермізді ...лар алар болса, иманымызды шайтан ләгин алмақтан сақтағыл. Әр уақытта хақ дінімізден айырмағыл дағы, рахметінден жырақ қылмағыл. Уакн кәлимә шәһәдәтты айтушы мұхтазар өлмек хош хал болатұғын кісілерден болса мустахаб дүр. Уакн мұхтазарның қасында сүрес ясинді оқымақ сүннет уа мустахаб дүр. Уакн мұхтазар діннің қасында хайыз [1361] уа нифас [1362] жүніб кісіні шығарады. Уа күнә мұхтазардан кәлимә кәпірлер жары болса кәпірге хүкім қылынмай пәк мұсылманлар алуының ісі бірле тұтқай. Уакн мұхтазар қасына әһлі силах [1363] олан жақсы ғалым адамдарны уа хош иісті нәрселерді әзір қылғай. Тек періштелер келгей қашан мұхтазар жан тәслим [1364] қылса мүминдер [1365] иннә лилләһи уа иннә иләйһи ражиғун оқығай.

Мағынасы: «Біз Аллаһтанбыз және Оған қайтамыз».

Уакн мүмин адам қатығлық бірле жан бермек бірле оның күнәлары жарылқанса. Содан соң өлікнің екі аяғны басының үстінен жұмсақ шүберек иле бір мәрте байлап тартқай, ұшандақ екі аяғны байлағай, ләкин шешерде аяғы «Бисмиллаһ уа ғәлә милләти расулуллаһ».

Мағынасы: «Аллаһ атымен және пайғамбардың үмметіне»

Екі көзді жұмдырғай дағы өлікнің барша киімдерін шешіп алып қолдарын уа аяқтарын созып түзегей дағы бір киім бірле жүзін уа барша тәнін баршасын жауып ... иаки тақтай үстіне жатқызып, қабір үстіне темір иәки тас, иәки кірпіш қойғайдағы. Ол кісінің өлгенін жақындарына уа көршілеріне хабар бергей, тек хақтарны адалқылғай дағы. Оның ғазиз [1366] қызметтеріне асыққай зірә өлікті тез көмбекке асықпақ сүннет уа мустахаб дүр. Әммә кешіктірмек мәкруһ дүр. Уакн өлікті тәмәм жуғанша оның қасында Құран оқымақ мәкруһ дүр. Уаллаһу әғләму би сәуәб.

Мағынасы: Аллаһ дұрысын біледі.

Бап фи баян ғұсыл әлмәйіт [1367]

Әй, бір әдерлар, мәғлум болсаң өліктің ғұсылы уәжиб [1368] дүр. Тек өлікті су болса, жумстан бұрын оған жаназа намазын оқымақ дұрыста болмас, зірә өлікті жумастан бұрын намаз оқылса жуғаннан соң және намаз оқылар. Уакн өлікті жумақ тірілерге парыз кифая [1369] дүр. ... зірә бағдылар жуса басқалардан сақит [1370] болар. Уакн бірмен уасиәт [1371] қылып өлген болса мені пәлен кісі жусын, ол уасиәт батил дүр қабыл қылынмаса мәкір. Оның жақындарының ризалығы бірле[н] жуар. Уакн өлікті бір мәртебе жумақ уажиб дүр. Әммә екі мәртебе, үш мәртебе жумақ сүннет [1372] дүр. Уакн өлікті әууәл мәртебе, иә екінші мәртебе иаки үшінші мәртебе жуған судан сауыттағы жеке суға түссе сауыт суы нәжіс [1373] болар. Ләкин [1374] жуған уақытта бұ жуылған сулардан жуушының киіміне іріше ...дүр ондан сақтанбақ әзір болғандығы үшін уакн жуушының таһараты мустахаб [1375] дүр, өліктің таһараты сүннет дүр.

Уакн жуушы өліктің жақындары болмақ мустахаб дүр уа афдал [1376] дүр. Егер жақындары өлік жумақты біл...с йаки табылса аманатқа қиянат қылмай тұрған ... адамдарыдан басқа афдал дүр. Уакн өлікті жуушының жумағы халисан Аллаһи болмағы афдал дүр. Ләкин жумаққа жал алмақ дұрыста дүр, егер онда жуушыдан басқа кісілер болса, уа егер жоқ болса дұрыста емес дүр. Уакн өлікті жуушы шапағат уа мархамет бірле ғұсылды тәмәм етмек мустахаб дүр, уакн өлікті жуушыға мустахаб дүр.

Өліктен бір көркем нәрсе көрсе оны әшкере қылып айтпақ, уа егер жаман нәрсе көрсе жасырмақ уәжиб дүр. Ләкин әууәл өлік қарылықтан шарифат бұйырмаған бидғәт [1377] ісі бірле әдеттеген дағы оның пасықтығы адамдарға мәшһур [1378] болған болса оны айтпақ зарары жоқ дүр. Тек адамдар ғибрат [1379] алып, ол бидғәт істен жырақ болып сақтанбақ үшін дағы. Жақсылық уа жамандықтарның болуын бір Хұдадан [1380] деп білсін дағы. Сапар жолы ұзақ дүр, керуендер саудасы біткенге шейін (дейін) уа күндіз дүние сарайынан мекен көшіп бара дүр. Зат асылы даяр қылсын. Азықсыз кетмегіне халі мүшкіл білсін дағы. Оларда уа қабірде уа қияметте болашақ халдарні пікір қылсын дағы. Аллаһ Тағалаға шайтанның ... уа күнәға шомылғандан уа осы хатымнан сағынсындағы ғәта [1381] бәрі Тағаладан хасан хатым [1382] көп тілесін дағы. Бір-бірлеріне және хайыр дұғалар қылып, сәлем бірле уа дәғ [1383] ойласын дағы. Артына қаласы мал-мүлкі қатын-балаларына қыйсындағы, өлімді әруақыт жәд қылып дос тұтсындағы. Бұдар «унзур кәйфә дәрәбу ләкә әләмсәл фаддәлу фә лә иәстәтиғунә сәбилә».

Мағынасы: Аллаһтың сендерге жасаған белгілерін көріңдер. Сендер оларды жасай алмайсыңдар.

уа дүр уасиф [1384] тұсхынан нақид күйіндегі әртір ишағыр мизанында [1385] уа шағыр аз кәмәл ақыл тауан кәфәт уа заманы мажнун. Уа әннә зәуәл ақыл ситтә. Тәфсир хасан сахифа 364. Бәни Исраил [1386] Барзах химәиәт иләһи [1387] уа ғәнәиәтт тәмтәһни.

Суратул әлмәидә [1388] екі ден соң оң қол сахиф [1389].

.... әйдиһим әнқум [1390].

روى البغوي بسنده عن الحسن ان رجلا
 مصابا مريه على ابن مسعود فرقا
 في اذنه فحسبتم انما خلقناكم عبثا
 وانكم اليها لترجعون فتعالى الله الملائحة
 لا اله الا هو رب العرش الكريم ومن يدع
 مع له الهها آخرا لا يرجح له به فانها
 عند ربه انه لا يصلح الكافرون وقل
 رب اغفر وارحم وانت خير الراحمين
 فبما فعل رسول الله صلى الله عليه وسلم
 بما فارق قيس في اذنه في خبره فقال رسول الله
 والذي نفسي بيده لو ان رجلا موقفا قرأها
 على الجبل لوزان سارا خازن

Руи (рауа) эл-бәғуи басында ғәнил Хасан әннә рижәл мәсә би әмри биһи Ғәли ибн Масғуд фәрқәһу фи әзәниһи әфхәсәбтум ин-нәмә халакнәкум ғабсә уа иннәкум иләйнә лә тәржиғун фәтағәлә Аллаһу әлмәлик әлхәк лә иләһә иллә һууә Раббул ғаршил кәрим уа мән иэдәғ мәғә Аллаһу иләһән әхәр лә бәрәкәт ләһу биһи фә иннәмә хисабуһу ғиндә Раббиһи әннәһу лә иуслих әлкәфирун уа кул Рабби игфирли уархам уа әнтә хайрур рахимин.

Фәбәррә фә қалә Расулуллаһ соллаллаһу тағала гәләйһи уас сәләм бимәзә руқиәт фи узнуһи фә ахбарәһу фә қалә Расулуллаһ уал ләзи нәфәсә (нәғәсә) би иәдиһи ләу әннә ражулән муакката (белгілі бір) қараһә гәлә әлжәбәл ...зәл.

Мағынасы: Бағауи риуаят етті: Хасаннан Масғуд ұлы Әли ауру кісінің алдынан өтті. Құлағына мына аяттарды оқыды. Сендер ойлайсыңдар ма біз сендерді босқа жараттық па деп. Және сендер бізге қайтып келмейсіңдер деп. Әрине Аллаһ Тағала шындықтың иесі. Ол жалғыз ғарштың Раббысы. Кім Аллаһтан басқа біреуге шақырса оның еш қандай дәлелі жоқ, әрине ондай кісілердің жазасы Аллаһ алдында болады. Әрине кәпірлер бақытты болмайды. Айт Мұхаммед: Раббымыз бізді кешір және рахмет ет, өйткені сен рақымшылардың ең рақымдысысың. Пайғамбарымыз оқушы кісі осыны бір тауға оқыса, онда тау жойылады.

الحمد لله الذي هدانا لهذا الذي كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله
بين علينا بنبيه محمد المصطفى شرف البريات
يا فضل الصلاة والكنز التحيات وشرع
ادورنا بالصلاة عليه والتعليم ويسر أمورنا
يا توسل بكاهن العظيم وبعد فإله ضعيف
ابغتر إلى الله تعالى الغنى الكنان مشهور وسفا
يا نوحاى يقول قد حصل لى الاجازة
يا سبطه استاذى بقراءة ولائى الخيرات
يا جميع طرقرأوا الحمد على ذلك
يا شيخ شيخ شيخى واستاذ
استاذى قطب الحق العالم الربانى
يا عامل الحمد لى الفانى فى الله
الباقي

الباقي بالله الشيخ ابو عبد الله النقيضي
 السيد احمد ابن خواجه شيخ الاسيادي
 وله عن شيخ الدلائل في الحرمين
 المحمديين زادوهما الله تعالى شرفا
 وتكراما السيد عبد الكريم البيني ثم الملكي
 قد كتبت وقت الاجازة في الحرم
 بيده كتبت باجازة استاذي
 اعني العالم الرباني ولعالم الهدى
 داملا سيدا كرم فان سلم الله تعالى
 في الدارين وهو ابن سيد الغنى
 بن ابوالقاسم فان من فانتوره فان
 من اسما في ملكة شاش في سنة الغنم
 من در بنعة وملكه

Өлхамду лиләһил ләзи һәдәнә би дәләили әлхайрат уа миннә
 ғәләйнә бинәбил мухаммад әлмустафа шәрәфул бәрият ғәләйһи
 афдалус солату уа әкмәлу әтгәһиәт уа шарху дуринә биссоләти
 ғәләйһи уат таслим уа иусиру әмурунә ...тәуәссул бижәһә әлғазим
 уа бағд фәиннә әддағифу игтәкәрә (ифтәкәрә) иллаллаһу тағала.

Өлғәниу әлмәнән мәшһур Юсуф ибну Көпей иәкулу қад хәсалә ли әлижәзә биуасәт устәзи биқирәти дәләил әлхайрат уа ..жәмиғ тариқуһә уалхамду лиллаһи ғәлә зәлик ғән шейх, шейх, шейхи уа устәз уа устәзи катабә әлхақ әлғалим әррубәни уалғәмил әссамәдәни әлфәни филлаһи, әлбақи билләһи шейх әбу Ғабдуллах әннәқшабанди әссайид Ахмад ибну Хауажим шейх әләсижәби уа ләһу ғән шейх әддләил фил хәрәмәин әлмухтәрәмән зәдһумә Аллаһ Тағала шәрхән уа тәкримән сайид ғабдул кәрим әлиумни суммә әлмәкии қад кәтәбә уақтул ижәзәт фил хәрәм бииядиһи кәтәбәт би ижәзәт әлустәзи әғнә әлғәлим әррубәни уал ғәмил әссамәдәни дәмәллә сайид әкрәм хан сәләм Аллаһу Тағала фид дәрәйни уа сәуә ибнүс сайид өлғани хан ибну әбу әлқасим хан ибну хантәрә хан. 1313 фи бәлдәт әшшәш фи сәнәти өлғәнәм сін дүр сәбғәт уа сәләсин.

Мағынасы Бізді тура жолға салған Аллаһқа мадақ. Иә, Аллаһ, пайғамбарымыздың құрметіне біздің істерімізді ахиретте жеңіл қыла көр. Расында әлсіз адам Аллаһқа жалбарынды. Мәшһур Жүсип Көпейұлы айтады: бір күні менде ұстазбен дәләлдер мен оның жолдары жайлы емтихан болды. Аллаһ бұл ұстаздардан және атақты ғалым Рубани әлғәмил әссамаданиден разы болсын. Шейх Әбу Ғабдуллаһ нақшабанди Ахмад ибн Хауажим мырза Мекке мен Мадинаның шейхы. Аллаһ Тағала бұл екі жерді қасиетпен және құрметпен арттырды. Абдул Кәрим мырза иғани және Меккелік емтиханның күнін белгіледі және ғәмил (жұмыскер) самадан Әкрамханның милетінен, ибн сайид ғанйхан ибн Әбу Қасимхан ибн Хантәрә. 1313 шәш қаласында қой жылы 73.

Ұстазымыздың ұстазы әғнә өлғәлим әррубәни уал ғәмилу әс-самәдәни уамлә мухаммад ғәлим сәләмуллаһу тағала фид дәрәйни әлмуләққәб маснафшеде миллә фи бәлдәт әшшәш дүр.

Мағынасы: Ғалым Рубани, Самаданлық, ғалым Мұхаммед Аллаһ оны екі дүниеде сәләмәт қылсын.

Медресе әбул Қасимхан ибну Хантәрә хан ...қадлары хазирет имам жерінде зиярат [1391] ойладік. Бұ Ташкентте имам Қапал шәш хазирет Әбу Бәкір әс-сиддиқ [1392]. Әууәл дінден мәшһур [1393] зиярат мүй мубарак бар. Үшбу жүрісмізде бір нәрсені қасад

[1394] қылып, иә бір нәрсені мақсуд [1395] қылып жүрген жүріс емес. Құдай Табарак уа Тағаланың қалай айтса солай кетуіне ирада қылып жүрген жөн. Пендесіне меһірбән рахман уа рахим [1396] сағатлығы Аллаһ Табарак уа Тағала жолды қысқа қылмасын, қолды қысқа қылмасын. Бір жаққа жол тартып жүріп кете қалсақ, бір былғары қалтада былғары баулы кәләмуллаһ [1397] екі мәллә үштік жайнамаз. Екі шапан қайын жұртқа баруға арнап сақтап жүрген киім-кешекке де жыртысымыз. Аллаһ өзі меһірбан болып бұйыртса арттағылар бұларды өзімізден қалдырып.

اَللّٰهُمَّ اِنِّىْ اَسْئَلُكَ بِرَحْمَتِكَ وَرَحْمَةِ رَحْمَتِكَ
 وَرَحْمَةِ رَحْمَتِكَ وَرَحْمَةِ رَحْمَتِكَ
 لَمْ يَخْلُقْ لَكَ وَبِالْحَسْبِ الَّذِىْ لَيْسَ لَكَ وَبِئْسَ
 السُّئْلُ اَنْ تَصَلِّىْ وَتَسَلِّمْ عَلَيْهِ
 وَعَلَىٰ اٰلِهِ وَصَحْبِهِ وَرَضَاعَتِهِ
 اَللّٰهُمَّ مَحَبَّتِيْ فِيْهِ وَعَرَفْتَنِيْ بِحَقِّهِ وَرَضَا
 وَوَفَّقْتَنِيْ لِاتِّبَاعِهِ وَالْقِيَامُ بِاَدْوَابِهِ وَرَضَا
 وَرَضَا وَرَضَا وَرَضَا وَرَضَا
 بِمَكَامِلِهِ وَارْفَعْ عَنِّيْ الْعَوَائِقَ وَالْعَلَائِقَ
 بِالنَّوَسَاءِ كَمَا دَرَسْتَ وَرَضَا

بَارِئُ الظُّلُمِ وَبِصِيَّتِي لِلتَّلَعِّي مِنْهُ
وَصَلِّتِي بِحُدُومَتِهِ وَاجْعَلْ صِدْقَاتِ
عَلَمِهِ نُورًا يَنِيرُ كَامِلًا مُكَمَّلًا طَائِفَةً
مُعَاطَرَةً مَا جِئْتُ كُلَّ فُلْجَمٍ وَفُلْجَمَةٍ وَشَتَّ
وَرَسْمِكِ وَتَعْرِيزُورٍ وَوَزْرٍ وَاجْعَلْهَا
رَبِّ بِاللَّحْمِ حَيْصٍ وَمُرْقَا لَنَاكِ بِرَبِّهَا
أَعْمَى مَقَامِ الْأَخْلَاصِ وَالتَّخْصِيصِ
حَتَّى الْيُسْبَغِي فِي رِبَابِنِي لَغَيْرِهَا
وَوَسْطِ الْأَصْدِقِ لِحُضْرَتِكَ وَالْوَالِدِ مِنْ أُمَّةٍ
وَمِنْ مِثْلِكَ وَتَمَكُّنًا وَبِهِ

صلى الله تعالى عليه وسلم مستجاب
عنه من فريضة العالمة في كل وقت
و حين

يا الله جل جلاله يا نور جل جلاله يا حق جل جلاله
يا مبين جل جلاله

يا الله جل جلاله يا نور جل جلاله يا حق جل جلاله
يا مبين جل جلاله

يا الله جل جلاله يا نور جل جلاله يا حق جل جلاله
يا مبين جل جلاله

مؤذنين بين السماء والأرض عليه وسلم

Иләһи бихәһи нәбиикә сәидинә Мухаммад соллаллаһу гәләйһис солату уас саллам ғиндәкә уа мәкәнәтиһи ләдәикә уа мәхәббәтикә ләһу уа мәхәббәтиһи ләкә уа бисирри әлләзи бәинәкә уа бәинәһу. Әсәлуқә ән тусаллиә уа тусәллимә гәләйһи уа гәлә әлиһи уа сахбиһи

уа дағифи. Аллаһуммә махаббати фиһи уа ғаррафни би хаққиһи уа ... уа уаффикни литтибәғиһи уалқииәми би әдәйбиһи уа суннәти уа әжмәғни ғәләйһи уа мәттиғни би руиәтиһи уа уасиғуһу би мукәләмәтиһи уа әрфәғ ғәнни әлғәуәтиқ уал ғәләиқ уал уасәитә уал хижәб уа ши... сәмғи ... би әзиз әлхитаб уаһини литтәләққа минһу уа ...һилни би хидмәтиһи уажғәл соләти ғәләйһи нурән ... кәмилән мукәммилән таһирән мутаһһирән мәхиән куллә зулмин уа зулмәтин уа шәккин уа ширкин уа куфрин уа зурин уа уизрин уажғәлнә сәбәбән литтамхис уа мәрқәләнәл биһә әғлә мәқәми әлихлас уат тахсиси хәттә лә иәбқә фи раббанииәтун лиғәрикә уа хәттә аслаха лихадратикә уа әкунә мин әһли хусуссатикә мустәмсикән би әдәбиһи соллаллаһу тағала ғәләйһи уас саллам мустәмиддә ... хадратиһи әлғәлииәти фи кулли уақтин уа хинин.

Иә, Аллаһ жәллә жәләләһу, иә, нуру жәллә жәләләһу, иә, хаққу жәллә жәләләһу, иә, мубин жәллә жәләләһу. Иә, Аллаһ жәллә жәләләһу, иә, нуру жәллә жәләләһу, иә, хаққу жәллә жәләләһу, иә, мубину жәллә жәләләһу. Иә, Аллаһ жәллә жәләләһу, иә, нуру жәллә жәләләһу, иә, хаққу жәллә жәләләһу, иә, мубину жәллә жәләләһу. Мұндан кейін әсмәул хуснә қылады.

Мағынасы: Мұхаммад (с.з.) оның орны сенде және махаббатың оған. Оның махаббаты саған. Оған (Мұхаммадке) және оның сахабаларына Аллаһтың разылығы мен сәлемін көбейтуін сұраймын. Аллаһым маған хақты таныт. Аллаһым мені оған еруді, сүннетерді орындауға нәсіп ет. Періштелерді көруге нәсіп ет. Аллаһым мені саған серік қосудан таза қыл. Осы арқылы ихластың биік дәрежесін алуға нәсіп ет. Пайдасыз білімнен еш нәрсе қалмасын деп сұраймын. Салихалылардан болуға нәсіп ет.

Әр уақытта жоғары ұлы Аллаһ, нұрлы ұлылықтың ұлысы, хақ ұлылықтың ұлысы, айқын ұлылықтың ұлысы. Әр уақытта жоғары ұлы Аллаһ, нұрлы ұлылықтың ұлысы, хақ ұлылықтың ұлысы, айқын ұлылықтың ұлысы. Әр уақытта жоғары ұлы Аллаһ, нұрлы ұлылықтың ұлысы, хақ ұлылықтың ұлысы, айқын ұлылықтың ұлысы.

Ауа райы туралы

1923 жыл ескі августың басы, сенбі. Он тоғызында сенбі күні біраз жаңбыр жауды. Жиырма төртінші февралға келсе керек қазақ айы мухаррамнің [1398] басы дүйсенбі бір күн кейін числодан. Қара киік желі, қырық күннен аса жел терісінен болды. Жазда жел теріс болды десек өтірікші болмайды. Жиырма бірінші августа дүйсенбі күні түндік оңынан ашылды.

Ғибрат сөз (бірінші нұсқа)

Хақ Тағала пендесінің қызметін.

Сол азал диуанида қылмаш (қылмас) рақым.

Сол оның тәғирині әмкәні [1399] жоқ.

Неге кем қылмас өзі хақ әлғәләм [1400].

Кімге одан өксік артық істегей.

Бар дүр оның жәһлі [1401] артық ғақлы кем.

Тәңрі ихсаниға [1402] шад болған қылар.

Өзіне шад уа мұхтажы дін еліні һәм.

Шүкір болмай, өлік арзы етсе мумкін лә иуқиғ [1403].

Дәим [1404] еткей өзні гәмкін өзгелерні биһәм.

Нәуәинің талфазлары [1405].

Аз уақыт бес, аз қадір бес.

Бір ай дегір хош.

Өркімді мубтала [1406]лықға салатұғын осы үшеуі.

Ғибарат сөз (екінші нұсқа)

Хәсусән жинәб хақ уа әғбуд раббикә хәттә иәтикә әлиәқин [1407] бұйырмас дүрге уа опат болғанша Раббыңа ғибадат қыл демек, болмағыл сағ олдықша ғибадатның уәжибні ифада [1408] етер. Бұнда улан жақын ләфз [1409] шарифы мәут [1410] иле тәғәир [1411] бұйырмас дүр. Бинә гәлә зәлик мәзкур хадиснің [1412] мәғнәи мәниғы нусус сәирәт қәрина силә Аллах Тағала бір пендеге махаб-

бат етірсе оны мына һәик сақтап (сақлаб) ол пендеге аслан [1413] зарар келмес демек болар Муниф Ғәли уа рафиғ пенде улан.

Түрлі деректер

229 һ (һижри) мәжзудлар хақында сөйлеген сөз 186 уарақта бір байға жәнид Бағдадының... 166-шы уарақта [1414] әфт (афат) суфиәсы шез сат сухбат әмірден мәғашират [1415] аздад рафиқызнан 222 Самнунның үш жасар жалғыз қызы тамнан құлап өлгені. 12 хәтім әләсимнің не жейсің, не киесің, қайда тұрасың деп азғырғанына берген жауабы. 173 уарақта әбу турәб хәсбінің тік тұрып алып құламай тұрғандығын көргені. 226 уарақта бір әулиенің түннің жарымы қалғанда қатын аламын деп аласұрғаны.

Бұрынғы аңыз һәм бүгінгі хал

Айдалаға елсізге салған егінде не жұмысың бар еді? Көптік қылып, күштік қылып сені сабайтұғын ол ел мен емес, әдік емес, Сары жыланда емес ағашты жерді жағалтайында өз асын өзі ұрлап ішетұғын қара шолақтың дауысы Мұбайлі ғой. Өзіңді жұрт байшыл деуші еді, алудың, жеудің есебін әбден біледі деуші еді. Маған өзіңді қара құрас барлар біреумен күнелтіп жүргенін көре тұрып дәнеме бермейтұғын неме екенсін деп сабап-сабап келіп тұрған шығарсын демей ме.

Естіген құлақтың жазығы жоқ, Баянға барған, бармағанын ешкім білмейді. Өзінің үстінен қарайтұғын бір ... келіп сол дауыс Мұбайлі оқ атып, қылыш суырып қолға түскен пленде қонслар қасында біреуі де абақты қылып күзеттіріп қойыпты деседі. Бұрынғы уақытта да көңілге қонбаған, ұнамаған жұмыс болса жұртты бақа сорыппа деуші еді. Құлақ естігенді көз бір көрмек. Жұртты бақа сорды деген осы.

Жаратылыс туралы (бірінші әңгіме)

Табиғат ішінен шыққан жаратынды нәрсе Құдай жаратқан нәрсе болады. Орман, тау, теңіз, тас, өзен, бұлақ, көк, жер адам қолынан келмейтұғын нәрселер табиғат дүниесі делінеді.

Адам ісінен шыққан жасанды нәрселердің бірі – өнер дүниесі делінеді. Өйткені, жасанды нәрселердің бәрін де адамның ақылы, әдісі, амал шеберлігі, өнері, күші көрсеткен. Құдай баяғыда Адам ата, Хауа ананы [1416] жаратты, ол екеуі жаратынды нәрсе. Онан кейін солардан өсіп өнген адамзат жасалумен болған нәрселер.

Жаратылыс сыры (екінші әңгіме)

1810-1848 жылдардың арасында тіршілік қылған Виссарин Белинский өз тұсында замандастарынан баса озған, арттағыларына ұстат болған орыстың атақты әдебиет сыншысы, тарихшысы.

Ол айтқан: «Дүниеде бір-ақ жалпы тіршілік бар дейді. Жеке заттар, жеке көріністер туады, өледі, кетеді дейді. Бірақ тіршілік еш уақытта өлмейді, ешқайда кетпейді. Толқыннан толқын туады, толқынды толқын қуады. Толқынмен толқын ауысады, бір толқынның орнына екінші толқын басып ауысып өзгеріп жатса да, түпсіз терең дария. Әлі күнге орнында әлі күнге тірі қозғалады. Ұшы-қиыры жоқ ауадан да кең бесігінде толғанады». Осы сөзге менің жаным ырза болды, оны орыс деп айту жарамайды ерсі деп сөйлеу керек.

Екінші сөз Дарвин айтады: «Талай замандар өткенді титтей көзге ілінбейтін бір бүршікті құрттан мал, құс, аң, ағаш сияқты жәндіктер мен өсімдіктер шығады» – деген.

Үшінші сөз Михайл Баскин сөйлеген:

«Әлем жүзіндегі барлық нәрселер тоқтаусыз қозғалып, өзгеріп отырады. Осы күнгі қап-қатты болып тұрған жеріміз бір кезде дауылдап жанып тұрған отты зат болған, нешелер замандар өтіп сырты суый бастаған соң осы қалыпқа келген» – дейді.

Бұлардың сөзін айтып жатқаным, «бұрынғыны айтпай, соңғы сөз ойға түспейді» – делінген. «Сөз сөзден туады, сөйлемесе қайдан

туады?!». «Су анасы – бұлақ, сөз анасы – құлақ» Айдай әлем атын білген жүйріктердің сөз атасы болады да, менің құлағым анасы болады да, балалап өріп, өсті.

Алпыс сегіз жаста отырған бір шал айтады: Өууэл [1417] баста көк те жоқ еді, жер де жоқ еді. Ұшы жоқ ұзын, түбі жоқ терең ұшы-қиыры жоқ. От, су, жел, топырақ – төрт түрлі заттан басы құралып, астан-кестен мидай араласып, сапырлысып, қайнап жатқан бір дария еді. Соның оты ұшқын болып жоғарылай берді, жел бірге қабаттасып жоғары көтере берді. Сол ұшқындар ай болды, күн болды, жұлдыз болды. Су бу болып жоғары көтерілді. Жерде дария қандай зор болса, онан шыққан буда ұшан теңіз көп болмақ. Ол булар аспан көк болды. Төртеуінің ішінде топырақ ауыр болғандықтан, төмен ұша алмай қалып жер болды. Не арман өрлей алмай, не жетіп қала алмай, екі аралықта қалғаны бұлт болды. Аспан көк деген кигіз емес, кілем емес, тақтай емес, бу мен су. Сол булар, сулар қабат-қабат жеті қат көк деп сөйленді.

Көп жұлдыздар жетеуінен де ары соншама алыс тұрғандықтан, бізге жылт-жылт етіп көзін қысқан қара қатындай қылмындап тұрады.

Күн төртінші қат көкте от күшті айдай әлемді отының сәулесімен жарық қылып тұрады. Айда отта жоқ, сәуледе жоқ. Күн сәулесі оған түсіп айнаға түскен күннің екінші бір жерге түскен сәулесі сықылды күннен көтермей алған сәулемен түнде жарық болғансып тұрады.

Айдай әлем дейді. Он сегіз мың әлем еді, көкпен жердің ортасында болғанды айтады. Мұның атын «аударыс-төңкеріс әлемі» дейді. Біресе олай, біресе бұлай құбылып, өзгеріп тұрмақ.

Көз алдымыз да толық бір қазан су қайнаттық. Шашылған жоқ, төгілген жоқ, қайнап-қайнап суалып таусылды. Су қайда кетті? Бу болып көтеріліп жоғарыдағы өзінің жинс [1418] отқа кетті. Жоғарыда су барлығын, от барлығын мұнан білу керек. Бірі түтін, бірі бу, екеуі жоғарыда байланысып, айланысып әлем топырақ болып жүреді, біз оны «бұлт» дейміз. Қысты күні күн жоғары

көтеріліп кеткендіктен қар жауады. Жазды күні күннің қызуына жылынып, жаңбыр болып жауады. Су деген түнгісі мұз болады, жылылық күшейсе бу болады. Ауаның суықтығы күшейсе су қара бұршақ болады да, жылылығы күшейсе тұман болады. Дүниені қаптап тұрған судың жылынқайға айналғаны бу. От пен су араласып жүретұғындығы сондай екеуінің соқтыққан ұрыс, төбелесінен көк күркіреді, найзағай жалтылдайды. Судың әлі жетіп сөндіре алмағаны. Күн құйып сабалап жауып тұрғанда ұшқан ұшқыны от қайғымен жерге түседі. Аспандағы оттан, судан қар жауады, жаңбыр жауады. Ол жерге түсті топырақ болды. Топырақ болып сол бойымен қалмайды, шөп болады, ағаш болады, сонан келіп отын болады. Отыннан түтін болып, тағы аспанға кетеді. Не нәрсе болсын, бәрі осындай, түрі басқа болғанымен түбі бірге.

Біз өзімізді сол айтылғандардың біріміз, көктің асты, жердің асты – осы екеуінің арасы бұрқырап тұрған тозақ-шаң, от, су, жел, топырақ мидай араласып әлем топырақ боп тұрған осы төртеуі. Жанды-жансыз бәрінің жаратылысы осы төртеуінен. Терезеден түскен күннің жылуынан жыбыр-жыбыр бұрқырап ойлығып тұрған шаңдар солар микроп. Оларды жыбырлатып қозғап тұрған күннің көзінен түскен ыстық от ... тозақдарды қозғайтұғын бір қуат. ... тозақдарды ыстықтық қозғай бастаған соң арасындағы жабысу қуаты нашарланып, тозақдарды бірінен-бірі алыстап, тарала бастайды. Біз жаратылып бұл дүниеге келместен бұрын сол жыбырлап тұрған микроптардың бірі едік. Ол жерге түседі, топырақ болады. Топырақтан бірігіп тас болады. Осындай ұлғаю, өсу жердің астына қарай тырмысып ары беттеп өседі, сол тастан тамырланып, шөп болып, жер үстіне шығады.

Әууәл басы микроп едік, онан кейін тас болдық, онан шөп болдық. Ол шөпті хайуан мал жеді. Енді хайуан жынысына айналдық, ол хайуанның етін ата-анамыз жеді. Олардың денесіне келдік. Сол жүрген жүрістің бәрінде де микроптығымыз жоғалған жоқ. Бірақ біздің не болып, не қылып, не етіп жүргендігімізді көрген білген жан жоқ. Ата-анамыздың денесінде де микроп болғанда жай

жүргеніміз жоқ, жыбырлап-қыбырлап тынышын кетірдік. Бала жататұғын жерде түбіршік-түбіршік болып жыбырладық. Қан ішінде жортып жүріп, бала жасап шығаратұғын машиналардай жыбырладық. Екі жасты ерік әліне қоймай түйістірін, өйтіп-бүйтіп жалған жарық дүниенің жүзіне келіп кісі болып отырмыз.

Кен тас болғанда әр микроп әр түрлі кен тас болған. Алтын тас болған да бар шығар, күміс тас болған да бар шығар. Біреуі мыс, біреуі қола, біреуі бор тас, біреуі темір тас болған да бар шығар. Қазақта айтады: «Жібімейтұғын тас сараңда. Осы шіркін темірден жаралған ба? Қаттылығы темірдей-ақ бар-ау», - дейді.

Бұзәң бос белбеу біреуді бордан жаралған ба деседі, неден жаралғанын білмес де, һәр кімді түрінен, мінезінен әр нәрсеге ұйғарады. Адам бір қалыпты, бір түрде болмайтұғыны сол жаралуында қатпаған, араласпаған нәрсесі жоқ. Кімде-кім болсын туа болмайды, жүре болады. Боз-боз жандар болады ұрлық қылған емес, қарлық қылған емес, кісі өлтірген емес. Мехнат, машақатты басынан көп кешіріп, қайғы ғамның қалың ортасында жүріп табиғат жазасымен жазаланып, жәбір жапаны көп көріп, құртылуы жеткен соң алтын болып тазарып шығады. Мұны бізге бұрынғылар ұқтырып кеткен.

«Жердің кені қазса шығады, адам кені жүрсе шығады»- деген.

Және айтқан жігіт күнінде жаннан күшті іс қыл, өлсең өлесің, өлмесең кісі болып шығасың.

Үйде өскен бұзау өгіз болмайды деген.

Тор айғызлы айтқан екен деседі:

«Есің бар да ер таны беріп жүріп,

Атың бар да жер таны желіп жүріп».

Бұ дүниенің өтерін білген сірә біз.

Малың бар да сұлуды ал көріп жүріп.

Жастықта жүріп тұрып не нәрсені болса да көзбен көріп, басынан кешіріп, тұрмыс тартысынан таяқ жемеген кісі болмайды. Мұндай болып жетілген жандарды бұрынғы көзі қырағы танушы-

лар «күш бірлі алтын» деуші еді, бұл күнде кісі дерлік кісі жоқ, кісіні кім танысын?!

Мұхтар Әуезов айтқан: «Босқа еріп жүрген ылғи соқыр».

Михайл Баскин айтқан: «Басы жоқ мұжықтар. Қанша жылда білді дегенмен пайда мен тамақтың, ұсақ мақтанның құлы болған жандарды кісі есебіне санауға жарамайды».

Дене – бір қараңқы үй, жан – сол үйді жарық қылып тұрған бір сәуле. Әркімнің жаны бір қалыпта бір түрде болмайды. Сондай болғаны үшін айтылды: «Арық пенен семіздің басы бір ме? Жақсы менен жаманның жаны бір ме?», – дейді.

Дене үй сықылды болғанда, жан ол үйге түскен сәуле, жарық сықылды болғанда, әркімнің түндігіне, терезесіне қарай жарық сәуле болмақ. Түндіксіз, терезесіз үйлерге жер мен көктің арасын толтырып тұрған жарық сәуледен не пайда? Түндіксіз, терезесіз үй сықылды сәулесіз жандар көп болады.

Қазақ айтады: «Бір ұнатпаған, жақтырмаған кісісін, шіркін, өзі сәулесіз, санасыз неме ғой» деп. Бұл жанның көріп тұрғаны, кіріп тұрғаны жалғыз біздің ғана денеміз емес, бізден бұрынғы талай мақлұқтың денесінде жүрді. Малдың да, аңның да, ұшқан құстың да денесінде жүрді, бұрынғы өлген, өткен адамдардың да денесінде жүрді. Өлгендерден, өткендерден кете беріп туғандарға келе берді. Өлсе дене өледі, жанға өлім жоқ! Бізде түрлі мінез, түрлі табиғат болатұғыныдығы сондықтан.

Бұл әлем ұшы жоқ, ұзын түбі жоқ, терең ұшы-қиыры жоқ, тау-сылмайтын, құрымайтын дария дедік. Әууәл басы Адам ата, ахиры [1419] – осы отырған өзіміз. Дарияда толқын – біз дедік. Ұшқан құс, жүгірген аң, төрт аяқты хайуан, екі аяқты адам. Ай мен күн, күндіз бен түн, аққан су мен ескен жел, жанған от, бұрқыраған топырақ, тау, тас, ағаш, шөп – бәрі толқын-толқында тұрақ бар ма, қалай айдаса солай кете береді. Бұл дүниенің ағымы – дарияның толқыны. Толқында жүрген жан өз басына өзі ие бола ала ма? Толқынның айдап кетуіне қаңбақ та бір, дөңбек те бір. Ойлаған ойыма жетемін деуші, өз дегенім мен боламын деуші, толқынға қарсы малтыймын деген ондай жан «Әлін білмеген әлек» деген атқа ұшырайды.

Қазақ байғұсты айтады: «Ойлаған ойын тындыра алмай, ісі орнына келмей қалған біреуді «мына шіркіннің салы суға кетіп, иығы түсіп, жүдеп тұрғанын» – деп солай деп сөйлейді. Кім-кім болсын толқында жүр ғой деп ойлағаны.

Толқында жүргеніміз шәк-күмәнсіз. Сол толқында жүрген де – біз. Толқынның үстінде жүрген бір күмға отау тіккен көбік күміғып дүрде болып келеміз. Кейінгі жағымыздан бір толқын келіп соғып кетсе, аман бол, қайда кетіп, қайда жоғалғанымызды жан білмейді. Жан білгені, жан білмегені не керек?! Дарияның өзіне кеттік, көкке ұшып, иә, болмаса, жерге кіріп кеткен жоқ, біз, міне, қазақтың ұлы «Құдайын тапты» деген сөздің мәнісін осы! Әй, қазақ, байғұс-ай, айтуын айтады, мәнісін білмейді.

«Ертегі байсыз болмайды» – дегендей, Мәшһүр сөзі ертегісіз болмайды. «Ұры қартайса, сопы болады. Қар қартайса, бибі болады. Бүркіт қартайса, тышқаншы болады» – сондай сөздер бекер бола ма?! Міне, біз де қартайған соң, ертегішіл болдық. Бұрынғы заманда бір жосын көп балықтар өздері ұшан теңіз дарияда жүріп су іздепті. Өзді-өзі әңгіме қылысады дейді. Жұрт айтады: «Балықтың жаны суда», - дейді. Сусыз балықтың тіршілігі жоқ дейді. Су деген өзі қандай болады екен? Түрі-түсі қандай екен? Егер қорек боларлық нәрсе болса да ми тәттілігі қандай екен? Оны біздің іздеп тауып алуымыз керек екен деп аласұрыпты. Осы дарияда көп жасаған бір кәрі балық бар дейді. Сонан сұрап үйреніп біліп алуымыз керек деп, кәрі балықты іздеп аласұрды дейді. Суда жүрген балық бір орыннан табыла қоя ма? «Есі кетті, жаны шықты» дегендей, болғанда кәрі балықты тауып жүрген тұрған мән-жайларын айтып су қайда, қандай орында болады? Соны бізге тауып берсеңіз екен деген соң, ол кәрі балық ойлапты, бұлар өз-өздерінің қайда жүргенін білмей жүрген миғұлалар екен. Көрініп тұрған жер үстінде жүретұғын жолынан адасқандарды жөнге салып, сөзге түсіру оңай. Көрінбеген ақыл иесі зейін пікірден ойлай-ойлай ойы адасқанды жөнге салу, сөзге түсіру. Ешкімнің қолынан келмейтұғын барлық дәнемені білдірмейді, жоқтық өзі үйретеді делінген.

Мен сендердің көрмеген, білмеген нәрселеріңді көрген-білген емеспін, білсем айтпаймын ба?! Мына жақта осы даубай жаралғаннан бергі жаралып, өлмей-талмай жас жасап келе жатқан менен он есе, жүз есе кәрі бір балық бар, сол айдан анық, күннен жарық белді соған барыңдар. Көкте тұрған темір қазықтан беттеріңді аудармай жүре берсеңдер табасыңдар деп жөн сілтеді.

Бұларда қатықтай қатып, сүттей ұйып жөнеліп берді. Сөйтсе бұлардың бұл бара жатқан бетінде жүз жылда бір қатты соғатұғын дауылдың жүргінші жолы бар екен. Тарбағатай тауының алыбындағы ебінің желіндей бөлек бір жел екен. Бұлар соған келіп қалып жел аспанға ұшырып дариядан лақтырып далаға, шөлге шығарып тастайды. Кәне, енді бұларға су қайда өлетұғынын анық білді, бұрын суда жүргендіктерін жаңа білді. Қазақ айтады:

Тірліктің қадірін өліп көрде жатқан біледі.

Денсаулықтың қадірін, ауырып төсек тартқан біледі.

Жан тыныштықтың қадірін, толғатып бала тапқан біледі.

Сары атаның қадірін, ел қыдырған сарт біледі.

Сәнгәсін түннің қадірін, сексенге келген қарт біледі.

Төс айылдың батқанын, иесі білмейді, ат біледі.

Ер жігіттің қадірін, ағайын білмейді, жат біледі.

Кімнің жақсы – жаманын жаратқыш Хақ біледі».

Мың сөзден бір сөз, қиссадан қисса мәнісі әңгімеден өлсе, сыбаға алу керек дегені. Құдай, Құдай деп жүрген Құдай он сегіз мың әлем жаратып, өзі біреу салып алып, өңшең бөлек тұрған Құдай жоқ. Өзіміз қайда болсақ, Құдай сонда болады.

Адамда жан бар, дене бар. Екеуі бірінен-бірі жасырын емес, бірақ жан деген нәрсені ешкім көрген емес. Адамның денесі өзіне де, басқаға да көріністе тұр. Жанның өзі көрінбейді, барлық белгісі көрінеді. Жанның барлығы сонан танылады. Барлық белгісі адамда бір нәрсені ойына алып, ойлану бар, сезу бар. Ойланып, сезген нәрсесін орындап, орынға келтіру бар, жалықты, тынықты, бір нәрсені жақсы көреді, бір нәрсені жек көреді. Міне, осындайлар жанның барлық белгісі. Адам денесі машина, құрал-сайман. Сол

құралдармен, сол машиналар мен денедегі барлық нәрселерді жасап шығарып тұрған жан бір ұста сімер.

Бұл әлем жүзінде барлық өнер құлақ естімеген, көз көрмеген ғажайып тамашалар баршасы да осы адамның қара бойынан тауып алынған. Дене – бір қараңғы үй. Жан – сол үйді жарық қылып тұратұғын сәуле дегенде, сәуле отсыз болмайды. От болса, оның екінші бір нәрсені қыздыратұғын қызуы болады. Ол қызу денедегі қанды қыздырады. Сонан соң денедегі жұмыстардың бәрін қан жұмыстатты. Денеді жанға серік болуға жарайтұғын нәрсе – қан. Жан – сәуле дейік, жүрек айна дейік, айнаға түскен сәуле ойнақшып тұрады. Жүректің лүпілдеп, ойнақшып тұратұғындығы сол, жүрегі айна болуға жараған жан өз бойындағы ерік ыхтиярды өзі билейді. Жүрегі айна болуға жарамаған жанды қан билейді, қан бұза бастайды. Бұзықтық табылған адамды «қаны бұзылған шіркін ғой» дейтіні сондықтан.

Адамда екі демалыс бар: бірі – танаудан ішке қарай кіреді, бірі – екінші танаудан далаға қарай шығады. Осы екі демалыстың бірі тоқтап қалса, кісі дереу өледі. Қазақтың «бір демі ары, бір демі бері» – дегенінің мәнісі осы. Ішке қарай кірген демалыс ал дегеннен жүрекке барады, жүректі қозғайды. Онан даму, ұлғаю жолымен өкпе мен бауырға барады. Ол екеуі жүректің қызметкері қан тазалап тұратұғын машиналар. Онан ары күллі «Бүкіл» денені түгел аралап қара бақайға шейін барып қайта қайтады. Бара жатқан бетінде қызыл қан еді, қайтуында қара қан болып қайтады. Бұл екі қанның ойқы-тойқы қылуынан қара құрым болғаны талақта қалып зерде болғаны, өтте қалып қақырық болғаны, өкпеде қалып бүйректе қалғаны сідік болып қуыққа барып, соның бәрінен қортылып, қайта жүрекке келгені демалыс болып далаға кетеді. Денемізде жан бар деп білеміз, бірақ сол жан денеміздің қай жерінде тұрғанын білмейміз. Түрі қандай өзі не нәрсе екенін сезбейміз. Көрмегенмен, сезбегенмен денемізде жан жоқ деп айтпаймыз да ойламаймыз.

Ол жан деген қолға түспейтұғын, еккенмен бітпейтұғын, қуғанмен жетпейтұғын, кісі өзі жасап ала алмайтұғын бір зор күшті

қуат. Ол өздігінен өзі болған болса, кетпей тұра алар еді. Өзінен де күшті аржағында бір зор күшті қуат бар-ау деп ойлаймыз.

Адамда жан барлығын, қан барлығын айттық. Екеуі басы біріккенмен адамды адам деп айтқызуға жарамайды. Бір ақыл деген айтуға аты бар да, өзінің бары-жоғы белгісіз сәуле бар, мөлшерсіз нәрсе жоқ. «Қаралдысы тарыдай» деп сөйленеді. Біреуді тарыдай ақылы бар болса, өзін-өзі бейнеттен, қорлықтан құтқаруға тырысуды біледі. Кім болсын, ол болсын тарыдай ақылы жоқтықтан өзін-өзі бейнетте, қорлықта қалдырады. Мұны қайдан біліп отырсың десен, қазақтың айтқан сөзінен аңғарып отырмын. Жақтырмаған біреуді «осы шіркіннің тарыдай ақылы жоқ» деседі. Осы тарыдай ақылды өз бойына өзі егіп, өсіріп, өндіріп, молайтып алушылар болады. Ондай болған жандарың ақылы көк пен жердің арасын толтырарлық тары болуға толық. «Ақылды өзің білмесең, сатып ал!» дейді. Ақыл – осы ерсі жұғыс» дейді.

Не нәрсе адамның өз талабымен болатұғын болды. «Жорға жүрсімен пұл болады, жаман жүрсінен құл болады». Өзгем өтірік болса да, осы сөзім шын, сен бұған иманыңдай инанып сен!

«Ақылсыз бас аяқтың әлегі». Сол ақыл деген нәрсе өз бойымызда барлығын қаралдысын көрумен біліп қарасын, көрумен танып тұрғанымыз жоқ. Өзімізге қылдырған жұмысынан, естіген ісінен барлағын біліп тұрмыз. Ақыл деген тұрағы бас-ау басты болса, миды болады-ау деп ойлаймыз. «Ақылсыз бас аяқтың әлегі» деп айтылғандықтан ақылсыздықтан аяғын ауыртпаған жан кімдекім-ақ шығар.

Аспанда тұратұғын күнді көреміз. Өзінің жоқ нәрсе емес, бар нәрсе екендігін шәк-шәбіһіміз жоқ. Бірақ ол өзі неден жасалған не түрлі нәрсе деуші ек. Шешіп айтып бере алмаймыз. Кімдекім күнді көзі айырмай қараумен немене екенін білемін деп қараса, көзінен айырылады соқыр болады.

Кигіз туырлықты қазақтың кигіз үйінің төрінде отыр едік. Есік ашық тұр еді, есік алдына үйдің көлеңкесі түсті, сонан білдік. Үйде отырып далаға шықпай-ақ күннің барлығын көлеңке күн барлығынан болды. Күн жоқ болса көлеңке қайда. Күннің барлығы-

ғын көлеңкені көрумен таныған есепті ақыл барлығын білген соң ол ақылды өзінен жарық бір сәуледен түсіп тұрған көлеңке ғой дейміз. Көлеңке өзінің көрінгені болмаса, бір нәрсені көрсетуге жарай ма? Көлеңкені көрген соң күн барлығын білген соң болды де осыда қанағат, не нәрсені болсын жеріне жетіп білемін деу ақымақтық адасқандық болады.

Осы тетрадтың үшінші бетінде топырақ ауырлығынан төменде қалып жер аталды дедік, ол жер отсыз, сусыз, желсіз қалған жоқ. Оларда арасында бөлініп-бөлініп тозғандап қалды, солай болған үшін күні бұл күнгешейін оты таусылмай жанып тұрған таулар бар. Ол тауларды жанар тау дейді. Үш төрт жыл болды ... жұртында жер астынан отта шығып суда шығып көп жанды наушит қылғанын естідіндер ме, баяғыдан қалған жер астындағы от һәм су. Осы отырған денеміз топырақ су от жел осы төртеуінен бас құралып бізге дене болып отыр.

Бармақтың көлеміндей көзден сол төрт нәрсенің түгелдігі танылып тұр жып-жып етіп ашылып жабылып тұрғандығы желі барлығы. Айдай әлемді көрсетіп тұрғаны оты барлығы. Жас ағады суу барлығы қозғалмай тұрғаны топырағы барлығы күллі денесінде өлу деген осы дененің әуел оты таусылды аяғын ұстап мұздап кетіпті деп күдер үзе бастайды. Онан сүретін суы таусылды, онан кейін желі таусылды, құр топырақ қалды. Артында қалғандар етке тастауға қимайды, өртеп жіберуге аяйды, көзден таса қылу үшін шүберекке орап топыраққа апарып көмеді. От отына кетті, су суына кетті, жел желіне кеті, топырақ өзінің топырағына қосылды. Айдай әлемді жарық қылып тұрған күннен түскен сәуле сықылды жан бір сәуле, дәл өзі қайдан шыққан болса шыққан жәйіне кетті. Қолдарыңнан көмген денені үш күн өткен соң ашып қараңдар, өздерің салған қалыпта жатыр, оған жердің жыбырлаған құрт-құмырсқасы болмаса, басқа дәнемен тимейді. Қазақтың қожа молдасының өтірігі.

Өлген кісіні көмушілер қырық қадам кеткен соң екі періште келіп сұрайды жөндеп жауап айталмаса күрзімен ұрады, тас талқан қылады дейді. Азап қылу, сен айтқанымды қылмадың,

айдауыма жүрмедің, айтқаныма көнбедің деп өш алу. Құдай бізге азап қылайын десе жалған дүниеде бата алмай жүр ме, төбелеседі деп қорқып жүр ме. Мен Қожа молданың сөзіне тіпті нанбаймын. Өздері және айтады Құран Құдай сөзі дейді, Құдай не айтса рас айтады дейді. Рауф рахим [1420] дейді. Ғафур рахим [1421] дейді. Құдай пендесін аямағыз, мүсіркемегіз дегені әбден нанамын. Бір қатын өзінің ішінен шыққан баласын қандай аямағы мейірім шапағатты болса, Құдай онан жүз есе, мың есе пендесіне мейірім шапағатты дейді.

Елден, жұрттан айырылды, жалған жүзіндегі үйден айырылды, жап-жалаңаш қалды, денесіндегі оттан, судан, желден айырылды, топырақ ішінде топырақ қалды аямағыз мүсіркемегіз. Құдайдың бар аяйтұғын, мүсіркейтұғын жері осы емес пе. Бұл жерде ұрады, соғады, қинайды дегені Құдайдың өлген өлікке шамасыған келетұғын өлсе бас салайын деп жүретұғын қылып қойды. Онда Құдай дәнемеге әлі жетпейтұғын болғаны ма?

«Дүмше молда дін бұзар, қисық арба жол бұзар» деп бұрынғының айтқаны осы емес пе.

Қазақ айтады: тудың, өлдің. Өлдің, жоғалдың, онан соң не ғылып, не қоярын Құдай өзі біледі, басқа дәнемені де білмейді. Сөйлей берсең сөз таусыла ма, сарт құрымай боз таусыла ма? Құлақтың қарыны бар ма тоятұғын. Мусабекевтің рахмат ғумумия дегені. Дарвиннің тұрмыс тартысты сөйлегені. Виссарион Белинскийнің толқынды толқын қуады дегені. Мұхтар Әуезовтің осы жүрген жандарды босқа еріп жүрген соқыр дегені. Оның ішінде акын жанды қатын дегені. Михайл Баскиннің бұл жүрген жанның көбі басы жоқ мұжық дегені. Затайбишдің қазақтың атын жұрт көзіне түсіргені. Осылар жұрттан озып шыққан ала аяқтар бұл сөздерге қол қойған Мәшһүр Жүсіп Көпей баласы. Айту керек, айтқаннан қайту керек.

Құдай көкті, жерді айды, күнді, он сегіз мың әлемді жаратты. Адам ата, Хауа ананы жаратты. Отты, желді, суды, топырақты жаратты. Бұлардың бәрі Құдайдан басқаның қолынан келмейтін жұмыстар. Үстіміздегі үйді, осы үйдің ішінде болған көрініп тұрған

нәрсенің бәрін кім жаратты? Құдай жаратты ма? Жоқ, жоқ оттың, судың, топырақтың желдің араласуы мен адам жасады. Пенденің күші, қолы, ақыл, зейіні өнері араласқан нәрсе Құдай жаратқан болмайды, адам жасаған болады. Құдай жаратқан нәрседе айыппен кемдік кетіктік болмайды. Өзі қандай болса жаратқан нәрсесі де сондай болады. Иә, өзі жаратты ата-анамызға жасатты жоқтан бар болдық, көзге түстік, қыршын жас бүлдіршіндей жігіт болып өстік. Сол бойымызбен неге қоя бермеді өзі өсірген Құдай енді мені қартайтып өшіруге тақап келе жатыр. Жоқтан бар қылған Құдай, барды жоқ қылады. Ол жұмысына пенденің ақыл ойы жетпейді.

Бір хикметі. Хикметтен уақиға ерістіргіш болмады, бұ іс кісілікнің ісі деп қой.. олай болса менің зейінім, пікірім жеткен екен деп ақылға, білімге сеніп білдік, жетілдік болдық деп әуеленіп, өршеленіп, далаға жаққан оттай шалқи бермей. Қой бұл ақылды да, білімді де, жоқтан бар қылып бізге берген біреу бар. Оны бізге пайда тапсын деп бердіме, жоқ залалда қалсын деп бердіме, ойлау керек. Түлкінің жүнінің қызылдығы басына сор болмады ма. Оны білсек аққан бойымен ағып жүре бермей аттың басын тарту керек. Шапқан атты басын тартпай құр шаба береді екен деп қоя берсең қаңғып шығып кетіп, айдалада аштан өліп қалуың айдан жарық, сүттен аппақ. Ендеше ақыл билігімен, зеректік зейін күшімен қараңғы көрде тірілтпейді ұрмайды соқпайды қинамайды дедің. Сенің ақылың күшті ме, Құдай күшті ме? Ойла, абайла. Құдай күшті, Құдай күшті. Ендеше оның күштілігіне сенесің не қыламын десе ерік, ықтияр өзінде екенін білсең мен айттым болды тұрды дұрыс осы дей ме. «Үй менікі деме, үй артында кісі бар» деген сөзді естіген болсаң, тілің далаға жаққан оттай шалқып сөйлеп, былшылдап отырғанда жандалыңмен шын жүрегіңмен десе «мән Раббик?» екі ғабд дерге тілемек жәрия қылғыл, Раббім Аллах бүтін де, төрт бүтін иманымызды саба құтқартын дін, жанымызды нағим иманлы құлының өлгеніде. Тәні де болмас үш кізетінде деп отыру керек.

Ғәзрәйіл [1422] Құдайға қылған құлшылығына сенді, билгілм бағур дуғасының қабылдығына сенді. Аплатон хәким [1423] ақылына сенді, өлмеймін деді. Кәне өлмей қалғандығы. Ендеше

сен маған Құдай, ақыл берген екен, ғылым-білім берген екен деп, ақылыңа ғылым біліміңе сенбе, сенгіш болсаң Құдайға сен.

Бухари шариғде болған ұстазың Дакен қожа баласы Хамза қожа сөйлепті: Бір бала келді алдымда тоғыз ай тұрып қайтты. Өзгенің тоғыз жыл тұрып алып қайтқанын алып қайтты депті. Бес жасында Нажмиддин хазірет сопы баланың Бухари шариғдің баласындай екен депті. Онысы балаң зерек екен дегені екен. Ол зеректік қайдан келгенін білесің бе, зеректік шайтан ғәләйһи ләғнеттен келген фәһмге уаһмді [1424] жағаластыру үшін. Фәһм [1425] қазақша байым, менің байымы бар бала екен дейді. Уаһм деген уайым, ылғи уайымда қалатұғын жұмысқа баулиды. Бұл уаһмнің күштілігі ғәләйһи ләғиннен білген екен. Онан суретін Ферғаун ғәләйһи [1426] мә иәстәхиқні [1427] білген екен. Екеуі де осының күшімен кетіп ырыққа көнбеген екен. Хазіретіміз Мұхаммед Мұстафа ғәләйһи солат уас сәләм айтқандай: *نعوذ بالله من غلبة الوهم على الفهم*

Нағзу биллаһи мин ғалабат әл-уаһм ғәләл фәһм [1428] деп сыйынады екен. Осы айтып отырған сөздерді жетпіске келгенде біреуден сабақ алып үйреніп отырғаным жоқ, құлын жастан, бала бастан естіп ұққан сөздер. Шапқанда байдың ұлы тоқтағанда есіңе түсді, дем-дем жастық шауып бара жатқан сықылды, кәрілік тоқтағандық. Адамның көңілі бір медресе онда айтылатұғын дәріс иә әлһәм иә [1429] уасуас [1430] көрініп тұрған ешкім жоқ болған соң, кім айтып отырғанын қайдан білейік. Үйрене беріп біз, ұға беріп біз, біле беріп біз. Үйренбеген, ұқпаған, білмеген еркіне зереклік қоя ма? Зерекліктен маңдайына тас тіккен бір сабаз айтқан: зерекі бәғруш наданы, бахр [1431] зерекі заһир [1432] сат наданы, шәкәр депті зереклікті сат, надандықты сатып ал, зереклік заһир надандық қанат депті. Осы сөзді құрттай күнімізде үйрендік қане онда мәнісін біліп, түсінгеніміз жоқ. Енді міне маңдайға тас тіккен соң мәнісін жаңа түсініп біліп отырған болып отырмыз.

Және бір әулие айтыпты: «Иә, энюһәл әлқаум әлләзи филмәд-рәсәт кулләмә хәсәлтомуһу уасуас» [1433] депті. Әй, медреседе ғылым тахсил [1434] қылып жатқандар барша тахсил хасил деп жатқандарыңыз уасуас депті. Бұрынғы ана кітаптан көрдік, мына

кітаптан көрдік деген былшылдақты қойдық. Енді сабақты өзіміздің қара қан басымыздан алуға кірістік. Құдай не берсе өз бойымыздан берсін.

Біз араб тілін білмейміз, сарт тілін білемейміз, қазақ тілінің өзін жете білмейміз, егер жете білсек әулиешілік қазақ тілінде тұр. Асыққан қалар ұятқа. Сабыр түбі сар алтын. Сарғая сақтаған қызара жетер мұратқа деген сөзді ұстап тұра қалмағандықтан тұрмыстан талай таяқ жедік, табансыз тұрақсыз, көшпелі болғандықтан бүгін жеген таяқты ертең ұмытып кетемізде баяғы әуре, әуре құр әурешілікпен өмір өткіздік.

Өнерпаз туралы ертегі

Бір ертегі жазайын қазақтың шалдарынан естіген емес мәснауи шариф [1435] кітабының иесі Мәуләнә Жәләлуддин Руми куде ... айтқан ертегі. Рум қайсар рум боп тұрған күнде фағфур шын аталған шынмашыннан көп ұсталар, өнерпаздар келіпті:

Патша бізге бір үй салдырып берсін. Соның ішін адам қарап тұрғанда, қарағанның көзі талғандай сұлулап, сымбаттаймыз десіпті. Патша үй салдырып беріп, ұсталарды, өнерпаздарды сол үйге қамапты.

Бұл ұсталар алтын, күміс, неше түрлі асыл тас соларға дәнекер болатұғын нәрселер, бояудың неше түрлісін жинатып сол үйде іс қылып жатыр дейді. Әбден болған соң бірақ көрсетіпті. Рум ұсталары керексіз болып қалыпты. Сонан соң Рум ұсталары патшаға арыз беріпті сол үйдің қап ортасынан бөлме жасатып, бір жағының билігін оларға берсін де, бір жағының билігін бізге берсін. Олар не қылып, не құйып жатыр онымен біздің жұмысымыз болмас. Біз не қылып, не құйғанымыздық пен олардың жұмысы болмасын десіп, патша бұлардың арызын қабыл алып, қап ортасынан бөлме жасытып, бір жағының билігін бұларға беріпті.

Шынмашын ұсталары ол керек, бұл керек деп күнде-күнде керек жарақтарын таптырып, жоқ болса басқа шаһарлардан іздегіп әуре қыла беретұғын сықылды. Рум ұсталары дәнемені де ке-

рек қылмайды. Ас ішіп, сиіп-тышудан басқа жұмысқа, далаға да шықпайды әйтеуір сол үйде жатыр. Айлардан ай, жылдардан жыл өткенде шынмашын ұсталары патшаға жұмысымызды болдық, елін-жұртын жиып келіп көрсін депті. Патша уәзірлерін, нөкерлерін, қатын-қалашын ертіп келіп көріпті. Көрсө, тамаша адам көрмеген нақыш, адам көрмеген шимай, адам көрмеген өрнек. Қарағанның көзі толғандай, есі шығып, аузынан сілекейі шұбырып, өңкеріне су тамшы тамғандай, бала құшақтап жүрген қатындардың есінен айрылғандықтан құшағында, қолтығында жүрген балалары түсіп қалғандай болған екен.

Өз ұсталарымыз не қылған екен деп, Рум ұсталары жатқан үйге келсе дәнеме жоқ, жым-жылас сендердің қылған өнерлерің қайда депті. Мінекей, ортада тұрған бөлмені алдырыңыз, біздің не қылып, не қойғанымызды сонда білесіздер депті. Бөлмені алдырған екен, ана жақта тұрғанның бәрі айнадан көрінгендей мына жақтан айқын, әдемі көрініпті. Кірген жан ана жаққа қарағысы келмей, мына жаққа қараудан тоймайтын түрі бар дейді. Сөйтсе, бұлар өң беріп жылтыратып, әр нәрсенің бір ажар түрі болады, сол ажар түрін кемеліне келтіріп жатқан екен. Жұрт Рум ұсталарының өнері асқандығына қол қойыпты.

Мұнан кейін бізге қалдырған сыбағасы жүректі шын ақ жүрек қылып, көңілді тазалауға қайрат қып. Көңіл тазалығы жеріне жетіп тазарса, екі дүниенің керек-жарағы, бәрі сонан табылмақшы депті. Шынмашын ұсталарының жұмысы дүние былғанышы, дүниеде былғаныш болмайтұғын нәрселер бар ма? Рум ұсталарының жұмысы жүректі аршып тазалық кемеліне жеткізу. Жүрек таза болса, көңіл жұмысында былғаныш бар ма?

Мәснауи шариф

Жәһл [1436] раби ғәлләті ғәлим кунәд ғылым рағлләт әздәлһә бір кәнәд алыпты таяқ деп. Білмейтұғын надандай жүрегінің ғәлләтсіздығы [1437] ғәлим қылсада. Қанша оқып біліп, ғалым болғанмен жүрегінде ғәлләт болса. Ол ғәлләт ғылымды жүрегіне

тұрғызбайды, қуып шығарады. Жүрек гәлләті дүние махаббаты, дүниеге махаббатсыз болған жанның ғылым, білім кеудесіне орнамақ.

Лұқпанның білім үйренуі

Лұқпан әкімнен біреу сұрапты: «Сен білімді қайдан үйрендің?» деп. Онда ол кісі айтыпты мен білімді білімсізден үйрендім депті. Олай болатұғын болса өзімізден білімсіз, өзімізден надан, өзімізден ақымақ кім бар? Енді мұнан былай өзімізден ғибарат алып басуымызға залал тигізгеннен қашуымыз керек. Шайтан жұмысы асығыстық бізде болды, шайтан жұмысы күншілдік басымызда болды. Шайтан жұмысы мен-мендік ол өмір бойы жолдасымыз болды. Ұшы-қиыры жоқ ұзын ойдың түбіне жетеміз деп дінкеміз құрыды.

Тағдырдың өлшеу кеңірдек бізбен кедергі барлығы тіпті ойымызда болмады. Батпандан аламыз деп аласұрдық, ол бір әурелік бе. Мезгілі болма[й] күн шыға ма деп аласұрдық, бұл бір әурелік пе? Кім-көрінгеннің қолындағы, қойнындағы біздікі болсын деп алас ұрдық, бұл бір зор әурелік пе? Қалтамызда үш тиін бақыр жоқ, базарда көрінген талай түйенің аузын ашып тісін қарадық, бізден басқалар мың теңге беріп жүр оған сатпай жүр. Бұл түйені ала алмай қалғандығымыз есімізде, ойымызда жоқ. Қайда базар болса, түйе сатып алуға далбаса болып жүгіреміз.

Қалта баяғы тақыр қалта. Ол түйені бізден басқалар жеті жүз теңге беріп алып кетті, мұныда ұмытып кетеміз. Аузың талай күйді, сонда да ұрттап ішкенің жоқ. Ақылсыз бас аяқтың әлегі, ақылсыздығыңнан аяғыңды әлекке салып міне жүре алмай тұра алмай қалдың. Сонда да әлі менде ми бар, ақыл бар дейсін, міне тәкәппарлықтың түп тамыры сенен үзілмегендігі. Басыңнан кешкен күнің, өткен өмірің өзіңе сабақ болып отыр. Осы сабақ сияқты жаттап ал! Өміріңде қолыңды дәнемеге жеткізбеген оқуда нең бар. Біз құлын жастан, бала бастан оқыдық, оқығанмен жай қоймадық тоқыдық. Шекпен болуға да жараған жоқ. Жазушы болып, хатқа

ұста болдық. Баспа шықты да, далада қалдық. Бұл екі өнермен аңда да жоқ, даңда да жоқ ит жаманы болдық.

Тағат ғибадаттан тап тазамыз. Ол жағынан дәнеме орнын келтіре алмаған соң, ораза жоқ, намаз жоқ, Құдай деген жан біз деуге сүйендік. Ата-баба жағына келсек күліктің наурыз жүдәлісі Тілеуімбет жырын он алты баласын жауға өзі қамап қырдырған ой тентек, айран көз жаман тоқым Тілеуімбет атанған. Тілеуімбеттің ұрпағымыз жеті ата жетпіс пүштім де, бай болғаны да жоқ, батыр болғаны да жоқ, би болғаны да жоқ, жұрт білерлік ат атанған біреуі де жоқ.

Көрік сияқты десең, ол жағынан тап таза, жергілікті бұжыр. Күш-қууат десең бүргені өлтіруге қолымның күші жетпейді. Жасынан сіңірі созылмаған, жұмыс қылмаған сұқ қолымен бармақтың басын қалам жаншып тастаған. Мал жағына, дүние жағына келсең айдай жарқыраған қара қасқа. Ағайын туысқан жағына келсең, құлағы жоқ шұнақ, құйрығы жоқ шолақ.

Өлім түрлері

Ақ өлім, қара өлім, қызыл өлім, жәй түскенде жасыл өлім. Ақ өлім аштық жолаушы. Бір күн кеңірдегі азып жүреді, бір күн Тәңірге жазып жүреді, дым-дым қалтада бір пұл жоқ. Ала тау, қара таудан талай-талай асып жүрдік.

Қара өлім мәләмәтте қалу, шәмәәт әләғдә, мәләмәт әләсдиқа қайда барсақ тапқан олжамыз осы болды.

Қызыл өлім әр орында құр қала беру. Жанды күйдірмек болар мәхрумдық. Уасалнің миғәдінә мағлумдық. Бұл аттың қара қапталынан еттің ол ет ақай жеп жатқан бізге түк бұйырған жоқ.

Жасыл өлім, өзің алпыс үште отырғанда, отыз үште болды, жетілді дегенде жұрт аузына ілінін, жұрт көзіне түскен Әмен сықылды балаң өлсе.

Халықтың тілі құдайдың қаламы дейді. Халық тілі Құдай өзіне берген кісі өзі бай, ұлы қызы сай екі дүниесін бірдей берген

жан деседі. Шүкір, шүкір, шүкір мың қайтала шүкір, жүз қайтала шүкір. Болдым тойдым өткен күнді сөйлеп жатқаным өкініш емес, қасірет емес. Аяз әлінді біл, құмырсақ жолыңды біл деп. Аяздың шәркесімен тонын күнде көріп қойғанындай өзіме ғибрат болсын дәнеме емес екендігім көз алдымда тұрсын дегенім. Кун фасад ғаламының алды арты осы.

Адам және жұлдыздар

Бұл ғаламды ғәлим әлкәун әлфәсәд [1438] – дейді. Болуы да, толуы да оңай, су алып солуы да оңай. Кәуин [1439] айтады кел-кел жүгір-жүгір менімен болуың, толуың сүйінші сұрап тұрмын дейді. Онда мына жағында фасад [1440] қақсап тұр, кет-кет әрмен-әрмен жолама жуыма, мен дәнеме емеспін дейді. Ерегесе құс табар дем демей. Есің барда етек жап демеді ме. Құс табатұғын болсаң, етек жабатұғын болсаң, ойла, абайла. Көктің астында, жердің үстінде өзіңнен жауыз, өзіңнен артық бұзылған жоқ. Неге десең күншілдік өзінде, ол шайтан сипаты. Мен-мендік өзінде, ол шайтан сипаты. Ұзын ой, асығыстық, біреуді жек көру, біреуді дұшпан тұтынуы.

Қаны бірге болмаса да, жаны бірге болмаса да, туысқан бауырыңнан артық көріп кеткен баяғы өзім көрген апаңның мінезі. Сен оның жолын, ізін баспасқа, қылғанын қылмасқа, айтқан тілін алмасқа тырысып баға көр.

Бір қиял: оң ба, теріс пе? Ол арасын Құдай біледі. Мен Құдайды бір деп білемін, бар деп білемін, күшті деп білемін. Осы үшеуіне нанамым, сенімім күшті, өзге нәрсеге құлақпен естіген танық, көзбен көрген анық. Көзім көрмей нанбаймын. Құдай қандай, өзі не нәрсе? Оны білуге, оны тануға ақыл-ойым, зейін-пікірім жетпейді. Сонда да танымаймын деп тоқтап тұрып, қалмаймын жаратқан нәрселеріне Құдайлық пен қылған ісінен барлығын, бірлігін, күштілігін танып тұрсам керек. Көкті, жерді, айды, күнді, жұлдыздарды, тауды, тасты, отты, суды, желді, топырақты, ағашты, шөпті, хайуанатты, мақлұқ атанған нәрсенің бәрін Құдай жаратты.

Жексенбі күн жерді, жерден өніп, өсетін нәрселерді дүйсенбі күн жексенбіге қосақталды. Сейсенбі күні ай, күн, жұлдыздарды, көкте болатұғын мақлұқтарды. Сәрсенбі күні, сейсенбіге қосақталды. Бейсенбі күні ризық-несібе, ішіп-жеуге, мінуге, киюге керектілерді жаратып, алтыншы жұма күні адамды жаратты. Алты күннен қалған дәнеме жоқ, бәрін жаратып болып болаттан шыққан күндей Құдай өзі жалт етіп бір жарқ етті. Жанды-жансыз жаралған мақлұқтар бәрі көлеңкелі болды. Құдайдың барлығын бәрі де сол көлеңкеден біледі, бізді жоқтан бар қылушы біреу бар екен деп.

Күннің көзі жарқырап шыққанда таулардың көлеңкесі болады. Сол көлеңке жоқ болғанда қайда кетеді, таудың өзіне кетеді. Осы жүрген өзіміз бір көлеңке, біз жоқ болғанда қайда кетеміз өзіміз. Қайдан көлеңке болып түскен болсақ, түскен жерімізге шағын шамалы үйдің жеткен жері осы-ақ. Осы жоғарғы жақта айтылғандардың бәрі Құдайдан басқа жасап шығара алмайтұғын нәрселер. Құдай жаратқан нәрседе мүлтік бар ма, кемдік бар ма? Құдай өзінде мінсіз, жаратқан нәрседе мінсіз.

Жаратқан мақлұқтарын ерлі-байлы қылып, мұнан былайғының бәрін сол мақлұқтары жасап шығаратұғын қылды. Жаратуын өзі жаратса да, билігін ерік-ықтиярын мақлұқтарына берді. Адам ата, Хауа ана [1441] Құдай жаратты жұма күні, жаратылған адам дегеніміз сол ғой. Ол екеуінен туған ... Құдай жаратты деп айтпаймын, неге десең Адам ата, Хауа ананы түйістіріп, сүйістіріп алқындырып, жұлқындырып әуре қылмай-ақ әке-шешсін қандай жаратқан болса, мұны да сондай жаратпай ма? Пенденін ісі, күші, ақыл-ойы, өнері араласқан нәрсені Құдай жаратты деп айта алмаймын. Ондай нәрселер жаратынды емес, жасанды деуге лайық.

Бірақ, айтамыз Құдай шебер, шеберлігі сол өзі жаратқан мақлұқаттары бәрі жұмыста қарап бос тұрған біреуі жоқ. Бір өзінен басқаның бәрі жұп-жұп болғанның бәрі ерлі-байлы болыспақ. Көзге көрінген нәрсенің бәрі бірінен-бірі туып, өсіп-өніп қақтықпай-соқтықпай, орны-орнымен әр қайсысы өз жұмысын жұмыстай бермек. Аспан көкті байы, жер қатыны солай болғаны үшін көктен

жаудырсын жерден өндірсін дейді. От, су, жел, топырақ бұл төртеуі катын. Бұл төрт қатынға бай болатұғындар ай, күн, ғутарид [1442], зуһәрәтун [1443] миррихун [1444] зухәлун [1445]. Қазақша бұларды жеті қарақшы дейді. Қарақшы деуі дұрыс-ақ, өзге жұлдызда тыным бар, тынығу бар. Бұл жетеуінде тыным да жоқ, тынығу да жоқ. Ай мен күннің қарақшылығы сол емес пе. Бірі – күндіз жортып, бірі – түнде жортып біздің өмір жасымызды ұрлап жүрген осылар емей кім. Жеті қарақшының біреуінің қасында көз жетер жетпес бір кішкене жұлдыз бар. Қазақ айтады: «Үркер деген жеті қыз екен, біреуін қарақшылар ұрлап алып кетіп, алтауы қалыпты сонан жеті қарақшы атаныпты» деседі. Тағы біреуімізді ұрлап алып кетер деп жаз шілдеде қырық күн көрінбей жер астында жататын болған. Сондықтан болған екен деседі.

Үркер жерге түссе, сиыр суға түсті делінген сөз бар. Жеті жұлдыз байы болды, от, су, жел, топырақ қатыны болды. Төрт қатынға жеті бай, осы айтылған жеті ата, төрт анадан үш бала туды. Араб тілінде жәмәдәт [1446], нәбәтәт [1447], хәиуәнәт [1448]. Қазақша айтқанда кен, тас, шөп, ағаш, жан иесі, хайуанат. Осы жеті ата, төрт ана, үш бала адамның денесінде төрт бұрышы түгел. Міне Құдайдың шеберлігі. Адамның денесінде ұсталар қолданатұғын сайманнан дәнеме жоқ, былқылдаған еттен, қаннан, қақырықтан, оттан, қарақұрымнан, өкпе, құрсақ, бүйрек, жүрек, бауыр, талақ. Осы айтылғандардан машина жасап, сол машиналармен пенделер өзінде бір пендені жасап шығаратұғын қылды. Зейіні, сезімі жеткен жандар Құдайдың шеберлігін өзі қылған емес, өзгеге қылдырып қойған жұмыстардан танып, жарайды Құдай болса, міне осындай Құдай болсын. Құдайдан шебер кім бар десін деп.

Өз денедегі өкпең ай орнында, құрсағың ғутарид орнында, бүйрегін зуһәрәт орнында, жүрегің күн орнында, өтің миррих орнында, бауырың муштәри орнында, талағың зухәлу орнында. Сендер осыларды бір-бір жапырақ ет деп жүрсіндер ғой. Жоқ, жоқ, бұлар ... шеберлер, бәрі жұмыс басында машинашылар, өзді-өзінің істеп тұратұғын жұмыстары бар. Дененің ішінде жатқан жеті ата

осылар. Жел орнында қан, су орнында қақырық, от орнында зерде, топырақ орнында қарақұрым, міне дененің ішіндегі төрт ана. Бұл жеті ата мен төрт анадан туатұғын үш бала: қан, жан, ақыл. Осы үшеуі бірінен басқа бірі бөлек те емес, тұтас бірге де емес, түп тамыры негізі қаннан жасалмақ. Жүрек күшті машинаның түп тұрағы өкпемен бауыр, жүректің қызметкерлері қан жүректе қайнайды жан деген сол қайнаған қанның буы, буы болғанда жай буы емес күшті, қайратты, қызулы бу. Бұл будың қайнауының қызулы күштілігінен електір сықылды жарық сәуле болуға жарайтұғыны бауырға барып қан атанады. Жүректе қайнап тұрған бу жан атанады, тіршіліктің түп тамыр қазығы жүрек, неше мүше, неше дене болса, бәріне қызуы күш қайрат жүректен бармақ.

«Ас адамның арқауы» дейді. «Жүрек жалғайық, жан шақырайық» дейді. Ішетұғын, жейтұғын, қоректің адамға керектігі болғаны үшін айтылған. Ауыздан ішіліп, тамақтан жұтылған ас салған бойымен құрсаққа барады. Құрсақта да машиналар бар қайнатып қорытып, тортасын шек бойында жіберіп, төмен жақтан жүрек азлық нәрсе қылып шығарып, қаймағын сүзіп алып қалады. Мұның тазалап алып қалғанын бауыр өзіне қарай тартып алып, бояу жасаған да қан түсіне айналдырады. Мұның бұлғанышты қаралтымын талақ өзіне қарай тартып алып, қара құрым жасайды, сарғылтымын өт өзіне қарай тартып алып, зерде жасайды, ақшылын өкпе өзіне қарай тартып алып қақырық жасайды.

Енді қанды судан басқа нәрсе қалған жоқ, ол суды бүйрек өзіне қарай тартып алып, жарамсыз сідік қылып қуыққа жібереді. Қанның арамь кетті де бауырда адалы тазасы қалды. Бұл таза қандарды бауыр әр мүшеге үлестіріп етке ет, майға май, сүйекке сүйек қосады. Тамыр тамырларға тарап кеткендердің дәнін маңызды іске жарайтұғынын тамырларда болған машиналар қорытып сүзіп алып, еркекте асыл қазына екі жұмалақ, олар өзіне қарай тартып алып, бала болатұғын суды жасайды, әйелдің екі емшегі өзіне қарай тартып алып, бала болатұғын суды, оған қорек болатұғын сүтті жасайды атадан көрі әйелдің мейірімділігі сол.

Бір денеде екі жан болмақшы емес, бір-ақ жан. Миға барғаны ақыл атанды, бауырға барғаны қан аталды, жүректің өзінде тұрып қалғаны көңіл аталды. Ақыл, сезім, қайрат, жігер көңілдің жұмысы, өзге дене қара бу, қара нар, от жалпақ жұрт сықылды. Көңіл бәрінің үстінен қарап білетұғын патша, бұл сөз білімі бар, сезімі бар жанға айтылатұғын сөз. Білімі, сезімі жоқтық ит жүрек жаман, мұндайлардың жанын жабайы жан дейді. Тар ...ды соқыр сезімді, жабайы жаннан не шықпақ.

Бірі еркек, бірі ұрғашы сүйіскендігіненекі су бірігіп, қырық күн жас төлдің ұйып қалған сорпасындай кө.тер болып тұрды. Қырық күннен соң қан түсіне айналып, қан болып қырық күн тұрды. Қырық күннен соң былқылдаған кесек ет болып, қырық күн тұрды. Жүз жиырма күннен соң сүйек, сіңір, тамыр, ет, май бірте-бірте біліне бастады. Төрт айдың жүзі түгел болғанда, мүше пішін тамам болып жанды болуға айлана бастады.

Әйелдің ішінде жатыр, жатырдың ішінде баланың жолдасы аталған бір қалташа өзі биттей. Қатын босанар да піс етіп жарылады, қасында тұрған қатындар Құдай берді, Құдай берді пісі жарылды десіп қуанады. Бала туған соң кідірмей ода түсіп қалады. Сондай түкпірде домаланып, тұншығып жатқан нәрестеге жан қайдан барды? Ауыздан кірді ме, болмаса ақ найза кірген жерден кірді ме? Жоқ, жоқ даладан еш қайдан келген жоқ. Өзі жасалған да, бірге аралас жасалды. Бес ай жанды, бес ай жансыз деседі. Жанды болған соң-ақ тыпырлап, буаз қатынның құрсағының ішінде о жағынан бір түртіп, бұ жағынан бір түртіп, тынышын кетіре бастайды. Және жанды болған соң, қорексіз болмайды, оның қорегі өзінің кіндігінің қаны. Өз кіндігін өзі сорып жата береді, кіндіктен қаннан басқа не табылмақ?

Адамның денесінде болған қан, желден жасалатұғынын мұнан байқа. Бір дем ары, бір дем бері дейді. Осы екі демалыстың бірі тоқтап қалса, адам дереу өледі. Даланың ауасы демалыс жолымен ішке қарай кіреді. Қан түсіне айланып күллі денені аралап тазалап, жуып қайтқанында қара қан болып қайтып, тағы танаудан далаға

қарай демалыс болып шығады. Іште тамырларда жүрегінде қан еді, далаға шығарында жел болып шығады.

Адамның денесінде төрт түрлі тамыр бар: қызыл тамыр, қара тамыр, ақ тамыр, өңі, түсі жоқ сезім тамыр. Қызыл тамыр таза қызыл қанның жолы. Қара тамыр бұзылған қанның жолы. Ақ тамыр мидан басталып жолын тұта қол аяқтарға шейін аралайды. Жүрек миға бұйрық түсіріп ми өзге денеге бұйрық түсіріп ақ тамыр ... қабар қатынастырып тұратұғын жол. Осы сөзді жазуға менің жанымның делебесі қозып көңілімді ұйытқытып, көңілім миым телегерам соғып, телефон қақты, миым саусақтарыма осылай жаз деп ұғындырды. Солай болғаны үшін қаламды қолына ала салып, үйіне келгеннен қолым шатбалақтап ақ қағаздың бетін қара сиямен лаптап отыр. Бұған нанбасаң оқусыз білмейтұғын бір наданның қолына қалам қағаз беріп жаз ойындағыны деп мың жыл таяқтасаң да жазар ма екен? Ғылым білімге ынтасы кетіп, миын көп жұмсаған жан ақ тамыр боп кетеді.

Сезім тамыры сенде бар жоғын жұрттың көбі білмейді. Даладан ішке қарай кірген демалыс қан болғанда таза қызыл қан болып, миға залал келтіретұғын уларды жуып тазалап тұрады. Оның тазалауға күші жете алмай қалса, ми бұзылып паралич деген ауруға ұшырайды, ол аяқ-қолдың жансыз болып қалуы. Қазақ мұндайды пері соқты дейді. Жалинс аталған бір данышпан айтқан: һәуа [1449] түзу бұзылмаған уақытта өзі жүруге жарамай қалған жан, арбамен болса да күнде бір қабат таза ауада жүруді әдет қылсын деген.

Айдай әлемді жанды-жансыз мақлұқаттарды Құдай алты күнде түгел жасап шығарған, соның өзгесі де бірі бас жеке адам да, бір бас осы дүниені адам көркейтпек, Құдайдың Құдайлығын жұрт көзіне адам түсірмек. Ол алты күннен соң Құдай дәнеме жаратпақ емес, не болса да сенде мүкі-тақы қалдырған дәнемесі жоқ. Денеде не тамашаны өрнек бәрі адамның денесінен алынған, буда күште барлығын денеде жан күшті бу екендігін сезіп, аңғарып от арба, паракоттарды жасаған. Кәне осынша өнер аспанда құс болып ұшып жүр, суда балық болып жүзін жүр. Соның бәрін Құдай жаратты

дейсіндер ме, бәрін де адам жасап шығарып жатыр. Үй карағаш Ташкентте ағаш қалың жиі көптігінен түтіннен басқа дәнеме көрінбейді. Соның бәрін Құдай жаратты дейсіндер ме, бәрінде адам егіп шығарған. Осы көрініп жүрген түкке тұрмайтұғын жамандарды да Құдай жаратты дейсіндер ме, жоқ, жоқ бірінен-бірі қалай болса, солай балалардың құдық басында ойнап жасаған балшықтары сықылды болып шығып жатқандығы сол.

Көрінбеген Құдайдың не қылып, не қойғанымен жұмысымыз не? Жоқта бар қылды, барды тып-типыл жоқ қыламын десе күші, шамасы келеді. Бар қылған өзің едің ғой, енді неге жоқ қыласың деуге тіліміз келмейді. Не қылса көндік, бас шайқар шамамыз жоқ. Көрініп тұрған күннен, айдан біраз әңгіме сөйлейік. Күн айдай әлемнің патшасы, басқа жұлдыздар күннің қара бу, қара әскері есепті, ай күннің уәзірі. Сондықтан ай мен күнді әмбеге бірдей дейтұғындығы сол. Гутәрид деген жұлдыз хатшысы, Зухәрит деген жұлдыз ойыншы, сырнайшы, сауық жасайтұғын өнерпаз. Миррих деген жұлдыз әскер басы комендант, қылыш ұстағыш батыр. Муштәри деген жұлдыз қазі, би төрешісі. Зухәлу дейтұғын жұлдыз қазнашы. Жұлдыздар өзіміздей махлұқ он екі шәһір бар. Жеті ... бар біз қандай туып өсіп өнсек, олар да сондай туып, өсіп-өнеді. Жеті патша жеті көктен жалғыз-жалғыз күтеді, көп жұлдыздар жеті көктен ары, сегізінші қабат көкте, ең бізге жақын көкте айдан басқа жұлдыз жоқ. Оның бадырайып, адырайып тұрғандығы жақындығы өзінде сәуле де жоқ, сана да жоқ. Сәулені, сананы күннен алып, жарқырағансып тұр, өзі бір қалыптан өспейді де, өшпейді де. Оны бірде ірі көрсетіп, бірде қылтыйтып, қылдырықтай көрсетіп тұрған күн сәулесі.

Патшалар қол атында болған он екі шәһірді аралайды Зухәлу бір аралап қайта оралғаннан отыз жыл толады. Жүрісі шапшан, мінезі ауыр, жылылықтан құр алақан, суық жұлдыз тамам жұлдыздың насы. Муштәри бір аралап қайтқанша он екі жыл толады, өзі мейлінше жылы, мейірімді, табанды, тұрақты, жетеуінің ішінде сүйкімді жұғымдысы. Миррих ашулы, қаһарлы патшалардың бас

кесетұғын жендеттеріндей болса керек. Күн он екі шәһірді үш жүз алпыс бес күнде бір аралап болады. Сол үшін үш жүз алпыс бес күн бір жыл деп атанды.

Зухәрит мұның жүрісі де бір жыл, ғутәрид мұның жүрісі де бір жыл, ай он екі шәһірді жиырма сегіз күнде бір аралап тұрады. Бір күн үйінен шыққан күні, бір күн үйіне қайтып түскен күні. Екі күн жұртқа көріне алмайды. Өзінде дәнеме жоқ, күннен алған көтермені тауысып келді, аспан көкте тұрған ай, күн, жұлдыздардың адам балаларына қатым-қарыс араластығы болады. Қыз алып, қыз беріп құдалығы болмаса да, өзге үйір-шүйірлік мидай аралас бала болатұғын су қатынның жатырына барғанда оған зухәлу шәп ете түсіп, бағу-қағуына алады, қан түсіне айналдырады қырық күннен соң муштәри шәп ете түсіп, ол бағу-қағуын алады, ол ет қылып жасайды. Қырық күннен соң мәрих шәп ете түсіп, сүйек жасауға ыңғайланады, жүз жиырма күннен соң күн араласып сурет қылуға ыңғайланады. Зухәрит күн астында жүріп ойын күлкі сауыққа ыңғайлы қылуға тырысады.

Ғутәрид өзі хатшы білімсіз жағын абайлатады. Ай қолына келген соң бұл дүрілдетіп өсіру, өндіру жағын шапшандатады жарық, жалған дүниенің жүзіне шығуға асығып ананың қарнында бүлкілдеп, тыпырлап асығыстық пен алты айды тамамдап ай құшағында туалетұғын балалар болады. Ол алты айлық баланың кемдігі шалалығы болмайды. Жеті айлық болып туса оныңда кемдігі шалалығы болмайды. Жеті айдан асып, зухәлға қарай кетсе оның өсіру, өндіру жағына жай-жағдай аз, сегіз айда туса бұл бала болмайды, жаман жағдайсыз кісінің қолына түсті. Сегіз айдан асып, тоғызға аяқ басса муштәри құшағына ілінеді. Оған барған соң ақ бүтіндік толықтыққа айлана бастайды. Тоғыз айын толтырып туған баланы жаман қатындар бағалмағандықтан асырауын, сақтауын білмегендіктен ұйқалап-құйқалап өздері өлтіріп алады.

Қазақта бір надандық бар. Біреу перзентсіз, баласыз болса Құдай бермеген соң қайтсын дейді. Құдай неге бермейді, ол бермейтін сараң ба? Жоқ біреуді балалы қылып, біреуді баласыз қылып, ала-

құла еткіш пе? Ала-құла ұстамай, ай мен күндей әмбеге бірдей Құдайдың Құдайлығы ол екеуінен неше мың есе артық әмбеге бірдейлігі Құдайда алалық жоқ. Топырақты, суды әмбеге бірдей қылды, кірпіш соғып бас пана, үй жасап ал деп. Жасап алғандар бас паналы, үйлі-күйлі болып отырады. Жасап алалмағандар үйсіз-күйсіз қаңғып жүреді де. Мұның қалай дегенге қайтейін Құдай маған үй бұйырмады дейді. Бұрынғының жаман Құдайшыл келеді дегені осы.

Енді бір надандығы біреудің баласы өлсе, оған айтатұғын сөздер: «Иесіне керек болса қоңсасы өкпелемейді, өзіне керек болған соң қайтсін» дейді. Құдайға оның не керегі бар. Малын бақтыра ма, отын жақтыра ма, мылжыңнан дәнеме өнбейді, баласыз қылатұғын да, берген баласында тұрғызбайтын да сараңдық. Бұрынғы әулиелер айтыпты, адам ішінен адам шықпай, адам кеңімейді. Бала таппаған қатынның жібі шегі болады, құрты бүйрегі болады. Бір басты, екі аяқты жанда шошпағы қанамаған жаннан сараң жан тіпті болмайды. Солай болған үшін айтады шошпағы қанамаған. Құдайы қаламаған шіркін деп еркектің сараңы перезентсіз, баласыз болған жандар. Жорға жүрісінен пұл болады. Жаман жүрісінен құл болады. Не кемшілікте қалса пенде өзінің олақтығынан, салақтығынан, надандығынан, сараңдығынан қалады. Жалған дүниенің жұмысы себепсіз болмақ емес. Біреу себебіне ерте асығады, Құдай берейін деген пендесіне ерте асықтырады, біреу үйінде дәнеме жоқ, есідерті тілеуді дүние болады. Екі тілек бір көңілге сыймайды, екі қылыш бір қынаға сыймайды, ... жас күнінде есідерті неде болса сонымен кетеді. Құдай ерлі-байлы қылып жаратты. Қазақтың көбінің үйінде дәнеме жоқ, сиыр қашырған бұканың жұмысы құр онымен бала болама есебін тауып іретін тапқандықтан болады.

Бала деген Құдайдан сұрайтұғын нәрсе емес, Құдай жасап беретұғын нәрсе емес, ерлі-байлы екі кісінің еңбегі қолдан жасап егіп, өсіріп, өндіріп алатұғын ағаш. Осы ағашты жемісті ағаш қылып өсіріп, өндіріп алатұғын қайратты сабаздарда бар, кісі сол, адам сол ол бір жерден өрік-мейіздің тұқымын апкеліп ек-

кен жоқ, бірақ ижтиһәді тілеуі жемісті ағаш болуын ойлап баққан қаққандықтан.

Жұлдыздарың бізді бағып-қағу іреті. Бала туып жарық, жалған дүниенің жүзіне келген соң ай құшағына алады. Төрт жыл, төрт айға шейін ай бағып қағады. Ай өзі қандай асығыс болса, жас баланы да сондай тез-тез өсіруге ыңғайлайды. Солай болғаны үшін айтылды: «Бесік баласы бес түлейді» деп. Бес жылда бес түлейді. Хош мұнан кейін ғутәрид құшағына алады. Он екі жасқа жеткенше бұл бағып қағады. Бұл ғылым, білімге, жазушылыққа баулыды. Солай болатұғыны үшін төрт жастан асқан соң баланы мектепке берудің керегі сол. Дәл осы сөзді отырған жан бес жасында мектепке беріліп, шар кітапті мәнісімен жаттап жұрт аузына ілініп, көп көзіне түскен бала.

Он екі жастан асқан соң зухәрит құшағына алады. Бұл ойын-күллікі, сауыққа баулыды. Жиырмадан асқан соң отыз жасқа жеткенше құшағына алады. Біз өз басымыз зухәритпен күн құшағынан аулағырақ қалдық. Не үшін десең? Ғутәрид уысына түсіп кетіп, сонан басымызды алып шығалмай қалдық. Кескек байлаған ит үйге кіре алмас деген сөзге дәлме-дәл болдық. Бұл күн баққан кісісін көзге түсіруге тырысты. Отыз жаста көзге түсуге жарамаған жаман, өмірінде түк кеспейді. Отыздан асқан соң миррих құшағына алады. Бұл қайрат жігері өтікрлікпен алас ұрғызады. Мұнан кейін мәшәри құшағына алады. Бұл киініп-түйініп бай болу әр нәрсесі сай болуды ойлатады алпысқа жеткенше бағады қағады. Алпыстан асқан соң зухәл құшағына алады. Мұның құшағы бар болсын, өзін ойға салады дүниге харис қылады. Мұның құшағына түскен соң күніңді итке берсін. «Жақсыға жүру жоқ, жаманға өлу жоқ» деген сөзге нанымың күшті болып өлмегің қара жер деп жүре бересін.

Міне, біз тап осы күнде жер таянған жетпісте өтерміз. Бәрі басымыздан кешті. Бәрінің не қылып, не қойғанын көзбен көріп, қолмен ұстап айтып отырмыз. Ұл болсын, қыз болсын бізден бала туған күні, көктегі жұлдыздардан да бір бала туады. Пері деген бір мақлұқ бар, оданда бір бала туады. Жын деген бір мақлұқ бар,

онанда бір бала туады. Құдай деген жұрт аузында біреу бар ғой бір періштені жұмсайды деседі. Осы алтауы жалған дүниінің жүзіне бір сағатта келеді. Осы бала тірі жүрсе осылардың бәрі бұл баламен маңайласа бастаса, жолдастай болады. Осы адамзат сықылды жұлдыздың да жаманы, жақсысы бар. Жаманын нас жұлдыз деседі, жақсысын сәтті жұлдыз деседі. Бұл туған күндегі туған жұлдыз сәтті жұлдыз болса. Бақты талайлы жұлдыз жоғары болып басқадан үстем, бөлекше болатұғындығы сол. Нас жұлдызбен айқасып туған бала болса күнсыз, пұлсыз жаман кісі атанатұғындығы сол. Көзіміз көрген жаннан өлшеу берейік. Кешегі Шорман баласы Мусалар сәтті күнде, сәтті жұлдызда туған жандар солар Кенесары Наурызбайлар. Олармен айқасып туған жұлдыздар басқамен айқаспаған жұлдыздар.

Қазақ айтады: «Қырық жылда бір ...болады» дейді. Ол сөздің мәнісі қырық жылда бір туатұғын жұлдыздар болмақ. Бұл жұлдызға айқасқан өзгеден бөлекше туысы басқа болмақ.

Біреудің перісі күшті болады, біреудің жыны күшті болады, біреудің сайтаны күшті болады. Адамды осылардың қай-қайсысы болмасын билеп кетеді. Өз басын өзі алып жүруге мыңнан біреу-ақ жарайды. Осы көрініп жүрген жамандарды біресе жын билеп, біресе сайтан билеп кетіп, жаманның жаманы атанатұғындығы сол. Біреу кісі өлтіреді, біреу ұрлық қылды, біреу ойнас қылды. Осының бәрін Құдай қылдырып тұр дейсіңдер ме? Жын, сайтан бірі олай, бірі былай ұйтқытып адамды мыж-тыж әуре сарсан қылды. Періште дейді айтуға аты бар өзі жоқ. Осы жетпіс жасқа келгенше соның іске жарап орынға тұрған жерін көргенім жоқ.

Нәуай айтқан: Ол не қылды, бұл не қылды. Ол білер, ол бұл қылмас. Әр не қылса ол қылар хикметтен уақф ерместер кісі болмады. Бұл ісі кісілігінің ісі сөз. Ағайын осымен тоқтатса керек.

Жалған дүние жабдығынан көңілі шығып кетсе ол адамға табиб [1450] алып келіп көрсетсе, табиб айтады бұл содай болған. Арабша мәихулиә, [1451] орыс тілінде сомаш дейді. Бұған епитмен жасап ішкізу керек деседі. Тамыр ұстайтын тамыршы айтады,

мұның миы құрғақсып, денесінде қан күші азайып, қара құрым күшейіп кеткен. Қыс һәуасынан бұзылған жаз шығып дүниені дымқыл көбейіп күшейгенде оналады дейді. Ғылым нұжум [1452] мен ғамал қылғандар. Бұған сауда күшейген. Сауда мәнісі ұйқыдан ояулығы көп болып, хошлық ләззәтлықты ғәм уа әләмге [1453] айырбастаған миррих менен ғутәридтің астасып ұстасуы, қайнасып байланысқаннан болған. Ол екеуінен басқа және бір жүлдыз бар сол үшеуі қоғамдасқанда сонда оналады дейді. Бұлар бұл сөздерінде бәрі шын айтады табуын тапсада оңалту сауықтыру қолдарынан келмейді. Мұның хақиқат шыны бір пендесіне Құдай сағадат иқбал [1454] етіп, Хақ Тағала һидаият [1455] етпек мурад ойласа. Ол адамға екі қуатты жасауыл жібереді ғутарид пен миррих олар жаяуларды жұмсайды. Құрғақтық арқанымен қоршап шырмап алып құрғақлықты басына миына орнатып дүние ләззәттарынан жирендіре бастайды. Хузн уа ғәм [1456] қамшыларымен сартылда-тып айдап Құдай жаққа қарай үйірілдіре береді.

Қолына түспейтұғын сөз, самауына жетпейтұғын айға, алас ұрғызып. Басқаға мойнын бұрғызбай түн болса ұйқыдан, күндіз күлкіден айырып ойлай-ойлай ой түбіне жете алмай миы құрғайды. Бұған өмірінде ... ұйқы арам жазығы жоқ тамақта жерітіп жирендіріп шығарып жібереді. Мұндай жанның дүниеде құр сүлдері жүреді. Бұған берген фәдл [1457] басқа пендеге берілмеген.

التوفيقا شى عظم لا يعطى الا عبد العزيز

«әттәуфиқ шәйун ғазим лә юғти иллә ғабдул ғәзиз». Алған салған олжасы осы.

Мағынасы: (тауфиқ – ұлы зат, тек қасиетті құлдарына беріледі.

Өз денеңдегі нәпсі әммәрә [1458] дақиәнус табиғатына тақ жасап алып, күллі денеге патшалық қылып. Һәуә һәуәс [1459] тәкәппарлық, күншілдік, сараңдық, кекшілдік, риә харис [1460] көлгерлік, харислық. Бұлардың бәрі өзіне бағынып алған соң, ананиетлік дәнін ұстатып жеу, ішу, қатын құмар, мал құмар, өзімшіл, ұйқы құмар, осы жетеуіне шоқындырды. «Әркім сүйгенінің құлы» деген осыған келеді.

Бұл нәпсі әммәраға құл болмай, айтқанын қылмай, айдауына көнбей тауға барып бекініп жатып алған қалб [1461], рух [1462], ғақыл [1463], сир [1464], хәфи [1465], ихфә [1466], қууат қудси [1467], хәсиәт сәриф [1468] уа ләммә дәхәлә мәғәһу әссижн фәтиән. *Мағынасы: Жігіт кезінде түрмеге кірген.*

Осы екі жігіт Юсуф ғәләйһи сәләмді [1469] көргенде, біз сізді көрісімен-ақ жақсы көрдік дегенде шошып қалған екен. Неге шошыдыңыз дегенде? Атам жақсы көрді, құдықта қалдым. Злиха [1470] жақсы көрді зынданда қалдым. Біреудің жақсы көргені маған жақпайды деген екен.

Бір сартпен бір ондай Бухара шәрифте [1471] жазалы болып қолға түсіпті. Сонда бұлар не қылып, не қойғанын көше бой қақсап айтып жүреді екен. Айтпаса артында жүрген күзетші салдаттар алады екен камшының астына. Сарт байғұс самарадай қақсап көшені жаңғыртып жүр дейді. Ондай байғұс айтайын десе, сарт тілінен бір ауыз білері жоқ, айтпайын десе ұрып өлтіретұғын. Сонда сасқанынан мен әм, әм туу, мен әм, әм туу деп қақасайды дейді. Құтты сол сықылды дүниеде жинс әйел жақсы көрді. Залалын тартқан өзім білемін, басына түспеген нені білсін. Мен дүниеде неден залал шеккендігімді бұл қиссадан [1472] сездім. Молда Мәшһүр Юсуф.

Адам жаратылысы туралы

Құдай Тәбарак уа Тағала әр нәпсі үшін төрт жұрт даяр қылып қойған:

Бірі рахым мадр [1473] ананың қарнында бес ай жанды қылып, сол жерде рыздық жегізген.

Бірі ғалим шаһадат [1474] осы жарық дүние.

Бірі ғалим барзах [1475] жан шыққан соңғы аруақ әлеміне жеткенше.

Бірі ғалим аруах [1476].

Бес ай жансыз, бес ай жанды. Жан сақтаған жерін қалай қиып тастап кетеді. Бала тумақ жақсы көрмейді, сол жерінен қозғалуды амалсыз нағлаж [1477] шырылдап жылап зорға шығады жарық

дүниенің жүзіне. Хош ана құшағына түсіп, емшек еміп, ананың меһр [1478] шапағатын сезген соң, баяғы шыққан жеріне қайта бар десе өлсе жоласын ба, бармайды. Баруды жиреніп жек көреді. Олай болса бұл жаһанның [1479] кең жүзінде жүргенмен мехнат [1480] уа машақаты [1481] ойға салып қарағанда, ананың жатырынан тар. Ондай жылы жайді өзіне қорек алып, тыныш жатып еді ғой. Ал енді мүмин мужид жазғ уа фазғ [1482] етіп өлімнен жиреніп, өлуді жек көріп жүргенменен өлді Құдайын тапты.

Құдайын тапқан жанға жалған тіршіліктің тарлығы ананың жатырынан көп тар, көп жаман, көп қиын. Олай болса мүмин мұсылман Құдайын тапқан соң, бұ жалғанға қайту жарық дүниенің жүзін тастап, ананың жатырына қайта барамын деген сықылды. Не ғәмм иманлы құлның өлгені де, тәні де болмас. Үш кез тәні де Хақ, сөзі рас сөз деп біл. Өлімнен қорқады. Өлім не нәрсе екенін оның қандай қасиеті шарапаты барлығын білмегеннен мұны надандық дейміз бір.

Екінші – қайдан келді? Қайда бармақшы нәпсі натиқ [1483] рух инсани [1484] не екенін де хабарсыздығынан.

Үшінші – зәннә [1485] қылғандықтай зым-зия жоқ болуды ол неге ойламайды. Зым-зия жоқ болу деген асылы жоқ екендігі.

Төртінші – күмән қылғандықтан. Өлген соң бұ жаһаннан қабарсыз қалуды.

Бесінші – қиіәс [1486] қылғандықтан. Өлімдеген бір зор әләм [1487] рәжу ғазаб [1488] деп.

Алтыншы – өлген соң хәлі не боларын білмей мутахар уа сир исм [1489] болғандықтан.

Жетінші – өзінен қалатұғын дүниені өзінен басқаға қимағандығынан.

Осы айтылған жеті түрлі ғилләт [1490] адамға өлімді жек көрсетіп, қорқытып үркітіп тұратұғын. Бұлар бәріде бұзық ой, қиялылық, надандық, өз алдына иесіз бір жаман ауру. Оның дауасы бұл ғилләтларды өз бойынан, ғақыл ойынан кетіруге тырысу. Ләтиф рәббәни, хақиқат инсани, нәфсі натиқ [1491] осы үшеуі бір қалыбның есімдері хош бол. Нәпсі натиқ жазушы, хатшы орнында, дене бір қалам орнында. Жазушы қаламды қалай билеп төстеп жұмсап отыра-

ды, жүрек денені солай билеп төстеп отырады. Нәпсі натиқ [1492] денені билеп төстеп, жұмысқа салғандығының аты хәиәт [1493] тіршілік делінеді. Нәпсі натиқның денені билеп төстей алмай, жұмысқа салалмай қалғандығын мәмәт [1494] өлгендік дейді.

Өзің жазушы болсаң қаламың қолыңнан түспесе, өзіңе қандай бейнет қаламың қанша қиналу кесілумен сияға малынып қызметке салынып тынышсыз болады. Сен оны жазбай қаламданға салып қойсаң, қалам да тыныш, сен де тыныш. Екеуінде бейнеттен халас [1495] боласын. Тірлік деген жазушы мен қаламның бас қосып бірігуімен бейнетке қалып отырғандық. Өлу деген осы екеуі бірінен-бірі айырылып жазушы да тыныш, қаламға да тыныштық табылғаны. Құдай ғақыл иесі берген. Әр нәрсені танып білуге мұршасы келген. Тірлікпен өлілікті осы есепті көріп, өзіне де, қаламға да тыныштық болғанын жақсы көріп, өлімді сағынып а, Құдайым тыныштықпен жылдамғана берсе екен деп отырады. Хош бол бір.

Екінші дауа бұл нәпсі натиқ [1496] аталған рух инсан фәнәфәхәт фиһи мин рухдан [1497] келген. Әууәл ғәлимул ләһуаттан [1498], ғәлимул-жабарутке [1499], ғәлим жәбәруттан ғәлимул-мәләкутке [1500] келген. Мәләкут сәмәуәтда [1501] ғәләм әләруах [1502] да болып мәләкут ард [1503] да ғәләм әл-барзах да болып күн фәсад [1504] аталған ғәләм табиғатқа келіп бүтін инсанда тәғәллук [1505] тапқан.

اول عالم اللاهوت عالم الجبروت عالم الملكوت عالم البرزخ

Әууәл ғәлим әлләһуәт ғәлим әлжәбәрут ғәлим әлмәләкут ғәлим барзәх [1506].

ملكوت سموات عالم الاروح ملكوت ارض عالم البرزخ

Барзах ғәлим ард мәләкут әләруәх ғәлим сәмәуәт мәләкут [1507]. Өзінің қайдан келгенін білген жан, келген жеріне қайтуға өмір бойы есідерті сонда болып *الامان حب الوطن من*

«Хуббул отан мин әл-иман»

Мағнасы: «Отанды сүю – иманнан».

Хадис шәрифдің мағнасын мулахиз [1508] қылумен, күні-түні жабдығында болумен жері, суын бір таппай қоймайды. Ендеше

бұған арқан тұсау. байлау- матау тіршілік қолын босатпай, мұрнын сінбіруге мұршасын келтірмей жүрген жазу нағыздығы. Қаламды қаламданга тастай беріп, жазушылықтан бас алып қашса бұрынғы шыққан орнына жып-жылдам бармақшы. Бұрынғы шыққан орнына қайыра баруына үш жабдық керек: ақуал, әфғәл, әхләк [1509] Жақсы сөзді, жақсы пейілді, жақсы мінезді болуы керек.

Жаман сөзді, жаман пейілді, жаман мінезді болса. Үш балақты шідер есепті екі дүниеде қолын дәнемеге жеткізбейді. Бұл жерін шамам келгенше ашып айтып кетейін. Жаман сөзбен, жаман пейілмен жаман мінезбен ғадәт [1510] алған адамның жаны ғәләм барзахтың төменгі жағында. Тіріде мінезі қай хайуанмен мінездес болса, сол хайуан суретінде қиын қыстаулықта бейнетте қалады. Жақсы сөзді, жақсы пейілді, жақсы мінезді ғадәт алған адамның жаны дүниеден айырылған уақытта ғәлимул-барзах да [1511] биттей кідірмей ғәлимул-мәләкутке [1512] шырқап шығып кетіп, сейіл сайран құстай ұшып тайран қылып ... ғәлим шаһадатқа [1513] келіп кетін жүреді, ұжмақтың құсы есепті.

Үшінші дауа жанға өлім жоқ, тозу жоқ, ескіру жоқ, бір асыл жәуһар. Денеден бөлек кеткенмен оған толықтық табылмаса, кемдік келмейді. Анар мен алманы сығып суын алса, суы бір түрлі тәтті болады. Дене анар сықылды, жан сығып алған тәтті су сықылды. Екеуін екі айырып байқағанда анар болып тұрғаннан суын бөлек сығып алғаны асылданады.

Денеден кеткенмен жан асылданбаса далада қалмайды. Қар еріп кеткенмен, суы бірге кетпейді. Жүз шам, мың шам сөнін қалғанмен ай мен күннің нұры түр емес бе. Ендеше ойлау керек денеден айырылса жан асылданып кететұғындығын, жанның қиналуда қалмай сыйлануда болғандығын ойлаған жанға, тірліктен өлін қалғандығы көп жақсы. Солай болатұғындығы үшін бұрынғы әнбия, әулия бәріде тірліктен, өлгендігін артық көріп, өлімге құмарланып Құдай үшін жан қиып өлу жағына бәрі асықты. Тірі жүргендігі қара суықтық сықылды болды да, өлген күні хәиәт болатұғындығына көздері жетеді.

Төртінші дауа рух инсаны денеден айырылған уақытта екі гәләмның әхуаліне бірдей жетектеніп білуге емін еркін ерікті. Не үшін десең денеді тұрғанда қынапта тұрған қылыш есепті, қынаптан шыққан күн жарқырап көзге түспекші. Бұрынғылар айтпадыма қылыш қынабында қырық жыл жатса қынабының құнына тұрмайды. Қынаптан шыққан күнінде ер құнынан асып кетеді деп.

Айна боқшада жатса онан не пайда, боқшадан суырып алса сонда бет көруге жұрттың қолына алуға жарайды. Құс қанша ұшқыр, қанша өңді болғанмен байлау, матауда, қапаста тұрғандығы қандай. Босанып жарыққа шығып ұшып жүргені қандай. Жан денеді тұрғанда байлаудағы, матаудағы қапастағы құстай, денеден айырылған күні шарықтай ұшып жүрген құстай. Адам деген осыларды ойлап білумен адам болмақ, болмаса бір хайуан натиқ [1514].

Бесінші дауа жан бір шапса жүйрік мінсе берік, арымас азбас ат. Дене ол атқа басына жүген, аяғына кісен, үстіне желқұм тіршіліктің жұмысы осы аттың арқасына жауыр, аяғын ақсақ, құйрығын шолақ қылып өмірінде борбайына шыр бітірмейтін көргіштік. Осы бейнеттің бәрінен таза құтқаратұғын дауа өлім, өлді халас [1515] жан бейнеттен азат болды. Асылында адамға ойлағанда жан тыныштығынан басқаның не керегі бар. Жан тыныштығын ойласаң есілдертің өлуде болсын, жалғыз-ақ иманның сәләматтығын тіле, онан басқаны тілегеннің тілеуін

Алтыншы дауа өлді Құдайын тапты деген сөзге шын нану. Пенде Құдайды ынталы жүрек шын көңілмен іздеп жүріп алып кетсе адаспай дәл табады. Құдайын табуға жолдың ең жақыны, ең түзуі өлім. Солай болған үшін өлім Алланың рахматы делінді.

Жетінші дауа бұл жаһан бір ағаш. Адам ол ағашқа шыққан жеміс. Піспеген жетілмеген жеміс өзі ашшы болады да, ағаштан қанша қозғасаң айырылмайды түспейді. Жеміс әбден жетіліп пісіп кемеліне келсе ағашта биттейде тұрмайды. Уф еткен желдің екпінімен түсе қалады. Жоғары тұрғанмен ағашта тұрған піспеген жемісті ешкім керек қылмайды. Пісіп жетілген кемеліне келіп жерге түскенде жеуіне де қимай қолына ұстап жүруші көп бола-

ды. Сондайын адам піспес, жетілмес бұл дүниеге алданышы көп бола бермек, дүниені қимағандықпен жетілмеген жемістей жүре бермек. Піскен, жетілген, кемеліне келген адам бұ ғалим кәун уа фасад [1516] да, дүниә уә мә фиһәні [1517] бір пұлға алмай, мал бар екен, бала бар екен деп назар салмай. Бір Құдайдан басқа ешбір жанға махаббаты болмай. Ғаззат [1518], ләззәттерге алданбай, өлім нығметінен артық нығмет жоқ деп біліп. Есідерті иманы болып, бүтінде төрт бүтін иманымызды саба құтқаратын дін жанымызда деп жүре береді. Өннә хазіретіміз Мұхаммед Мұстафа ғәләйһис солат уас сәләм: [1519] موتوا قبل ان تموتوا

«Мәуту қаблә ән тәмүту» деді. Бұл сөзбен ғамал болайын десең бойындағы ашуды өлтір, шәһуәтті [1520] өлтір. Ол екеуін ғақылыңа билет.

روح حیوانی روح شهوانی لطیف ربانیة حقیقت انسانیة نفس ناطق

Рух хайуани, рух шәһуәни бұл екеуін латиф раббәниә хақиқат инсаниә нәпсі натиқ [1521] болған қалыбыңа билет. Таста дүниені, таста сен, тастамасаң әл-ақ бір күні ол тастап, дат дегізіп шоңқитып кетеді. Онан бұрын өзің таста, тастағаның махаббат

العائل یکنی الاشارة والاحمق لا یعني العباراة

Әлғақл іәқфи әлишарат уалахмақ лә юғни әлғибарат.

Мағынасы: Ақылдыға ымдат қолмен көрсеткен кезде түсінеді. Ал ақымақ сөздің өзін түсінбейді.

خير الكلام ما قال ودل

Хайру кәләм мә қәллә уә дәллә.

Мағынасы: Сөздің хайыры айтқанға дәлел болса.

Уа әй, қазақ-ай шын әулие. Жақсыға жүру жоқ, жаманға өлу жоқ.

Қорқыныш төрт түрлі

«خوف خشوع خشية الله تقدير»

Хауф, хушуғ, хашиәтуллаһ, тақдир [1522] .

Хауф – дейді, бір нығмет еріскенде басы аман, малы түгел бола қалғанда мұның арты, алды қандай болады деп хауф қатер сонда керек. Не жерде кім жүзленсе кем мұрад сасып отқасында оқын ...

والذين هم في صلاتهم خاشعون

«Уәл ләзинә һум фи солатиһим хашиғун».

Мағынасы: «Олар сондай, намаздарында іштей жалбарынады»

Меккеде түскен. Муминун сүресі. 2-аят.

انما يخشى الله من عباده العلماء

«Ийнәмә иәхши аллаһу мин ғибадаһу әл-ғүләмә».

Мағынасы: «Расында Аллаһ Тағаладан шынайы қорқатындар, ол – ғұламалар» Меккеде түскен. Фатыр сүресі. 28-аят.

Тақдир нығметтің зауалы, тақдирде болуынан көңілде болуы керек. Оның дауасы: ذلك تقدير العزيز العليم

«Зәлик тақдирул ғазизул ғалим».

Мағынасы: «Міне осы аса үстем, әр нәрсені білуші Алланың өлшеуі» Меккеде түскен. Ясин сүресі. 38-аятттың соңы.

Құдай Тәбарак уа Тағала و نبلونكم بشئ من الخوف

«Уа наблунәкум би шайин мин әл-хауф» дейді.

Мағынасы: «Қатерден оларды қуандыр» Мединеде түскен. Бақара сүресі. 155-аят.

Енді хауфсіз, катерсіз кім аман отырмақ الخير بالشرو

«Уа наблукум би шар уа-хайр» делінген.

Мағынасы: «Сендерді сынап, жаман жақсы күйге саламыз» Меккеде түскен. Әнбия сүресі. 35-аят.

Аллаһ не берсе хайырға берсін, шар үшін берген болмасын

الخير ما اختاره الله

Әлхайр мә ихтәрәһ Аллаһ.

Мағынасы: «Аллаһтың таңдағаны қайырлы».

Шық, қырау туралы

Шық көктен түспейді, жер астынан шығады. Жер астынан түнде шыққан бу таң алдында һәуә [1523] тезғана салқынданып тигенге жоғары ұшып кете алмай салқын иле қоюланып одан кейін жерге жабысады дүр. Егерде һәуә бек салқындап кетсе, ол шық аппақ қар хәліне келе[ді], мұны қырау дейді.

Жұмбақтар

Мәшһүр Юсуф Көпеевнің жиырма екі жасында айтқан жұмбақтары.

Мүйізден өзі,
Күмістен көзі.
Ұзын бойлы,
Шайтан ойлы.

Ағаштан қазығы,
Мың кісінің азығы.

Мылтық дейін десем,
Атқаны жоқ.
Домбыра дейін десем,
Тартқаны жоқ.

Арба дейін десем,
Салдырағаны жоқ.
Қоңырау дейін десем,
Сылдырағаны жоқ.

Ойламаған жерден келді,
Көрінбеген нәрсенің хабарын берді.

Алыстан әңгір-саңгір,
Қасына барсаң қатты темір.
Ашып көрсең аппақ қана,
Татып көрсең тәттак қана.

Адамда жоқ жалғыз-ақ барды,
Сенде болса қайтейін менде барды.

Он сегіз мың ғаламда жоқ не нәрсе?
Жумлә хәлқ[1524] де барлығы аңланады.
Шамға[1525] барған үшеуін сонда көрдік.
Румға [1526]барған сандалып көп сандалды.

Аузы дәл бір қарыс,
Тірідей кісіні жұтты көрдік оны.
Сүйектері бақша-бақша,
Терісін сыдырып алса,
Аузы қара надамет,
Іші қызыл қиямет.

Сулап салсаң құр шығар,
Сақла ондан сәламат.

Сегіз тау сегіз тауды өңгеріпті.
Жібек жүн шөп қамысқа теңгеріпті.
Қойысына қауғасы балтаға сап.
Екі пұт екі қадақ тең келіпті.

Тауға тау соқтығысып қалғанында.
Айырылып ғақл естен сенделіпті.

Тәңірі Тәбарак уа Тағала құлдарының ризқын уағда қылды,
уәдемен болды.

و فی السماء لرزقکم و مائوعدون و ما من دابة فی الارض ... علی الله لرزقها وکاین من دابة
لا یحمل رزقها الله یرزقها

Уа фис сәмә рәзәқәкум уа мә туғәдун уа мә мин дәббәт филард
... ғәлә аллаһ ризқәһә уа кәин мин дәббәт лә иәхмил ризқәһә аллаһ
ризқәһә.

*Мағынасы: Аллаһ Тағала сендерді және жәндіктерді де ризық-
тандырады. Жәндіктер өздерін ризықтандырмайды, әлбетте Ал-
лаһ тағала ризық беруші.*

Бұ көңіл не үшін қарар [1527] қылмас. Жауап Құдай Тәбарак уа Тағаланың құлдарын бес нәрсе бірлен сенермін дейді. Бірі қорқыныш, көңілінің бей қарарлығы босанмақ себептен дүр.

قوله تعالى و لنبلونكم بشئ من الخوف والجوع ونقص من الاموال والانسف و الثمرات

Қаулаһу Тағала уа линәблунәкум би шәи минәл хәуф уал жәуғ уа нәксун минәл әмуәл уал әнфәс уас сәмәрәт»

Мағынасы: Сендерді қорқыныштан, аштықтан, байлықтың кем болуынан, нәпсінің және жемістердің кем болуынан бір нәрсемен ескертеміз.

Олай болса пенде мүмин [1528] басыға (басына) не хәл уақиғ [1529] болса, Аллаһ Тәбарак уа Тағаланың бір сынамақ болған ирадасы [1530] деп біліп, сабыр қылуға тырысуы керек. Бұл опатқа сабыр еткен инсан диәнәт мәлки [1531] де дүр, мәрд майдан.

Мұса пайғамбар туралы

Бір күні хазірет Мұса ғәләйһи сәләм [1532] Құдай Тағала бір-лан раз айтушы бара тұрған жолында мүмин пенделерінің ардашларын көрді дейді. Әғлә ғәлиинғә [1533] ұжмаққа жоғары шығып бара жатқанлар екен. Іштерінде бір жан арық, дәғиф [1534] нашарлықтан ұша алмай әр жерге бір жығылып ғажизда [1535] нашар дәрменділікларыны көріп, жаны ашып, Тәңірі Тәбарак уа Тағала хәлден сауал алды. Өзге жанлар ішінде мұндайын неден нашар хал болған деп. Онда ол мүминнің [1536] жаны жауап берді иә, Мұса кәлимуллаһ мен пақыр мұхтаж едім, дүние лайықтың еш бір шайз артымда қалмаған еді, бір балам ғана бар еді. Оның пақырлығы өлік пенден жүз хасса зияда [1537] дүр. Ғұмырында бүтін жаңа киім киіп көргені жоқ, қарны тола ас аузына тиіп көргені жоқ.

Ешбір маған садақа хайір ихсан [1538] қылғышның (қылушының) жоқлығынан өзге жанлар ішінде дәғиф уа нәхиф [1539] мен дейді. Хазірет Мұса ғәләйһи сәләм мұны көріп, ділі күйіп, бұл өліктің баласын сұрастырып тапты. Бір кәлләфазға қызметші екен, бір аулақ жерге шақырып алып, атаң үшін неге Құдайы ас бермейсің балам?

Атаң сондай нашар дәғиф екен десе, баласы атасын қарғап сөге бастапты. Атам болмай кетсін, аты өшсін бізді осындай мұхтаж қалдырып кеткен. Оның несін ата дейін, өлі оған бермек түгіл, тірі өзімнің ішпек-жемегім еш нәрсем жоқ, қарным аш, ішім жалаңаш, бір ауқатымды өткізе алмай жүрдеймін деді.

Хазірет Мұса айтты: – Балам, титтей дәнеме таба алмасаң аяқ-табақны жуған жуынды судың сауабы атама болсын деп, «Бисмиллаһ рахман рахим»-деп ағар суға төксең соның сауабы һәм атаңа тисе ғажаб емес деген соң, бала жаһли келіп ол сауабы атама болсын деп, қолында жуып тұрған аяқ-табақтың жуындысын ағар суға төгіп жіберді. Құданың құдіреті сол суда бір құр бақа тамағы құрғап, тағам таба алмай ашығып жатыр екен, сол жуынды судан қорек алып, көп алғыс берген екен. Соның сауабы атасының рухына уасл [1540] болыпты.

Күндердің бір күні хазірет Мұса ғәләйһи сәләм тұр тағына бара жатса баяғы ардашларны және көріпті. Қараса мұның атасы шат уа харм барша аруақтардың алдына түсіп, ойнап-күліп тарахлап бара жатыпты. Хазірет Мұсаны көріп, құлдық қылып көп алғыс өтішіп балама сәлем айттың. Менің уақытымды хош қылдың, Аллаһ Тағала оның һәм уақытын хош қылсын депті.

Хазірет Мұса ғәләйһи сәләм тұр тағынан қайтып мазкур [1541] шаһарға келіп, кәлләфазлардікінен баланы ақтарып қарап табалмайды. Әркімнен сұрастырса, ол бай болып, дегендері болып қымбат тондар киіп, б.. аттар мініп, бір шаһардың алдына түскен екен. Келіп жолығып шалдын нақыш қылса айтыпты, сіз кеткен соң өзімнің қызмет қылып жүрген қожайын байымның жалғыз надрат жиһан бір қызы бар еді. Сол қызын қалың малсыз маған ғақыл [1542] қылды. Содан кейін көп ұзамай бай дүниеден өтті, қанша мал-мүлкі маған мирас қалды.

Құдайға шүкір бұл күнде осы шаһардың алдыңғы қатардағы дәулетті шен шектелу байларының бірі болдым. Сіздің айтқан насихатыңызға ғамал қылып, аяқ-табақның жуған жуынды судың сауабы атама болсын деп, ағар суға төккеннен мұнша дәулетке,

байлыққа жеттім деп хазірет Мұса ғәләйһи сәләмға көп шүкірліктер ойлады дейді. «Өлі жібімей тірі байымайды» – дегеннің асылы мұнан шыққан екен. Қиссадан [1543] қисса мұнан екі пайда табылды: Бірі – өлікке һәр не сауаб боларлық іс қылса, пайдасы тірі адамның өзіне болып, дүниеге молаяды екен. Бірі – аяқ-табақтың жуынды суын «Бисмиллаһ» – деп ағар суға төксе мұсылман перілерге тағам болып, хисаб сауаблары хасил [1544] болар екен.

Дін тарихы (бірінші әңгіме)

Әннә хазіретіміз нәбинә соллаллаһу ғәләйһи уа сәләм [1545] Тайыфтан [1546] келе жатып тән ән-наһл [1547] деген маудуғға [1548] түскен екен. Түн жарымда тұрып намаз таһажудке [1549] шуруғ [1550] қылып Құран қираәт [1551] қылған екен. Сол уақытта жынлар жамағасы Насибин [1552] деген жерден ... дала жатына кетіп бара жатып Құран ауазын естіп айнала тұра қалып пайғамбарымыз соллаллаһу ғәләйһи уас сәләмге мандқат болып даста бағит [1553] қылып, дін исламға мушриф [1554] болғандар екен. Аят каримде [1555] бар дүр. Қауләһу тағала [1556] *واذ صرفنا اليك نفرًا من الجن يستمعون القرآن*

«Уа из сәрәфнә иләйкә нәфрән минәл жинни иәстәмиғунә әл-құран».

Мағынасы: «(Мұхаммед) Сол уақытта саған жындардан Құран тыңдайтын бір топты келтірген едік» Меккеде түскен. Аграф сүресі. 29-аят.

Аятында жындар әннә хазіретіміз нәбинә соллаллаһу ғәләйһи уас сәләмға ғард [1557] қылғандар екен. Иә, Расулаллаһ біз ақтар арда [1558] хажетіміз үшін, иә, бір ай байтуллаһ [1559] үшін сыр сапар қылсақ, азық алып жүрушіміз мысалы не қорек қыламыз дегенде, пайғамбарымыз соллаллаһу ғәләйһи уас сәләм айтыпты: Адам ұғланларының етін жеп «Бисмиллаһи рахмани рахим» [1560] деп бір араға таслап төккен сүйектері сізлердің қорекгіңіз болсын деп. Сонда жындар айтқан екен. Иә, Расулаллаһ етін адам ұғланлары жеп қояды, қалған қу сүйегі бізге қалайша қорек болады дегенде.

Әннә хазіретіміз айтыпты: Адам ұғланларының «Бисмиллаһ рахмани рахим» деп бір жерге таслап, таслаған сүйекке Аллаһ Тағала жаңадан ет халқ [1561] қылады.

Сізлер соны жеп тіршілік қыласыз тадур [1562] қиямет сол сізлерге ғазә [1563] болады депті және Аллаһ Тағала сол сізлернің оны қорек қылып хамд [1564] айтқан шүкірліктеріңіздің берекетінен ұжмақта құстар жаратады, қашан қиямет күні болса *أما به و صدقنا*

«әмәннә уа садақна»

Мағынасы: «Иман еттік және сендік».

Осы сүйекті таслап «Бисмиллаһи рахмани рахим» деп тастаған пенделерге ұжмақта өзлеріне ғазә уә ләзиз [1565] тағамлар болады. Қолмен түртмейінше, тіспен шайнамайынша мүмин пенделернің ауызларына өзлері ұшып кіріп, қант уә набат [1566] аузының ішінде еріп кетеді депті. Біз мұнан мағлум [1567] болдық. Ет жеп болған соң, сүйекті жинап «Бисмиллаһи рахмани рахим» – деп бір жерге төгіп тасламақ керек екен.

Бір пайдасы мұсылман жынларға қорек болар екен. Пірі Ра-сул Құда болмақ табылады екен. Бір пайдасы ұжмақта құс болып пенделердің өзіне нығмет болар екен. Егер тасламай иә «Бисмиллаһи рахмани рахим» демей тасласа мұсылман жынларға қорек болмайды екен. Кәпір жынларға, шайтанларға қорек болады деген. Оларның жеген сүйеклернен ұжмақта құс жаратылмайды екен. Мұсылман жынлар аш қалып, бұл сүйекті тастағышларны қарғайды екен, һәм және өзі ұжмақта ұшқан құс болған нығметтен махрум [1568] қалар екен.

Дін тарихы (екінші әңгіме)

Хазірет [1569] Әбу Қасим Қашри әиәм шабабінде [1570] ғылым тахсил [1571] қылмақ үшін анасынан ижазат [1572] талап қылған екен. Анасы ижазат бермеген екен. Жоқ, ана ижазат бер. Егер ижазат бермесең өлсем өлемін. Болмаса ғылым тахсил қылмай үйде отыра алмаймын деген соң, анасы нағлаж ижазат берген екен. Сөйтсе де баласын қимай ұзатып шығарып, жол басында артынан телміріп

қарап қалған екен. Сонан баласы жолдастарымен бірге ілесіп, анасымен уадағласып [1573] жолға түсіп кеткеннен кейін, анасы екі көзі баласында болып шаһарға қайтарға тағаты болмай иә, Раббим, пәк пәруардігер, егер баламды бұл жолдан қайтармасаң, үйге һәм бармаймын, тағам һәм ішпеймін деп жол үстінде отырып қалған екен.

Шейх Әбул Қасим Қашри шаһардан ұзап кеткен соң, бір жайға түсіп баул [1574] қылса өзіден бе, ихтиәр хикмет [1575] Құдаһим, баулі киімлеріне шашырап тонларына малус қылған екен. Мұнан тансих болып, әй жаранлар менің бұл сапарымда хайір болмады, мен қайтамын деп жолдастары қоймаса һәм болмай қайтып кеткен екен. Келсе анасы ұзатып салған жерінде отырыпты, қайран қалып, иә, ана бұл уақытқа шейін жол басында неме қылып отырсыз десе, балам, Құдайға мен сондай уағда қылдым, егер баламды қайтарып бермесең үйге һәм бармаймын, тағам һәм татпаймын деп едім. Шүкір Құдайға мінажатым зая кеткен жоқ сені қайтарып берді дегенде, әлһамду лилләһ шүкір [1576], Құдайға шүкір көп мехнатқа ұшырамай қайтқаным. Мұндай жақсы болар ма деп, анасының алдына түсіп үйіне қарай аяңдай берген екен.

Сонда анасы дұға қылған екен. Балам, мені сыйлап қайттың, Аллаһ Тағала сені ғылымнан бей хабар қалдырмасын, ғылым хал, ғылым қал кәшф уа керемет баршасы саған өзі келіп орнасын деген екен. Аллаһ Тағала анасының сол дұғасын қабыл қылып, хазірет Хызыр ғәләйһи сәләмға [1577] әмір қылған екен. Бар құлым Әбул Қасим Қашриға тағлим [1578] бер, ғылым хал, ғылым қал кәшф уа кереметні асанлақ илен білдір деген екен. Хазірет Хызыр ғәләйһи сәләм хазірет Имам Ағзам рахматуллаһтің [1579] өмірінде елу жыл молла патша сыртында болып ғылым тақсил қылған екен.

Хазірет Имам Ағзам дүниеден өткеннен кейін, жиырма бес жыл және аруах шарифлардын ғылым тахсил қылған екен. Осы ғылымны хикмет иләһи азалды Әбул Қасим Қашриға тағлим бермек үшін оқытқан екен. Хызыр ғәләйһи сәләм келін тағлим берген соң, молда болмасқа немене аз заманда ғылым хал, ғылым қал кәшф уа кәрәмат сахбі алып мың кітап тасниғ [1580] қылған екен. Төрт кәламаллаһ [1581] жазып шығарған би қанун тажуид [1582].

Дін тарихы (үшінші әңгіме) Хикмет

Хазірет Ғиса галейһи сәләм [1583] Аллаһ Тағалаға мінажат қылған екен. Иә, Раббім, пәк пәруардігер, һәммә мәулуд атасы бар дүр, не бағсдан мені атасыз халиқ қылдың, менің атамны тауып бер деп, теріс қылық илен наза қылып ... Раббі ғиззатні [1584] еркелеген баладай еркелеп қыстаған екен. Жинәб Раббі [1585] ғиззатден нада келді, әй, масихим Ғиса рух аллаһ [1586] әркім сенің анаңның ері болса, атаң сол болады дүр. Яғни сенің анаңның хақиқи ері хабиб иләһи табиб [1587]. Күн.. шапағатке, махшарге [1588] не достым Мұхаммад Мұстафа соллаллаһу ғәләйһи уас сәләм дүр. Сені оның нұрыдан пайда қылдым. Ғәлим ләһуттен [1589] ғәлиму һәйуліге келмекте муаххир [1590] болса да, муртабадда муқаддам [1591] жаратып *من بده الامر منه واليه يعود*

Мин бидәиә әләмр минһу уа иләйһи иәғуд.

Мағынасы: Өмірдің басынан Алладанбыз және оған қайтамыз.

Сенің атаң хабибім дүр. Осы уақытта хазірет Ғиса ғәләйһи сәләм жинәб Раббул ғиззатқа нада қылды, бар перзентде атасыдан мирас аладур. Қане менің мирасым атамдан алған деп айтатұғын нәрсем жоқ дегенде, Аллаһ ғаззә уа жәллә [1592] кәрамлар бірлен айтқан екен, сенің туылмағыңды муқаддам қылсамда өлмегіңні муаххар қылдым. Бала деген атаның артында қалады дүр. Осы жаһтден мирасға мусташқ бола дүр, сол уажденсің хайат ибдиә уа дәулет сыр мади майсар қылдым. Төртінші қат аспанда жәй бердім, ақыр заманда дүние жүзіне еніп достым Мұхаммаднің сәждесіде отырып набутиға мирас алып шарифаты илан ғамал болып үммет Мұхаммадке һәди уа руһнм ойлайсын. Оларды Дәжжәл ләғин уа Иәжуж Мәжужнің [1593] шарні дафиг [1594] қыласын, әне атаңның мирасы сол дер екен.

Сол себептен хазірет Ғайса ғәләйһи сәләм төртінші қат аспанда хәиәтлік иле [1595] қалғандар екен. Қашан заманның ақыры болып, дүние тозып, жұрт бұзылып Дәжжәл [1596] ләғинның хуружы [1597] болса, Иәжуж уа Мәжужнің зұлымы иле дүние толса, уақыт мағһудта [1598] хазірет Ғайса ғәләйһи сәләм аспаннан нузул

[1599] етіп, Дәжжәл ләгинды өлтіріп уа һәм Иәжуж уа Мәжужннң қасдындан дүниені арытып, халыққа әмір мәғруф нәһи мүңкәр [1600] қылын деп, дүние жүзінден хаты ...табылмайды екен.

Құдай Тәбарак уа Тағалаға нада қылар екен. Қане менің кітабым қолымға берсең мен бұл жұртқа дінді насихаттар берсем, түзу жолға оңдасам ... кітап ғамал қылсам дер екен. Онда Аллаһ Тағала айтты: *وللاخرة خير لك من الاولى*

«Уа лиләхират хайру ләк минәл әууәли [1601] ». Зуха сүресі

Аяттың мағынасы баршаға мунхасар [1602] емес. Баяғ нәрсеге шамал әуелгіден ақырғы қайырлы болады. Сенің кітабыңның шарифаты мәнух [1603] болған соң ендірілген кітап Құранның шарифаты бақи [1604] қылған. Осы Құран иле ғамал ойласан. Дүние жүзінде қате өшпеген Құран кітап қалмайды дегенде Аллаһ Тағала айтар екен, пәлен [1605] нәһрннң бойына барсаң құлым Әбул Қасим Қашриннң тасниғатларны муаккәл [1606] мәликәлар судан шығарып бер дүр. Соның илан ғамал қылсан дер екен. Мазкур [1607] айтылған маудығтан іздеп барып, судан сандықшаға салған Әбул Қасим Қашриннң кітаптарны тауып алып, заманның ақырында хазірет Ғиса ғәләһи сәләмнн хазірет Мәһди [1608] осы кітаптар бірлан ғамал қылар екен. Бұл дәреже бұл уәләиәтннң дұғасының берекетінде болған екен.

Қанағат туралы

Қанағат дағы ғайн асылда жәуғннң [1609] ғайні. Егер ол ғайннан айрылса қанат болып аспанға ұшырады. Тамиғ [1610] хауарлық зәһрі [1611] монан ләззәт алғандар өзін-өзі ашшылыққа бейнетке салады. Қаниғ көзінен қан ақса да ғаззаті бар. Тамиғ алтын тахтада отырса музалләті [1612] бар. Ғашиқ уа мағшуқлық [1613]. Шала еліктірігі ғашиқ, кәһр б... еліктірігі мағшуқ.

Ақса мешіті

Мәсжид-Ақсаның [1614] екінші есігінің аты бәб шәриф әләнбиә [1615] хазірет Ғумар әлфаруқ радиаллаһу ғәнһу [1616] ашып кірген есік. Бәб хәтәт уа удхулу әлбәб мәсжид әу қулу хәтәт [1617] мұның хақында бұйырылған бәб әлисбәт [1618]. Мұны бәб әррахмат [1619] дейді, қабірларға қарай ашылады.

Күн шығыста екі есік, бірі-біріне жалғаса, бірі – бәб әт-тәубә, [1620] бірі – бәб әр-рахмат. Хазірет Сүлеймен ғәләһнис сәләмнің бинә [1621] қылуыменен жасалған. Мәсжид Ақса қадим [1622] хазірет Сүлеймен ғәләһнис сәләмнің бинә қылуыменен жасалған. Қыбла [1623] тарапында екі есік, бірі-біріне жалғаса, мейлінше мұнар үлкен. Күн батысында екі есік, мешіттің астында бәб әлмәғәрибға [1624] жақын жерде. Ол екі есік дінгек ішінде миғраж [1625] кешісінде барақ шәриф [1626] байланған алқа бар. Құдайсыз нұр тұрмайды. Патшасыз жер түзу тұрмайды. Ерте тұрғанның ырысы артық.

و باسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين

الذي هدانا لهذا الذي كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله
والجافيه في الدين والدنيا والآخرة ثابته امرأة

من مكنة شريفه ياراد بكونه رسمه على ما قدس
منه راقى زياده اذ هو من مكنة شريفه ثابته جمله بلالاردين مدين
وسينته على سيدنا محمد وآله وصحبه وسلم
حضرة رسول الله صلى الله عليه وسلم

صالح شريف سجاد شريف شيخ شريف
مسنه عبد شريف مسواك شريف طراق شريف
بريق شريف فعلى شريف كهنه طصير شريف
عضاتي مبارك

اول رسول محبي رحمة للعالمين
دور و يوافق لكم فخر ايلار زمان ووضه سين
ابن زياره اول حضرة جبرئيل امين
فوق حفته عنك فادخلوه خالدين

Уас сәләму тусәллимән уал хамдулиллаһи Раббил ғәләмин. Аллаһуммә инни әсәлукә әлғәфура уал ғәфиәти фид-дини уад-дуниә уал әхирәт. Сәләсә мәррат.

Мағынасы: Аллаһым сенен осы дүниеде, ақиретте және дінде кешірім тілеймін. Үш мәртебе.

Уа соллаллаһу ғәлә сәидинә Мухаммад уа әлиһи уа әсхаби әжмәғин уал-хамдулиллаһи Раббил ғаламин. Мухәлләфәт хазирәт Расулаллаһ соллаллаһу ғәләйһи уа сәлләм. Мусхаф шариф, сажадаһ шариф, тасфих шариф, мисуак шариф, тарақ шариф, абриқ шариф, фиғлин шариф, кәһн тасир шариф, ғасаи мубарак»

Ол Расул махабаті рахматі лилғәләмин. Мұнда мәдфун дүр дей әфлә ләк фәхзәиләретіп зиярат ол хазирәт Жәбірәйіл әмин.

«... жәннат ғәдн фәдхулуһә халидин».

Мағынасы: «Аллаһ пайғамбарымызға, үй іштеріне және оның барлық сахабаларына мейірімі жаусын. Қасиетті Құран, қасиетті жайнамаз, қасиетті тәсбих, қасиетті мисуак, қасиетті шәйнек, қасиетті амалдар. Жәннатқа мәңгіге кіріңдер».

صَاحِبِ الْبَهْرَيْنِ صَاحِبِ الْبَيَانِ فَصِيحِ الْكَلِمِ
 مَطْمَهِرِ الْخَبْرَانِ رَدَّوْفِ رَحْمَتِهِمْ أَوْزُنِ ضَمِيمِ
 صَاحِبِ الْإِسْلَامِ سَيِّدِ الْكُونِينِ عَنِ الرَّيْحِ عَيْنِ الْغَمْرِ
 سَوْءِ الْبَلَاءِ سَوْءِ الْخَاقِ فَطِيبِ الْأَمَمِ عِلْمِ الْمَهْرِي
 كَاشِفِ الْكُرْبِ زَافِعِ الْكُرْبِ عَزِّ الْعَرَبِ
 صَاحِبِ الْعَرَفِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ
 اللَّهُمَّ يَا رَبَّ بِنَاءِ نَبِيِّكَ الْمُصْطَفَى وَرَسُولِكَ
 الْمُرْتَضَى طَهِّرْ قُلُوبَنَا مِنْ كَلِّ وَصِفِّ يَبَاعِدْنَا
 عَنْ مَنَاصِدِكَ وَكُنْجِكَ وَأَمِّنْنَا عَلَى سُلْطَنَتِكَ
 وَاجْمَاعِكَ وَالشُّوقِ إِلَى لِقَائِكَ يَا ذَا الْحَلَالِ وَالْإِلَاحِ
 وَعَلَى آلِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ

Сахибул бурһән сахибул баян фасихул лисән мутаһһирул хабнан раауфу рахим узуну хайр сахикул исләм сәйдул кәунин ғайнул нәғим ғайнул ғурра, сағдуллаһ, сағдул халқи, хатибул имам, ғалимул худа, кәшифул кураби, рафиғул ратиб ғиззул ғурабу сахибул ғарижә соллаллаһу ғәләйһи уа ғәлә әлиһи.

Мағынасы: Дәлелдің иесі, анықтық иесі, шешен, тазартушы, аса мейірімді, қайыр, хақ ислам, жаратылыстың мырзасы, бақыттың көзі, мейірімділіктің көзі, Аллаһтың қайырымды бақыты, адамдардың бақыты, уағыздаушы имам, тура жолды үйретуші, көрсетуші, қайғыны біле алатын, тәртіпті қорғаушы, арабтардың мақтанышы, Алланың мейірімі және сәлемі болсын.

Аллаһумә иә Рабби бижәһи нәбиикә әлмустафа уа расуликә әлмуртәдә тәһһир кулубанә мин кулли уасфин юбағидунә ғән мәшәһәдтикә уа мәхаббатикә уа имтинә ғәлә суннәти уал-жәмағати уш-шәуқи илә лиқәикә иә зал-жалали уал-икрәм уасоллаллаһу ғәлә сәйдинә уа мәуләнә мухаммәд уа ғәлә әлиһи уа сахбиһи әжмәғин.

Мағынасы: Иә, Раббым, біздің жүректерімізді ақирет күнінде сенің жүзіңді көру үшін жаман нәрселерден тазарт. Алланың мейірімі пайғамбарға және оның ерушілеріне мейірімінді жаудыр.

الخليل عليه السلام العبد المذنب اللطيف الخبير الخبير الخبير
 الحكيم الخبير العظم الخبير الغفور الخبير الشكور الخبير
 العاني الخبير الكبير الخبير الحفيظ الخبير المعتمد الخبير
 الوهاب الخبير الجليل الخبير الكريم الخبير الرقيب الخبير
 المتعالي الخبير الواسع الخبير الحكيم الخبير الخبير الخبير
 المجيد الخبير الباعث الخبير الشهيد الخبير الحق الخبير
 الوكيل الخبير القوي الخبير المتين الخبير الوفي الخبير
 الخبير الخبير الخبير الخبير الخبير الخبير الخبير الخبير
 الخبير الخبير الخبير الخبير الخبير الخبير الخبير الخبير
 الخبير الخبير الخبير الخبير الخبير الخبير الخبير الخبير
 الخبير الخبير الخبير الخبير الخبير الخبير الخبير الخبير

التواضع من جلاله القادر من جلاله التقي من جلاله التواضع من جلاله
 التواضع من جلاله الأول من جلاله الآخر من جلاله الظاهر من جلاله
 الباطن من جلاله الواهي من جلاله المتعالي من جلاله البير من جلاله
 التواضع من جلاله المتعالي من جلاله الغفور من جلاله الرؤوف من جلاله
 التواضع من جلاله ذو الجلال والإكرام من جلاله المتعالي من جلاله
 التواضع من جلاله الغني من جلاله الغني من جلاله المعطي من جلاله
 التواضع من جلاله الضايق من جلاله النافع من جلاله النور من جلاله
 التواضع من جلاله البديع من جلاله الباقي من جلاله الوارث من جلاله
 التواضع من جلاله الصبور من جلاله الصادق من جلاله
 التواضع من جلاله

Өл-хәкәму жәллә жәләләһу, әл-ғәдлу жәллә жәләләһу, әл-ләтифу жәллә жәләләһу, әл-хәбиру жәллә жәләләһу, әл-хәлиму жәллә жәләләһу, әл-ғәзиму жәллә жәләләһу, әл-ғәфуру жәллә жәләләһу, әш-шәкуру жәллә жәләләһу, әл-ғәлину жәллә жәләләһу, әл-кәбиру жәллә жәләләһу, әл-хәфизу жәллә жәләләһу, әл-муқиту жәллә жәләләһу, әл-хәсибу жәллә жәләләһу, әл-жәлилу жәллә жәләләһу, әл-кәриму жәллә жәләләһу, әр-рәқибу жәллә жәләләһу, әл-мужибу жәллә жәләләһу, әл-уәсиғу жәллә жәләләһу, әл-хәкиму жәллә жәләләһу, әл-уәдуду жәллә жәләләһу, әл-мәжиду жәллә жәләләһу, әл-бәғису жәллә жәләләһу, әш-шәһиду жәллә жәләләһу, әл-хәқу жәллә жәләләһу, әл-уәкилу жәллә жәләләһу, әл-қәуину жәллә жәләләһу, әл-мәтин жәллә жәләләһу, әл-уәлиу жәллә жәләләһу, әл-хәмиду жәллә жәләләһу, әл-мухсиу жәллә жәләләһу, әл-мубдиу жәллә жәләләһу, әл-муғиду жәллә жәләләһу, әл-мухиу жәллә жәләләһу, әл-мумиту жәллә жәләләһу, әл-хәиину жәллә жәләләһу, әл-қәиинуму жәллә жәләләһу, әл-уәжиду жәллә жәләләһу, әл-мәжиду жәллә жәләләһу, әл-уәхиду жәллә жәләләһу, әл-әхаду жәллә жәләләһу, әс-самад жәллә жәләләһу, әл-қадиру жәллә жәләләһу, әл-муқтәдиру жәллә жәләләһу, әл-муқәддиму жәллә жәләләһу, әл-муәххиру жәллә жәләләһу, әл-әууәлу жәллә жәләләһу, әл-әхиру жәллә жәләләһу, әз-заһиру жәллә жәләләһу, әл-бәтину жәллә жәләләһу, әл-уәли жәллә жәләләһу, әл-мәтәғәл жәллә жәләләһу, әл-бәрру жәллә жәләләһу, әт-тәууәбу жәллә жәләләһу, әл-мунтәқиму жәллә жәләләһу, әл-ғәфуу жәллә жәләләһу, әр-рәуфу жәллә жәләләһу, мәликул мулки жәллә жәләләһу, зулжәләли уәл-икрәм жәллә жәләләһу, әл-муқситу жәллә жәләләһу, әл-муқситу жәллә жәләләһу, әл-жәмиғу жәллә жәләләһу, әл-ғәниу жәллә жәләләһу, әл-муғниу жәллә жәләләһу, әл-мәниғу жәллә жәләләһу, әд-дәррун жәллә жәләләһу, ән-нәфиғу жәллә жәләләһу, ән-нуру жәллә жәләләһу, әл-һәдии жәллә жәләләһу, әл-бәдиғу жәллә жәләләһу, әл-бәқи жәллә жәләләһу әл-уәрису жәллә жәләләһу, әр-рәшиду жәллә жәләләһу, әс-сәбуру жәллә жәләләһу, әс-садику жәллә жәләләһу, әс-сәттәру жәллә жәләләһу».

Мағынасы: Аса қамқор, ерекше мейірімді Аллаһтың атымен бастаймын. Ұлы Аллаһ Тағаланың көркем есімдерімен және оның ұлы

сипаттары жазылған. Әділетті, үкім шығарушы, әр нәрсені өзі шешуші, ұлылықтың ұлығы. Әр уақыт әділеттілікті сақтаушы, ұлылықтың ұлығы. Нәзік. Жұмсақ. Асқан жарылқаушы, ұлылықтың ұлығы. Хабардар, білгір, ұлылықтың ұлығы. Күнәлі пенделерге жаза берерде шыдамдық пен сабырлық арқылы көндіктіруші ұлылықтың ұлығы. Ұлылық иесі, ұлылықтың ұлығы. Мейірімді кешірімді ұлылықтың ұлығы. Игілік, шүкір етуші ұлылықтың ұлығы. Аса зор, биік тұрушы ұлылықтың ұлығы. Аса зор, ұлы. Ұлылықтың ұлығы. Аса қамқор, әділ қорғаушы, сақтаушы ұлылықтың ұлығы. Әр тарапты қоршап тұрушы ұлылықтың ұлығы. Әр нәрсенің есебін беруші, ұлылықтың ұлығы. Ұлылық иесі, аса үлкен айбынды ұлылықтың ұлығы. Аса жомарт, ақ көңілді, кең пейілді, қайырымды. Тәрбиелеп жетілдіруші, ұлылықтың ұлығы. Әр нәрсені қадағалап, байқап тұрушы ұлылықтың ұлығы. Қажет болғанға жауап беруші, ұлылықтың ұлығы. Әр істе, болушы, үлгеруші, барлығына да қатынасушы ұлылықтың ұлығы. Даналық пен ақыл иесі. Әділеттік, биік жүргізушілердің ең ұлысы, ұлылықтың ұлығы. Сүйікті пенделерін дүниеде де, ақиретте де дәрежелерін көтеруші ұлылықтың ұлығы. Шарафат иесі ұлылықтың ұлығы. Адамзатты тура жолға түсіру үшін пайғамбарлар жіберуші және пенделерді өлгеннен соң қайта тірілтуші ұлылықтың ұлығы. Барлық нәрсені көріп тұрушы, әр нәрсеге куә бөлып тұрушы ұлылықтың ұлығы. Ақиқат және шындық иесі ұлылықтың ұлығы. Қорғаушы, жақтаушы, қамқоршы ұлылықтың ұлығы. Қуатты күш иесі ұлылықтың ұлығы. Орнықты, төзімді, тұрушы ұлылықтың ұлығы. Барлығын өктем билеп төстеуші, бүкіл әлемге үкім-әмір жүргізуші ұлылықтың ұлығы. Барлық мадаққа лайықты ұлылықтың ұлығы. Ескеруші, еске алушы көңіл қоюшы, болған нәрсенің санын білуші ұлылықтың ұлығы. Әр нәрсені құралсыз, өрнексіз ең әуел бар етіп, бастап жіберуші ұлылықтың ұлығы. Барша ғаламды жоқ етуші және бар етуші ұлылықтың ұлығы. Өмір сыйлаушы, өмір беруші ұлылықтың ұлығы. Жан алушы ұлылықтың ұлығы. Мәңгілік тірі, өлмейтін ұлылықтың ұлығы. Барша әлемде, жер мен көкте өлмейтін, өшпес мәңгілік иесі ұлылықтың ұлығы. Әр уақыт бар

болушы, жоқ болуы мүмкін емес ұлылықтың ұлығы. Даңықты, игілікті, мақтаулы ұлылықтың ұлығы. Ұқсасы, теңдесі жоқ. Аса жақсы басқамен салыстыруға болмайтын, ұлылықтың ұлығы. Жалғыз, әрі теңдесі жоқ ұлылықтың ұлығы. Барлық нәрсенің озан мұқтаж болып, Өзі ешкімге, еш нәрсеге мұқтаж болмаған. Өзгермейтін мәңгі тұрақты ұлылықтың ұлығы. Барлық нәрсеге күші жететін, шексіз, құрмет иесі ұлылықтың ұлығы. Күш, құдырет иесі ұлылықтың ұлығы. Қалаған пендесіне алдан орын беруші, алға шығарушы ұлылықтың ұлығы. Күнәһарлар үшін азап беруде үкімін жылжытып, ығыстырып кешіктіруші, асықтырушы ұлылықтың ұлығы. Әуелгі, бірінші, алғашқы болушы ұлылықтың ұлығы. Ақыры, соңы жоқ, барлығы жоқ болғанда бір өзі қалушы ұлылықтың ұлығы. Көрінетін көрнекті, көзге түсетін ұлылықтың ұлығы. Біле алмастық дәрежеде жасырын болушы ұлылықтың ұлығы. Барша әлемді басқарушы ұлылықтың ұлығы. Асқан биік ұлылық иесі ұлылықтың ұлығы. Пенделерді сүюші, оларға қамқорлық етуші ұлылықтың ұлығы. Тәубелерді, өкінгенді қабыл етуші және тәубеге келуге ерік беруші ұлылықтың ұлығы. Күнәлі пенделеріне әділдік пен жаза беруші ұлылықтың ұлығы. Барлық күнәларды кешіруші, жарылқаушы ұлылықтың ұлығы. Мәрхаметі кең, пенделеріне қайғырушы ұлылықтың ұлығы. Барлық жаратылыс атаулының иесі ұлылықтың ұлығы. Шексіз үлкен, өте әділ, құдыреті мен алыптығы ақылға сыймайтын құрметке лайықты ұлылықтың ұлығы. Әділдік иесі ұлылықтың ұлығы. Қиямет күнінде барша пенделеріне үкім ету үшін жиюшы ұлылықтың ұлығы. Өте бай. Оның байлығы беруменен еш кемімес, ұлылықтың ұлығы. Өзі қалаған пенделерін байлық пен сынаушы ұлылықтың ұлығы. Өзі қаламаған нәрселерінен тыюшы ұлылықтың ұлығы. Пенделерін сынау үшін қайғы-қасірет, бәле-қаза келтіруші, ұлылықтың ұлығы. Пенделерге үлес, нәсіп, сауаб, көмек және пайда келтіруші ұлылықтың ұлығы. Бүкіл әлемге нұр беруші ұлылықтың ұлығы. Тура жолға бастаушы ұлылықтың ұлығы. Мәңгілік сөнбей, жоққа шықпай тұрушы ұлылықтың ұлығы. Бүкіл әлемнің иесі, оны пенделерге жомарттық пен беруші ұлылықтың ұлығы. Әділ. Пенделерін

дұрыс, түзу әділ жолмен алып барушы ұлылықтың ұлығы. Шы-
дамды, төзімді сабырлы ұлылықтың ұлығы. Растаушы, шыншыл
ұлылықтың ұлығы. Жасырушы ұлылықтың ұлығы.

صاحب المعاد
صاحب القسط كاف ملتقى بلع مباح شاف
واصل مؤمن صاحب التعماد مرید مقدم
عزیز فاضل مفضل فاجح منقاج منقاج الرحمة
صاحب الجببة علم الايمان علم العين دليل الخيرات
صاحب الحسنة مفضل العترة صوفى عن التورات
صاحب الشفاية صاحب المقام صاحب التقدم صاحب خصوص
صاحب خصوص من اجد خصوص بالتعرف صاحب الترف
صاحب سيف صاحب النوضياء صاحب الارزار صاحب جبر
صاحب الزوايا صاحب الدرسة الرحمة صاحب التاج صاحب
صاحب المغفور صاحب اللوای صاحب الحراج صاحب القوس
صاحب البراق صاحب الخاتم صاحب العلام

Әс-суннәти муқаддәсун, рухул ғадл, рухул хак, рухул қисти, кәфин, муктәфин, бәлиғун, мәбәллиғун, шәфин, уәсилун, мәусулун, һәдин, муһдин, муқаддәмун, ғазизун, фәдилун, муфәддәлун, фәтихун, мифтәхун, мифтәхур рәхмати, мифтәхул жәннати, ғәләмул иман, ғәләмул иәқин, дәлилу хәирәти, мусабиху хәсанати, мукилу әлғәсәрәти, сахибу әшшафағат, сахибул мақам, сахибул кадам, махсусун билғиззә, махсусун бишшарф, сахибул уасилат, сахибус-саиф, сахибул фадилат, сахибул әзәр, сахибул хужжат, сахибул әрридә, сахибуд дәрәжатир рафиғат, сахибут-таж, сахибу әл-ләуәи, сахибул миғраж, сахибул қадиб, сахибул бурақ, сахибул хатим, сахибул ғаламат.

Мағынасы: Қасиетті сүннет, әділ рух, хақ рух, жеткілікті, жасырын, балағат жасына жету, ем беруші, тура жолға салушы, беруші, ұлы, абзал, ашушы, кілт, рақымшылық кілті, жәннәт кілті, иман ілімі, иәқин ілімі, қайраттың белгісі, жақсы амалдарды мақтаушы, шапағат иесі, мекеннің иесі, ұлылықтың иесі, қылыш иесі, үлкен дәреженің иесі, үлкен беделдің иесі, ризашылықтың иесі, биік дәреженің иесі, тәждің иесі, миғраж күннің иесі, мөрдің иесі, кереметтердің иесі.

جعل على تباعه لا حيد اللام اني ان ملك الاخذ
يا حسن ما تعلم والترك ما تعلم واسئلك
التكفل بالرزق والنزعة في الكفاف والمخرج بالبيان
من كل شبهة والفالج بالصواب في كل حجة والعدل
في الغضب والرضى والتسليم لما جري به القضاء
والانصاف في الغور والفني والتواضع في العون
والعقل والصدق في الجرد والمزلة للدم ان
ذو يا فيما بيني وبينك وذو يا بيني وبين خلقك
الدم ما كان لك منرا فاعزه وما كان منرا لخلقك
في حماه عني واخترت بعرضك انك واسع الخورة

Тажғал ғәләиә тибәғәт ли әхадин Аллаһуммә инни әсәлука әл әхәзә би әхсәни мә тәғләму уат тарк лисәни мә тәғләму уа әсәлука әттәкәффулә бирризқи уазаһда филкәффәфи уалмахражә билбәиәни мин кулли шубһәти уал фәләжа бис сауаб фи кулли хужжатин уал ғадл фил ғадаби уар-рида уа таслима лима бахри биһи әлқадаи уал иктисад уа фил фақир уал фани уаттауадиғ фил қаули уал фиғл уас сидқи филжәдди уал һәзл Аллаһуммә иннә ли зунубән фимә бәини уа бәинәкә уа зунубән бәини уа бәинә хәлқикә Аллаһуммә мә кәнә ләкә минһә фәғфирһу уа мә кәнә минһә лихәлқикә фәтәхәммәлә ғәнни уа әғнини бифәдликә иннәкә уасиғул мағфират.

Мағынасы: Біреуіне еруді нәсін ет. Иә, Аллаһым, пайдалы білім алып, пайдасыз ілімді алмауға нәсін ет және ризықпен қамсыздандыр және қажетті сабырлық және арасындағы барлық күмәнмен шығуын, жақсы амалды әр уақытта сылтаумен жоюдан және ашудағы әділдік қуанышты және көнуді, не үшін теңіздегідей сақтықта өмір сүруді және кедейлік пен байлықта және сөзіндегі сыпайылықпен шынышылдыққа ынталануы осында. Иә, Аллаһым! Мен күнәһармын, сенімен менің арамда және сенімен сенің жаратылысың да. Иә, Аллаһым! Саған одан еш қажет жоқ, кешірімді бола гөр және саған олардан еш қажеттілік жоқ, маған шыдамдылық қылып өзіңнің құдіретіңмен, сен кең рахымшылық иесісің.

اللهم نور بالعلم قلبي واجعل رطاعتك بدني و
 خالص من الغفان سري واشغل بالاعتبار فكري
 وقصني بشي الشيطان واجزني منه يا رحمن
 ربي لا يكون له على سلطان
 قد كتبت هذه نسخة

الشريعة في يوم

التعاين
 بسم الله الرحمن الرحيم

اللهم رب قنبي عذابي يوم تبعث عبادك رب اغفر لي ذنوبي
 وذنوبك وامن عبادتك اللهم اني اشكك الشياطين في الايام
 والعلمة على الرشيد واشكك شر نعمتك وحسن عبادتك
 واشكك قلبا فاشكوا وانما صادقا واشكك من غير ما تعلم
 واخذوب من شر ما تعلم واستغفر لك لما تعلم تقبل من منة ما شئت
 الصالحين

Аллаһуммә нури би ғилми қалби. Уа истәғмил би тағатикә бәдәни уа халлис минәл фитәнун сирри. Уашғәл бил игтибәри фикри уа қинни шарра мин шайтан. Уа әжирни минһу иә рахман. Хәтгә лә иәкунә ләһу гәләиә султан. Қад тәммәт һәну насихат. шарифат фи иәумус сәлис.

Мағынасы: Аллаһым жүрегімді іліммен нұрландыра гәр. Саған бүкіл денеммен бойұсынуды нәсіп ет және дінде жасырын сенуден, адасудан сақта. Өз пікірімді дұрыстауда әрекет қылуды нәсіп ет. Иә, Рахман, шайтанның зұлымдығынан, оған еліктеуден және оның маған қожалық жүргізуінен қорға.

Бисмиллаһи рахмани рахим. Аллаһуммә рабби қини ғазабикә иәумә табғәсә ғибадақ рабби әғни гәлә зикрикә уа шукрикә уа хусни ғибадатик Аллаһуммә инни әсәлукә әсубәт фил әмри уал ғазмат гәлә әррушди уа әсәлукә шукри ниғматика уа хусну ғибадатикә уа әсәлукә қалбан хашиған уа лисанән садиқан уа әсәлукә мин хайр мә тәғләму уа ағузу бикә мин шарри мә тағләм уа әстағфирукә лимә тәғләм. Нақил мин мәшкәт шариф әлмасабих [1627].

Мағынасы: Аса қамқор, ерекше мейірімді Аллаһ атымен бастаймын. Аллаһым, құлдардың тірілетін күні мені азаптан сақта. Сені әр дайым еске алушылардан және шүкір етушілерден болуға нәсіп ет. Аллаһым, өз істерімде берік болуға нәсіп ет. Сенен қорқатын жүрек және шындықты айтатын тіл сұраймын. Үйреткеніңнің қайырын сұраймын және жамандық үйренуден сақтық сұраймын. Иә, Аллаһ сенен кешірім сұраймын.

Хадис марфуғ риуаят [1628] ойлады Омар ибн Ғабдул Ғазиз рахматуллаһ гәләйһи Әби Һурайра радиәллаһу гәнһуден тахқиқ айтады: Әбу Һурайра радиәллаһу гәнһу [1629] күнлерде бір күні отырып едік, пайғамбар гәләйһи сәләм илен бір неше сахабалар илен мәжілісте бір сахраи [1630] кіріп келді. Бәни сәләм [1631] орнындан қатигә [1632] он бірле жылап пайғамбарымыз соллаллаһу гәләйһи уас сәләмнің алдында жүгііп отырды. Біз анкар айтты; пайғамбар соллаллаһу гәләйһи уас сәләм: Әй, Бани сәләм аулада не үшін жылайсың қайғың не дүр. Мұнша жылап фариәд [1633] уафған етерсін. Айтты Сахраи: Иә, Расулаллаһ бір пәле маған жа-

бысты. Еш құтыла ... бір қашан намазға кірісsem әлденемене келіп ойыма сап ете түседі. Әр қашан ұйықтасам күндіз нені ойласам, түсіме сол кіреді. Не өнімде, не түсімде еш бір жақсылыққа ниетім үйірілмейді. Бұған не ғилаж [1634] тақсыр. Қайғым осы деді. Бұл қалыпта денемнен айырылып қаламын ба деп шошимын деді. Бес айтты; пайғамбарымыз соллаллаһу ғалейһи уа сәләм: Иә, қарындас үшбу Ібіліс ғәләйһи ләғиннің уасуас [1635] дүр. Саған үйретейін бе, он тоғыз исм шарифні [1636]. Маған үйретіп еді Аллаһ Тағаланың өз құдіреті миғражға [1637] асқан заманда.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ . اللّٰهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلٰی سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ النَّبِیِّ الْاَمِّ وَالْاٰلِ وَاَصْحَابِہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ
«السَّلَامُ عَلٰی اللّٰهِ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ
«

Бисмиллаһи рахмани рахим Аллаһуммә салли уа саллим ғәлә сәййидина Мухаммад әннәбии әлумми уа әлиһи уа әсхаб уа ғәлә жамиғ әләнбиә уал-мурсалин уалмәләикәт әлмукәррәбун уа ғәлә ғибад әссалихин саллоллаһу ғәләйһи уас сәләм саллоллаһу ғәләйһи уас сәләм саллоллаһу ғәләйһи уас сәләм.

Мағынасы: Аса қамқор, ерекше мейірімді Аллаһ атымен бас-таймын. Иә, Аллаһ, Мұхаммед ғалейһи салату уәс сәләмнің жүз-байларына, ұрпақтарына, сахабаларына, барлық пайғамбарларға, елшілерге, саған жақын болған періштелерге, салихалы құлдарыңа игілік еткелісің. Аллаһтың саған берекеті және мейірімі болсын.

Жұма намазның ниеті бұ дүр: Науаити ән усқит фарз нәдә әлуақт би әдә илә ракағат ассолат әл әжумғә илә әсәһт әл кәғбәт әқдәити би нәзәл имам халисән.

Мағынасы: Ниет еттім осы жұма намаздың ракағаттарын өтеуге жүзімді қараттым қыбылага, ұйыдым осы имамға.

Діни уағыз (екінші нұсқа)

Бисмиллаһи рахмани рахим [1638] Раббім, Аллаһ Тағала дүр. Нәбиім [1639] уа пайғамбарым Мұхаммад Мұстафа соллаллаһу ғәләйһи уа ғәлә әлиһи уас сәләм [1640]. Дінім Ислам, кітабым Құран ғәзим [1641]. Қыбылам Кағба [1642], игтиқад [1643] те мәзһәбім

[1644] мезһәб әһлі суннат уал жамағат [1645], уа ғамалда мезһәбим Имам Ағзам миллат Ибраһим ғәләһи сәләм.

«Әмәнту биллаһи» [1646] яғни инандым (иландым) Аллаһ Тағалаға осы уақыт иле уажиб «уа лақад халактә уа мәләикәтиһи» [1647] яғни инандым Аллаһ Тағаланың жәмиғ [1648] періштелерге нұрдан жаралғандар. Көз ашып жұм... күнә қылмастар, уа ішпестер, еркек уа қатын етілмезлер. «уа кутубиһи» [1649] инандым Аллаһ Тағаланың жәмиғ кітабларға ... уа бізнің кітабымыз Құран мәжид [1650] дүр, әннә хазіретіміз соллаллаһу ғәләһи уас сәләм

Арқасын махраб [1651] қойып отырмыс еді Жәбірейіл ғәләһи [1652] ғәззә уа жәллә [1653] сенге сәләм қылар. Одан соң Жәбірейіл ғәләһи күнәһтағылар уа өтіңізлер қадірі болса да Аллаһон бес жүз ағыз атқанда оқыса егер тіліміз Ол иә, Мухаммад әркім бұ дұғаны оқыса, иә, құт көтерсе кешер, иә, Мухаммад үшбу дұғаны пәк иғтиқад [1654] б... оның жүзі айның он төртінші күні
..... Ондан соң пайғамбар ғәләһи сәләм айтты: Иә, кардашім Жәбірейілдым деді. Ондан соң Жәбірейіл ғәләһи сәләм айтты: иә, Мухаммад әркім бұ дұғаны оқыса, иә, құт көтерсе ... уа бір жүкті қатынға езіп ішірсе Аллаһ Тағала ол айтты: Иә, Мухаммад әркім бұ дұғаны оқыса, иә, құт көтерсе жанар ...ның құр қ... бұ дұғанының шарапаты осы ... дұғаның сауабы сол қадірдерге.

Исму Ағзам дұғасы

يا الله يا رافع الدرجات يا الله يا رافع الدرجات يا
يا الله يا رافع الدرجات يا الله يا رافع الدرجات يا
يا الله يا رافع الدرجات يا الله يا رافع الدرجات يا
يا الله يا رافع الدرجات يا الله يا رافع الدرجات يا
يا الله يا رافع الدرجات يا الله يا رافع الدرجات يا
يا الله يا رافع الدرجات يا الله يا رافع الدرجات يا
يا الله يا رافع الدرجات يا الله يا رافع الدرجات يا
يا الله يا رافع الدرجات يا الله يا رافع الدرجات يا
يا الله يا رافع الدرجات يا الله يا رافع الدرجات يا
يا الله يا رافع الدرجات يا الله يا رافع الدرجات يا

Иә Аллаһу иә рафиғ дәрәжәт иә Аллаһу ... иә Аллаһу иә ахаду иә Аллаһу иә сомаду иә Аллаһу иә хамду ... иә Аллаһу иә кәфиу иә Аллаһу иә ғафиу иә, Аллаһу иә мустағанә иә ..., иә қаһиру иә Аллаһу иә қаһһару иә Аллаһу иә фәттаһу иә Аллаһу иә мәлик әлмулки иә Аллаһу иә зәлжәләли уал икрәм. Аллаһ салли ғәлә мухаммад уа ғәлә әли мухаммад уархәм мухаммад уа ғәлә әли ибраһим фи ғәләмин раббәнә иннәкә хәмидум мәжид би рахматик.

Мағынасы: Иә, Аллаһ, төменнен жоғары дәрежемізді көтеруші. Иә, Аллаһ, құлына жақын болушы. Иә, Аллаһ, жалғыз әрі дара теңдесі жоқ. Иә, Аллаһ, барлық нәрсенің оған мұқтаж болып, Өзі ешкімге, еш нәрсеге мұқтаж болмаған. Өзгермейтін, мәңгі тұрақты. Иә, Аллаһ, мақтау иесі. Иә, Аллаһ, толық болушы. Иә, Аллаһ, барлық күнәларды кешіруші, жарылқаушы. Иә, Аллаһ, мустағанә. Иә, Аллаһ, әр дайым жеңуші. Иә, Аллаһ, кез-келген уақытта жазалауға құдіреті жетуші. Иә, Аллаһ, пенделеріне ризық беруші және нығмет қақпаларын ашушы. Иә, Аллаһ, қиямет күнінің қожасы, патшасы. Иә, Аллаһ, шексіз үлкен, өте әділ, құдіреті мен алыптығы ақылға сыймайтын, құрметке лайық. Иә, Аллаһ! Ибраһим ғәлейһи сәләмға және оның отбасына игілік еткеніңдей, Мұхаммедке (с.ғ.с.) және оның отбасына да игілік ет және рахым қыл. Шын мәнінде сен аса мақтаулы әрі жоғарысың.

Бап иман дұғасы бұ дүр. Әркім бұ дұғаны расулаллаһ ғәләйһи уас сәләм бұйырып дүр. Әркім менің үмметтерім сақламаслар, менім үмметімнен айырмас қиямет күн көріп естіп жаздырып алмаслар ... биллаһ мин зәлик дұғәу имән «лә иләһә иллә аллаһ әлмәужуд фи кулли заман лә иләһә иллә аллаһ ... лә иләһә иллә аллаһ әлмәзкур фи кулли имән лә иләһә иллә аллаһ .

Мағынасы: Алладан басқа Тәңір жоқ. Аллаһ мәңгі. Әр иман сөздерінде Аллаһ есімі айтылған.

Иә ғәфур иә шәкур иә аллаһ иә аллаһ иә аллаһ иә хамд бирахматикә иә әрхамар рахимин.

Мағынасы: Иә, Аллаһ. Иә, Аллаһ. Иә, кешіруші, шүкіршілікті қабыл етуші.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 يَا هَيْلُ يَا اللَّهُ يَا قَرِيبُ يَا اللَّهُ يَا مُجِيبُ يَا اللَّهُ يَا مُجِيبُ يَا
 يَا عَظِيمُ يَا اللَّهُ يَا عَظِيمُ يَا اللَّهُ يَا تَمَنُّنُ يَا اللَّهُ يَا مَسَانُ يَا
 يَا مُسْتَعَانُ يَا اللَّهُ يَا مُخِيسُ يَا اللَّهُ يَا رُحْمَنُ يَا اللَّهُ يَا
 يَا حَكِيمُ يَا اللَّهُ يَا مُقْتَدِرُ يَا اللَّهُ يَا عَظِيمُ يَا اللَّهُ يَا
 يَا اللَّهُ يَا مُعِيدُ يَا اللَّهُ يَا قَدِيرُ يَا اللَّهُ يَا رَافِعُ يَا اللَّهُ يَا
 يَا اللَّهُ يَا بَصِيرُ يَا اللَّهُ يَا سَمِيعُ يَا اللَّهُ يَا أَوَّلُ يَا اللَّهُ
 يَا اللَّهُ يَا بَسِطُ يَا اللَّهُ يَا مُدْمِنُ يَا اللَّهُ يَا مُسَمِّعُ يَا اللَّهُ يَا
 يَا اللَّهُ يَا حَلِيقُ يَا اللَّهُ يَا عَلَمُ يَا اللَّهُ يَا صَيُّ يَا قَدِيرُ يَا اللَّهُ
 يَا اللَّهُ يَا قَوِيُّ يَا اللَّهُ يَا مُعِيدُ يَا اللَّهُ يَا مُنْعِ يَا اللَّهُ يَا
 يَا جَمِيلُ يَا اللَّهُ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ يَا اللَّهُ يَا مُخَلِّصُ
 يَا اللَّهُ يَا مُجِيبُ اللَّهُ مُدَائِرِ يَا اللَّهُ يَا مُنِيزُ الْبُرُكَاتِ

يَا قَاسِمُ يَا إِلَهَ الْيَاسِقِ يَا إِلَهَ الْيَاسِقِ يَا مَعْرُوفُ يَا إِلَهَ
 الْمَدِينَةِ يَا إِلَهَ الْيَاسِقِ يَا سُلْطَانَ الْيَاسِقِ يَا سُبْحَانَ يَا إِلَهَ
 يَسْمُو يَا إِلَهَ الْيَاسِقِ يَا إِلَهَ الْيَاسِقِ يَا مَعْمِدُ يَا إِلَهَ
 الْيَاسِقِ يَا إِلَهَ الْيَاسِقِ يَا مَعْمِدُ يَا إِلَهَ الْيَاسِقِ يَا قَدِيرُ
 يَا إِلَهَ الْيَاسِقِ يَا إِلَهَ الْيَاسِقِ يَا هَابِرُ يَا إِلَهَ الْيَاسِقِ
 خَيْرُ يَا إِلَهَ الْيَاسِقِ يَا إِلَهَ الْيَاسِقِ يَا إِلَهَ الْيَاسِقِ
 مِنْ بَيْنِ يَا إِلَهَ الْيَاسِقِ يَا إِلَهَ الْيَاسِقِ يَا إِلَهَ الْيَاسِقِ
 يَا قَابِضُ يَا إِلَهَ الْيَاسِقِ يَا مَعِينُ يَا إِلَهَ الْيَاسِقِ
 صَافِيُ يَا إِلَهَ الْيَاسِقِ يَا رَافِعُ يَا إِلَهَ الْيَاسِقِ يَا بَلِيغُ يَا إِلَهَ
 يَا إِلَهَ الْيَاسِقِ يَا سَادَاتِ الْيَاسِقِ يَا عِيَاثَ الْيَاسِقِ
 يَا إِلَهَ الْيَاسِقِ يَا قَسِي الْيَاسِقِ يَا إِلَهَ الْيَاسِقِ يَا حَسِي الْيَاسِقِ

милу иә аллаһу иә зөлжәләли уал икраму иә аллаһу иә кәмәлу иә аллаһу иә южибу әддәғуәт иә аллаһу иә мәнзилул бәрәкәт.

Иә хабибу иә аллаһу иә раззақу иә аллаһу иә мағруфу иә аллаһу иә дәиинәну иә аллаһу иә султану иә аллаһу иә субхәнү иә аллаһу иә рахиму иә аллаһу иә қараму иә аллаһу иә мажиду иә аллаһу иә хамиду иә аллаһу иә ғәфуу иә аллаһу иә ғәффәру иә аллаһу иә мубдиу иә аллаһу иә қадирү иә аллаһу иә шәқуру иә аллаһу иә латифу иә аллаһу иә сабиру иә аллаһу иә латифу иә аллаһу иә батину иә аллаһу иә уакилу иә аллаһу иә ғазизу иә аллаһу иә жаббару иә аллаһу иә фәлләқу иә бәриу иә аллаһу иә раззақу иә қабиду иә аллаһу иә баситү иә аллаһу иә муғиззу иә аллаһу иә музиллу иә аллаһу иә сафитү иә аллаһу иә рафиғу иә аллаһу иә кәфилү иә жәлилү иә аллаһу иә сәиәду иә аллаһу иә садати иә аллаһу иә ... әлмәүти иә аллаһу. иә кәфиә әлхәсәнәти иә аллаһу иә мухий әссәиәти.

Иә субхана иә бурһәнә иә султанә иә ғуфрән иә рахим иә хамд иә хамд иә ахад иә ахад иә ахад. Ифтах әләбуәб иә аллаһу иә дәиму иә аллаһу иә фарду иә аллаһу иә уитру ...қ әлуәғди иә аллаһу иә ғалину иә аллаһу иә шафиину иә аллаһу иә һадиинуә иә аллаһу иә қадирү иә аллаһу иә муһәминну иә аллаһу иә Раббу әссамамуәти уаларди иә аллаһу ... инни әсәлүкә бихаққи һәзиһи әләмсәу қуллиһә мухаммадин соллаитә уа салламтә уа барактә ғәлә ибрәһим уа ғәлә иә әрхамар рахимин.

Мағынасы: Сүйкімділіктің, әдеміліктің иесі, иә, Аллаһ. Құлына жақын болушы, иә, Аллаһ. Қажет болғанға жауап беруші, иә, Аллаһ. Таң қарарлықты иә, Аллаһ ұлылық иесі иә, Аллаһ. Нәзік, жұмсақ, асқан жарылқаушы иә, Аллаһ. Жан ашушы иә, Аллаһ. Жомарт, мырза иә, Аллаһ. Қайырымды, жарылқаушы, иә Аллаһ. Ерекше мейірімді, қайырымды, шапағатты, иә, Аллаһ. Даналық пен ақыл иесі, әділетті, билік жүргізушілердің ең ұлысы иә, Аллаһ. Күш, құдірет иесі, иә, Аллаһ. Иә, Аллаһ шәксіз, толық білуші, әр нәрседен хабар алушы иә, Аллаһ. Барша әлемді жоқ етуші және бар етуші, иә, Аллаһ. Ежелден болушы, иә, Аллаһу. Төменнен, үкім шығарушы, әр нәрсені өзі шешуші, иә, Аллаһ. Бәрін де көруші (қараңғыда қара тастың үстіндегі қара құмырсқаның да жасауын

көрер) иә, Аллаһ. Барлық нәрсені естуші иә, Аллаһ. Әуелгі, бірінші, алғашқы болушы, иә, Аллаһ. Бейбітшілікті сүюші иә, Аллаһ. Сенім ұялатушы, тыныштық беруші, иә, Аллаһ. Әр уақыт өз саясына алушы, қорғаушы, сақтаушы, иә, Аллаһ. Шәксіз толық білуші, әр нәрседен хабар алушы, иә, Аллаһ. Сөйлеуші, иә, Аллаһ. Мәңгілік тірі, өлмейтін, иә, Аллаһ. Барша әлемде, жер мен көкте өлмейтін, өшпес мәңгілік иесі, иә, Аллаһ. Қуатты, қуаттандырушы, күш беруші, иә, Аллаһ. Өзі қаламаған пенделерін байлық пен сынаушы, иә, Аллаһу. Көркемді, иә, Аллаһ. Шексіз үлкен, өте әділ, құдіреті мен алыптығы ақылға сыймайтын құрметке лайық, иә, Аллаһ. Толық болуы, иә, Аллаһ. Құлдарының дұғасына жауап қайтарушы, иә, Аллаһ. Пенделеріне берекет жіберуші, иә, Аллаһ.

Иә, сүйікті, иә, Аллаһ. Өзі бар еткен ризық беруші және нығмет қақпаларын ашушы, иә, Аллаһ. Танымды, иә, Аллаһ. Дінге сендіруші, иә, Аллаһ. Сұлтанымыз, иә, Аллаһ. Мадаққа ие, иә, Аллаһ. Қиямет күнінде рахмет көлеңкесіне алушы, жарылқаушы, иә, Аллаһ. Жомартты иә, Аллаһ. Даңқты, игілікті, мақтаулы, иә, Аллаһ. Бүкіл мадаққа лайықты, иә, Аллаһ. Барлық күнәларды кешіруші, жарылқаушы, иә Аллаһ. Күнә-қателерді жарылқаушы, иә, Аллаһ. Әр нәрсені құралсыз, өрнексіз ең әуелі бар етіп, бастап жіберуші, иә, Аллаһ. Барлық нәрсеге күші жететін, шексіз, құрмет иесі, иә, Аллаһ. Игілікті, шүкір етуші, иә, Аллаһ. Мейірімді иә, Аллаһ. Сабырлы, мейірімді иә, Аллаһ. Біле алмастық дәрежеде жасырын болушы, иә, Аллаһ. Қорғаушы, жақтаушы қамқоршы, иә, Аллаһ. Күшті қуатты, құдіретті, иә, Аллаһ. Өзінің үкімін барша әлемге жеткізуші, күшті де қуатты, иә, Аллаһ. Күн аттырушы, иә, Аллаһ. Пенделерді сүюші, оларға мәрхемет етуші, иә, Аллаһ. Өзі бар еткен әр пендесіне ризық беруші иә, Аллаһ. Ғәзірейіл періштеге жан алуға әмір беруші, иә, Аллаһ. Ризық және несібені жайып мол етіп беруші, иә, Аллаһ. Қуаттандырушы, күш беруші, иә, Аллаһ. Қор етуші, масқара етуші, иә, Аллаһ. Анық бар, иә, Аллаһ. Төменнен жоғарыға көтеруші, иә, Аллаһ. Нәтижелі иә, Аллаһ. Ұлылық иесі. Аса үлкен айбынды, иә, Аллаһ. Билік жүргізуші, билік

тағында болушы, иә, Аллаһу. Иә, Аллаһ толық қабілетті. Иә, Аллаһ жамандықты болдырушы».

Иә, мадақ иесі. Иә, дәлелдеуші. Иә, сұлтан. Иә, кешіруші. Иә, рахымды. Иә, мадақты. Иә, жалғыз. Иә, әрі дара. Иә, теңдесі жоқ.

Рахмет есіктеріңді аша гәр иә, Аллаһ. Әрдайым бар болушы иә, Аллаһ. Жалғыз иә, Аллаһ. Иә хақ уәде беруші, иә, Аллаһ. Аса зор, биік тұрушы, иә, Аллаһ. Шипа беруші, иә, Аллаһ. Сый беруші, иә, Аллаһ. Барлық нәрсеге күші жететін, шексіз, құрмет иесі, иә, Аллаһ. Әр уақыт өз саясына алушы, қорғаушы, сақтаушы, иә, Аллаһ. Жер мен аспан жарату раббысы, иә, Аллаһ.

Иә, Аллаһ! Менің сенен сұрайтыным: бұл хақ есімдерге Ибраһим галейһи сәләмға және оның отбасына береке бергендей, Мұхаммад (с.з.с.) га және оның отбасына да береке бере гәр. Шын мәнінде Сен аса мақтаулы әрі жоғарысың.

Бұ дұғаны жаттап алмаса нахрі ғәлим Мұхаммад Мұстафа соллаллаһу ғәләйһи сәләмдан бұ дұғаны көрін жазып алмаслар. Өздері бір... менден шапағат әмиде етмесіндер. Егер бұ дұғаны ... шайтан алдап иманын алар, имансыз кетер.

Бисмиллаһи рахмани рахим мәужуд фи кулли мәкән лә иләһә иллә аллаһ, әлмағруф фи кулли ихсан, ... һуафи шәдн лә иләһә иллә аллаһ әлиман, әлиман.

Мағынасы: Аса қамқор ерекше мейірімді Аллаһ атымен бастаймын. Аллаһ өз білімімен барлық жерде бар. Әр игілікте белгілі. Алладан басқа тәңір жоқ.

Бисмиллаһи рахмани рахим [1655] риуаят [1656] дүр Расул соллаллаһу ғәләйһи уә сәләм бір күн мешітте әссәләм келді ішін кіріп сәләм қылдыдағы айтты Иә, Мұхаммад әссәләм айтты. Иә, Мұхаммад әркім бұ дұғаны оқыса (исму ағзам дұғасын), иә өзі бір Аллаһ Тағала жарлықай бұ дұға берекетінде. Әркім ерсе бұ дұғаны хамд [1657]. Аллаһ Тағала он екі хор қызларын үйіре. Әркім бұ дұғаны алдында дут он салауат үйіре әр не түрлі хажат ... үйіріп. Кешке оқытса қияметте кубдағы уақытта сиратта [1658] тұғырса қияметте кубдағы уақытта ұжмақны өз қолы бірле ашар. Имам Ағзам дұғасын [1659] оқымаса айтты, иә, өзі бірлен тұтмаса

айтты ... бұ дұғаның ... сол құл қадір дейді. Оның кімбен ғажаб. Иә, Мұхаммад әркім бұ дұғаны оқыса, иә көтерсе намазға жалқаулық болмас. Дұшманлары оң сапары болмас. Иә, Мұхаммад әркім бұ дұғаны оқыса қатынға есенлік үйіре. Одан соң Жәбірейіл гәләйһи сәләм [1660] ... отқа кірсе бір құлы жанбайды. Иә, Мұхаммад әркім егер сенің үмметтің ... бәни сол қадірдердемге құлақтарны қойып тыңлаң ... осылар бұ дұғаның шархны жазмағлар осы.

قال المرحوم مير محمد اليراقيني
 ارجمتم في الارض و بيزمك من
 قال قال رسول الله صلى وسلم
 راود الله منذ وعين عمر بن ميمون لا و
 لرجل وهو يحض اغتم خا قبل
 سبب قبل هرك وصحت قبل
 وغناك قبل فترك و فراعك قبل
 وحيوتك قبل موتك
 رواه الترمذي وعين عمر بن ميمون لا و
 صحيفه
 شيخنا شيخنا

Қалә әррахимун иәрхамуһум әррахимун ирхаму мән фил арди уа иәрхамукум мән фи сәмә. Интәһә уа кутибә фи иәумил хамис.

Қалә расулуллаһ ғәләйһи салату уа сәләм: рауаһу әттирмизи уа ғән ғумар ибну маймун әләудә ли ражулин уа һууә юғзиһи ағзама хамсән қаблә хамсин шәбәбәк қаблә һәрәмәк уа сиххатәк қаблә сәкәмәк (сәғәмәк) уа ғанәк қаблә фәқирәк уа фәрәғәк қаблә шуғләк уа хаиәтәк қаблә маутәк.

Мағынасы: Мейірімділік жасандар. Мейірімділік жасасандар, Аллах сендерге мейірімді болады. Бітті. Бейсенбі күні жаздым.

Пайғамбарымыз айтты: (Мәймунұлы Ғумартуралы Тирмизиден жеткізілген), адам осы бес нәрсе келгенше қолдану керек: кәрілік келгенше жастық шақты пайдалану, ауру келгенше денсаулықты пайдалану, кедейлік келгенше байлықты пайдалану, уақытыңды іс алдында, өлім келгенше өмірді пайдалану.

Діни уағыз (үшінші нұсқа)

احسن الله سبحانه و تعالى احوالكم و اصلح اعمالكم

Әхсәнә аллаһу субханаһу уа тағала әхуалукум уа аслих әғмәләкум.

Мағынасы: Аллах Тағала сендердің жағдайларыңды және амалдарыңды жақсартты. Қасиетті жазу.

انا جليس من ذكرنى

Мағынасы: Мені мадақтағанның қасындамын.

ثبتنا الله سبحانه و اياكم على محبت الؤلاء الكرام بحرمت النبي الامى الهاسمى عليه و على اله الصلوة و التسليمة و التحيات كلما ذكره الذكرون و كلما عقل عن ذكره الغافلون

Сәббәтнә аллаһ субханаһу уа иәкум ғәлә махаббат әлулә әлкәрәм бихурматик әннәби әлумми әлһә суммиә ғәлейһи уа ғәлә әлиһи әсолат уат таслимәт уат тахиәт кулләмә зәккәрәһу (зикрәһу) әззәкирун уа кулләмә ғақл ғән зикриһи әлғәфилун. Катабә фи иәум әлхамис.

Мағынасы: Аллах бізді таймайтындай тұрғыз. Сендерге достықты сүю міндет етілген. Барлық адамдардың пайғамбары

құрметіне. Оны еске алғанда, Аллаһтың оған мейірімі және сәлемі болсын.

طهر افواكم ببيعبت الافساق

Tahhir əfuəkuм би ғәйбат әләфсәқ.

Мағынасы: Ауыздарыңды жамандау мен өсектен таза ұстаңдар.

Хадис шариф

حدیث شریف
من عند الله، سلام عليه
ثم تشكى الفاقة كتب الله له
اليوم يلقاها ١٢٥
من راه المؤمن فهو عند الله حسن
من راه المؤمن قبيح فهو عند الله قبيح
أفلا شققت قلبه حتى تعلم آفاله
من شهر نخجوما نخجوما شهر من نخجوما
شهر نخجوما نخجوما شهر من نخجوما
شهر نخجوما شهر من نخجوما
شهر نخجوما شهر من نخجوما
شهر نخجوما شهر من نخجوما
شهر نخجوما شهر من نخجوما
شهر نخجوما شهر من نخجوما

Мән һәддә аллаһә исләмә гәлләмәл қуранә сүммә шәккә әл-ғақату кәтәбә аллаһ тағала бәйнәл фақри гәйниһи илә иәуми юләқаһу.

Мағынасы: Кім Аллаһтың дінін бұрмалайтын болса және Құранды үйреніп, оған күмән келтірсе, Аллаһ Тағала оған ақирет күніне дейін кедейлікті жазады.

حدیث تشریحی
نفسک مطیتک نارفتا بہا
دل مایر بیک ای مالایچک بیک
من حسن اسلام المرکزک مالایچک
لا یومین احدکم حتی ما جب لاه
وما جب نفس اکثرہ لضعفک
نیت القلوب ونف عیب ہا ملو من
فلیضعکو قبلاً ولیبکو کثیراً لریہ
من تخرج قبل الامام من مسجد فرو
خیزد من اسلک الطعام والشراب
ملعون فی الدنیا والاخرۃ من اسلک
الطعام لیسیر علم لایحسب و اسلک
فی الدنیا والاخرۃ

Әмру муқаддам мән раһу әлмумин хасан фә һууә ғиндаллаһи хасан мән раһу әлмумин қабих фә һууә ғиндаллаһи қабих әфәлә шәққәт (шәққәт) қалбуһу хаттә тәғәлләмә ақаләһә әмәлән.

Мағынасы: Кімде-кім жақсы мұсылманды көрсе, ақирет күнінде ол адам Аллаһ алдында жақсы мұсылман болады. Егер оны жаман мұсылман деп білсе, ол Аллаһ алдында жаман боп келеді.

Нәфсук матаиәтук фәрфәк биһә.

Дәғи мә юраббикә мә лә юрәббәк

Мин хуснил исләм әлмару тәрәкә мә лә юғниһи (юғанниһи).

Лә юмину ахадукум хатта юхиббуһу ли ахиһи мә юхиббу ли нәфсиһи.

Кәсрәту әддахик тумиту әлқулуб уа тәһһәбу биһә әлмумин фәл иәдхаку қалилән (қилән) уа ләиәбку қасиран. аят кәрим.

Мән харажә қабләл имам мин масжиди фә һуа хинзир.

Мән әкәлә әттағамә уахид фә һуа мөлғун фи дүниә уал әхира мән әкәлә әттағамә маға әтталиби әлғилм лә ғәзәбә уа хисәбә фи иәумил қиәмәт.

Мағынасы: Сенің нәпсің астыңдағы жануарың сияқты, оны күту керек.

Күмәнді нәрсені тастап, күмәнсіз нәрсеге көш.

Исламның әдемілігі – керек болмаған жұмысты тастау.

Діннің абзалдығы – өзіне пайда бермейтін істерді тастау.

Сендер өздерің жақсы көрген нәрсені басқаларға да жақсы көрмесеңдер, толық иман етпейсіңдер.

Көп күлу жүректі қарайтады. Сол себептен мұсылманға аз күліп, көп жылау керек.

Кім имамнан бұрын мешіттен шықса, ол шошқа секілді болады.

Кімде-кім тамақты бөлініп жалғыз жесе, осы дүниеде және ақиретте лағнет болады. Кім ілім жолында жүрген адамға көмек көрсетіп, онымен бірге тамақ жесе, ақиретте азаптан құтылады.

اعوذ بالله من شيطان الرجيم
 بسم الله الرحمن الرحيم
 اللهم غفله في الدنيا باعلا ذكره وبقا وشريعته
 بتفعل اجره وفي الاخرة وتشفع امته لا
 اللهم اياه سالما عن كل مكروه في الدنيا والآخرة
 الحمد لله على كل حال الحمد لله على دين الاسلام

Ағузу биллаһи минаш шайтанир ражим бисмиллаһи рахма-
ни рахим Аллаһуммә ғазим фид дүниә би әглә зикри уа әнфәз
шариғиһи битәдғәфи әжриһи уа фил әхирәт.

*Мағынасы: Қуылған шайтанның азғыруынан Аллаһқа сыйына-
мын. Аса қамқор ерекше мейірімді Аллаһ атымен бастаймын. Иә,
Аллаһ! Осы дүниеде және ақиретте биік дәрежедегі еске алумен
нәсіп ет.*

Аллаһуммә иәһу салимән ғән кулли мәкруһ фид дүниә уал
әхирәт.

Әрбір қолайсыз жағдайларда шариғи жолмен шешім табуға
нәсіп қыл.

*Иә, Аллаһ! Осы дүниеде және ақиретте шайтанның алдауынан
және қу ойларынан аман сақта.*

Әлхамду лилләһи ғәлә кулли хәл әлхамду лилләһи уа ғәлә ди-
нул исләм.

Аллаһым, дін ислам үшін және қандай жағдай болса да саған шүкір етеміз.

Діни уағыз (төртінші нұсқа)

Кімде-кім самиг [1661] азан болсалар үшбу исм дұғаларды оқыр:
جلا جلاله» «اَوَّلَ اللهُ اَكْبَرِ

Әууәл «Аллаһу ақбәр» дегенде, «жәллә жәләләһу» деслер.

Мағынасы: Аллаһ ұлы. Ұлылықтық ұлығы.

اشهد ان لا اله الا الله قرّة عين بيبي بيك

«әшһәду әллә иләһә иллаллаһ» дегенде, «қуррат ғайн бәини бикә» дер.

Мағынасы: Аллаһтан басқа құдай жоқ екеніне куәлік етем.

صلى الله عليك يا رسول الله اشهد ان محمد رسول الله

«әшһәду әннә мухаммад расулаллаһ» дегенде, «саллоллаһу ғәләйһа иә расулаллаһ» деслер.

Мағынасы: Мұхаммед Аллаһтың елшісі екеніне куәлік етем. Аллаһтың мейірімі болсын саған.

قوة لا بالله لا حول ولا حى على الصلوة

«хаййә ғалас-салат» дегенде, «лә хәулә уәлә қуәтә иллә биллаһил ғәллиул ғәзим» деслер.

Мағынасы: Намазға келіңдер. Аллаһтан басқа ешкімде күш-қуат жоқ.

حي على الفلاح ما شاء الله كان و ما لم يشاء الله لم يكن

«хаййә ғәләл фәләх» дегенде «мә шә әллаһу кәнә уә мә ләм ишә әллаһ ләм иәкун» деслер.

Мағынасы: Құтқарылуға асығыңыздыр. Аллаһ не қаласа болады, қаламаса болмайды.

صوّفت و بالحقا نطقت» «الصلوة خير من النوم

«ассалату хайру минан нәум» дегенде «саууақту уә билхаққи натақат» деслер.

Мағынасы: Намаз ұйқыдан қайырлы. Шындықты айтады.

لا اله الا الله «الله اكبر

Үшбулардан ғайрде екі мәртебе «Аллаһу акбар» дегенде бірге айтур «лә иләһә иллә аллаһ» дегенді бірге айтар.

Мағынасы: Аллаһ ұлы. Алладан басқа тәңір жоқ.

Ағузу биллаһи минаш шайтани ражим бисмиллаһи рахмани рахим уа фи сахихул бухари гән Жабир иннәһу қалә: Қалә әннәби ғәләйһис солат уас сәләм исмәғул азан.

Мағынасы: Қуылған шайтанның азғыруынан Аллаһқа сыйынамын. Аса қамқор, ерекше мейірімді Аллаһ атымен бастаймын. Сахих Бухари кітабында Жабирден жеткен сөзі: пайғамбарымыз ғәләйһи салату уас сәләм айтты: «Азанды тыңдаңдар».

اللهم رب هذا الدعوة تمّ و الصلوات القائمة محمد الوسيلة و الفضيلة و الدرجات عليّة الرافعة»
«وابعثه مقاما محمد الذي وعدت و أذقان شفاعة يوم القيامة إنك لا تخاف المعاد»

Аллаһуммә Рабби һәзәд дәғуәт тәммә уас солат әлқәимәт мухаммад әлуәсилати уал фәдиләти уад даражати ғәлиәтә әррәфиғә уабәғәшү мақамән мухаммад әлләзи уағадта уа әзқанә шафағат иәумәл қиәмәти иннәкә лә тухлифу әлмиғәд».

Мағынасы: Ей, мына толық азан мен оқылатын намаздың Раббы! Хәзіретті Мұхаммедке арқау болуды, ерен ерекшелікті және жоғары дәрежені бер. Және де оны өзің уәде еткен «махмуд шыңына» жеткіз. Сен өзіңнің берген уәдеңді орындайтыныңа ешқандай күмән жоқ.

Таһаратның [1662] уғбәд мәсурәсі бұ нәкр дүрге әууәл ... кірмес бұрын: «اللهم أني أعوذ بك الرّجس و النّجاس و من الشيطان الرجيم»

Аллаһуммә инни әғузу бикә мин әррижси уан-нажас уа минәш шайтанир ражим.

Мағынасы: Аллаһым, қуылған шайтаннан және лас нәрселерден саған сыйынамын.

Босанып түрегелгенінде «الحمد لله الذي أذهب عن الأذى و أبق علي ما ينفعوني»

Әлхамду лилләһил ләзи әзһәбә гән әләзә уа әбқә ғәлә мә иән-фәғуни.

Мағынасы: Менен ауру және қайғыларды кетіріп, пайдалы нәрселерді қалдырған Аллаһқа – мақтау.

Таһарат алуда ағузу бисмиллаһ [1663] айтып «الحمد لله الذي جعل الماء»
«طهورا»

Әлхамдул илләһил ләзи жәғәлә әлмәәу тәһуран.

Мағынасы: Суды тазартушы Аллаһ Тағалаға шүкір.

Аузына су алғанда «اللهم اغني علي ذكرك و شكرك و تلاوة كتابك»

Аллаһуммә әғни ғәлә зикрикә уа шукрикә уа тиләуат китәбикә.

Мағынасы: Аллаһым, көп зікір етумен, шүкір етумен, құран оқумен бай қыл.

Мұрынға су алғанда «اللهم لا ارحني من رائحة الجنة و ارزقني من نعامها و»
«لا ترحيني برائحة النار»

Аллаһуммә лә архини мин райхәт әлжәннәт уарзукни мин нәғимәһә уа лә турахни би райхәт әнснар.

Мағынасы: Аллаһым, мені жәннәттің хош исінен мақрұм етпе, оның нығыметтерімен ырызықтандыр, тозақ отынан мақрұм қыл.

Жүзін жуғанда «اللهم بيض وجهي بنورك يوم تبيض وجوه و تسود وجوه»

Аллаһуммә баиидуажһи би нурикә иәумә табидду ужуһ әулиәикә уа лә тәсуәддә ужуһ бизунуби иәумә тәсуәддә уәжуһ әғдәикә.

Мағынасы: Аллаһым! Кейбір жүздердің ағарып, кейбір жүздердің де қараятын күні менің жүзімді жарқын ет.

Оң білекті жуғанда «اللهم اعطني كتابي بيمينى و حاسبني حسابا يسيرا»

Аллаһуммә әғтини китаби биәмини уа хасибни хисабән иәсиран.

Мағынасы: Аллаһым, менің амал китабымды оң жақтан бер және оңай есеп беруге нәсіп ет.

Сол білекті жуғанда «اللهم لا تعط كتابي بشمالي و لا من وراء ظهري و لا»
«تحاسبني حسابا شديدا»

Аллаһуммә лә туғтини китаби бишимәли уа лә мин уәраә заһри.

Мағынасы: Аллаһым, менің амал китабымды сол жақтан және артымнан берме және ауыр есеп істеме.

Басқа масих [1664] тартқанда «اللهم غشني برحمتك و انزل علي من»
«بركاتك»

Аллаһуммә ғашшини рахматикә уа әнзил ғәләиә мин бәрәкәтик.

Мағынасы: Аллаһым! Мені рақымыңа бөлеп, берекетіңді жаудыр.

«اللهم اجعلني من الذين يستمعون القول فيتبعون احسنه»

Аллаһуммә ижғәлни минәл ләзинә иәстәмиғуна әлқаул (фәиәптәғун) әхсәнәһу.

Мағынасы: Аллаһым, мені Аллаһтың сөздерін естушілерден қыл. Оның жақсысына ерушілерден қыл.

«اللهم اعتق رقبتي من النار و من الصلصال و الأعلال»

Аллаһуммә әғтәқ рақбәти миннар уа минәс сәләсил уал әғләл.

Мағынасы: Аллаһым! Денемді жәһәннәм отынан азат ет.

«اللهم ثبت قدمي علي الصراط يوم تزل فيهي الأقدام»

Аллаһуммә сәббит қәдәмии ғалә сират иәумә тәзуллу фиһи әл-ақдам.

Мағынасы: Аллаһым! Аяқтардың таятын күні, екі аяғымды тура жолда тұрақты ет.

«اللهم اجعل لي سعيا مشكورا و ذنبا مغفورا و عملا مقبولا»
«و تجارتي لن تبرا»

Аллаһуммә әжғәл ли сәғиән мәшқурән уа зәнбән мағфуран уа ғамәлән мақбулән уа тижәрәти лән тәбурән.

Мағынасы: Аллаһым, мені шүкіршілік қылуға асығушылардан қыл. Күнәларым кешірілетін және амалдарым қабыл болатын, саудам берекетті болсын.

Таһарат соңында таһараттан артылып қалған судан қолы бірлан бір ұртап

«اللهم اسقيني <اشقيني> دواء بدوائك و اعصمني من الوهل و الأمراض و الأوجاع»

Аллаһуммә әшқини бишәқәикә дәуәи бидәуәикә уа әғсимни мин әлуәһли уал әмрәд уал әужғә.

Мағынасы: Маған осы судың шипасы болсын және аурулардан, қорқыныштан сақтай көр.

Таһарат тамамында [1665] «اللهم اجعلني من التوبين و من المطهرين و اجعلني من عبادك الصالحين و اجعلني لا خوفا عليهم و لا هم»

Аллаһуммә әжғәлни мин әттәуәбин уажғәлни мин әлмутаһ-һирин уажғәлни мин ғибәдик әссалихин уажғәлни лә хәуфун ғә-лейһим уа лә һум.

Мағынасы: Аллаһым, мені тәубе етушілерден, тазалардан және салихалы құлдарыңнан қыла гөр және жүрегімді олардан қорықпайтын қыл.

Екі ракағат [1666] шүкір удуғ ... үшін әуелгі ракағатқа фатихадан [1667] кейін екі мәртебе *اِنْ اَنْزَلْنَاهُ*

Мағынасы: Расында біз оны түсірдік.

Соңғы ракағатқа бір мәртебе таһарат не білер әр қайсын өзге таһаратдағы ... десе нәуәли ғәләйһи рахманның айтқан таһараты үшбу мәсур болған дұғаларны оқымақ. Бұл дұғаларны оқымақ жанның таһараты болып, тысын пенде пәк қылса, ішін Аллаһ Тағала пәк қылар. Тыстың тазалығынан іштің тазалығы артық. Ішін тазартпай құр сыртын жуа бергенмен дәнеме болмайды. Моншаға түсумен сыртқы денесін орыслар қандай тазартады мысқа (ысқа) һәм бет-аузын қанша жуады, солай болғаны үшін пәк болмағанларды мысқа (ысқа) сопы деуге ... Бұл таһарат дұғалары (пасрур) керек дұғалар. Тәммәт тәмәм болды. Кәтабту фи иәумул аһад [1668].

كما قال الشاعر مستنفاً رحمة الله عليه: «و ترتيب فيما تحدة شريعة في كل ركعة او في الصلاة»

Кәмә қалә шағир мусәнниф рахматуллаһ ғәләйһи: уа тартиб фимә тәхәддә шарифат фи кулли ракағат әу фи солат.

Мағынасы: Мусәнниф ақын, Аллаһтың рахметі оған болсын айтқандай: Намаздың әр ракағаты шарифат тәртібі бойынша жасалады.

Тәртін парыз бір-бір келер. Барша намазда бір-бір келер, һәр ракағатта бір-бір келер. Һәр ракағатта парыз қиәм [1669], қираәт [1670] рукуғ [1671] дур бір-бір келер. Барша намазда бір-бір келетін парыз такбир тахрим [1672] қағидатул әхира [1673]. Бір ракағатта [1674] екі мәртебе келетін парыз екі сәжде [1675] дүр. Тартиб парыз деген мағынасы үшбулар дүр. Тартибнің өзі намазның бір парызы болады, тартиб қылмаса бір парызы қалады.

التوفيقاً شئى عظم لا يعطى الا با اعبد العزيز

«әттәуфиқ шәйун ғәзим лә юғти иллә би абди әлғәзиз. Ғабдул ғазизге береді.

Мағынасы: Тауфиқ, ол – ұлы нәрсе. Ол тек құрметті құлдарына беріледі.

Намазда шарт деген бар. Шарт деген мағынасы мысал көрсетейін. Мысалы осы үйді салмақ болсаңыздар осы үйге ең әуелі бір шебер керек, оған бір балта керек, ғайри [1676] саймандар керек, оған бір ағаш, кірпіш керек. Осылардың баршасын жиып болған соң, іргесін көтерсеңіздер, үй сонан барып үй болады, ішінен пеш салсаңыз жылы сонда үй болады. Шарт деген мағынасы үшбулар болды.

Мысал, намаз бір үй мағынасында болды, шарт деген оған сайман болды дейді. Үйге не сайман керек болса, бұда сондай болды. Мысалы, намазда қыблаға қарсы болу, қирағат [1677] бұдан пәк болмақ. Сәуб [1678] пәк болмақ, мәкән пәк болмақ. Шарттар хасил [1679] осың шәклі шарттар болса намазның шарты деп сөйленеді. Саймандар түрлі-түрлі шебер түгел табылса һәммәсі кәмил [1680] болса, сонда сол үй болады. Әлхасилні керек намаздың шарттары намаз үй болғанда, осындай саймандар болды. Үйдің һәрне барша саймандар түгел болса үй болған. Намаз шартлары түгел болса осың шәклі түгел болады. Шарттар сайман болғанда, парызлар қабырғасы болады. Шарттардың бірі қалса, иә парыз қалса, иә бір үйдің ашық жері қалған болса бұл намазда бір жері кем болып тұрады. Бір жері кем болған, ашық, тесік болған үй кісіге жарамайды кіруге.

Намазда бір жері кем болса, сол мысалдай бұда намаз болмайды. Намазның қару-жарақ саймандарын түгел қылу керек. Намаз әхиретте үйің болса, үйге кірдің, үйің жоқ болса, қайда кірдің. Намазды кәмил қылу керек. Әлхасил дүниеде не нәрсе һәрсі түгел болса үйің болады, кем кетік нәрсе не болады. Намазда сондай бір жері кем болса бұда ешнәрсе болмайды, намаз, оразаң, зекет, хажың, иманның әхиретте (ақирет) кіретін үйің. Дүниеде осыларды кәмил қылсаң, әхиретте кіруге жарайды. Ал, егер дүниеде осыларды кәмил қылмасаң әхиретте кіретін үйің жоқ болады. Дүниеде істеп алмаған, бүтін қылмаған үйді кім саған әхиретте (ақиретте)

істеп береді. Намаз үйлернің үйлеріңді бүтін қылуға тырысындар мұсылман ағалар. Жаным ашып айтамын, осы тілімді алсаң алдың, алмасаң қалдың, қалдың, қалдың. Тәммәт тәмәм.

Намаз [1681], ораза [1682], зекет [1683], хажы [1684], иман [1685] осылардан болған үй жәннәт [1686] болады. Жаман фиғллардан [1687] болған үй жаһаннамнан [1688] болады. Жақсылық қылғандардың кіретін үй жәннәт дүр, жамандық қылғандардың кіретін үйлері жаһаннам дүр. Осы екі үйнің дүниеде беретін етіп қойған дүниеде жақсылық қылып жақсы болсаң жақсы үйге кірдің, иман қылсаң иман үйге кірдің. Дүниеде намаз, ораза, зекет, хаж иман ислам не үшін қылдың, әхиретте пайдасы тимей қалады ғой, пайдасы тиетін қылып істе. Пайдасы тимеслерне қараңызлар сіздер ғазиз тату ғалам еді пайдасы тиді ме, не болды? Шын ықыласпен қылған жоқ еді, кір жерлік жалқаулықпен қылған еді, хақиқ [1689] шын сенбеген еді.

Хазірет ишан сопы Аллажар ғақида [1690] білмеген шайтанға ерер, егер мың жыл ғамал деп қылса ерер. Ғақида білу иғтиқад [1691] қылу, иқрар [1692] қылу керек. Хақиқ мойынды шын ниетпен бұру керек. Ғақида [1693] мағынасы Құдайды бір демек, осы бірлігіне илану керек. Бір Құдайым құлым дей гөр, Тәңірім он сегізмың ғаламның патшасы деу тахрик әлғәлам фи иәумил әрбигә Мұхаммад тәләб әлғилм хошлаб маға дария ғылым әддуния кәнә фи қариб [1694]. Тәммәт тәмәм.

Хадис шариф

من هد الله الاسلام علم القرآن ثم شكى الغاقت كتب الله تعالى بين الفقر عينه الى يوم يلقاه

Мән һәддә аллаһ исләмә ғәләмәл курана суммә шәккә әл-ғақату кәтәбаллаһ тағала бәйнәл фақри ғәйнһи илә иәуми юләқаһу әлғилм сәидул кутуб кәид дегенде

Мағынасы: Кім Аллаһтың дінін бұрмалайтын болса және Құранды үйреніп, оған күмән келтірсе, Аллаһ Тағала оған ақирет күніне дейін кедейлікті жазады.

«الحياء من الإيمان».

«Әлхәиә минәл имән».

Мағынасы: «Ұят – иманнан».

«الجهلون عدوكم و لو كان ابوكم».

«әлжәһилун ғәдукум уа ләу кәнә әбукум».

Мағынасы: Дінсіз надандар – сендердің жауларың, әкелерің болса да.

الجاهيل كما الاعملی و لو كان بصرا العلم نقطه اكثره الجاهلون كن عنم و لا تكن كلب

Әлжәһилу кәл әғмәли уа ләу кәнә басрән әлғилм нуқтун кәсирә әлжәһилун кун ғәнәм уа ләу тәкун кәлб.

Мағынасы: Ғылым, ол – надандар көп қылған нүкте. Соқыр надан адам көретін болса. Ит болмай қой бол.

العلم مَرّ من البصل و آخره حلوّ من العسل

«әлғилм мәрр мин әлбәсәл уа әхируһу хулу мин әлғәсәл әмр муқәддәм бәрәд кунту ғабдан хайрат уалиән мин» ләфз фи луғәт айтмақ (айтпақ) мағнадар дүр.

Мағынасы: Ғылым үйренгенде ол тияздан ашты. Ал оның соңы балдан тәтті болады.

خير الامور اوسطها

«хәйрул умур әусәтһә» деген.

Мағынасы: Істің қайырлығы, істің ортасы.

رجل يأتي صلوة الظهر ثم صلوة العصر ثم
 ثم صلوة المغرب ثم صلوة العيша ثم صلوة الجوزوم
 الثاني ثم صلوة الظهر يوم الثاني ثم صلوة الغائبة
 قبل العصر يوم الثاني نفس صلوة الغائبة التي
 بعدها الغائبة فاذا مات بغير الظهر والعصر
 والمغرب والعيشا ولو تر فلم عليه اول العيشا
 بغير ثانياً الظهر واذا صلى الظهر قبل بغير قبل الظهر
 وعده واذا قبل فله من قدم قدم من
 قرع قرع من فحك فحك كبت في يوم كبت

Ражул фэтэт салат эззуһр суммә салла әлғаср суммә салла
 әлмағриб суммә салла әлғиша суммә салла әлфажр иәум әссәни
 суммә салла эззуһр иәум сәни суммә салла әлфәит қабл әлғаср иәум
 әссәни нәфсу салат әлхамсат әлләти бәғдәһу әлфәит фә изә мәт
 әлфәжр уаззуһр уал ғаср уал мағриб уалғишә уал уитр фәлләзим
 галейһи әууәл иәқиғ әлфәжр уа сәниән эззуһр уа изә салла эззуһр

қабл әлфажр әззуһр уа һәзә уа изә қабл халлис иснә ғашра мин қәдм қадм мин қарғ қарғ мин ... кәтабту фи иәумил хамис. 1813 жылында ғисуан ғишрун [1695] дүрме деген. 1333 жылында һижрат нәбәуи [1696] ... нұжум деген.

Мағынасы: Бір кісі түскі намазын өткізіп алды, екінті намазын оқыған соң..... . Сосын ғасыр намазын, сосын кешкі намазын, біраздан соң түңгі намазын оқыды, сосын таң намазын оқыды. Екінші күні түскі намазды, сосын асырдың алдында оқыды. Және қалған намаздарды оқыды. Рет бойынша таң намазы бірінші сонан соң түскі намаз. Егер түскі намазды таң намазының алдында оқыса бұл Бұны бейсенбі күні жаздым. 1813 жыл.

«غفر الله عبدہم جميع المؤمن في الدنيا و الآخرة».

ғәфәраллаһу ғәбдуһум жәмиғ әлмумин фид дуннә уал әхирати.

Мағынасы: Аллаһ барлық иман еткен құлдардың осы және ақиреттегі кунәларын кешірді.

Діни уағыз (бесінші нұсқа)

Иманың бар ма? Бар. Иман деп нені айтады? Иман деп Құдайының бірлігін көңілде расқа тұтуды. Көңілде расқа тұтқанлығын тілмен иқрар [1697] қылуды айтады. Иман деген сөздің мағынасы не? Иман деген сөздің мағынасы тасдиқ [1698]. Тасдиқ мағынасы расқа тұтмақ «әл имән иқрар бил лисән уа иқрар бил қалб би мә жәәбиһи мин ғиндаллаһи мухаммад расулаллаһ соллаллаһу ғәләйһи уас сәләм». Құдайдың барлығын тілмен иқрар қылып, көңілмен расқа тұту иман сол.

Хазірет ишан [1699] сопы Аллажар айтқан: Құдайдан әр не келді раста білдің, тілің бірлен және иқрар қылдың. Мұсылмандық жолында болу бір иман, мұны білмес кісі (таңл бесм). Кәне, иманды айтшы: «лә иләһә иллә нәсиәт мәғбуд» [1700]. Бір Хақ құлшылық қылмаққа лайықты Аллаһ жоқ. «иллә Аллаһ» мәкір бір Аллаһтан басқа, мұны нәфи исбәт [1701] дейді.

«Әшһәду ән лә иләһә иллә аллаһ уа әшһәду ән мухаммадән ғәбдуһу уа расулә» [1702]. Шаһадат беремін хадир шексіз құлдық

кылмаққа «лә иәти» Аллаһ жоқ, бір Аллаһтан басқа және шаһадат беремін Мұхаммад соллаллаһу ғалейһи уас сәләм ол, Аллаһ құлы дүр, уа елшісі дүр. Мұны шаһадаттін кәлимасы дейді. Құлы дүр дегенім Яһудлар Ғұзайыр пайғамбарды [1703] Алла Тағаланың ұлы деген. Насран [1704] кәпірлер Ғиса ғалейһис сәләмді [1705] Аллаһ Тағаланың ұлы деген. Солардай болмастықтан сақтанып, құлы деп шаһадат беріп жатырмын.

Иманда неше парыз бар? Иманда жеті парыз бар. Кәне, парызларды айтшы.

أمنت بالله و ملائكة و كتوبه و رسوله و اليوم الآخر و القدر خيره و شره من الله تعالى و
البعث بعد الموة

Әмәнту билләһи уа мәләикәтиһи уа кутубиһи уа расулиһи уал иәумил әхири уал қадари хәйриһи уа шарриһи мин аллаһи тағала уал бәғси бәғдәл мәут.

Мағынасы: Аллаһқа, оның періштелеріне, оның кітаптарына, оның елшілеріне, ақирет күніне, тағдырға жақсылық пен жаманшылық Аллаһтан ғана екеніне, өлгеннен кейін қайта тірілуіне сенемін.

Үшбуларның мәғнәи шәрифларі бұ нәкір дүрге иман келтірдім нандым мен ол Аллаһ періштелеріге, ол періштелер ішпейді, жемейді, еркек, ұрғашы болмады.

Хазірет ишан сопы Аллаһар айтқан: Тісі етмеслернің уәсфі ирһәм. Билә шәһут жарайды шәһ ғәлм.

Иман келтірдім, нандым мен ол Аллаһ Тағаланың кітаптарына, бірлігіне, барлығына, ол періштелеріге һәмміне. Көктен түскен сахиф [1706] жүз төрт дүр. Ішіндегі мәшһурлары [1707] Тәура [1708], Инжил [1709], Забур [1710], Фурқан [1711].

Тәурағ – Мұса ғәләйһи солат уас сәләмға

Инжил – Ғиса ғәләйһи сәләмға берілді.

Забур – Дәуіт ғәләйһи сәләмға берілді.

Фурқан – Құран кәләмаллаһ [1712] біздің пайғамбарымыз Мұхаммед Мұстафа соллаллаһу уас сәләмға берілді.

Иман келтірдім, нандым мен ол Аллаһ Тағаланың пайғамбарларыға, әууәлі Адам, әхири Мұхаммед Мұстафа соллаллаһу уас сә-

ләм [1713] дүр. Иман келтірдім, нандым мен ол қиямет күнінің болуына. Иман келтірдім, нандым мен ол Аллаһ Тағаланың тақдирына [1714], жақсылық уа жамандық бір Құдайдан екендігіне. Иман келтірдім, нандым мен өлгеннен соң тірілуге.

«Иғтиқад әһлі сунна уал жәмәғә». Иғтиқадта әһлі сүннәт уал жамағат мәзһәбім. [1715] Һәм ғамалда мәзһәбім ол – нуғман зу әлғәз әлкубрә [1716]. Әһлі сүннәт мәзһәбі қайсы? Әһлі суннат уал жәмәғәт мәзһәбның иғтиқады қайсы? Онлар иғтиқад үшбулар дүр. Аллаһ Тағала өзі бар дүр, оған еш нәрсе ұқсамас, ол өзі еш нәрсеге ұқсамас. Аллаһ Тағала жисм [1717] де емес, ғард [1718] де емес жауһар [1719] де емес. Дене болған нәрсені жисм дейді. Өң, түс, иіс болған нәрсені ғард дейді. Бөлек-бөлек болуға мүмкін болмаған нәрсені жауһар дейді. Аллаһ Тағала бұлардың бірі емес, сурет һәм емес. Бір нәрсе ұзын болып ұшы болады, бір нәрсе терең болып түбі болады, Аллаһ Тағала ондай емес, ішпейді, жемейді, өзінен бала тумады, өзі және ешкімнен тумады. Мәкәнға [1720] мұхтаж емес, өзінен һәм заман өтпеді, әууәліне ибтида [1721] жоқ, әхиріне интиһә [1722] жоқ, пәлен заманда басталды, пәлен заманда таусылды деген сөз жоқ. Алты жәһитден бір жәһит жоқ. Оннан, солдан, алдан, арттан, астан, үстен пәк уа мунәззәһ [1723]. Бұларның бірде-бірі Аллаһ Тағала[да] болған емес, және ол Аллаһ Тағала бір нәрсе уәжиб [1724] емес. Нуқсан [1725] сифатлардан мунәззәһ [1726] дүр. Кәмил сифат [1727] бірлен мәусуф [1728] қадим [1729] дүр, азали ибдә [1730] дүр.

Құдай Тағаланың барлығына дәлелің бар ма?

Бар. Екі дәлелім бар; бірі нақл [1731], бірі ғақл [1732]. Нақл болған дәлелім: قل هو الله احد الله صمد لم يلد ولم يولد ولم يكن له كفوا احد

«құл һу Аллаһу аһад. Аллаһус сомад. Ләм иәлид уа ләм юуләд уа ләм иәкул ләһу куфуан әһад».

Мағынасы: Ол Аллаһ біреу-ақ. Аллаһ мұңсыз. Ол тумады да туылмады. Әрі оған ешкім тең емес». Меккеде түскен. Ыхлас сүресі.

Аллаһ Тағал бұл сөздерді нақты сенімділікпен айтуды бұйырды. Ол үшін адам бұл сөздің толық мағынасын білуі қажет. Аллаһ, ол

жалғыз, оның сипаттары толық жетілген. Оған ешкім ұқсамайды. Сипаттардың бірі – ол мәңгі. Жердегі барлық жаратылыс оған мұқтаж, өйткені оның сипаттары жетілген. Ол бәрін білуші, оның білімі шексіз және ол тумады да туылмады. Ол ешкімге мұқтаж емес. Ол ұлы. Осы сөздерден Аллаһ Тағаланың жетілген сипаттармен сипатталатынын дәлелдейді.

Ғақл болған дәлелім: *لو كان فيهما الهة الا لله*

«ләу кәнә фиһумә илһәһ иллаллаһ».

Мағынасы: *Егер жер-көкте Аллаһтан басқа да тәңірлер болса еді, әлбетте екеуі де бұзылып кетер еді» Меккеде түскен. Әнбия сүресі. 22-аят.*

Егерде Аллаһ Тағала біреу болмаса, барлық дүние және оның ішіндегі барлық жаратылыс өліп кетеді. Осыған нақты дәлел келтіруге болады. Жердегі барлық жаратылыс бекітілген низаммен (тәртіппен) жүреді. Бұл низамда жетіспеушілік, қателік жоқ. Ол осы тәртіптің басқарушысы бар екенін дәлелдейді. Ол – Құдай, тәңір. Егер жаратылыстың бәрі екі, не одан да көп Құдайға бағынса, ондағы тәртіп құртылып кетеді. Әрбір басқарушы өз қалағанын жасайды. Біреуі бір нәрсені жаратам дегенде, екіншісі қарсы келеді. Екі басқарушының қалауы бірдей болу мүмкін емес. Біреудің қалауы орындалмаса, ол оның әлсіз екенін дәлелдейді. Осыдан жаратушы біреу деп түсінеміз. Ол – Аллаһ. Оның қалауы бұлжытпай орындалады. Бол деген нәрсесі болады.

Бір Аллаһтан басқа Аллаһ жоқ. Егер екі Аллаһ болса дәлел жер мен көк бұзылар еді, бір қалыпты болмас еді. ...напта толқып тұрмас еді. Бір Аллаһ екенлігіне дәлел низам әлғаламнан білеміз. Тәммәт тамам. Аллаһ мәликул уәһәб [1733] болды. Фи иәумил жумғә сәидил кәун [1734].

Парыз ғайн

Истинжада [1735] неше парыз бар?

Төрт парыз бар.

Әуелгісі жүніптің истинжасы.

Екіншісі қатын хайыздан пәк болса бұдан истинжасы дүр.
Төртінші нәжіс дирһәм [1736] күзірінен зиәда шықса истинжа
қылар.

Таһаратта неше парыз бар?

Төртеу бар.
Әуелі жүзін жумақ.
Екінші қолын жумақ тірсеклерге шейін.
Үшінші басы төрттен біріне масих [1737] тартмақ.
Төртіншісі екі аяғын жумақ тобықларға шейін. 2316

Ғұсылда неше парыз бар?

Үш парыз.
Әуелі аузына су алмақ.
Екінші мұрнына су алмақ.
Үшінші барша денесін жумақ.

Ғұсылдың [1738] парыз болуына неше себеп бар?

Бес себеп бар.
Әуелі екі қатынның жолықмағы.
Екінші мәнинің [1739] шәһуәт бірлен атылып шықмағы.
Үшінші ұйқы сұрамағы.
Төртінші қатын хайыздан пәк болса ғұсыл парыз болады.
Бесінші қатын нафасадтан [1740] пәк болса ғұсыл парыз болады.

Намазда неше парыз бар?

Әуелі әб пәк
Екінші пәк.
Үшінші пәк киім.
Төртінші уақыт .
Бесінші қиәм [1741] .
Алтыншы ниет.

Жетінші тәкбир тахрим [1742] .

Сегізінші қыбла [1743] .

Тоғызыншы қирағат [1744] .

Оныншы рукуғ [1745] .

Он бірінші сәжде [1746] .

Он екінші қағда әхира қад тәшәһуд [1747] .

Ғауратын жаппақ парыз. Кіндігінің астынан тізесінің үстіне шейін қатынның барша денесі ғаурат [1748] .

Бұл айтқан парызлар мутафиқ ғалейһи [1749] хилафи парызлар бес. Ол әуелгісі тартиб.

Екіншісі намаз өтегіш намаздан өз фиғыл бірлен шықмағы.

Үшінші рукуғде сәжде де қарар тұтмағы.

Төртінші қиам [1750] .

Бесінші жулус [1751] .

Қаум деп рукуғден раска қайтқанды айтады. Жулус деген екі сәжде арасында бір таспиғ құзырында отыру.

Зекетнің парыз болуына жеті шарт бар

Әуелі азатлық болуы шарт, құлға парыз емес.

Екінші балиғ [1752] болу, сәбиге парыз емес.

Үшінші ғақыл иесі болу, мажнунге [1753] парыз емес.

Төртінші мұсылман болу, кәпірге парыз емес.

Бесінші насабиқ толса.

Алтыншы жылға толса.

Жетінші қарыз жоқ болса.

Зекет берген уақытында ниет қылу керек. Зекетім дем жаманысынан айырып қою керек. Айырып қойғанда зекетім деп айырып қою керек. Зекетнің тауып беру парыз.

Зекетің беретұғын жеті түрлі

Әуелі пақыр.

Екінші мискин [1754].

Үшінші ғәмил зекет [1755], зекет әлғауих патша сайлап қойған.

Төртінші мақатиб хожасынан хат алған құл, мал тауып беріп басын азат қылу үшін.

Бесінші борыш хор.

Алтыншы мунқатиғ әлғәззәт [1756]. Кәпір мен ғартқа шығуға шамасы келмегендер.

Жетінші Құдайдың жолында жүргішлер, ел-жұртынан айырылып жүрген.

Оразада үш парыз бар

Әуелі кісі ниет қылмақ.

Екінші жемеслік, ішмеслік.

Үшінші жимағ қылмас таң атқаннан күн батқанға шейін.

Ғылым істе мәкрһ төрт парыз

Әуелгісі таухид [1757] ғылымы. Бұл таухид ғылым дегеніміз Құдайды бір деп айтпақ, бар деп иғтиқад [1758].

Екінші намаз ғылымы.

Үшінші ораза ғылымы.

Төртінші хайыз нифас ғылымы.

Ғылым парыз ғайн [1759]. Егер парыз екенлігі мағлум болса, мұны кәсіп қылып үйрету парыз хажет уа зәрурат болған уақытында парыз дүр. Ғәләмға жад бермеклік парыз ғайн талаб қылушы сол уақытқа шейін фәһім [1760] қылсын. Талиб уа жаттасын, талиб көңілінде берік тұтсын.

Талиб тағам жемекде төрт парыз бар. Әуел халал [1761] жемек. Оның үшін құлқынын пәк қылмақ. Парыздарның ұлығрағы хазірет Сопы Аллажар [1762] айтқан: біт... дүр шарғида әи ләбис(ләисә) ... фәрәид ағзам [1763] дүр, пәк хулк.

Екінші ризық бергіш Аллаһ Тағала екендігін муһкәм иғтиқад [1764] қылмақ. Не ішсе, не жесе бәрін Құдайдан [деп] біліп отырса.

Үшінші Құданың әр не бергеніне разы болмақ, көже берседе қанағат қылып мұны берген Құдайым ғой деп қазы-қартадан артық көріп ішіп-жемек.

Төртінші сол ғақдның күш-қуатын күнәға жұмсамаслық, тағат ғадат қылу керек. Сахаба табиғиннар [1765] Ридуаналлаһ ғәләйһумә әжмәғин [1766] иттифақ [1767] қылу бірлен иғтиқад хақны Құдай Тағаланың кәләмінен [1768] алдылар. Пайғамбар Құданың хадисінен [1769] алдылар уа оның бірлен ғамал қылдылар.

Бұл парыз ғайн барша мүминлерге [1770] парыз ғайн дүр. Аллаһ Тағала баршамызды үшбу жолда мухкәм қылып, қылған ісімізді әһлі сүннәт уал жәмәғәт [1771] мәзһәбне муафиқ [1772] келтіргей еді. Әмин. Иә, Раббал ғәләмин бирахматика иә әрхамар рахимин.

Мағынасы: Аса қамқор, ерекше мейірімді, сенің мейіріміңмен, иә, бүкіл әлемнің Раббысы.

Тәйәмумде неше парыз бар?

Төрт парыз бар. Кәні ол парыз қайсы? Ол жер жынысын қасад [1773] қылмақ, ол жыныс өзі пәк болсын. Қауләһу Тағала кәләм кадимінде [1774] келтірді: فلم تجدوا الماء فتيمموا سعدا طيبا

«фәләм тәжиду әлмә фәтәйәммаму сәғдән тәибән».

Мағынасы: «Су таба алмасаңдар, сонда таза жер жынысына тәйәмум соғыңдар» Мединеде түскен. Ниса сүресі. 43-аят.

Бұл аятта дәретті топырақ пен де алуға болатынын Аллаһ Тағала әмір етеді. Су болмаған жағдайда таза топыраққа екі қолмен соғып, бетті және екі қолын шынтаққа дейін сипау керек. Оны тәйәмум дейді. Тәйәмум алған кезде амалға байланысты ниет қылу керек.

Екінші ниет қылмақ парыз. Ниет осы дүр:

نويت أن تتم رفعا للحدث استبحت للصلاة تقربا إلي الله تعالى الله أكبر

«нәуәиту ән тәтиму рафғән лилхәдс истибәхәт лилсолат туқаррибән иллә аллаһ тағала аллаһу акбар.

Мағынасы: Ниет еттім Аллаһ үшін намазға тәйәмум алуға. Аллаһқа жақындау үшін.

Үшінші парыз екі қолын жерге соғып жүзін сипайды.

Төртінші парыз, екі қолын жерге соғып, білектерін сипайды тір-сектерге шейін. Және тәйәмумге [1775] жараған жер намазға жа-

райды, намазға жараған тәйәмумге. Нәжіс [1776] болса, жарамайды. Неге десеңіздер намаз к... тәйәмум су ... таһаратқа нәжіс тамса, бір тамшы таһарат алатын суға таһаратқа жарамайды. Киімнің пәк тарапына намаз дүр. Тәммәт тәмәм.

Ғақида [1777] білмеген шайтан [1778] елі дүр. Егер мың жыл ғамал деп қылса дүр. Мағынасы ғылым ғақидны білмеген шайтанмен бірдей, білу керек. Егер мың жыл ғамал қылса, Құдайға құлдық қылса. Ел секілді пайдасы жоқ ғылым ғақиәд деп Құдай Тағаланың уахдани ниет сөйлеу ғылымны айтады. Ғақыл иесі адам таухид [1779] ғылымын үйренуден ұялмаса керек, арланбаса керек. Өзі кәрі болса, бір адам жас болса таухид ғылымын білсе арланбастан онан үйренуге қасап қылуы керек. Егер Құдай Тағалаға танымақтан ұялып, арланып таухид ғылымын білмей қалсаң тамуғтың [1780] мекен-жай аласын.

Таухид ғылымы дегеніміз Құдайды бір деп айтпак, уа бар деп игтиқад қылмақты айтады. Ұялмас Құдай Тағаладан фәтлубни тажидуни әмрәин [1781] алғаны. Оны істігендер арланып, намысланып тұрмайды. Құдай Тағаланы танымайынша. Егер намыстанып, ұялып Тәңірі Тағаланы танудан бос қалған адам бейіштен үй алмақтан құр қалады. Нағузу биллаһ мин залик [1782] .

Құдай Тағала бар дүр, шәк-шәбіһсіз дүр. Оның серігі, ортағы жоқ. Оны ғайблегіш жоқ, жоқ. Мутлақ (мутәлләт) [1783] зати қайғым болғыш бір зат. Ешкімнің оның пәрменінен құтылмас, адал мейірман иесі болур. Өзі Қадир [1784] дүр, өзгермегі жоқ дүр. Мысалы ескірмек жаңармақ жоқ дүр, жасармақ қартаймақ бұлардан пәк, мунәззәһ [1785]. Біздердей күн дүр кешісі болмас. Өзі барша ғәләмнің Құдайы дүр. Әууәліне ибтида [1786] жоқ, әхиріне интиһә [1787] жоқ, пәлен заманда басталды, пәлен заманда таусылды деген сөз жоқ. Фә жәһиттен бір жәһт жоқ, үш заманнан бір заман жоқ, еш бірі өзінен өтпеді. Өзі шәк-шәбіһсіз ұқсассыз Тәңір дүр. Оның пікірлерне, іслеріне не үшін мұндай қылдың, не үшін сондай қылдың деп айтпайды, уа көңілде ойламайды. Зерек Аллаһ Тағала һәр фиғлларны [1788] бізден сұрап істемес. Оның фиғлында біздің ісіміз болмаса керек.

Не нәрсе көңілінде ойланса, не нәрсе көздерге көрінсе бәрінен де Аллаһ Тағала пәк, мунәззәһ. Аллаһ Тағаланы мұндай мекен деп ойлау, көңілмен көзге бек қате дүр. Көңілмен көзге түскен нәрселерінің еш біріне ұқсас дүр. Ол Аллаһ Тағала ғалым дүр, істеген істеріне ешкім күші жетіп өзгерте алмас. Оның затын еш бір ғақылды кісінің ойлағанмен ақылы жете алмас. Аллаһ Тағаланың затына періштелер уа пайғамбарлар ойлап ғақылы жете алмадылар, қайран ғажиз қалдылар. Одан соң Аллаһ Тағалаға мойынсындылар, ешбір қайтып пікір етпеділер.

Әй, Мұсылман ағайындар Құдай Тағаланың затын пікір қылмай, бұйырған істерін қыл, бұйырмаған істерінен тиыл. Бірақ, Құдайдың құдіретінің шеберлігін, жаратқан ғажайып нәрселерден ойлап пікір қылып, олардан қарап ойлап ғибрат алсаң ғибадаттан саналады. Тәммәт тәмәм. Кәтәбәт фи иәумус сәдис. Ғәффәрә Аллаһ ... фид дуня уәл әхирәт әсғәдаллаһ фи дәрәин игфирли зунуби иәумил киәмәт [1789].

Мағынасы: Алтыншы күнде жазылды. Иә, Аллаһ! Осы дүниеде және ақиретте күнәларымды кешір.

Қадір хал білгенімше жаздым суреттеп. Барыма қанағат ет. Уайым жоқтап өтін абыройдың Хақтан тілеп. Айтылды сөз мұхтасар қалам төсеп. Жасымның сүйенемін ұзағына. Жасымда тиме ... бұған дем. Секіріп бәйге атына жүрген басып. Кез болма ажал тордың тұзағына. 1914 жылында.

ان التواضع من حصال المتقى و به التقى الى المعالى يرتقى و من العجايب عجب من هو جاهل في حاله انهو السعيد ام الشقى قيل العلم حرب للمتعالى كالسيل حرب للمكان العلى بجدّ لا بجدّ كل مجد فهل جدّ بلا جدّ.... فعلم عبد يقوم مقام يقوم مقام عبد من طلب العلم للمعاد فاذا بفضل ... من العباد

الرزق لا يزد بالطاعة و لا ينقص بالمعصية

Кәмә қалә әшшағир: «иннә таудиғ мин хисали әл муттәқи уә биһи әттәқи илә әлмәғәли иәртәқи уә мин ғәжәйби ғәжәб мән һууә жәһилу фи хәлиһи һууә сағид әм шақии қилә әлғилму харб лилмутәғәли кәсәили харб лилмәкән әлғәли бижиддин лә бижиддә куллу мәждин фәһәл жиддә би лә жиддин. ғәбду иәкуму мәқам

.... иәкүм мәқам ғәбду мән талабәл ғилм лилмиғәд фә изә бифадли мин ... фадлу минәл ғибәд әрризқу лә иезид битағати уа лә иәнқусу билмәғсиәти.

Мағынасы: Расында, кішіпейілділік – тақуалықтың мол болғанынан және бұда биік орындарға көтеретін тақуалық бар. Ғажаптардың ғажабы. Жәһіл деген, ол – не бақытты адам, не кедей адам. Ғылым – ол үйренушінің сел өткен соғыс майданы сияқты биік орын үшін соғыс. Талпынушының талпынысымен емес. Кім ғылымды анау дүние үшін талап етсе риздық итағат қылумен арттырылмайды және бағынбаушылықтан азаймайды.

قوله تعالى اعوذ بالله من الشيطان الرجيم منها خلقناكم وفيها نعيدكم ومنها مخرجكم مرة اخرى

Қауләһу тағала: Ағузу биллаһи минаш шайтанир ражим минһә халәқнәкум уа фиһә нуғидукум уа фиһә нухрижукум мәррәт ухрә.

«Осы топырақтан жараттым сіздерді. Осыған қайтарармын. Сіздерді тағы шығарармыз». Фә әфһәм сәмиғту минәл устәзи [1790].

Зинәт көтерер төртеу

Төрт нәрсені қанша зинәттасаң зинәт көтере береді. Бірі қатын, бірі ат, бірі намаз, бірі мешіт. قوله تعالى زين للناس حب الشهوات من النساء

Қауләһу тағала: «зәину линнәс хуббу шәһәуәт мин нисә».

Мағынасы: Аллаһ Тағала айтты: адамдардың зинасы, ол – әйелдерден алынатын ләззәтті жақсы қору, адамдар үшін белгі.

قوله تعالى والخيل والنعال والحمير لركبوها

Қауләһу тағала: уалхәйлу уал ниғәлу уал хәмирун лирәкибуһә.

Мағынасы: Аллаһ Тағала айтты: Есек және ат және бигал міну үшін жаратылған.

قوله تعالى خنوا زينتكم عند كل مسجد

Қауләһу тағала: «хузу зинәтәкум ғиндә кулли мәсжидин».

Мағынасы: Әр мешіттен өз әдеміліктеріңді алыңдар.

Екеуі дүние зинәті шайтан ғәләйһи ләғин қыздырмағы илен, екеуі әхирет зинәті періштелер қыздырмағы илен.

ما جئت بالاشادة وعار سلفي
 الا بسفاهه لا يبا عرفت باسد
 من احب كزيمتة فلا يلب جن
 العفصرة في بيوتهم
 كن مني ولا تاس كلب حديث شريف
 بقر كرامة في حق الهرة عبيدك يا حماد
 لا يجتمع امنه على الفلاة من الارض
 احلين تدخل الرجل في القبر الطعنة
 جعل القدر
 الا بئرها وافتتح كل باب زمعلق
 العيب نطقه الجبل

Кун гәнәм уа лә тәкун кәлбән хадис шариф.
 Мәртәбәту әлмәрә фи хаққи әлһуррәһ.
 Гәләйкум билжәмәгәт лә тәжтәмиғу уммати гәлә әссоләт.
 Ижтиһәд әфтәху кулли баб әлмуғләк.
 Әлһиммәту тақтағу әлжәблә.
 Мағынасы: *Ит болмай, қой бол».*
 Сендерге көпшілікпен намаз оқу – міндет. Үмметім намазға
 жиналмайды.

Бостандық әйелдің хақысынан.

Талтыныс барлық жабық есіктерді ашады. Батылдықы тауды жарады.

العالم والعلم والمال كل غيب يستران
الجهل والافقر يكش فان كل غيب
الدنيا رجعوا الناس فيها ما يتبع
من له كسب فليس له دينه
كل شئ آفة والعلوم آفة
من تزهد بعير لم جن في آخره
من لم يشد الناس لم يشد الله
من عمل بجهلكم يظلمكم الله تعالى
من دعا به طالعت بنظاس احق
شرو ما معون في الدنيا والاخرة
من قال احمره من لاله الله دخل الجنة

Талтыныс тауды жарады.

Әлғилму уал мәлу куллу ғайбу иәстурәни әлжаһл уал фақра юкшифәни куллу ғайб.

Әддүниә бахр ғәмк әннас фиһә ғарикә мән ләһу кәннун фә ләисә ләһу динун.

Кулли шәй әфәтә уал ғулум әфәтә мән тәзәһһәдә би ғайри ғилм фи ахири ғумриһи.

Мән ләм иәшкуру әннас ләм иәшкуруллаһ.

Мән ғамалә би ғилмиһи юғаллимуһуллаһу тағала.

Мән хақариһи талибул ғилм биназри әлхакаирһ фәһуә мәлғун фид дүниә уал әхира.

Мән калә фи ғумриһи мәррә лә иләһә иллаллаһ дахәлә әлжәннәт.

Мағынасы: Ғылым мен байлық – әрбірі жоқ болатын нәрсе. Бұл екі нәрсе надандықты және пақырлықты жояды. Оның бәрі жоқ болатын нәрсе.

Дүние – терең теңіз, адамдар – сонда батушы, кім дүниеге берілсе, құмарланса, онда оған дін жоқ.

Әрбір нәрсе – кетуші, білім де – кетуші, кімде-кім білімсіз талпынса, ғұмырының соңында жынды болады.

Кім адамдарға рахмет етпесе, Аллаһқа да шүкір етпейді.

Кім өз білімімен амал етсе, Аллаһ тағала дәрежесін көтереді.

Ал, кім надандығымен ғылым ізденсе, осы дүниеде және ақиретте ләғнеттелген болады.

Кім өмірінде «лә иләһә иллә аллаһ» деп айтып кетсе, жәннатқа кіреді.

ما من بشي بلدين يوم الاربعاء

الا وقد تم حديث سري

لا تدنيا يا عت ف جعلها طعة تدر

اشهد الذم و اذا ابا يوم اتيها من الم لا تمنع عليه
من فبيع كنت فزمت عليه شفا عت مرة اعلم ان في قوله

لو كانت اجيم في اجيم جيا لترك اجيم و افترت جيا
علم را من اجيم ايدت فبا لشدت من شمسال فهم في فرود
والا جيم في كل حال سبت اذ منقاع بقايا ليدفع
در صد كثر از كردن تا اسوی فرد نظام ابرو لا سري

انما قل يكفه اللثنة و الاحقا

اي عت الغا سيرة العبا

Мә мин шәй бәдә иәумәл әрбиғә (иәум иллә рәбиғән) уа кад тәммә хадис шәриф.

Әддуниә сағатин фәжғәлһә тағатун.

Өшәддә әннас гәзәбән иәумул қиямәт ғалимун ләм иәнфәғ ғәлейһи мин дәииәғ суннәт хуримәт ғәлейһи шәфәғәт.

Мән тәғәлләмә харф фәһууә мәуләһ. Ләу кәнәт әлжиму фил жим жимән тәрәкту жим уа әхтәрту жимә.

Әлғәқил иәкфи әлишәрәт уал ахмақ лә юғни әлғибәрәт.

Мағынасы: Бейсенбі күні не басталды және бітті.

Дүние – кетуші (өтуші), оны итағат қылумен өткіз.

Дүние – жүгіріс, оны итағат қылуда өткіз.

Кімде-кім бір әрт үйренсе, ол (мәуләһу). Жимнің ішіндегі жим болса да, жимді тастап, жимді таңдаса.

Қиямет күні азабы қиын болатын адам, ол – ғалым ... пайда бермейді және оған оның шапағаты харам етіледі. Ақылды адам ишарамен түсінеді, ақылсыз сөзді түсінбейді.

الكليل وكثرة النعم من بعد ان
 من رحمة الله تعالى
 الكليل ام الفخر و بنت الغيا
 العجبة مواشنة العجبة ساربه
 العجبة ساريقته العجبة تمنع الرزق
 الكلب الكعوف خير من الف الفصوني
 كوشى افته و لعلوم افته
 حديث شريف
 افته السم النبى ان واضاعته
 به غير افته لدر يد الواحد

Өлкэйлу уа кэсрәту наум иәбгидәни мин рахмәтилләһи тағалә әл-кайлу уммул факир уа бинту әлғәни.

Әссухбату муашара әссухбату сәритә әссухбату сәриқә әссухбату тәмнәғу әрризқә.

Өлкәлбу куфи хайрун мин әлфи әссуфи.

Куллу шәй әфитә әлғулум әфитә.

Хадис шәриф. Әфитәл ғилм нисиән уа адағтум тухаддису биһи ғайри әһлиһи (әслиһи).

Мағынасы: Жалқаулық және ұйқының шексіздігі Аллаһтың рахметінен алыс қылады. Жалқаулық пақырлықтың анасы және байлықтың қызы.

Қуфалық ит мың сопыдан артық.

Барлық нәрсе – кетуші және ғылым кетуші.

Ғылымның бәлесі- ұмытшақтық.

شأن لا يعرفان قدرهما الله
بعد فقد ضا الشباب والغافيه
الخلق مذموم الا في العلم
التوكل في الملائكة افرو برزق الامور الكله
السنه
بخطون الخلق اقللام احق
عد الامت من اليها لم
طمت نيك طرور به مقلوعى ايمانين
الخط نصف الخط نصف العلم
احسن تسليط العلم طوعه نه جارة
فيلادى
احيانا نصف ايمان كنت فابد حية ولىا
العلم نقطة كثرها الجبريلون

Шәббән лә иғрифәни кадрәһумә иллә бәғдә фәкдәһумә әшшә-
бәб уа ғәфияту әттәмәлуқ мәзмум иллә фи ғилми.

Әттәуәккул фи луға әуфуид әлумуур илә алләһи тағала.
әссуннәт халақал әкләм әлхәқ ғулу әлһиммәт мин имән.

Әлхат нисфул ғилм, әлхат нәссәфәл ғилм. Хат ғылымның жартысы. Хат ғылымны жарты қылады.

Әлхәиә нисфул имән.

Әлғилму нуктатун кәссәрәһә жәһилун.

Мағынасы: Жас бала өз жастық шағының қадірін тек қартайғаннан кейін біледі.

Тауаккул (үміт, сенім) тілдік мағынасы: әр істерде Аллаһқа тәуекел ету.

Қаламның жаратылысы хақ. Дәрәженің жоғары болуы иманнан.

Сүннет қаламдарды жаратты.

Талпыныстың күшті болуы – иманнан.

Хат – ғылымның жартысы. Хат ғылымды жарты қылады.

Ұят – иманның жартысы.

Ғылым, бұл – нүкте. Бұны надандар көп қылған.

يا يا القوم الذي في المدرج
 كلما صلتموه واسودت
 حب الوطن من الايمان
 اذا عيبت ستمت فاتبعتها حسنة
 لمحها ودين
 ان اللاتمة فليتب من النفاضة كريم
 يحب تكرم به و يحب الجود
 تنظفوا انفسكم ولا تبرؤ بالنفس
 علمو سيره ولا تفسروا سيره ولا تنفروا
 واذا غضب عليكم فليكات

Иә әюһәл қаум әлләзи фил мәдрәсә кулләмә хасалтумуһу уасуас.
Хуббул уәтән минәл иман.
Изә ғәмилтә сәии фәтбиғһә хасанат тәмхәһә дейди.
Таибу юхиббу таиб».
Иन्नә Аллаһу тағала назиф юхиббу назафәт.
Кәриму юхиббу әлкәрәм. Жәууәду юхиббу әлжәуд.
Туназзифу әнфусәкум уа лә тәсжуду бил иәһуд уа лә тугсиру.
ғәлләмү юссиру уа лә бәшширу уа лә тунаффиру.
Уа изә ғадабә ғәләйкум фәл иәскут.
Мағынасы: Әй, медресенің ішінде отырғандар, егер сендерді шайтан азғырса.

Отанды сүю – иманнан.

Егер жаман істер жасасаңдар, оны жақсы амалдармен өшіріңдер.

Жақсы жақсылықты ұнатады.

Расында Аллаһ тағала пәк (таза) және тазалықты жақсы көреді.

Жомарт жомарттылықты жақсы көреді. Жомарт жомарттылықты жақсы көреді.

Үйретіңдер, жеңілдетіндер, ауырлатпаңдар, қуантыңдар, қашырмаңдар.

Егер сендерге ашу келсе, үндемеңдер (сабырлық қылу).

رضينا قسمة الجبار فينا علم والاعدا مال فان المال يغنى عن قريب و ان العلم يبقى لا يزال

Радайнә касәмәт әлжәббәр фә иәнәлнә ғилм уал ағда мәл фә иннәл мәл юғни ғән қариб уа әннәл ғилм иәбқа лә иәзәлу.

Мағынасы: Аллаһым, бізге ғылым берсең разы боламыз. Өйткені байлық сенен алылстатады және ол бітеді. Ал білім – мәңгі және бітпейді.

254- ﴿بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ﴾

اللاه صل على سيدنا ونبينا وحوّلنا محمد وواعل
آله وسلم صاحب التاج والمعراج ولبراق
أول العلم والعلم ورفع البلاء والوباء والخط
والمرافض والتعلم في اللوح ودلالة السمة الشريفة
مرفوعة منقوشة مكتوب في اللوح والقلم
بسمه الشريف محط مقدس منور في البيت الحكيم
صاحب الجود والخياد السما والشجاء
والفضل والكرام شمس نفي بدر الداجي
نور الهدى خير النور مصباح العلم اب
القاسم محمد بن ^{عبد} الله سيد الغرب والحجيم
سيد الثقلين نبي الزريقين امام التبليتين

و سلّمنا في الدارين جد الحسن والحسين
 الله غاصمه وجبيريل حاويمه والبراق امربيه والمعراج
 سفرة وسفرة المنتهى معانم وقاب قوسدين
 مطلوبه والمطرب مقصوده والمقصود حوزونه
 طمّو جبود محبوبه والمحبوب ربه ابلغ لبيدنا
 ونبينا صلى الله تعالى وعجل واصحابه وسلم
 يا ايها المشاققون به نور جمال صلوة عليه وعلى اله
 وسلّموا سلاماً عامّاً شديداً
 حديث شريف لبياتمة اخلاق اقلام الحكماء
 حديث شريف
 من عمل الاصابع في العلم لارا اطلب العلم ولو بايس
 المطلب العلم من المهد الى المخر

Аллахумме салли гәлә сәидинә уа нәбиинә уа мәүләнә Мухам-
 мад уа гәлә әлиһи уа сәлләм сахибит тәж уал миғраж уал бәрак
 әу дилғилм уал гәләм дәфғил бәләи уа уабәи уал хатти уал мирад
 уал әләм исму шәриф мәрфугун манкусун мәктубун фил ләух уал

қалам жисму шариф мұғәттәр муқаддас мунәууәр фил бәитул харам сәхиб әлжууд уал хиә уассәхә уа шужәғ уал фәдли уал кәрәм шамс әлләфи бәдру дәжи нури һудә хәйрул уәри мисбахуз зәләм әби әлқасим мухаммад ибн ғәбдуллаһ санид әлғараб уал ғәжәм сәиид әссәқаләин нәби әлфәриқин имам әлқибләтәин уа султан фи дәрәин жәддил Хасан уал Хусәин Аллаһу ғасиму уа жәбрейил хади-му уал бирақ мәркәбуһу уал миғраж сафаруһу уа сидрәт әлмунтәһә мақама уа қаб қәсәин матлубуһ уал матлуб мәкғудуһ уамәкғуд мәужудуһ мәужуд мәхбубуһ уал мәхбуб Рабби иблиғ сәйидинә уа нәбиинә соллаллаһу тағала уа ғәлә уа әсхәбиһи уа салим иә әиуһәл муштәкун нур жимәләһу соллу ғәлейһи уа ғәлә әлиһи уа сәлләму тәслимән. Тәммәт тәмәм.

Мағынасы: Иә, Аллах! Пайғамбарымызға біздің мырзамызға және оның ұрпақтарына берекет бере гөр. Тәждің, аспанға көтерілген күннің иесі. Ауруды, қателерді кетіруші. Ілімде берекет бер. Қасиетті есімі лаухи махфузда жазылған. Қасиетті қалам. Қасиетті әтір себілген денесі қасиетті нұрланған Медине мешіті мен Харам мешіті. Үстемдіктің, өмірдің, күштің, құрметтің иесі. Тура жолдың ұшқыны зұлымдықтың шамы. Әбу Қасим ибн Абдуллаһ араб және басқа ұлттардың мырзасы. Бақытсыздардың мырзасы. Екі қыбланың имамы.

Хадис шариф: *أطلب العلم من المهدى إلى اللهدي*

Әтлубул ғилм минәл мәһди иләл ләхди.

Мағынасы: Білімді бесіктен көрге дейін талап етіңдер.

Истинжаның ниеттері (Жуыну тағылымы)

Ол жыраққа отырғанда бұның өзі үш көбі әбіс болады. Үш болады. Әуел жуынғанда, Құдай Тәбарак уа Тағаланы [1791] бір деп, көңіліменен айтады. Екінші жуғанда, Құдайды екі деп білмеймін дейді. Үшінші жуғанда айтады, Құдайды үш деп білмеймін дейді. Төртінші жуғанда, Құдай төрт ... шапағатты қыл дейді. Бесінші бар Құдай бес уақыт намазымды аспан қылғыл дейді. Алтыншы жуғанда, иә, бар Құдай алты тамыр ...нан рахмет бер дейді. Жетін-

шіде тозақтан сақта дейді. Сегізіншіде иә, бар Құдай сегіз ұжмақты нәсін қыл дейді. Тоғызыншы да оныншіге он.. бәһшәтні қияметте нәсіп қыл. Пайғамбарымыз Құдай оның тоғыз қатынын анама шапағатшы қыл дейді. Он біріншіде өзіме Жағқуб (Яқуб) ғәләйһи сәләмнің [1792] ұлысын шапағатшы қыл дейді. Он екіншіде он екі айда болған пәлелерден сақта дейді. Он үшіншіде дүниеден имансыз кетуден сақта дейді. Он төртіншіде өлер уақытымда иманмен бірге кетпегімні нәсіп қыл дейді. Он бесіншіде жеті тозақтан сақтап, сегіз ұжмаққа кіргіз дейді. Тәммәт тәмәм шат болды.

Хадис шариф

و نور الماء من شفاء و طعام السی دواء و طعام البخل داء

Умур әлмүмин шифә уа тағам әссәи дәуәун уа тағам әлбәхл дәун.

Мағынасы: «Иман еткендердің істері – шипа. Бөлісіп жеген тамақ – шипа, ал сараңның тамақтары – ауру.

Кутибәт иәумул хамис [1793] Мұхаммад жарын Юсуф ұлы. Нәфс әммәрәһ [1794] дақиәнус, оған табиғ [1795] болғандар; һәуи һәус тәкаппарлық, күншілдік, сараңлық, кекшілдік. Риә маданә харислық нәфсі әммәрәһның табиғатны тәхт [1796] қылып, бүтін денеге мәлик [1797] уа қожайын болумен ананиетлік дінін ұстап хуббул әкл [1798], хуббу шуруб [1799], хуббул жимағ [1800], хуббул нәфс [1801], хуббул уәләд [1802], хуббул мал [1803], хуббул [1804] жаһ осы жетеуін Құдай орнына көтереді. Әркім сүйгенінің құлы деген осы сөзге айтылды. Мұның хақында аят «уа ахбар [1805] куб (кәуб)».

Рух [1806], ғақл [1807], қалб [1808], сир [1809], хәфи [1810], әхфә, [1811] қууат қудси [1812], қасиет шариф [1813], қасиет шариф.

Бұл әфус шәһри өзіңнің денен. Бұл кәһф болған тауды өз дененде дақиәнусде. Дененде асхаб кәһф болған жеті бізрук өз дененде. Тәммәт тәмәм шат. *الصلوة كم من في كم على كم*

Әссолатукум мин кәм фи кәм ғәлә кәм.

Мағынасы: Намаздарың сендерден, сендер үшін және сендерге парыз.

اثنين من اثنين فى اثنين على اثنين

Иснәин мин сәнин фи иснәин ғәлә иснәин.

Мағынасы: Екі екіншіден, екіде екіге.

لو كانت الجيم فى الجيم جما لتركنا الجيم و اخترت جيما

Ләу кәнәт әлжим фил жим жимән литәрәктә әлжим уа әхирәт жим.

Мағынасы: Егер жим әрпi жимде жим әрпi болса, екі жимдi алып тастайсың. Және бiр жимдi таңдайсың.

من اراد شفاعتى فلا يفعل يوم الجمعة شياء و من فعل يوم الجمعة ليس منى و لا شفع يوم
القيامة

Мән әрәдә шәфәғәт фәлә иәфғәл иәум әлжумғә шәйән уа мән фәғәлә иәум әлжумғә ләисә минни уа лә шәфәғә иәумул киәмәт.

Мағынасы: Кiм шапағатымды қаласа, жұма күнi күнә жасамасын. Егер күнә жасаса, менiң үмметiмнен емес және қиямет күнi шапағатымнан құр қалады.

Жазылды парсы тiлi бiрлен мәктуб [1814]. Иғтиқад уа фәруғ [1815], қарб [1816], махбуб [1817]. Ағаш, бұтақ, жапырақ, жемiс. Иқрар [1818], тасдиқ [1819], ғамал [1820], суннәт [1821]. Тасдиқ жоқ болса, иқрар жоқ кәпiр болды. Тасдиқ жоқ болса, иқрар болды мунафиқ [1822] болды. Ғамал болмаса, пасық болады. Сүннет болмай, мубтадиғ [1823] болады. Әһлi бидғәт кәлләб әһлi әннар [1824].

Шариғат [1825], тариқат [1826], мағрифат [1827], хақиқат [1828]. Китаб, суннәт, жәмәғәт уммәт [1829], киәс әлфиқһә [1830].

Кiтаптан мурад Құран ғәзим [1831]. Сүннеттен мурад хадис шариф [1832]. Жәмәғәттан мурад сахабалар [1833], табиғундар [1834]. Қиәс әлфиқһәдан мурад ғалымдарының бекiткенi. Иғтиқадта ғадл, тәухид әфрәтi, тәшрик тәфритi тәғтил [1835]. Әхлақта ғадл, ғақыдан ғамал тәуи хәл. Фиғлда ғадл кәсiб әфрәтi [1836], кадiриә, уа тәфритi уа жабриә. Ғамалда ғадл парз әфрәт рәббәниә тәфритi бос. Әхлақта ғадл, хикмет, шужағат [1837], ғафт.

Иғтиқад мәзһәбні білмек баяны

Иғтиқадта мәзһәбим әһлі суннәт уал жәмәғәт [1838]. Мағынасы бұ дүр Расулуллаһ [1839] һәм оның әһлі ғиәллары уа сахабалары болдылар ісімен һәм сол иғтиқадта міндесе. Суәл [1840] әһлі суннәт уал жәмәғәт фарқысы [1841] ... айырылмақы не иғтиқад уа не ғамал иле болар. Жауаб: *بتفضيل شيخين و حب المثنين و تعظم القبالتين*

Битәфдил шәйхәин [1842] (Әбу Бәкір уа Ғумар радиәллаһ ғәнһумаларды [1843] ғәирі үмметлерден ерекше қылмақ иле), уа хубәл муснәин (хазірет Ғусман уа Ғали радиәллаһ ғәнһумәларды [1844] дос тұтмақ иле), уа тәғзим әлқибләтәин [1845] (екі қыбла Қағбатуллаһ, бәитул мұқаддасті ұлықтамақ бірлен).

المسع على الحفين و الصلوة على الجنائين

Әлмасих ғәлә әлхәфин [1846] (екі шетікке масих қылмақ ие) уа солат ғәлә әлжәнәзәтәин [1847] (ғәділ кісі иле пасық кісі жаныбыда намаз оқымақ бірлен).

و الامساک عن الشهادتين و القول بالمغصومين

Уал имсак [1848] (ғәділ кісі ұжмақлы, пасық кісі тәмуғлы деп хукім қылмас иле) ғән әшшаһадатаин уал қәул билмәғсумәин (яғни пайғамбарлар, періншелер күнәһдан пәк демек иле).

و الاعتقاد يخلود الفرقين و الايمان بالجارحتين و القول با الامتناعين

Уал иғтиқад иәхлуд әлғәрқин [1849] (кәпірлер мәңгі тамуғта, мүминдер мәңгі ұжмақта деу иғтиқад қылмақ иле), уал иман билжархәтин [1850] (көңіл уа тіл иле иман келтірмек), уал қәул бил имтинағәин [1851] (Аллаһ Табарак уа Тағала хәдіс ермес, Аллаһ Тағаланың сипаты озгерместік бірлен).

و الايمان با لحيوتين و اثبات الشفاعتين

Уал иман билхәиәтәин уа исбат әшшәфәғәтәин уал иман билхәиәтәин [1852] (қабірде тірілмек һәм қияметте тірілмек иман келтірмек бірлен) уа исбат әшшәфәғәтәин (пайғамбарларның уа һәм мүмин салихтарның шапағаттары сабит дүр демек бірлен).

و الصلاة خلف الإمام

Уас солат хәлфәл имамәин (имам артында намаз оқу).

اللهم أخرجنا من كلمات الوهم و أكرمنا بنور الفهم اللهم افتح لنا أبواب رحمتك و أنشر علينا»
«حزان علمك و ارزقنا بفهم النبيل بالحرمة سيد المرسلينو الصادقين

Аллаһуммә әхрижнә мин кәлимәт әлуәһм уа әкрәмнә бинур әлфәһм Аллаһуммә ифтәх ләнә әбуәб рахматик уа әншир ғәләинә хәзәин ғилмәк уарзукнә бифәһм әннәбил бихурмәт сәидил мурсәлин уа садикин.

Мағынасы: Аллаһым, пайғамбарымыздың құрметіне жаман сөздерден тый мені. Білім нұрымен нұрландыр. Аллаһым, маған рахым есіктерін аш. Түсінуімен ризықтандыр.

و قل رب زدني علما لا اله الا الله أحد صمد لا اله الا الله ايماننا و..يقا لا اله الا الله خالصا»
«مخلصا لا اله الا الله برحمتك يا أرحم الرحمن

Уа құл рабби зидни ғилмән лә иләһә иллаллаһ аһад сомәд лә иләһә иллаллаһ имәнән уасиқан лә иләһә иллаллаһ халисән мухлисән лә иләһә иллаллаһ бирахматикә иә әрхамар рахимин.

Мағынасы: Айт: Аллаһым, менің білімді арттыра гөр. Аллаһтан басқа еш тәңір жоқ. Сен жалғыз, Мұңсыз. Аллаһтан басқа еш Құдай жоқ. Толығынан иман бер. Аллаһтан басқа еш тәңір жоқ. Сен шыншыл, әділсің. Аллаһтан басқа еш тәңір жоқ. Мейірім саған тән. Бір өзіңнің мейіріміңмен, рахметіңмен ерекше.

اللهم إني أسألك العفور و العافية في الدين و الدنيا و الآخرة ب رحمتك يا أرحم الرحمن و»
«صلى الله على خير خلق سيدنا محمد و آله و صحبه أجمعين

Аллаһуммә инни әсәлукә әлғәфурә уал ғәфиәти фид дини уад дуние уал әхирәт бирахматикә иә әрхамар рахимин уа соллаллаһу ғәлә хайр халқ сайидинә Мухаммад уа әлиһи уа сахбиһи әжмәғин.

Мағынасы: Аллаһым, сенен дінде және дүниеде кешірім сұраймын. Жаратылыстың қайырлысына Мұхаммад гәлейһи соллату уас сәләм және оның сахабаларына игілік еткейсің.

Имам Ағзам дұғасы

اللهم إني أسألك الثبات في الدين و زيادات في العلم الكافية في الرزق و العافية في»
«البدنوا توبة قبل الموت و الراحة عند الموت و المغفرة بعد الموت

Аллаһуммә инни әсәлукә әссәбәт фи дин уа зиәдәт фил ғилм уал кәфиәт фи ризқ уал ғәфиәт фил бәдну тәубәт қабләл мәут уар рахат

ғиндәл мәут уал мәғфират бәғдәл мәут уа рахат ғиндәл мәут уал мәғфирәт бәғдәл мәут.

Мағынасы: Иә, Аллаһым, сенен дінде берік болуды, ілімді арттыруыңды және ризық-несібеде жетістік. Өлім алдында тәубе қылуды және өлім уақытында жеңілдікті және өлімнен кейін барлық күнәларымды кешіруіңді сұраймын.

Осы әмин деген пенделерні жарлықа. Осының ішінде бізді жарылқа деп дұға көрмеснің лайық дұға әминні қылмағыл дәиғ, оның ойны көтереміз ..бірлен білгені. Құда [1853] онда қабыл алар тілегні. Иә, Аллаһ истақамат шарғ һидәиәт [1854]. Тауфиқ бергіл кулли шәиун [1855] әфәт. Уал ғулум [1856] әфәтнан сактай көр. Дүниеде ... ахиретте бер деу дұға қылар. Әмин. Бирахматикә сайидил әнбиә әләмин [1857]. Әрризқ ... би тағат уа лә иәнкүс бил мәғсиәт.

Мағынасы: Риздық мойын ұсынуда мол болады, ұсынбаса кемімейді.

Діни уағыз (жетінші нұсқа)

Төртуыл Малай-Жәдігер хажы әлхурман әшшабр иәфин хәирам және Жандар хажы ұлы Хадни Мунауардан жазып алып келген хиссатан илен алтыншы рауиның жумласындан [1858] болып.

Уа қад сәмиғ мини әлмәжәз әлмәзкурул хадис.әлхақиқат мин тарик әлжин биәғләснда ғән шейхунә әлғуләмә шейх Мухаммад Әбу Хафир әр-Румити уа һуә әууәл хадис самифат минһу. Қалә хадис биһи әлғуләмә шейх Ғабдул Фаттах әл-Куфрәу уа һуә әууәл хадис сәмиғәт минһу қалә хадаснә би шейх әлжәмиғул әзһәр шейх Ғабдуллаһ әш-Шурқауи уа һуә әууәл хадис сәмиғәт минһу қалә хәдәснә би әлғәрәфә биллаһи тағала шейх Мухаммад әл-Хафи әл-Хулут уа һуә әууәл хадис сәмиғәт минһу қалә хадаснә би қәди әлжин шамһурәш әлжинни сахиб Расулаллаһ соллаллаһу ғәләйһис солат уас сәләм уа һуә хадис сәмиғәт минһу ғән Расулаллаһ соллаллаһу ғәләйһи уас сәләм иннәһу қалә.

شیخ عبد الفلاح الأفرادی هو
اول ریش السمعة منه قال حدثنا به
شیخ جامع الازهر الشیخ عبد له
الشرقاوی وهو اول حدیث سمعة
منه قال حدثنا به العارف بالله قلی الیسعی
له کعبی اخلاوت وهو اول حدیث سمعة
منه قال حدثنی به قاضی ایچین کتبه مورس
ابن صاحب رسول له صل علیه علیه
الصلوة والسلام وهو حدیث سمعة
منه عن رسول الله صل علیه وسلم انه

Мағынасы: Ақиқат әлжин жол тірегінен. Шейх ғалым, шейх
Мұхаммад Әбу Хафир Румити ол алғашқы хадисті одан естігенде,

хадис ғалымы шейх Ғабдул Фаттах әл-Куфрәу айтқан, ол алғашқы хадисті естігені, хадисі шейх Жәмиғ Әһһар шейх Ғабдуллаһ Шурқауи ол одан естіген алғашқы хадисте айтқан, жаратушы жайлы, тану жайлы айтқанда шейх Мұхаммад Хафи Хулут алғашқы хадисті одан естігенбіз, қазы Жиншамһурәш Әлжинни пайғамбарымыздың серігі, Аллаһтың рахметімен сәлеметі оған болсын және бұл хадисті пайғамбарымыздан, Аллаһтың рахметі мен сәлеметі оған болсын, айтқанын естіген.

Үшбу он тоғыз есім қай орында, қай жерде болса Аллаһ Тағала қуалайды ол орыннан, ол есімдер тұрған жерден Ібіліс ғәләйһи [1859] ләғинді, оның әскерлерін. Әрқашан таң атса бір мәртебе, уа күн батса бір мәртебе оқығыл бұ есімдерді.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ يَا اللَّهُ يَا رَحْمَنُ
 يَا رَحِيمُ وَيَا جَارَ الْجَبَرِينَ وَيَا أَمَانَ
 إِنِّي تُفِينُ وَيَا عِمَادَ مَنْ لَا عِمَادَةَ
 وَيَا سُدْنَ مَنْ لَا سُدْنَ وَيَا دَوْخَ

مَنْ لَا ذُرِّيَّةَ لَهُ وَيَا حَرَّةً لَعْنَةً وَيَا عَظِيمًا
الرَّحْمَاءِ وَيَا مَنْقُذَهُمْ مِنَ الْكَلْبِ وَيَا
مُنْجِيَ الْعَرَقَةَ وَيَا مُخْسِنًا وَيَا مُجِيبًا
وَيَا مُنْعِمًا وَيَا مُفَضِّلًا وَيَا عَزِيزًا
أَنْتَ الَّذِي سَجَدَ لَكَ سَوَادُ ثَلَاثِينَ
وَضُوءُ لَيْلٍ وَسُعَاعِ شَمْسٍ
وَحَقِيقَاتِ بَحْرِ دُؤُوبِ لَيْلٍ وَنُورِ

الْعَمْرُ يَا اللَّهُ يَا اللَّهُ يَا اللَّهُ لَا شَرِيكَ
لَكَ أَسْأَلُكَ أَنْ تُعَلِّيَ عَلَيَّ
سَيِّدَنَا مُحَمَّدًا وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ
أَنْ تَرْبِيَنِي الْخَيْرَ مَا لَا يَعْجُبُ أَحَدًا
وَأَسْأَلُكَ لِعَفْوِ عَافِيَتِي فِي دِينِي
وَالدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ مَوْثِقًا مَوْثِقًا

Бисмиллаһи рахмани рахим Аллаһуммә инни әсәлукә иә, аллаһу иә, рахману, иә рахиму, уа иә жарул мустажрин, уа иә әмәну әлхәйфин, уа иә ғәммәду мән лә ғимәдун ләһу, уа иә сәнәд мән лә сәнәдун ләһу, уа иә зухәру мән лә зухәрун ләһу уа иә ғәзиму әррәхәи, уа иә мунқизу әлһәләкәи, уа иә мунжил ғәрәкә, уа иә мухсину, уа иә мужмилу, уа иә муғиму, уа иә муфәддулун, уа иә ғазизун әнтә әлләзи сәжәдәләкә сиуәдил ләили, уадуи әннәһәр, уа шуғәғи шамс, уа һәфиф әш-шәжәр, уа дууә әннәхл, уа нур әлқамар, иә аллаһу, иә аллаһу, иә аллаһу лә шәрикә ләкә әсәлукә ән тусәлли ғәлә сәидинә Мухаммад уа ғәлә әли Мухаммад ән тәһәтәб ли әлхәир мә лә иәғләму әхадун уа әсәлукә әлғәфуә уал ғәфиәт фи дини уад дуннә уал әхирәт.

Мағынасы: Аса мейірімді, рахымды Аллаһтың атымен бастаймын. Иә, Аллаһым! Тек сенен ғана сұраймын, иә, Аллаһым, ерекше мейірімді, қайырымды, шапағатты, қиямет күнінде рахмет көлеңкесіне алушы және жақын алып жетектеуші. Иә, қорқынышта қауіпсіздік сақтаушы және сенім беруші оған сенбесе де, иә, тірек болушы, ешкім де оған нанбаса да, мақтан тұтушы, ешкім мақтан тұтпаса да, оны және иә, ұлы үміт беруші, иә, құрып кетуден құтқарушы, күнәға батушыға баспана, қорғаныс беруші және иә, жарылқаушы, иә, көрікті, иә жарылқаушы, иә, шапағат иесі, күшті, қуатты, саған ғана түн ортасында артықшылықпен бас иіп сәжде қыламыз, тазалықпен таң қарсы аламыз және күн бір өзің құдіретіңмен сәулесін шашады. Ағаш сыбдырлайды және ара ызылдайды, ай нұрын төгеді. Иә, Аллаһым, иә, Аллаһ, саған ешбір серік қоспаймыз, сенен сұрайтынымыз: Мұхаммедке және отбасына рахметіңмен мейіріміңді төге гөр, сенен сұрайтыным: кешірім ет және дінімізге бұл дүниеде және ақиретте қуат бер!

Мұның соңында әрне мақсаты болса тілегей. Аллаһ Тағала қабыл қылғай Тәммәт тәммәм.

Діни уағыз (сегізінші нұсқа)

Иман дұғасы. Бап иснад [1860] дұға. Бізрік (бір) күндерде бір күні пайғамбар соллаллаһу ғәләйһи уас сәләм мешіт алдында жарандар бірлен отырған жерде Ібіліс ғәләйһи лағнет колына бір шиша бірлен су алып баратұр (бара жатқан) жерде Расул ғәләйһи сәләм айтты: Иә, малғұн қайда барасың, ол шишада не тұр деп сұрады. Ерсі Ібіліс айтты: Иә, Расулуллаһ пәлен шаһарда жетпіс жылға жеткір уа тағат [1861] қылмас бір мұсылманға ажал жетіп қатиғ [1862] сусамас бақар еш су бергіш болмас. Менне(н) бұ шишадағы суды меннен тілер. Мен оның иманын тілермін. Ақыры нашар болғай. Үшінші мәртебе де ол бейшара иманын бергей, имансыз кеткей. Жоқ ырыс сусыз дүниеден шықғай (шыққай).

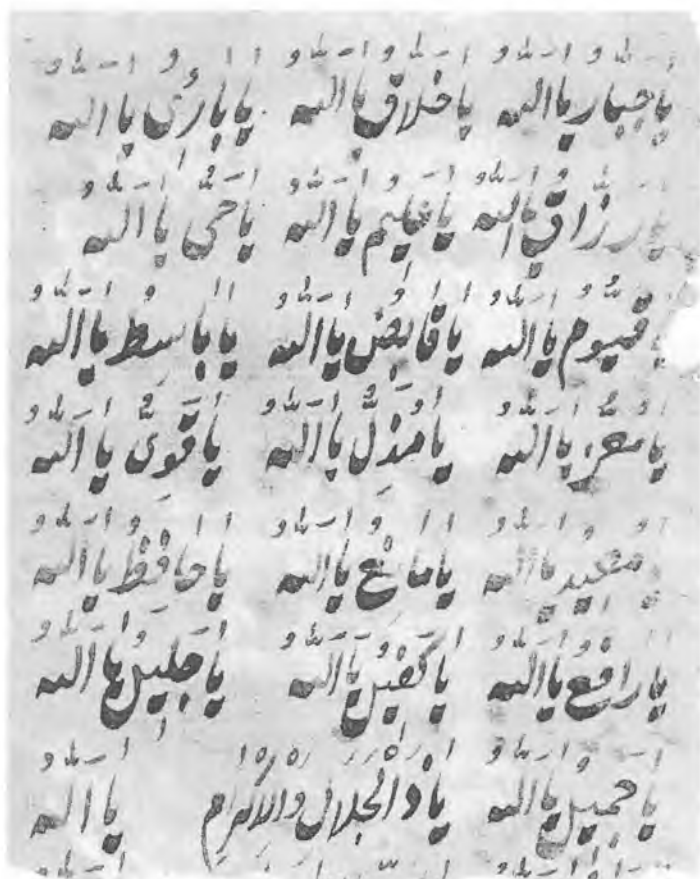
Расул ғәләйһи сәләм бұ сөзіні естіген, мешітке кіріп қолын жүзіне қойып, сәждеге [1863] барды. Ғазим жылады сахабалар [1864] айтып зар-зар ... Бұ халде Аллаһ Тағаланың пәрмені бірлен Жәбірейіл ғәләйһи сәләм [1865] жетіп келді. Айт: Иә, Мұхаммед жылама, мубарак көз жасыңды сүрткің. Тәңірі Тағала сенге сәләм қылды. Әркім сенің үметіннен бұ дұғаны иғтиқад [1866] илен оқыса, иә хұт жаттап, өзі бірлен тұтса, ол кісінің иманын шайтан шарындан азғыруынан аман сақтағаймын. Расул ғәләйһи сәләм шат болды. Осылай өсиет қылды. Әркім бұ дұғаны көрсе жаттап алмаса ол кісі менің үметімнен д... дүр. Қиямет күнінде менен шапағат амид тұтмасынлар деді. Ол мубарак дұға бұ дүр:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْمَوْجُودُ بِكُلِّ زَمَانٍ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْمَعْبُودُ بِكُلِّ مَكَانٍ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْمَعْرُوفُ بِكُلِّ أَحْسَانٍ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْمَذْكُورُ

Бисмиллаһи рахмани рахим лә иләһә иллаллаһу әл-мәужуду би кулли заман лә иләһә иллаллаһу әл-мәғбуду би кулли мәкән лә иләһә иллә аллаһу әл-мәғруфу би кулли ихсанин лә иләһә иллә аллаһ әл-мәзкуру.

Мағынасы: Аса қамқор, ерекше мейірімді Аллаһ атымен бастаймын. Аллаһтан басқа тәңір жоқ. Оған барлық жаратылыс құлшылық қылады. Оған тоқтаусыз барлық жаратылыс құлшылық қылады.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 يَا مُجِيبُ يَا اللَّهُ يَا مُجِيبُ يَا اللَّهُ يَا حَكِيمُ
 يَا مُقْتَدِرُ يَا اللَّهُ يَا حَكِيمُ يَا اللَّهُ يَا عَظِيمُ
 يَا عَظِيمُ يَا اللَّهُ يَا مُبْدِي يَا اللَّهُ يَا قَدِيمُ
 يَا مُغْنِي يَا اللَّهُ يَا قَدِيمُ يَا اللَّهُ يَا رَافِعُ
 يَا شَدِيدُ يَا اللَّهُ يَا لَطِيفُ يَا اللَّهُ يَا عَظِيمُ
 يَا عَظِيمُ يَا اللَّهُ يَا سَمِيعُ يَا اللَّهُ يَا أَوَّلُ
 يَا آخِرُ يَا اللَّهُ يَا صَرِيحُ يَا اللَّهُ يَا بَاطِنُ

Ағузу биллаһи минәш шайтанир ражим. Бисмиллаһи рахма-
нир рахим иә мәжиду иә Аллаһу иә хәмиду иә Аллау иә хәкиму иә
Аллаһу иә муктәдиру иә Аллаһу иә ғалиму иә Аллаһу иә ғафуру
иә Аллаһу иә ғаффару иә Аллаһу иә мубдиу иә Аллаһу иә қадиру
иә Аллаһу иә муғиду иә Аллаһу иә кадиру иә Аллаһу иә рафиғу
иә Аллаһу иә шәкуру иә Аллаһу иә ләтифу иә Аллаһу иә сабиру
иә Аллаһу иә басиру иә Аллаһу иә сәмиғу иә Аллаһу иә әзуәлу
иә Аллаһу иә ахиру иә Аллаһу иә заһиру иә Аллаһу иә батину иә

Аллаһу иә жәббәру иә Аллаһу иә халләку иә Аллаһу иә бәриу иә Аллаһу иә раззаку иә Аллаһу иә галиму иә Аллаһу иә хаййу иә Аллаһу иә қәиюму иә Аллаһу иә кабиду иә Аллаһу иә баситу иә Аллаһу иә муғиззу иә Аллаһу иә музиллу иә Аллаһу иә кәуиу иә Аллаһу иә муғииду иә Аллаһу иә мәниғу иә Аллаһу иә хәфизу иә Аллаһу иә рафиғу иә Аллаһу иә кәфилу иә Аллаһу иә жәлилу иә Аллаһу иә жәмилу иә Аллаһу иә зәлжәләли уәл икрәми иә Аллаһу.

Мағынасы: Қуылған шайтанның азғыруынан Аллаһқа сыйынамын. Аса қамқор, ерекше мейірімді Аллаһтың атымен бастаймын. Даңқты, игілікті, мақтаулы, иә, Аллаһ. Барлық мадаққа лайықты, иә, Аллаһ, Даналық пен ақыл, иесі. Әділетті, билік жүргізушілердің ең ұлысы, иә, Аллаһ. Күш, құдірет иесі, иә, Аллаһ. Шексіз толық білуші, әр нәрседен хабар алушы, иә, Аллаһ. Барлық күнәларды кешіруші, жарылқаушы, иә, Аллаһ. Күнә-қателерді жарылқаушы, иә, Аллаһ. Әр нәрсені құралсыз, өрнексіз, ең әуел бар етіп, бастап жіберуші, иә, Аллаһ. Барлық нәрсеге күші жететін, шексіз, құрмет иесі, иә, Аллаһ. Бар нәрсені өзіне қайтарушы, иә, Аллаһ. Барлық нәрсеге күші жететін, шексіз, құрмет иесі, иә, Аллаһ. Төменнен жоғарыға көтеруші, иә, Аллаһ. Игілік, шүкір етуші, иә, Аллаһ. Мейірімді, сыпайылық танытушы иә, Аллаһ. Шыдамды, төзімді, сабырлы иә, Аллаһ. Бәрін де көруші, қараңғыда қара тастың үстіндегі қара құмырсқаны да, иненің жасауын да көрер, иә, Аллаһ. Барлық нәрсені естуші иә, Аллаһ. Әуелгі, бірінші, алғашқы болушы, иә, Аллаһ. Ақыры соңы жоқ, барлығы жоқ болғанда бір өзі қалаушы, иә, Аллаһ. Көрінетін көрнекті, көзге түсетін иә, Аллаһ. Иштегі сырды білуші, иә Аллаһ. Өзінің үкімін барша әлемге жеткізуші, күшті де қуатты, иә, Аллаһ. Жаратушы. Жоқтан бар етуші иә, Аллаһ. Әр нәрсені өзгеге ұқсатпай жасаушы, жарыққа шығарушы иә Аллаһ. Өзі бар еткен әр пендесіне ризық беруші иә, Аллаһ. Шексіз толық білуші, әр нәрседен хабар алушы иә, Аллаһ. Мәңгілік тірі, өлмейтін иә, Аллаһ. Барша әлемде, Жер мен көкте өлмейтін, өшпес мәңгілік иесі иә, Аллаһ. Әзірейіл періштеге жан алуға әмір беруші иә, Аллаһ. Ризық және несібені таратып, мол етіп беруші иә, Аллаһ. Қуаттандырушы, күш беруші иә, Аллаһ.

етуші, масқара етуші иә, Аллаһ. Күштілігінен ешбір тең келмес,
иә, Аллаһ. Барша ғаламды жоқ етуші және бар етуші, иә, Аллаһ.
Өзі қаламаған нәрселерінен тыюшы, иә, Аллаһ. Аса қамқор, әділ
қорғаушы, сақтаушы, иә Аллаһ. Төменнен жоғарыға көтеруші,
иә, Аллаһ. Кепілдік беруші, иә, Аллаһ. Даңқы жоғары, иә, Аллаһ.
Жоғары көтеруші, иә, Аллаһ. Шексіз үлкен, өте әділ, құдіреті мен
алыптығы ақылға сыймайтын құрметке лайықты, иә, Аллаһ.

يا ذا الجلال والإكرام يا ذا الجلال والإكرام يا ذا الجلال والإكرام

يا ذا الجلال والإكرام يا ذا الجلال والإكرام يا ذا الجلال والإكرام

يا ذا الجلال والإكرام يا ذا الجلال والإكرام يا ذا الجلال والإكرام

يا ذا الجلال والإكرام يا ذا الجلال والإكرام يا ذا الجلال والإكرام

يا ذا الجلال والإكرام يا ذا الجلال والإكرام يا ذا الجلال والإكرام

يا ذا الجلال والإكرام يا ذا الجلال والإكرام يا ذا الجلال والإكرام

يا ذا الجلال والإكرام يا ذا الجلال والإكرام يا ذا الجلال والإكرام

عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَعَلَىٰ آلِ إِبْرَاهِيمَ فِي
الْعَالَمِينَ رَبَّنَا إِنَّكَ حَمِيدٌ مَّجِيدٌ
بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ

Иә, Аллаһу иә мунәззилә әл-бәрәкәти иә Аллаһу иә кәфиу әл-хәсәнәти иә Аллаһу иә муһиис сәиәти иә Аллаһу иә рафиғуд дәрәжәти иә Аллаһу иә қауиу иә Аллаһу иә муфәттәхи әләбуәби иә Аллаһу иә дәиму иә Аллаһу иә фәрду иә уитру иә Аллаһу иә ахаду иә Аллаһу иә самаду иә Аллаһу иә мәхмууду иә Аллаһу иә садикул-уәғду иә Аллаһу иә ғәлиу иә Аллаһу иә шәфиу иә Аллаһу иә уәфиу иә Аллаһу иә ғафиу иә Аллаһу иә мустәғәни иә мутәғәлиу иә Аллаһу иә һәдиу иә Аллаһу иә қадиру иә Аллаһу иә қаһиру иә Аллаһу иә кәһһәру иә Аллаһу иә фәттәху иә Аллаһу иә муһәмину иә Аллаһу иә рабби әс-сәмәуәти уал арди иә Аллаһу иә мәликул мулки иә Аллаһу иә зәлжәләли уал икрәми Аллаһумма инни әсәлукә бихаққи һәзиһи әл-әсмәи кулләһә ән тусәлли ғәлә Мухаммадин уа ғәлә әли Мухаммадин уархам Мухаммадин уа ғәлә әли Мухаммадин кәмә солләитә уа бәрәкта ғәлә Ибраһим уа ғәлә әли Ибраһим фил-ғәләминә Раббанә иннәкә һамидун мәжид. Бирахматикә иә әрхамар-рахимин.

Мағынасы: Аллаһым, берекетті жіберуші иә, Аллаһ. Жақсы іске жетелеуші иә, Аллаһ. Жамандықты жоюшы иә, Аллаһ. Төменнен

жоғарыға көтеруш иә, Аллаһ. Күштілігінен еш бір тең келмес, иә, Аллаһ. Рахмет есіктерін ашушы, иә, Аллаһ. Әр дайым болушы, иә, Аллаһ. Теңі жоқ, жалғыздық иесі, иә, Аллаһ. Жалғыз, әрі дара теңдесі жоқ, иә, Аллаһ. Барлық нәрсенің оған мұқтаж болып, Өзі ешкімге, ешнәрсеге мұқтаж болмаған. Өзгермейтін мәңгі тұрақты, иә, Аллаһ. Ең ұлы дәріптелуші иә, Аллаһ. Шындық уәде иесі иә, Аллаһ. Аса, зор биік тұрушы иә, Аллаһ. Шипа беруші иә, Аллаһ. Сенім берік иесі иә, Аллаһ. Әрдайым кешіруші иә, Аллаһ. Дұрыс жолға салушы иә, Аллаһ. Барлық нәрсеге күші жететін, шексіз, құрмет иесі, иә, Аллаһ. Кез келген уақытта жазалауға құдіреті жетуші, иә, Аллаһ. Пенделеріне ризық беруші және нығмет қақпаларын ашушы, иә, Аллаһ. Әр уақыт өз саясына алушы, қорғаушы, сақтаушы, иә, Аллаһ. Жер мен аспанның иесі, иә, Аллаһ. Барлық жаратылыс атауының иесі, иә, Аллаһ. Шексіз үлкен, өте әділ, құдіреті мен алыптығы ақылға сыймайтын құрметке лайықты, иә, Аллаһ. Иә, Аллаһым! сенің барлық ақиқат және шындық есімдеріңмен сұраймын, Ибраһим ғалейһис сәләмға және оның от басына игілік, берекет бергендей Мұхаммедке және оның отбасына да игілік ет және рахым қыл, екі дүниеде де. Раббымыз бүкіл мадаққа, даңққа мақтауға лайық, бір сенің рахметіңмен.

Діни уағыз (тоғызыншы нұсқа)

Бап шарх дұға исму Ағзам риуаят [1867] дүр Расулуллаһ соллаллаһу ғалейһи уас сәләм бір күн мешітте мубарак арқасын мәхрәб [1868] қойып отырмыс еді. Жәбірейіл ғалейһи сәләм келді, ішке кіріп сәләм қылды дағы айтты: Иә, Мұхаммад тәңірі ғәззә уа жәллә [1869] сенге сәләм қылды. Одан соң Жәбірейіл ғалейһи сәләм айтты: Иә, Мұхаммад әркім бұ дұғаны оқыса (Исму ағзам дұғасын), иә өзі бірлен тұтса күнәһтағылар уа теңізлер кадiрi болса да Аллаһ Тағала жарлықай[ды] бұ дұға берекетінде. Уа әркім ерсе бұ дұғаны ғұмырында бір күн оқыса, иә, құт көтерсе өлетін уақытта Аллаһ Тағала онға екі қор қызларын үйіре.

Әркім бұ дұғаны рамазан айының он бесінші күн ауыз ашқанда оқи[ды]. Егер білмесе алдында дүт онгез салауат үйіре әрне түрлі хажат тілесе рауа олай. Иә, Мұхаммад әркім бұ дұғаны оқыса иә, құт көтерсе, иә құт ажырын үйіріп кісіге оқытса қияметте қоштағы уақытта сираттан [1870] асан кешер. Иә, Мұхаммед, әркім осы дұғаны пәк игтиқадренен [1871] көтерсе қияметте қоштағы уақытта ұжмақты өз қолыменен ашар. Оның жүзі айның он төртінші кешісі кәби бола махшар [1872] күнінде халайықтар, шағирлар [1873] кім бұ қай пайғамбар дүр дейлер.

Ғайыптан бір ауаз келер пайғамбар дегіл дүр. Әммә бұ құл өлтірер кім? Исму ағзам дұғасын [1874] оқымас еді, иә өзімен бірге тұтпас еді. Одан соң пайғамбар ғалейһи сәләм айтты: «Иә, қардашім Жәбірейіл сен бұ дұғаның мадхні [1875] сол құдіреттің кіммен ғажаб қалдым» дейді. Одан соң Жәбірейіл ғалейһи сәләм айтты: «Иә, Мұхаммед, әркім бұ дұғаны оқыса, иә құт көтерсе намазға жалқау болса харис [1876] болар.

Иә, Мұхаммед әркім бұ дұғаны оқыса, иә, құт көтерсе дұшпандары зәфәр [1877] болмай. Иә, Мұхаммед, әркім бұ дұғаны оқыса, иә бір жүкті қатынға езіп ішірсе, Аллаһ Тағала ол қатынға асанлық үйіред. Одан соң Жәбірейіл ғалейһи сәләм айтты. Иә, Мұхаммед әркім бұ дұғаны оқыса, иә құт көтерсе жанар отқа кірсе бір қылы жанбай[ды]. Иә, Мұхаммед әркім егер сенің үмметіңнің қорқысы олмай еді. Бұ дұғаның шарапаты және сауабны сол қадір дер демге дүглі тағатны қойып бұның ғамал етерлерде бұ дұғаның сауабы сол қадір дерге жәмәл ғалим халқи [1878] жазғышы болсалар. Бұ дұғаның шархны [1879] жазмағлар үшбу дұғаны исму ағзам дерлер. Жетпіс екі дүрлідерді кәфәрәт [1880] дүр. Әммә біз мухтасар [1881] қылдық. Тәммәт тамам.

Қауләһу тағала уа ағузу биллаһи минаш шайтанир ражим [1882]. «Уазһәр» қашан «қалә» айтты хазірет Мұса «биқәумәһу» өз қауымдарына «инналлаһ» дұрыслықта Құдай тағала «иәмурукум» бұйырып тұр. «Ән тәзбәһу» бауыздаңыздар «бақарат» бір сиырны «қалу» айтты көп жұрт «әттәхизнә һәзә уа» бізді әжу қыласыз

билмәләмих қыласыз ба деді. «Қалә» айтты хазірет Мұса «ағузу» сыйынамын «биллаһ» Аллаһ тағалаға.

حروج التفاق علامت النفاق

Хуруж әттифәк ғәләмәт әннифәк.

Мағынасы: Өз сөзінде тұрмау – екі жүзділіктің белгісі.

الحياء من الإيمان

Әл хайә минәл имән.

Мағынасы: Ұялу – иманнан.

و قال رب زدني علماً

Үа кул рабби зидни ғилмән.

Мағынасы: «Айт: Иә, раббым менің білімімді арттыра гөр». Таха сүресі. Меккеде түскен. 114-аят.

فافسحوا يفسح الله

Фәфсәху иуфсихуллаһ.

Мағынасы: «Жиналыста орын беріңдер дегенде, ашылыңдар. Аллаһ да сендерге кеңшілік етеді». Мединеде түскен. Мүжәдәлә сүресі. 11-аят.

Аллаһ Тағала бұл аятта Ізгі ниеттілікке және әдепке үйретеді. Егер де мұсылмандар бір жерге жиналған кезде, басқа адамдарға орын жетпей қалса, Аллаһ тығыз отырыңдар деп бұйырады. Бұл жағдайда олар кеміп қалмай, керсінше олар өздерінің мұсылманға деген қамқорлығын көрсетеді. Егер мұсылман бұл жиналыста орын берсе, Аллаһ Тағала ақиретте сыйлығын береді. Аллаһтың әмірлерін тек иманы бар мұсылмандар орындайды. Осындай адамдардың Аллаһ Тағала дәрежесін биік қылады. Аллаһ Тағала не істеп жатқанымызды білуші, әр ісімізге жазамызды береді. Бұл аят білімнің маңызды екенін баяндайды. Өйткені ілім ақырет күнінде көмек болады.

و من يعش عن ذكر الرحمن نقيض له شيطان فهو له قرين

Үа мән иәғшу ғән зикирп рахман нуқаиид (нуқаиис) ләһу шайтан фәһуә ләһу қаринун.

Мағынасы: «Күдіксіз шайтандар оларды жолдан тосады. Олар өздерін тура жолға түсірілдік деп ойлайды». Меккеде түскен. Зухруф сүресі. 36-аят.

Бір мен бас тартса неден. Аллаһ Тағаланың зікірінен ихтиярлы қылармыз ол менға шайтан ғалейһи лағины ол шайтанға жақын болар.

و نحن اقرب اليه من حبل الوريد

Уа нахну ақраб иләһи мин хабли әлуәрид.

Мағынасы: «Біз сендерге күре тамырдан да жақынбыз». Меккеде түскен. Кәһф сүресі. 16-аят.

Бұл аятта Аллаһ Тағала барлық адамзатты жалғыз өзі ғана жаратқанын хабарлайды. Адамдарда не болып жатқаны Аллаһқа мәлім. Олардың не ойлап, бір-бірінен не жасасырып жүргенін де біледі, өйткені Аллаһ адамдарға күре тамырынан жақын. Сондықтан адам «әрдайым Аллаһ көріп тұр» деп күнә істерден аулақ жүру керек. Сол кезде ғана адам құдайдан ұялып, Аллаһ тыйым салған жаман істер жасамайды».

Аят кәрім: وقال نوح رب لا تزر على الارض من الكافرين ديارا

Уа кул нуху рабби ләғәзәр ғалә әлард мин әлкәфирин дәиәерән.

Мағынасы: «Раббым! Жер жүзінде кәпірлерден ешбір тұрғын қалдырма -, деді». Меккеде түскен. Нұх сүресі. 26-аят.

Бұл аятта Нұх барлық иман етпеген адамдарды қарғаған және қарғаған себебін баяндайды. Иман етпеген адамдар басқаға және өздеріне зиян келтіреді. Біраз жылдар бойы Нұх ол адамдардың мінездерін біліп және істері үшін оларды қарғайды. Аллаһ Тағала Нұхтың дұғасын қабыл етіп, Нұхтан баскасынын барлығын суға батырды.

«و هو معكم اينما كنتم»

«уа һәуә мәғәкум әинәмә кунтум» деген.

Мағынасы: «Сендер қайда болсаңдар, ол – Аллаһ Тағала сендермен бірге». Мединеде түскен. Хадид сүресі. 4-аят.

Яғни, бұл аят Аллаһтың өз білімімен барлық әлемді қамтиды. Сол себептен адамдарға келетін есеп күні туралы айтты. Біздің не

істеп жүргенімізді Аллаһ біледі. Аллаһ құлдарының мейірбан және жауыз әрекеттерін бақылап отырады. Сосын ол әрекеттерді сақтап, ақирет күнінде олар үшін лайықты жазасын береді.

إن الله لا يدع أجر المحسنين

Иннә аллаһу лә иудиф әжр әлмухсинин.

Мағынасы: «Аллаһ игілік істеушілердің сауабын зая қылмайды». Мединеде түскен. Тәубе сүресі. 120-аят.

Адам денесі

Адам денесі ай жылға салыстырғанда бір жылда төрт фасл [1883] бар болса, адам денесінде ахлат арбаға [1884] бар. Балғм жазғытұрым секілді өзі түс, өзі салқын. Сафран жаз секілді, өзі ыстық, өзі құрғақ дем. Күз фаслы секілді өзі ыстық, өзі жауын. Судан қыс фаслы секілді өзі құрғақ, өзі суық. Жазғытұрым сәби балалар, жаз шілде жігіттер. Күз фаслы егде мусақал қырық- елуге аяқ басқандар, қыс фаслы кемпір-шал.

Бір жылда он екі ай болса, денедегі даруаза он екі бар. Н...де күн болса, денеде жеті ақлам орнына тұрған ағзалар. Бір жылда үш жүз алпыс күн болса, денеде үш жүз алпыс тамыр бар. Тәммәт тәмәм шат. фи иәум әлхамис кәтабту [1885]. Суал қылса иман бірлігіне дәлел бар ма? – деп. «уа мән иәтәбиғ фәйр әлислам динән». Құран кәләм шарифнің аяты алты мың алты жүз алпыс алты аят бар.

Уағыз неке жайында

Ғадмден он сегіз мың ғаламды жаратқан, бір уыс тонырактан атамыз әууәл әбу әлбашар [1886] атты Адам ғәләйһи сәләмні [1887] түзеткен сансыз дүр. Уа дәуәл патшаға кім хазірет хәләк жәһән досты уа жисм деп жіберген. Кунту кәнзән мәхфиә фәрәдәт ән иәғриф әрәдә тәлиғ.

Мағынасы: Жасырын тұрған қазына болдым. Білгісі келді және көтергісі келді.

«والسمااء بنينها بايدوانا لموسعون والارض فرشناها فنعم المهودون»

Уас сәмә бәнәйнәһә биәйдин уа иннә ләмусигун уал ардә фәрәшнәһә фәниғмә әлмәһидун.

Мағынасы: «Аспанды құдіретімізбен жасадық. Шын мәнінде күшіміз жетеді. Сондай-ақ жерді төседік. Не деген жақсы төсеушіміз». Меккеде түскен. Зәрәт сүресі. 47, 48-аят.

Нығметтік хәлиқ әллух уал қалам жәғил әннур уа зұлым патша ғалим етпес. Бір уа бар Тәңір Тәбарак уа Тағала жәллә жәләләһнің [1888] пәрменінше ол «лимә халактә әләфләк» құрметлікте «мә әнзәлнә» заттығ.

Мағынасы: Не үшін аспанды жараттың?

Түсірмедік пе?.

و لا سوف يعتيك ربك فطر ضي

Уа ләсәуфә иуғтикә раббикә фәтәрдә сипаттығ.

Мағынасы: «Әлбетте, Раббың саған береді де, разы боласың». Меккеде түскен. Дұха сүресі. 5-аят.

و بشروا بالجنة التي كنتم توعدون

Уа башширу билжәннәт әлләти кунтум туғәдун башаратлығ.

Мағынасы: Уәде еткендерге жәннәтпен қуантыңдар.

شهر رمضان الذي أنزل فيه القرآن

Шәһру рамадан әлләзи әнзәлә фиһил күрән.

Мағынасы: «Рамазан айы, ол – сондай ай, ол айда адам бала-сына (ақ пен қараны айыратын) дәлел түрінде Құран түсірілді». Мединеде түскен. Бақара сүресі. 185-аят.

Аятлы уа оң хулқи ғәзим [1889], халықлығы әттәибун [1890], әлғәбидун [1891], әлхәмидун [1892] умметлығ иктәрәбәт әссағат уа иншаққал камар [1893] ишаратлығ мәккә [1894], маулудлығ мадинә [1895], жәилік ... пешенелік. *واليل اذا سجي*

Уалләили изә сәжә.

Мағынасы: «Тым-тырыс түнге ант». Меккеде түскен. Дұха 2-аят.

و ما ينتق عن الهواء

Уа мә иунтиқ ғәнил һәуә сөзлік

Мағынасы: «Ол өз ойынан сөйлемейді». Меккеде түскен. Нәжім сүресі. 3-аят.

Мұхаммед ойына келгенді сендерге жеткізбеген. Ол Аллаһтың аян арқылы жіберілген әмірлерін жеткізеді. Ол өзі тура жолмен жүріп, адамдарды сол жолға шақырады. Бұл аят пайғамбарымыздың айтып кеткен сөздері өзінен емес, Аллаһтан екенін дәлелдейді. Пайғамбарымыз Аллаһ жайлы жеткізгенде, еш уақытта қателеспеді. Ол оған аян етілген сөздерді адамдарға жеткізіп отырды.

الم نشرح لك صدرك

Өләм нәшрәх ләкә садрәк.

Мағынасы: «Сенің кеудеңді ашпадық па?». Меккеде түскен. Шарх сүресі. 1-аят.

Уактулу әлмушрикин хаит уажадтумуһум.

Мағынасы: Аллаһқа серік қосушыларды өлтіріңдер.

إهدنا الصراط المستقيم

Иһдинәс сиратал мустақим» һидәиәтлік [1896].

Мағынасы: «Бізді тура жолға сала гөр». Меккеде түскен. Фатиха сүресі. 8-аят.

Жазық дүр діннің тайибы [1897] жаратқан Тәңірі хабибі [1898] ғалам көркі діннің берігі ғалим фахзи, дұшпан қаһары қиямет зинаты [1899]. Мұхаммад Мұстафа ғәләйһи солат уас сәләмнің сүннеті [1900] уа шарифатынша муқаддам әлфариқин [1901], имам әлмазхабин [1902], ғәләмәт ғәлим уал мәғәриб уал мәшәриқ [1903] фә әууәл сафи суфи имам Ағзам Әбу Ханифа [1904] ... рахматуллаһ тағаланың мәзһәбінше Әбу Юсуф әл-Қади имам Мұхаммад Шибані бұ имамдар қаулынша отырған ұлы кісілернің тану қылығы бірлен әмір шариф шариф хүкім бірлен. Ол .. күнәһ іске дариб [1905] қылып ұрмағайсыз.

Екінші бір жыл бәни нағәкқа [1906] тастап кетмегейсіз. Фулән [1907] қызы, фулән бикеш жәнбиден уәкіл мутлақ ғәм [1908] тұрарсыз. Фулән ұлы фулан мырзаға сонша мәһр [1909] хақиқ разы болып, фулан мәһрі муғжәл [1910] ала дүр. Фулан мәһрін муғажәл қылып халал жафтлыққа өзін машһурлыққа уәқд, Құдайылық уәқлет қабыл қылып бердіңіз. Сіз кім фулән ұлы фулән биһә

дүрға, сиз фулән байның қызы фулән бикешні халал жафтлыққа өзін машһурлыққа уакд, Құдайлық уәклет қабыл көріп алдыңыз. Мұ[ны] үш кайтала сұрағай. Қабыл кылдым дескей. Егер күйеу қыз жүзбе-жүз, көзбе-көз болса, заужат уа тазаууажат ләфздарын екі шәһднің хұзырында ауызба-ауыз айттырса болады.

Неке хұтбасы

وان لم يعلموا نكاحاً منعقيداً ولا
كاتباً

الحمد لله والمحمد وهو المسمى رسول
الله احمد لله الذي جعل النكاح فاصلاً بين
احلال و الاحرام والصلوة والسلام على سوله
سيد الانام وعلى له واصحابه البهرة الكرام
وبعد فان لهم تبارك وتعالى امرنا بالنكاح
ومنها ناعن السماع اعوذ بالله من الشيطان
الرجيم فانكحوا بما طاب لكم عن نساء مني
وثلاث دروباع وقال رسول الله صلى الله
عليه وسلم النكاح نسى فمنه رغب
عن نسى فليس مني النكاح راعب

وَالْمَنْكُوحَةَ مَرْغُوبَةً وَالْمَهْرَ عَلَى مَا تَرْضَيْنَا الْحَسَنَ
 أَتَيْتُمُ لِمَنْ تَعْلَمُ فَوْصِدُورَ الْجَانِبَيْنِ جِبْتَهُ لِحَبْتِهِ
 وَبَارِكْ لَهُمَا بِالْأَجُودِ وَالرَّزَاقَةِ وَالْمَرْحَمَةِ
 وَالدُّعَا وَأَقُولُ قَوْلِي هَذَا وَسَائِرَ تِلْكَ جَمَاعَةً
 الْمُسْلِمِينَ الْكَأَخِيرِينَ أَجْمَعِينَ اللَّهُ صَوْرُ خَيْرِ
 الْجُودِ وَاللَّيْلُ لِمَنْ سَمِعَ الدُّعَاءَ

Өлхамду лилләһ уал Махмуд уа һууә Аллаһу уал Муста-
 фа Расулуллаһ әлхамду лилләһил ләзи жәғәлә әнникәх фәслән
 бәйнә әл-халал уал харам уас солату уас сәләму ғәлә расулиһи са-
 иид әләнәм уа ғәлә әлиһи уа әсхабиһи әлбаррат әлкәрәм уа бағд
 фә инналлаһ тәбарак уа тағала әммәрнә бин никаһ уа минһән ғән
 әссәфәх әғузу биллаһ мин шайтанир ражим фә әнникәху мә тәбә
 ләкум мин әннисә мусни уас суләс уар рубәғ уа қалә Расулуллаһ
 соллаллаһу тағала ғәләйһи уас сәләм әнникәх суннәти фә мән
 рәғибә ғән суннәти фә ләисә минни. әнникәх рәғиб уал мәнқухәт
 мәрғубәт уал мәһр ғәлә мә түрәддиә исбәт Аллаһ тағала фи судур
 әлжәнибәйн хуббәт мәхәббәт уад дүғә уа әқул қаули һәзә әүсәир
 жәмәғәт әлмуслимин әлхадирин әжмәғин иннәһу һуәл ғәфурул ра-
 хим жәууәд әлкәрим сәмиғуд дүғәи.

*Мағынасы: Аллаһқа шүкір және мақтаулы ол Аллаһ және
 Мұстафа Аллаһтың елиісі. Аллаһқа шүкір. Некені харам мен ха-
 лалды айыру үшін жаратқан және (бата) алғысың мен сәлеметің
 пайғамбарымыз жоғарлы мырзамызға болсын және отбасына,
 жолдастарына айыпсыз игілік. Расында Аллаһ Тағала бізге неке*

қиюға әмір етті. Некесіз жыныстық қарым-қатынасқа тыйым салды. Лагнетті шайтаннан сақтықты рахымды Аллаһтан сұраймыз. Өздеріңе жаққан басқа әйелдерден екі, үш және төртке дейін үйленіңдер. Аллаһтың елшісі, алғысы мен сәлеметі болсын, айтқан. Неке қию – менің өсиетім, егер де кімде-кім өсиетімді тәрк етсе, онда ол менен емес. Неке біріктірілуді талап етеді, қалымды төлеуді (қанағаттандыру) қалайды, Аллаһ Тағаланың дәлелімен, сүйіспеншілік махаббатымен жарыққа шығу дұғасы. Осы айтатын сөзім көп таралған, барлық қатысушы мұсылман жамағаты. Өйткені ол Мейірімді, кешіруші, қиямет күнінде рахмет көлеңкесіне алушы, жарылқаушы, қайырымды аса жомарт. Ақ көңілді, кең пейілді, қайырымды. Тәрбиелеп жетілдіруші. Дұғаны тыңдаңыздар.

Неке дұғасы

دُعَاةُ نِكَاحٍ
 اللَّهُمَّ اجْعَلْ عَهْدَ الْعَقْدِ مَبْرُورًا
 وَخَيْرًا وَاجْعَلْ بَيْنَهَا الْغَنَمَ وَحِجْبَةَ وَزَارًا
 وَلَا تَجْعَلْ بَيْنَهَا فَرْقَةً وَفِتْنَةً وَزَارًا
 اللَّهُمَّ الْفَرْقَةَ بَيْنَهَا كَمَا الْفَرْقَةَ بَيْنَ آدَمَ
 وَحَوَّاءَ وَكَمَا الْفَرْقَةَ بَيْنَ يُوْسُفَ وَزُلَيْحَى

وكما الفت بين محمد المعطفي وخلقه الكبريا
 وكما الفت بين علي مكرتضي وما طعمه الزهوي
 الكله اوطلمها ولداهما واذا هو يلد ووزق
 واسعار بها اتنا في الدنيا ربنا احب لنا من
 ازواجنا وذرنا تارة في من ^{واشعرا} ~~واشعرا~~
 للمتيقن اماما ربنا اتنا في الدنيا حنة ^{وفالافرة}
 حنة وقنا عذاب النار تمت ما شد

كعبت ٥٣٣ البخاري حجة بنعومي شند

حديث برهه رقت
 حديث شريف ٢٤٤ حديث مرفوع حديث موثوق
 حديث قدسية حديث

الحديث تدوة قسم حديث
 مرفوع حديث مرفوع حديث مرفوع

Аллаһуммә ижғәл һәзәл ғәқд мәимунән мубаракән уа мухтар уа ижғәл бәинәһә әлфәт махаббат уа қарар уа лә тәжғәл бәинәһумә фәркат уа фитнәт уа фарар. Аллаһуммә әллиф бәинәһумә кәмә әлләфтә бәинә Адам уа Хауа уа кәмә әлләфтә бәинә Юсуф уа Зулхиә, уа кәмә әлләфтә бәинә Мухаммад әлмустафа уа Хадижа әлқубра, уа кәмә әлләфтә бәинә Ғали әлмуртада уа Фатима әззәһрә. Аллаһуммә уғти (әғти) ләһумә уаладән салихән уа ғумрән тауилән уа ризқан уасигән Раббанә һәббә ләнә мин әзуәжинә уа зуриәтинә қуррат ғайн уажғалнә лилмуттакин имаман Раббанә әтинә фид дуния хасанәтән уа фил әхирати хасанәтән уақинә ғазабән нар. Тәммәт тәмәм шат. Кәтабту 1335шһ һижрат нәбәуи.

Мағынасы: Иә, Аллаһ! Осы некені оңды және берекетті етіп, екеуінің арасын тату және үнемі махаббатты қыла көр! Екеуінің арасын араздастырып айырма!

Иә, Аллаһ! екеуінің арасында хазіретті Адам ата мен Хауа ананың, Юсуф пен Зұлхияның, хазіретті Мұхаммад. (с.ғ.с) мен Хадишаның және Әли мен Фатиманың арасындай татулық бере гөр! Иә, Аллаһ! Бұл екеуіне дұрыс ұрпақ, зор денсаулық, ұзақ өмір және мол ризық бере гөр! Иә, Аллаһ! Біздерге махаббатыңмен адал әйелмен, қуанта гөр және тақуа имамдардан қыл. Иә, Аллаһ! Біздерге дүниеде және ақиретте жақсылық беріп, тозақ отынан сақтай көр. Иә, Аллаһ! Мұхаммед (с.ғ.с.) ға, отбасына, жолдастары мен барлықтарына жақсылық бере гөр! Әмин. Неке дұғасы.

Боз баламыз ғылым үйренбедін,
Ел кезіп, өсек айтып сүйрендедін.
Әр қайсың хал қадірісі талап қылсаң.
Сендерге мен неге хақтан бұйырмадым.
... неге дәулет бітсе ырғақтадың,
Хисабсыз [1911] сөзлер сөйлеп ыржақтадың.
Мәз болып мырза деген қошеметке.
Буынып иығыңнан қылжақтадың.
Бояумен сырладыңыз сырттарыңды,

Керіліп сипадыңыз мұрттарыңды.
Қарасам ішінде дәнеме жоқ,
Не десін надан демей жұрт барыңды.
Мал ..дей бұлғаң ықталарсың ғылымға кедей болсаң.
Өгіз сен хадирде құлағыңа кірмесе де.
Пайдасын ақиретте бір білерсің.
Тағы бар кедей болса бір мінезі.
О дағы өз қырсығын білгіздей.
Қылды деп кедей болсам мені Құдай.
Пәтуәмен мойындамай жүргіздей.
Ерте жатып, кеш тұрып керіледі.
Кәсін қып мал табуға ерінеді,
Ертеңгісін ойламай Құдай ұрған.
Қайғы жоқ ішпей-жемей семіреді.
Жер жыртып ондағы егін салса,
Өзіне аз олжамен жері қалса,
Артығын сатып қант, шай, киіміне.

Қосымша түсіндірме

Ескерту: Тік жақшаға алынған сөздер түпнұсқада не өшіп, не түсіп қалған сөздер. Көлбеу жақша ішіндегілері сөздің екінші, үшінші түрде жазылуын көрсетеді. Оқылмаған немесе аударуға келмейтін, анық көрінбейтін тұстарына көп нүкте қойылды.

Құрандағы әріптер

1. хуруф – көпше түрде әріптер. Жекеше түрі – харф.
2. алиф (ا) – араб тілі алфавитіндегі әріп
3. бә (ب) – араб тілі алфавитіндегі әріп
4. тә (ت) – араб тілі алфавитіндегі әріп
5. сә (ث) – араб тілі алфавитіндегі әріп
6. жим (ج) – араб тілі алфавитіндегі әріп
7. ха (ح) – араб тілі алфавитіндегі әріп
8. ха (خ) – араб тілі алфавитіндегі әріп
9. зәл (ذ) – араб тілі алфавитіндегі әріп
10. дәл (د) – араб тілі алфавитіндегі әріп
11. ра (ر) – араб тілі алфавитіндегі әріп
12. зә (ز) – араб тілі алфавитіндегі әріп
13. син (س) – араб тілі алфавитіндегі әріп
14. шин (ش) – араб тілі алфавитіндегі әріп
15. сад (ص) – араб тілі алфавитіндегі әріп
16. дад (ض) – араб тілі алфавитіндегі әріп
17. та (ط) – араб тілі алфавитіндегі әріп
18. за (ظ) – араб тілі алфавитіндегі әріп
19. айн (ع) – араб тілі алфавитіндегі әріп
20. ғайи (غ) – араб тілі алфавитіндегі әріп
21. фә (ف) – араб тілі алфавитіндегі әріп
22. қаф (ق) – араб тілі алфавитіндегі әріп
23. кәф (ك) – араб тілі алфавитіндегі әріп
24. ләм (ل) – араб тілі алфавитіндегі әріп
25. нун (ن) – араб тілі алфавитіндегі әріп
26. уау (و) – араб тілі алфавитіндегі әріп

27. һә (ه) – араб тілі алфавитіндегі әріп
28. йә (ع) – араб тілі алфавитіндегі әріп
29. Иәумул жумғә – жұма күні.
30. Иәумус сәбт – сенбі күні.
31. Иәумул әхәд – жексенбі.
32. Иәумул иснәин – дүйсенбі.
33. Иәумус сулусә – сейсенбі.
34. Иәумул әрбиғә – сәрсенбі.
35. Иәумул хәмис – бейсенбі.
36. Салфи – өр көкірек.
37. харам – шарифат бойынша кесімді түрде тыйым салынған нәрсе не іс. Харам ету- тыйым салу.
38. шәһуәт – ләззәт алу
39. муғшак – ғашық.
40. шәфәқәт – сүю.
41. тағзим – құрмет ету.
42. Мәудәт – достықпенен сүйісу.
43. Имам Ағзам – Имам Ағзам һижраның 80 (699) жылында Ирактың Куфа қаласында дүниеге келген. Толық аты-жөні Нұғман ибн Сәбит. Ұлты – парсы. Ғасырының ұлы ғалымы болғандықтан оны «Имам Ағзам», «ең үлкен имам» деп, құрметтеген. Ел арасында Абу Ханифа деп те аталған.
44. ғәшир – оныншы.
45. лә хисаб – есеп жоқ, есепсіз.
46. рубғ – төрттен бір бөлік.
47. қиас фикһә – ғалымдардың салыстырулары.
48. хадис шариф – қасиетті, құрметті пайғамбарымыздың сөздері.
49. Зулкарнәин – құранда аты жазылмаған. Ғалымдар оны пайғамбар немесе әулие дейді.
50. Ғақидат уа фуруғ – сенім және бұтақтар, тараулар.
51. уа қариб мәхбуб – жақынды сүю
52. Иқрар – бекіту, берік қылу.

53. тасдиқ – мойындау, растау.
54. ғамал сүннат – пайғамбарымыздың істеген амалдары.
55. Шарифат – заң
56. тариқат – сопылардың ұстанатын жолдары.
57. мағрифат – сопылардың ұстанатын жолдары.
58. хакикат – сопылардың ұстанатын жолдары.
59. китаб – кітап. Құран кітап.
60. сүннет – тілінде салт-дәстүр, әдет-ғұрып; үлгі-өнеге мағыналарын береді. Бұл сөз термин ретінде Пайғамбарымыздың өнегелерін көрсетеді. Айтқан сөздерімен істеген амалдары. Сүннеттің негізгі дәлел көзі – Пайғамбардан (с.ғ.с.) келіп жеткен сенімді хадистер.
61. ижмағ – ғалымдардың үкімі.
62. қиас әлфиқһә – ғалымдардың салыстырулары.
63. Иғтиқад ғадл – әділ сенім
64. фиғлда ғадл – істерде әділ болу.
65. ғамалда ғадл – амалдарда әділ болу.
66. әхлақта ғадл – мінез-құлықта әділ болу.
67. Ғақде ғамал тақуи хал – антта амал жасау, жағдайды жақсы қылады.
68. ғадл таухид – әділ таухид.
69. әфрәт тәшрик – серік қосу.
70. тәғарада – бір-біріне қарсы келу.
71. Тәғтил фиғлде ғадл – істерде әділ болу.
72. кәсіб әфрат хәйр – кәсіпте хайыр.
73. Тәффрит кадрлі ғамалде ғадл – жұмыста әділ.
74. әхлақта ғадл хикмет – мінезде әділ даналықпен.
75. Шужәғат ғәфт әхләкте әфрәт – күш, мінезде тым қатты болу.
76. шужәғәт шәһуәт әфрәт – сымбаттылық және шәһуәттің шектен шығуы.
77. иғтидәл – әділ болу.
78. мүмин би хақ – шынайы иман еткен адам.

79. иғтиқад – сенім.
80. иқрар – бекіту, берік қылу.
81. тасдик – мойындау, растау.
82. иқрар – бекіту, берік қылу.
83. мағбуд – табынатын зат. Яғни Аллаһ.
84. мәкір – қу.
85. нәфи исбәт – мақұлдамау, қабылдамау.
86. шәһәда – Тілін кәлимға келтіру. «Аллаһтан басқа құдай жоқ және Мұхаммед Аллаһтың елшісі екеніне куәлік етемін» деп айту керек.
87. хадир – осы уақытта, казір.
88. мәкір – қу.
89. шәһәдатын кәлимасі – Тілін кәлимға келтіру. Исламның ең әуелгі шарты кәлимә шәһәдәт сөзі. «әшһәду әллә иләһә иллаллаһ уә әшһәду әннә мухаммадан ғабдуһу уә расулуһ». Мағынасы: «Куәлік етемін Алладан өзге құдай жоқ және куәлік етем Мұхаммед ғәлейһи сәләм Алланың құлы, әрі елшісі» деп айту.
90. иәһудлар – еврейлер.
91. Ғузайр – құранда аты аталмаған. Ғалымдар оны пайғамбар немесе әулие дейді.
92. Насранлар – Христиандар.
93. Ғиса (с.ғ.с.) – пайғамбар есімі.
94. «әмәнту билләһи уә мәләикәтиһи уә кутубиһи уә расулиһи уәл иәумил әхири уәл қадри хайруһу уә шәрруһу мин Аллаһ тағала уәл бәғсә бәғдәл мәут» – Ардақты пайғамбарымыз Аллаһ тарапынан алып келін таратқан мәселелерінің барлығына сеніп, шынайы жүрекпен қабылдауды Иман деп айтамыз. Иманның шарты алтау. Бұл алты шарт жоғарыда жазылған. Мағынасы: «Мен Аллаһ Тағалаға және Оның періштелеріне, кітаптарына, пайғамбарларына, ахирет күніне, тағдырға, жақсылық пен жамандықты Аллаһ Тағаланың жаратқанына сендім. Өлімнен соң тірілу де хақ. Мен куәлік етемін Аллаһ Тағаладан өзге Құдай жоқ және тағы да куәлік етемін Мұхаммед оның құлы және елшісі».

95. сахифә – парақтар.

96. мәшһүрі – атақтысы.

97. Тәурәт – Мұса ғалейһи сәләмға түсірілген. Қазіргі кездегі тарат адамдардың қолындағы киелі кітаптың жаратылыстың басталуы (бытие), шығу (исход), левиліктер (левит), сандар (числа) және екі заңдылық (второзаконие) деп аталатын бес тарауынан тұрады. Бұл тараулар еврейлердің киелі кітабының ең маңызды бөлімі деп саналады.

98. Инжил – Ғиса ғалейһис сәләмға түскен. Құран кәрімде баяндалған мәлімет бойынша хазіреті Исаға інжіл атымен жалғыз-ақ кітап түскен. Қазіргі кездегі христиандардың қолындағы інжілдер Иса (‘алейһисселем) қайтыс болғаннан жарты ғасыр кейін жазылған.

Изник консилінде саны жүзге тарта інжілден бір-біріне жақын төрт-ақ кітап қабылданған бұлар: Маркос (марка, марқа), Матта (матфей, матай), Юханна (иоан, жохан) және Лука (лука, лұқа) інжілдері. Осы төрт інжілдің тұп нұсқалары да жоқ. Мұны христиандар да мойындайды. Төрт інжілдің де Аллаһтың хазіреті Исаға түсірген негізгі, шын інжілге қатысы жоқ. Осы жайды растайтын дәлел құжаттар өте көп.

99. Забур – Дәуіт ғалейһис сәләмға түсірілген.

100. Фурқан Құран кәламаллаһ – Мұхаммад ғалейһис сәләмға түсірілген. Құран кәрім сүре, аяттан тұрады. Екі тыныс белгісі арасын бір аят дейді. Әлі күнге дейін Құранның бір әрпі өзгермеген. Дүние жүзінде барлық Құран бірдей. Қиямет күніне дейін ол Алланың қорғауында болып, мүлдем өзгермейді.

Қазіргі діндұшпандары сияқты сол дәуірдің көпіршайырларының пайғамбарымызға: (с.а.у.) «құранды өзін ойдан жазып жатырсың» деген жалаларына қарсы Аллаһ Тағала: «Оларға былай деп айт: ант етейін, егер адамдар мен жындар мына құранның ұқсасын жасау үшін жиналып, тіпті бір-бірін қолдап, күштерін жинаса да оған ұқсас бір кітап жаза алмайды» (исра-88) – деп аят түсіріп, олардан құранға ұқсас бір кітап жазуларын талап етеді. Алайда араб ақын-

пешендері Құранға ұқсас бір кітап жазу қолдарынан келмегендіктен, үн-түнсіз қала берді.

Аллаһ Тағала басқа бір аятта былай деп, бар білетін өнерлерін көрсетуге шақырады.

«Егер құлымызға түсіргенімізге (түсірілген құранға) күмәндансаңдар, қанеки бір сүресіне ұқсас сүре жазып әкеліндер және Аллаһтан басқа сенетіндеріңнің барлығын шақырыңдар, егер айтқандарыңа рас болсаңдар. Бұны жасай алмасаңдар, ешқашан жасай алмайсыңдар да, отыны адамдар мен тастар болған тозақ отынан сақтаныңыздар» (Бақара сүресі 23, 24-аяттары).

Әншейінде намысшыл келетін шайырлар бұл жолы тағы да Аллаһтың талабына дәрменсіз қалып, құранға ұқсас бір кітап емес, тіпті он сүре де емес, жалғыз сүре жазу қолдарынан келмегендіктен құлаққа ұрған танадай үнсіз қалды. Иә, күмән келтірген арабтардың өздерінен талап етілген Құранға ұқсас бір кітапты, яки, он сүресін тіпті жалғыз сүресін жазу пайғамбарымыздың (с.а.у.) жаңа дініне тосқауыл болудың ең қысқа, әрі оңай жолы бола тұра, мал-жандарын қатерге соғатын соғыс жолын таңдауларының астарында Құран сүрелерінің ұқсасын жаза алмауларында еді. Өйткені Құран мағынасындағы тереңдігі мен тәсіліндегі ерекшелігі жағынан арабтардың не қара сөздеріне, не өлең шумақтарына ұқсамайды. Он төрт ғасырдан бері Құран сүрелеріне ұқсас бір сүрені күллі адам баласының жаза алмауы Құранның Аллаһ Тағала тарапынан жіберілген хақ кітап екендігінің айқын дәлелі.

101. Мұхаммед Мұстафа соллаллаһу тағала ғәләйһис солат уас сәләмға – Піл жылындағы наурыз айының он екінші күніне қараған дүйсенбі танертені, таң жарығы жерге түсе, әлем ерекше нұрға шомды. Бүтін әлем ұзақтан бері сағына күткен көктердің шапағатынан жаратылған, қасиетті Мұхаммед Мұстафа дүниеге келді. Бұл кеш бөлекше кеш болды, күллі дүние күткен бұл кеште әлем оқиғасы елес берді. Яһудилер, христиандар, кәһіндер, Хатемй Енбианың (соңғы пайғамбардың) дүниеге келгенін хабарлады.

102. расулдарына – елшілеріне.

103. Әууәлі Адам, әхирі Мұхаммед Мұстафа ғәләһис салату уас сәләм – бірінші пайғамбар Адам ата, соңғысы Мұхаммед (Хақ Тағала оған салауат етіп, сәлем, рақым нұрына бөлесін).

104. Иғтиқадта әһлі сүннәт уәл жамағат мәзһәбim – иғтиқад (сенім) мәзһәбі. Себебі, бұл мәзһәб – ардақты Пайғамбарымыз бен оның асхабының жолын қуушылардың мәзһәбі. Әһли сүннәт уәл жамағат мәзһәбнің иғтиқат жөнінен имандары.

I. Имам Әбу Мансұр Матуриди

II. Имам Әбіл Хасан Әшғари

Түркі тектес мұсылмандардың көбісі, иғтиқад жөнінен Имам Әбу Мансұр Матуриди хазреттерінің жолын ұстанады. Имам Әбу Мансұр Мұхаммед Матуриди хижри 280-ші (Миләди 894-ші) жылы Түркістанда Самарқанд шаһарының Матурид ауылында дүниеге келіп, хижри 333 (миләди 945-ші) жылы сол Самарқандта көз жұмды.

Хазірет Әбіл Әшғари хижри 260-шы (Миләди 874-ші) жылы Басрада туып, 324-ші (Миләди 936-шы) жылы Бағдатта дүние салды.

105. һәм ғамалда мәзһәбim нығмет ол зу әлғар әлкәбир әһли сүннәт уәл жамағатның – әһли сүннәт уәл жамағат мәзһәбнің амал жөнінен төрт ағымы бар:

I. Ханафи мәзһәбі: имамы – Имам Ағзам Әбу Ханифа. Аты – Нұғман, әкесінің аты – Сәбит. Хижри 80-ші (Миләди 699-шы) жылы Куфада дүниеге келіп, 150-ші (Миләди 767-ші) жылы Бағдатта көз жұмған.

II. Мәлики мәзһәбі: имам – Имам Мәлік ибн Әнес хижри 93-ші (Миләди 711) жылы Мәдинә Мунәууарада туып, хижри 179-шы (Миләди 795) жылы сол жерде дүние салды.

III. Шафиғи мәзһәбі: имам – Мұхаммад Ыдырыс Шафиғи хижри 150-ші (Миләди 767) жылы Ғаззада туған. Хижри 204-ші (Миләди 819-шы) жылы Мысырда қайтыс болды.

IV. Ханбали мәзһәбі: имам – Имам Ахмад ибн Ханбали хижри 164-ші жылы Бағдатта туып, хижри 240-шы (Миләди 780-855-ші) жылы сол жерде дүние салды.

106. жисм – дене болған нәрсені жисм дейді.

107. ғард – өң-түсі, исі болған нәрсені ғард дейді.
108. жауһар – бөлек-бөлек болуға мүмкін болмаған нәрсені жауһар дейді.
109. Мәкән – орын.
110. ибтида – бастау, басы.
111. интиһә – аяғы, соңы.
112. мунәззәһ – пәк, таза.
113. уажиб – орындалуы дәл парыз секілді талап етілмеген, бірақ қуатты дәлелдермен анықталған іс-әрекет пен уазиһалар. Мысалы: құрбан шалу, үтір және айт намазын оқу, т.б. уәжіптің үкімі парызға ұқсас. Яғни, орындалса, сауап алады. Орындамаса, ақиретте азап бар.
114. Нуқсан – кемшілік.
115. Кәмил – толық болу.
116. мәусуф – сипатталған.
117. қадим – ескі, көне, ертеден келе жатқан.
118. ибдә – бастау.
119. Әууәлі уа әхирі – бірінші және соңғы.
120. накл – біреудің айтуымен істеу.
121. ғақл – өз қалауымен амал жасау.
122. субути – Аллаһ Тағаланың сифати субутиясы сегіз:
1. хаят: тірі болу. (Аллаһ Тағала тірі және басқаларды тірілтуші.)
 2. ғилм: білу. (Аллаһ Тағала барша нәрсені, тіпті жүректегі құпия ниетті де біледі.)
 3. сәмиғ: есіту. (Аллаһ Тағала бәрін естиді.)
 4. бәсар: көру. (Аллаһ Тағала қараңғы түнде қара тастың үстіндегі қара құмырсқанын жүргенін көріп, аяқ дыбысын естиді.)
 5. ирадәт: қалау. (яғни Аллаһ Тағаланың қалаған нәрсесі міндетті түрде орындалады).
 6. құдірет: бар нәрсеге құдіреті жету. (Аллаһ Тағаланың құдіреті бәріне жетеді).
 7. кәләм: сөйлеу. (Аллаһ Тағала әріп пен дыбысты кәкет етпей сөйлеу ерекшелігіне ие).

8. тәкуин жоқтан барды жасау.

123. сәлби – жағымсыз, қайшы. Аллаһ Тағаланың сәлбиә сипаттары. Ғибадатқа – оған ғана тән зат жоқ бір Аллаһтан басқа. Көбеюден, азаюдан, туудан, тудырудан, бала, әйелден таза, пәк. Кем-кетік, жағымсыз сипаттардан таза. Барлық әлемді жоқтан бар еткен бір Аллаһ Тағала.

124. Әууәл – бірінші.

125. иғтиқатымызде мухкәм – сенімімізде.

126. исбәт – берік қылу.

127. ғайб уа нуқсанаттан – жоқтан және кемшіліктен.

128. мунәззәһ – пәк, таза.

129. Сәлби – жағымсыз, қайшы.

130. сәбитлар – бекітілген.

131. мәфһумән муттахиз – түсінікті.

132. лә һәуә лә ғайр – ауа да емес, басқа да емес.

133. хәиәт – өмір.

134. фәни – алдамшы, жалған дүние.

135. бақи – мәңгілік өмір, ақирет өмірі.

136. нағузу билләһи мин зәлик – Аллаһқа осы пәледен сыйынамыз.

137. жисм иләһ – Құдай денесі. Аллаһта дене бар деп айту дұрыс емес. Ол жаратылысқа ұқсамайды. Осы жерде мүмкін ауыспалы мағынада түсіну дұрыс болады. Аллаһта дене бар деу – дінде жат нәрсе.

138. мунәззәһ – пәк, таза.

139. шайтан – Хақтан алыстатылған, әмірге қарсы келген, азғырушы, Ібіліс.

140. иғтиқад – сенім.

141. жәмиғ – барлық, барша.

142. қадим – ескі, көне, ертеден келе жатқан.

143. мәғлум – белгілі.

144. «құл һуә Аллаһ аһадні» – Біхылас сүресін оқу.

145. Мәхлуқ – барлық жаратылғандарға қолданылатын атау.

146. Такдирде – Аллаһ Тағала алдын ала жазып қойған, болып өткен және болатын жайттардың барлығын, сондай-ақ, барлық жаратылғандар мен оларға қатысты істерді қамтитын Аллаһтың даналығымен ерік-қалауына сәйкес өз уақытында орындалатын істер.

147. хүкім – бұйрық, билік, басқарушылық.

148. әрэдә – қалау.

149. хэләк ғәләм – әлемді жаратушы немесе жаратылды әлем.

150. ғәззә уа жәллә – Аллаһ есімдері. Екеуі де «ұлылықты» білдіреді.

151. иәд» ләфзін – қол деген мағынада. Бірақ бұл сөзді тура мағынада түсіну дұрыс емес. Бұл сөз ауыспалы мағынада болу керек. Яғни Аллаһ Тағаланың билік деген немесе қарамағында деген мағынада түсіну дұрыс болады.

152. «Иәдулләһи фәуқа әидиһим» – Аллаһтың қолы олардың қолдарының үстінде. Бұл жерде «олар Аллаһтың қарамағында» – деп түсіну керек.

153. мәғлум – белгілі.

154. уасфі – сипаты.

155. базиир – Аллаһ Тағала бәрін де көруші.

156. мәшриқ – шығыс.

157. мәғриб – батыс.

158. сәмиғ – Аллаһ Тағала барлық нәрсені естуші.

159. мүмин – иман келтірген. Бұл сөз термин ретінде иманның алты шартына сеніп, Аллаһтың және Пайғамбардың (с.ғ.с.) бұйрық-тыйымдарын сақтап, үлкен күнәлардан аулақ болып жүрін игі амал істейтін адамға қолданылады. «Мүмин» иманға келген деген сөз ішкі берік сенімділікті білдіреді.

160. нағузу билләһи – Аллаһқа сыйынамыз.

161. мунафиқ – сырт көзге мұсылмандай көрініп, негізінде кәпір, екі жүзді кісі. Аллаһ елшісі (с.ғ.с.) бір хадисінде: «Мұнафиқтың белгісі үшеу: сөйлесе өтірік айтады, уәде берсе орындамайды, аманат етілсе қиянат қылады».

162. фасиқ – азғын, бұзық.
163. мубтадиғ – дінге жаңа нәрсе алып келген адам. Яғни дінде болмаған нәрсені бар деп, дінге еңгізу.
164. хабиб – сүйіктісі.
165. мауғуд – белгілеген.
166. Нәфсі әммәрә – нәпсі жақсы амал жасайды.
167. һәуиә һәуисун – кері, кисык ойлары.
168. хуббі әкіл – тамақты жақсы көру.
169. хуббі шурб – ішімдікті жақсы көру.
170. хуббі жимағ – жыныстық қарым-қатынасты жақсы көру.
171. хуббі нәфсі – өзін жақсы көру.
172. хуббі уәләд – балаларды жақсы көру.
173. хуббі жан – жанды, нәпсіні жақсы көру.
174. Рух – жан.
175. ғақыл – ақыл.
176. қалб – жүрек.
177. сир – сыр.
178. хафи – жасырушы.
179. ихфа – жасыру.
180. қууат – қуат, күш.
181. құдси – қасиетті.
182. хаиәт – өмір.
183. шариф би исм куллүһум – барлық есімдерімен құрметті.
184. иқрар уа тасдиқы – бекіту, берік қылу және сену.
185. мискин – бейшара, жарлы, кедей.
186. уа мискиндерді махрум – кедейлерді мақрұм қалдыру.
187. Фәбис жәзәһи – бұлардың жазалары.
188. диянатсыз – дінсіз.
189. «хәйр мин уммәти әхәддуһә – менім үметімнен біреуі ғана хайырлы.
190. инсан – адам баласы.
191. Уаннас – адамдар.
192. Ләфз – сөз.
193. Алиф – араб тіліндегі әрін.

194. дәл – араб тіліндегі әріп.
195. Рукуғ – иілу деген сөз. Намаздың негізгі тіректерінен болған рукуғ қолдарын тізеге қойып, төмен қарай иілу.
196. Мим – араб тіліндегі әріп.
197. сәждеде – намаздағы жерге бас қою калпы.
198. Әлхамду лилләһ – Аллаға мадақ.
199. хамд – мақтау, мадақ. Аллаһқа мадақ айту. Мақтау тек Аллаһқа ғана тән. Яғни Аллаһтан басқаға хамд сөзін қолданбаған дұрыс.
200. инсан – адам баласы.
201. латиф – жұмсақ, достық, мейірімді.
202. мәғлум – белгілі.
203. ихсан – ахсана етістігінен туындаған сөз. Бір нәрсені жақсы орындау, игілік істеу, жақсылық жасау дегенді білдіреді.
204. харад – өзгеріс.
205. қалб – жүрек.
206. бағс – қайта тірілу.
207. кәмил – толық, кәміл болу.
208. хусусиәт – ерекшеліктер.
209. шайтан ғәләйһи ләғин – Хақтан ұзақтасқан, әмірге қарсы келген, азғырушы, қарғыс тиген Ібіліс.
210. һәммәт – дәреже.
211. мухкәм – сеніммен.
212. хауф – қауіп, қорқыныш.
213. ғәфләттін – немқұрайлық
214. бидғәт – дінге ендірілген жаңалық, дін бұзарлық.
215. һәусдін – құмарлық, әуесқойлық. (Парсыша)
216. мушкил – анықталмаған, шиеленісіп кеткен қиындық.
217. ғулама – ғалымдар.
218. уа хукәмәу – данышпандар.
219. кәлам мәжид – Құран кәрім.
220. Ағузу – діни лексика, «сиыну, қашу, көмекке жүгіру» деген мағыналар береді. Құран оқығанда, намаз оқығанда, шариятқа қайшы қылықтар жасаудан сақтанғанда «Ағузу биллаһи минаш

шайтани раджим» яғни «Қуылған шайтаннан Аллаһқа сыйынамын» деп дұға оқиды.

221. аят – Құран сүрелерінің белгілі бір бөлігі.

222. қирағат – Құран оқу мәнері.

223. Хисаб – есеп, хисаб.

224. исму сифат – Аллаһ Тағаланың есімдері. Аллаһ Тағаланың барлық мүлік иесі және құдірет иесі екеніне Мәида суресінің 120-аятында: «лилләһи мулкүс самауати уал арди уа мә фиһин, уа һуа фәла кулли шайин қадир».

Мағынасы: «көктер мен жердің және ол екі арадағы нәрселер Аллаһтың мүлкі, ол барлық нәрсені жасауға құдіретті» – делінген. Алланың сүйікті құлы және елшісі Мұхаммед (ғ.с.) айтқан хадисінде: «Аллаһтың көркем есімі бар, кім оны жүреппен қабылдаса, сол әлбетте жәннәтқа барады», – делінген. Тағы бір хадисінде: «Аллаһ Тағаланың көркем есімдерін айтып тілек тілеңіз, дұға жасаңыз, тілегіңіз кіршіксіз қабыл болар», – делінген. Аллаһ Тағаланың әр қасиетті 99 есімін жаттап айтып жүру, әр адамның рухани тазалығын және дәрежесін көтереді.

Аллаһтың 99 көркем есімдеріне (сипатына) бай-ланысты исме ағзам дұғасы дүниеге келген, бұл дұға туралы көп риуаяттар бар.

Пайғамбарымыз Мұхаммед (ғ.с.) бір күні мешітте мубарак арқасын михрабқа сүйеп отырған кезде Жәбрейіл (ғ.с.) келді, ішке кіріп сәлем қылды, сосын айтты: «Иә, Мұхаммед (ғ.с.), әркім бұл дұғаны оқыса, не өзімен сақтаса, күнәсі таудай не теңіздердей болса да, Аллаһ Тағала жарылқар.

225. ләфзәт «Аллаһ» – Аллаһ сөзі. Бүкіл әлемді жаратушы, ризықтандырушы, өз қалауымен күллі жаратылысты игеруші тәңір. Мұсылман елінің сыйынатын және барлық құлшылығын тек соған ғана арнайтын құдай. Ұғымы: «құлшылық қылуға лайық зат». Түрікше: «Тәңір», парсыша: «Хюда», қазақша: «Құдай» немесе «Алла», немісше: «Готт», ағылшынша: «Год», арабша: «Раб», «Иләһ» және «Аллаһ».

Араб елдері жаһилет яғни қараңғылық дәуірінде Аллаһты «Аллаһ» деп атап, пұттарды «Иләһ» деп, Аллаһқа даттарымызды

жалғастырады деген сеніммен соларға сыйынып, Аллаһқа ортақ қосатын еді. Ал, Мұхаммедке (с.а.с.) Ислам дінін тарату мақсатымен қасиетті Құранның 96 – Ғалақ сүресінің 1 – 3 аяттары ең алғаш түскен аяттар болатын: » [Икраа' бисми раббикал ләзии халәқа. Халәқал – инсаана мин "аләк. Икраа' уә раббукәл әкраам. Мағынасы: «Оқы! Сондай жаратқан Раббыңның атымен оқы! Ол Адам баласын ұйыған қаннан жаратқан! Оқы! Ол Раббың аса ардақты». Бүкіл әлемнің хақ жаратушысы, жер мен көкті бар еткен және қаласа оларды жоқ ете алатын асқан күштің иесі жалғыз ғана Аллаһқа құлшылық етілсін деп келген. Аллаһтың өзіне тән сипаттары бар.

Мәшһүр-Жүсін Көпейұлы бұл туралы өзінің қолжазбалары ішінде «Құдай Тағаланың барлығына дәлелің бар ма?» атты жазбасында: «Бар екеу, бірі – нақыл, бірі – ғақыл. Нақыл болған дәлелім: [Кул һуа Аллаһу аһад. Аллаһус самәд. Ләм иәлид уә ләм иуләд. Уә ләм иәкул ләһу куфуән аһад.] «Айт: Аллаһ біреу-ақ! Аллаһ мұңсыз. Ол тумады да туылмады да. Әрі оған ешкім тең емес.» Ғақыл болған дәлелім: Бір Аллаһтан басқа Аллаһ жоқ. Егер екі Аллаһ болса дәлел жер мен көк бұзылар еді, бір қалыпты болмас еді» – деген.

226. исму зат – Аллаһ Тағаланың зати сипаттары алтау: 1. Ужуд-бар болу. 2. Қидам – Аллаһ Тағаланың бар болуының бастамасы жоқ. 3. Бақи – Аллаһ Тағала мәңгі. Бар болуының ақыры жоқ. 4. Уах-даният – Ол жалғыз, серігі және ұқсасы жоқ. 5. Мухалифати лил-хауадис – Аллаһ Тағала мақлұқаттарына ұқсамауы, мақлұқаттары Оған ұқсамайды. 6. қиям бинәфсиһи – Бар болуы өзінен. Ол ешбір істе ешбір мақлұққа мұқтаж емес.

227. ләфзәт – сөздер.

228. хәрф – әріп.

229. әлиф – араб тіліндегі әріп.

230. ләм – араб тіліндегі әріп.

231. һә – араб тіліндегі әріп.

232. һууә – ол.

233. мәуәлид сәләсә – үш рет туылуы.

234. жумәдәт – жәндіктер.

235. нәбәтәт – өсімдіктер.

236. мақбул – қабыл болатын, қабыл болған.
237. мардуд – дұғаны қабыл қылмаудан.
238. мақбул – иқабыл болатын, қабыл болған.
239. «Лә иләһә» – мағынасы құдай жоқ. Бұл кәлимә шәһәдәттін бас кезі. Толық айтылуы: «лә иләһә иллаллаһ». Мағынасы: «Аллаһтан басқа құдай жоқ».
240. Нәфи – тыйым салу.
241. исбәт – бекіту.
242. Хайәті таухидпен – өмірі Аллаһ бір деп өтуі.
243. шуһуд – талпыныс.
244. рида – ризашылық.
245. Нутқы – дыбыс.
246. Назары басират – көзбен көруі.
247. Сәмиғі кәшиф – барлық нәрсені естуші.
248. Лә иләһә иллә аллаһ – исламның ең әуелгі шарты – кәлимә шәһәдәт сөзі. «әшһәду әллә иләһә иллаллаһ, уә әшһәду әннә мухаммадан ғабдуһу уә расулуһ». Мағынасы: «куәлік етемін Аллаһтан өзге құдай жоқ. Куәлік етемін Алланың елшісі – Мұхаммед (с.ғ.с.).
249. мәжмуғ – топ.
250. лә – болымсыз түр. «Жоқ» деген мағынада.
251. иәнсит – Аллаһтан басқа құдай жоқ деу.
252. иләһ – құдай.
253. мағбуд – табынатын зат. Яғни Аллаһ.
254. рух – жан.
255. иллә аллаһ – Аллаһтан басқа.
256. калб – жүрек.
257. тәхтә қадамларында – аяқ астыларында.
258. Адам ата – Адам баласының атасы, алғашқы пайғамбар.
259. Нұх ғәлейһи сәләм – пайғамбар есімі.
260. зикр сир – жасырын зікір.
261. зикр хәфи – қорқыныштан жасырын зікір жасау.
262. зикр ихфә – жасырын зікір.
263. Мұса кәлимуллаһні – пайғамбар есімі.

264. Ғиса – пайғамбар есімі.
265. нәбинә уа сайидинә Мұхаммад Мұстафа ғәләйһи солат ассәләм – мырзамыз және пайғамбарымыз Мұхаммед (Аллаһтын оған сәлемі болсын).
266. нәфи исбәт – мақұлдамау, қабылдамау.
267. Мурақәбәт – бақылау.
268. хадир уа назир – басы-қасында болушы және бақылаушы.
269. лә – болымсыз түр. «Жоқ» деген мағынада.
270. иләһ – құдай.
271. иллә аллаһ – Аллаһтан басқа.
272. мурақәбәт мәғиһәт – жанындағыларды бақылау.
273. мурақәбәт әкрәбәт – туыстарды бақылау.
274. мурақәбәт муһиһәт – күту, бақылау.
275. мурақәбәт басирәт – ақылмен бақылау.
276. Ләтәифу хәмсә – бес сипат.
277. ғәлимул әмр – әмірлерді білуші.
278. ғәлимул ғәиб – адамға белгісіз нәрселерді білуші.
279. ғәлиму мәғна – мағыналарды түсінуші.
280. Қәлб – жүрек.
281. рух – жан.
282. сир – сыр.
283. хәфи – жасырушы.
284. ихфә – жасыру.
285. Ғәлимул хәлқ – жаратылысты білуші.
286. шәһәдәт – тілімен кәлима айту «лә иләһә иллә аллаһ» деп.
287. ғәлим әссурә – сыр дүниесі.
288. нәфи – тыйым салу.
289. нәфи исбәт – мақұлдамау, қабылдамау.
290. әнғәм – нығмет қылу.
291. заһир – ашық, анық.
292. Батин – іштей.
293. Ибраһим ғәләйһи – пайғамбар есімі.
294. иғтиқад – сенім.

295. хисса – әңгіме, хикая, баян ету.
296. әлхамд – фатиха сүресін оқу.
297. тағлим – үйрену.
298. әлхамду лиллаһ – Аллаһқа мақтау.
299. талаб – талап.
300. жәуаб би сәуаб – жақсы іспен жауап қайтару.
301. зайл – тастау, қою.
302. Әннә хазіретіміз соллалаһу тағала ғәләйһи уас сәләмнің хадис шарифі – пайғамбарымыз Мұхаммедтің (Аллаһтың оған сәлемі болсын) қасиетті сөздері.
303. хушуғ уа худуғы – қорқыныш, үрей.
304. тауфиқ һидайәт – келісушілік және тура жол, туралық. Итида – тура жолға түсу, тура жол табу.
305. Лисан әлхал интақ мин лисан – тіл дыбыс шығару халі.
306. Ибраһим халилуллаһ – Аллаһтың сүйіктісі Ибраһим.
307. сәһл – оңай.
308. әдарә – көптеп беру.
309. Қағбаға – жер бетінде тұрғызылған құлшылық орны. Адам атаның жер бетіне түскеннен кейінгі ең алғашқы ісі періштелердің көмегімен осы қағбаны тұрғызу болған. Сан дәуірлер артта қалып, уақыт аққан өзендей жылжыған сайын бұзылып, көнерген жерлері талай рет жөнделіп отырған. Қағба жер бетін Нұх топан суы басқанға дейін ғибадатхана міндетін атқарып келген еді. Алайда, жер бетін басқан топан судан кейін, өкінішке қарай, бұл қасиетті құлшылық орнының ең болмаса қираған ізі де білінбей, адамзатқа беймәлім күйде қала берді.
- Бірақ, жер шарының кіндігі іспетті болған жер бетіндегі алғашқы ғибадат орнын Аллаһ Тағала кейінгі мұсылман құлдарына беймәлім қалдырмады. Бұл қасиетті құлшылықтың орнын мұсылмандарға құбыла етіп, қайта өңдеу ісін Ибраһим пайғамбар мен баласы Исмайлға табыстады. Ибраһим (ғ.с.) мен ұлы Исмайлдың қазіргі таңдағы қасиетті қағбаны қайта тұрғызулары былай еді. Исмайл(ғ.с.) зәмзәм суының маңайында өсіп тұрған

ағаштың астын көлеңкелеп, оқ жонып отырған-ды. Бір мезет сонадайдан өзіне қарай келе жатқан әкесі Ибраһимді (ғ.с.) байқаған ол, дереу атып тұрып, алдынан қуана жүгіріп шықты. Көптен көріспей, сағынысқан әке мен баланың құшақтары айқаса кетті. Баласының шашынан сипап, маңдайынан иіскеп, мауқын басқан әкемен әке мейіріміне шөлдеген бала арасында артынша төмендегідей әңгіме ізін тапты.

– Балам, Аллаһ Тағала маған үлкен міндет жүктеп отыр.

– Әке, ол қандай міндет? Аллаһ Тағала жүктеген міндетті тезірек атқарғаныңыз жөн болар.

– Бірақ, оған сенің көмегің керек, балам.

– Әке, мен қашан да өзіңізге қолғабыс етуге әзірмін.

Ондай абыройлы істен маған да үлес тигені Аллаһтың маған оң қарағаны шығар, – деді Исмайл іштегі қуанышын жасыра алмай.

Әке де баласынан осы жауапты күткендей.

– Ендеше, дәл мына тұстан Аллаһтың әмірін орындап, құлшылық орнын салайық – деді қазіргі таңдағы күллі әлемдегі мұсылмандардың ғибадат орны саналатын қасиетті қағбаның орнын көрсетіп.

Осылайша, Аллаһ Тағаланың өздеріне белгілеп көрсеткен жерінен қағбаның қайта салынуын бастап та кетті. Исмайл тас тасып, әкесі Ибраһим (ғ.с.) қасиетті үйдің қабырғасын қалай бастады. Жұмыс оңға бастады, құрылыс биіктеген сайын Ибраһим (ғ.с.) үшін тас қалау қиынға соқты. Екеуі өзара ойласып, Исмайл әкесінің аяғының астына текпешек, саты тәріздес ұзынша, биік тас әкеліп қойды. Ибраһимнің (ғ.с.) аяғының ізі түскен бұл тас қазіргі кезде «мақаму Ибраһим» деп аталып, қажылықта сол жерде арнайы намаз оқылып, ерекше зиярат етілуде.

Мұсылмандар үшін жер бетінде қағбадан да қасиетті екінші бір орын жоқ. Өйткені, бұл киелі ғибадат үйі ұлы жаратушымыздың әмір етіп, Жәбірейілдің (ғ.с.) жобасын көрсетуі арқылы салынған. Қағбаның төрт қабырғасы қаланып, кезек бүгінгі «хажарул әсуәд» деп аталатын қасиетті қара тас тұрған бұрышқа жеткенде, Ибраһим

(ғ.с.) ұлы Исмайлға тауаптың басталатын орнын білдіретін белгі ретінде бір тас әкелуін тапсырды. Исмайл әкесінің тапсырмасын орындау үшін тас іздеп тауға кеткенде, Жәбірейіл періште Ибраһимге (ғ.с.) жұмақтан тас алып келіп, қағбаның бұрышына сол тасты қою керектігін жеткізеді. Риуаяттар бойынша, бұл қасиетті тас әуелде кардай аппақ, көргендерді таң қалдырар, жұмақтан әкелінген екен. Бірақ кейіннен уақыт өте келе адамдардың күнәһар қолдары тие-тие қара тасқа айналыпты.

Қасиетті қара тасты қағбаның бұрышына орналастырумен қағбаның құрылысы толық аяқталып, Ибраһим (ғ.с.) мен ұлы Исмайл раббыларына қол жайып былайша дұға жасап, тілек тіледі:

«Раббымыз! Бізден (бұл істеген ісімізді) қабыл ал! Сен (тілегімізді) естуші және білушісің. Ей, раббымыз, екеуімізді де өзіңе ғана бой ұсынушы қыл, ұрпақтарымыздан да өзіңе ғана бой ұсынушы үммет жасай гөр, әрі бізге қажылық амалдарымызды көрсетіп, тәубемізді қабыл ал! Әлбетте, сен тәубемізді қабыл алушы және мейірім етушісің. Ей, раббымыз, ұрпағымыздың ішінен оларға аяттарыңды оқитын, кітабыңды және тағылымдарыңды үйрететін, оларды (шіріктен) тазалайтын елші жібере гөр. Күмәнсіз сен шексіз құдірет иесі ғазизсің, әр істі орынды істейтін, еш нәрсені босқа істемейтін хақимсің».

Қағба – мұсылманшылықтағы таухид сенімінің рәмізі мен нышаны. Қағба – күллі мұсылман баласының қияметке дейін намаздарында және жалпы барлық қайырлы істерінде жүздерін бұратын және умра қажылықта бас қосар бірден бір киелі орындары. Осы бір киелі де қасиетті мекенде мұсылмандардың мүбәрак ауыздарынан шыққан «ләббәйка Аллаһуммә ләббәйк!» тәлбиясы тау-тасты жаңғыртып, жеті қабат көкке толқыған күйі самғап, көтерілін жағады. Қасиетті қағбаның атмосферасы мүлдем ерекше. Оны көрген көзден ыстық тамшылар жарыса ытқып, оны сезген жүрек басқа бір ерекше сезімге булығып, ар-ождан адамдықтың биігіне қарай серпіліп, бір мезет болсын мына пәни дүниені ұмытады.

310. тауаф – зиярат ету, бір нәрсені айналу сияқты мағына-ларды білдіреді. Ал, шариғаттағы терминдік мағынасы – қасиетті Қағбаны

жеті рет ғибадат ниетімен айналу. Тауап – Аллаһ Тағаланың аршының айналасында тауап ететін періштелер тәріздес, Аллаһ Тағалаға деген сүйіспеншілікпен, тағзыммен жасалатын ғибадат. Пайғамбарымыз (с.а.у.) тауаптың намаз тәріздес ғибадат екенін білдіреді: «бәйталлаһтың айналасында тауап жасау – намаз оқу сияқты. Ерекшелігі – тауапта сөйлеуге болады, бірақ тауап жасап жүріп, кім сөйлесе, қайырлы сөз сөйлесін».

Қағбаның оңтүстік жағындағы бұрышында «хажарул әсуәд» – деп аталатын қасиетті қара тас бар. Тауап осы қара тастың қарсысынан басталады. Қағбаны жеті рет айналады. Әрбір айналымда «шаут» делінеді. Жеті рет айналғанда, бір тауап толық біті деп саналады. Тауапта айналымдарды бірінен кейін бірін істеу шарт емес. Тауап толық бітпей жатып, ортасында дәрет алып, намаз оқып, қайтадан айналу одан әрі жалғастыруға болады. Тауап жасап жатқан уақытта парыз намаздары үшін қамат түсірілсе, тауапты тоқтатып, жамағатпен бірге намазға тұру керек. Қалған айналымдарды намаздан кейін жалғастырады. Тауап бес түрге бөлінеді.

Қадум тауабы: Бұл – сырттан келетін адамдардың Меккеге келген уақытта қағбаға сәлем ретінде жасайтын алғашқы тауап. Бұл тауапты жасау – сүннет.

Зиярат тауабы : Қажылардың Арафаттан қайтқаннан кейін жасайтын тауабын зиярат тауабы немесе «ифада» тауабы дейді. Бұл тауапты жасау – қажылықтың үш парызының бірі. Зиярат тауабындағы жеті айналымның төртеуі – парыз, үшеуі – уәжіп. Зиярат тауабын жасамаған адам қажылықтың жасаған болып саналмайды. Зиярат тауабының шығыс орындалуының бірінші шарты: Арафатта уақфаның жасалған болуы. Екінші шарты: Бұл тауаптың белгілі уақытта жасалуы. Бұл уақыт – құрбан айттың бірінші күні таңның атуынан бастап, өмірінің соңына дейінгі уақыт. Бірақ Әбу Ханифаның пікіріне сүйенсек, бұл тауаптың құрбан айт күндерінің біреуінде жасалуы уәжіп. Осы күндерден кешіктірілсе, жаза ретінде құрбан шалу керек. Ал, Әбу Юсуф пен Мұхаммед бойынша, бұл

тауапты құрбанның – күндері жасау уәжіп емес, сүннет. Сондықтан бұл тауап айт күндерінен кейін жасалған жағдайда ешқандай жаза керек емес. Бірақ зиярат тауабын құрбан айттың алғашқы күні жасау абзал, әрі сауабы мол.

Удағ (қоштасу) тауабы: Қажылықта Минада шайтанға тас лақтырғаннан кейін, Меккеге қайтқан кезде жасалатын тауап. Садэр тауабы деп те аталады. Қажылыққа сырттан келгендер үшін бұл тауапты жасау уәжіп. Бұл тауапты жасау арқылы қажы амалдары тәмамдалады. Тауаптан кейін қажылар қағбамен қоштасып, Отандарына қайтады.

Нәпіл тауабы: Мекке мұсылмандарының әрдайым жасап тұратын тауабы. Сырттан келгендерге де жасауға болады. Нәпіл тауап жасау – нәпіл намаз оқудан да абзал. Өйткені, намазды әр жерде оқуға болады. Ал, тауап қағбада ғана жасалады. Пайғамбарымыз (с.а.у.) тауаптың кереметтігін былай деп сүйіншілейді: «Кімде-кім байтуллұһка тауап жасаса, анасынан жаңа тугандай, күнеларынан арылып, тазарады.

Умра тауабы: Умраға барғанда жасалатын тауап. Бұл тауаптың алғашқы төрт айналымы – умраның парыздарынан, міндетті түрде жасалуы керек. Жасалмаса, умрасы дұрыс емес. Қалған үш айналым орындалмаса, арнайы жаза өтеледі.

311. Сихат – денсаулық.

312. уахи – Аллаһтың Жәбірейіл періште арқылы пайғамбарларға жіберген хабары.

313. сәмиғнә рахмат баракаллаһ – рахматты естідік, Аллаһтың берекеті болсын.

314. хәмәин – қара балшық.

315. Мәснунин – дене.

316. заһирда – басталуында, құрылуында.

317. иләһ – құдай, тәңір.

318. ләтиф – жұмсақ.

319. Іблис ғәләйһи ләғин – шайтан. Хақтан алыстатылған, әмірге қарсы келген, азғырушы, қарғыс алған.

320. заһиріне – басталуында, құрылуында.

321. мәдфун – көмілген, жерленген.

322. Расул ғәләйһи солат уас сәләм – соңғы пайғамбар есімі.

323. Сәнииснәинизһумәфилғар–Құрайыш, хазірет Мұхаммедтің көзін жоғалту үшін қорқынышты қарар алғанынан, пайғамбардың хабары бар еді. Аллаһтан уахи келіп, ерекше ұқтырды, әрі көшуге жол берілді.

Аллаһтың көш әмірін алған соң, Әбу Бәкірден сүйінші сұрап, екі дос көшу дайындығын тамамдады. Хазірет Айшаның әпкесі Әсия жол азығын дайындады.

Құрайыш қанды қарарын орындау мақсатымен, пайғамбардың қасиетті үйін қоршады. Арабтарда адамды үйінде өлтіру қорқақтықтың белгісі саналатын, сондықтан оның сыртқа шығуын күтті, үйден шыға бере қаптау ойымен. Хазірет пайғамбар мүшріктерді жаңылту үшін керемет бір жоспар жасады: хазірет Әлиді өз төсегіне жатқызып, жасыл жамылғысын оған жабады. Жаулар оны ұйқыда деп ойлап, оянып сыртқа шығуын күткенде, өзі де жолын табады. Бірақ сырттағылар су қараңғы болып, оны көре алмады. Жауларынан құтылып, көңілі орныққан соң, Әбу Бәкірдің үйіне келді. Ол жолға дайын отырған, елге сездірмеу үшін артқы терезесінен шығып, Аллаһқа тәуекел деп көш жолына аттанды, дін үшін ең зор шайқасқа аттанғандары еді бұл.

Хазірет пайғамбар мен Әбу Бәкір сәуір тауының төбесіндегі бір үңгірге кіріп тығылды. Әбу Бәкірдің ұлы Абдулла күндіз ел ішінде жүріп, көште үңгірдегілерге хабар жеткізетін, оның құлы Амыр Фуһейре сол маңайда қой бағып, әрі Абдулланың ізін жасырса, әрі үңгірге сүт жеткізетін. Кейбір тарихтарда Әбу Бәкірдің қызы Әсияның тамақ тасығанын жазғанымен, алыс жерге жалғыз қыз баланың мына шартта тамақ әкелуі ыңғайсыздау. Жауының ұсақ істен де секем алатыны ескерілгені жөн. Ендеше ұлы Абдулла мен құлы Амырдың ісі біраз сенімді. Осы үңгірде үш күн жатты.

Қолындағы адамнан айрылған мүшріктер оны іздеп жердің астын-үстіне шығарғанымен, құр алақан қалды. Мұхаммедті тау-

ып келгенге жүз түйе беруге уәде берді. Қарулы қанжарлы жастарды оның ізіне салды. Шолушылар үңгірдің аузына жақындап, бір малшыдан сұрады. Малшы:

– Үңгірде болуы да мүмкін, бірақ кіргенін көрмедім – деді. Бұл дыбыс ішіне естіліп тұрды. Әбу Бәкір өзі емес, сүйікті пайғамбары үшін алаңдап отырды. Үңгірдің дәл аузына таяғаны соншалық, мойындарын созса, іштегілерді көретін, сасқалақтаған Әбу Бәкір:

– Бізді көретін болды ғой, пайғамбарым – деді. Пайғамбар сенімді, нық үнмен:

– Мұнайып, қам жеме, Аллаһ бізбен бірге, – деді.

Құран карим үңгірдегі бұл әсерлі оқиғадан сөз еткенде, Аллаһтың үңгірдегілерге жақсылық қуатымен сабыр беріп, көмек еткенін айтады. Оларды қорғаған Аллаһ екені шүбәсіз. Әйтпегенде жер-көкті аралап келіп, үңгірге кірмеуін қалай түсінеміз?

Құрайыштың Мұхаммедті өлтіру үшін ізіне түсуінен және ғар оқиғасынан Құран кәрімде былайша сөз етілген:

«Бір кездері кәпірлер саған қарсы айла шарғы қолданып, сені байлап, өлтірмекші болған еді ғой, мекеніңнен қуалау үшін толық дайындаған. Аллаһ олардың қазған құйына өздерін түсірді, жоспарларын быт-шыт қылды. Аллаһ Тағала қаскүнемдердің жоспарын бұзып, оларға әл-күйін көрсетті». (Әнфал сүресі, 3- аят.)

«Егер сендер көмек көрсетпесендер де, Аллаһ оған жәрдемші болады. Кәпірлер оны мекенінен қуғанда, қашып үңгірге тығылған кезде жолдасына: «Кейіме, Аллаһ бізбен бірге» – дегенде Аллаһ оған сабыр берген, оның көрінбеген армиямен қорғаған. Кәпірлердің сөзін әлсіретіп, жерге тықты. Аллаһтың сөзі әр уақыт қасиетті». (Тәубе сүресі, 40- аят.)

Көш оқиғаларынан хазірет пайғамбардың ұлылығын көреміз. Ол батқан кеменің басшысындай, алдымен бүтін мұсылмандарды Меккенің тұзағынан құтқарып, Мединеге көшірді, өзі ең соңына қалды. Мединеліктер оны төрт көзбен күтуде болатын, ол әділдік жолына өзін арнады, қауіпке кеуде керді. Меккеде қалуы да өте қауіпті болғанын білсе де, Аллаһтың дұшпандарынан құтқарып, аман-есен Мединеге жеткізеріне сенді.

324. уа ригат уа әһлі сахара аз нузул – бақташы, сахара тұрғындары аз түсуі.

325. ғәләһһи солату уа сәләм шәббу – пайғамбарымыздың жас кезі.

326. ғуррат рабиғ әууәл – арабша ай атауы. Рабиғил әууәл айында болды.

327. Уа һаққу субһанаһу уа раһман – һақ оған барлық мактаудың иесі және раһымды.

328. Медина – қаланың аты.

329. бәйтуллаһ – Аллаһтың үйі. Жер бетінде тұрғызылған құлшылық орны.

330. әбу Аюб Ансари – сахабаның есімі.

331. мәрхәбән бәләх – қош келдің.

332. Әууәл – бірінші.

333. Әйнә аһбарә – қайда хабар етті.

334. уқуғ – тұру, тоқталу.

335. зулумән жуһулән – залым, надан.

336. рауфу раһим – өте мейірімді.

337. ғамнан халас – қайғыдан құтылу.

338. Иқтибәс – шеттен алып пайдалану.

339. истифәде – пайда алу.

340. талаб һидаиәт – тура жолды талап ету.

341. истиғара – өзгерту.

342. фәуз – жеңіс.

343. Ғиса рух Аллаһ – пайғамбар есімі.

344. Мадина Мунаууарада – Мәдина ислам төңкерісінің орнығуы мен таралуының орталығы болды. Ислам шуағын тарату орталығы болған бұл қала Мәдина Мунауура (нұрлы қала) деп аталды.

345. Ғұмар әл Фаруқ радиаллаһу ғәнһу – Аллаһ елшісінің ислам шуағын жаһанға жаю жолындағы толассыз күресінде оған ең жақын болған сахабалардың бірі. Екінші халифа – Омар ибн Хаттаб. Ол ислам тарихында белгілі піл оқиғасынан он үш жыл бұрын Меккеде дүниеге келген, Құрайыштың ади тайпасынан шыққан,

Омардың әкесінің аты Хаттаб ибн Нуфәйл, шешесі құрайыштын Махзүн тайпасынан шыққан Хантама бинт Хашим. «Менен кейін пайғамбар келер болса, ол Хаттабұлы Омар болар еді» (хадис).

346. дәфін – көмілу.

347. Син – қытай елі.

348. Исафил ғәләйһи сәләм – Исафил (ғ.с.) – ақыр заман келгенде сүр үрлейтін періште. Бұл періште қиямет күні Аллаһ Тағаланың бұйрығымен сырнайды алғаш үрлегеннен кейін Ұлы жаратушының қалаған кейбір жаратылыстарынан тыс көктегі және жердегі барлық жаратылыс пәнилікке бас иеді. Сосын екінші рет сырнайға үрлеген уақытта бәрі қайта тіріледі. Бұл періште – періштелер арасында мәртебесі жоғары болған төрт періштенің бірі.

349. әнбиә – елшілер, хабаршылар.

350. мәләикәлардың – періштелердің.

351. жамиғ – барлық, барша.

352. Мәмәтларында әлбәс – мәйіттерде киім.

353. кәфін – кебін өлген адамның денесін орайтын мата не киім.

354. мәбғус – жіберілген.

355. иһтимәм – көңіл бөлу.

356. Кәшф тәфсир – кітаптың аталуы. Тәфсир Құран аяттарының түсіндірмесі.

357. жәннат – бау-бақша, ұжмақ ақиретте мұсылмандарға берілетін мәңгілік бақыттылық әлемі.

358. мумин – иман келтірген. Бұл сөз термин ретінде иманның алты шартына сеніп, Аллаһтың және Пайғамбардың (с.ғ.с.) бұйрық-тыйымдарын сақтап, үлкен күнәлардан аулақ болып жүріп, игі амал істейтін адамға қолданылады. «Мүмин» иманға келген деген сөз, ішкі берік сенімділікті білдіреді.

359. Уаллаһу ағләму би сауаб – Аллаһ дұрысын біледі.

360. Риуаят – хадистердің жету жолы. Риуаят ету – айту, жеткізу.

361. Ағзам ғүләмә Шәфиғидан – ислам ғалымы Идрисұлы Мұхаммад. Миладидың 767 жылы Ғаззада дүниеге келген, 820 жылы Мысыр елінде қайтыс болған. Төрт мазһәб қалаушылардың бірі.

362. Махмуд ибн Исмағил – сахабаның есімі.

363. мәнсуб – біршама, орнату.

364. лә тәкәғ – құламау, түсін қалу.

365. жамиғ – барлық, барша.

366. жәннат – ұжмақ ақиретте мұсылмандарға берілетін мәңгілік бақыттылық әлемі.

367. Адам ата, Хауа ана – Адам баласының атасы, ең алғашқы пайғамбар. Хауа ана барлық адамдардың анасы.

368. әннәғим – жәннәт, бау-бақша, ұжмақ.

369. Ибраһим халилаллаға – Ибраһим, Ы б ы р а и ы м, Авраам – Құран Кәрімде аты аталған пайғамбар. Ең көп тараған есімі – Халил Аллаһ («Аллаһтың досы»), оны «Имам», «Сыдық Ханиф» деп те атайды. Құран Кәрімде Ибраһимнің өмірі мен қызметі туралы бірнеше рет егжей-тегжейлі баяндалған. Ол жастайынан-ақ өзінің тайпаластары мен әкесі Азар табынған пұтқа сенудің мәнсіздігін түсінеді. Ибраһим әуелі Күнге, Айға, Жұлдыздарға сенеді, сонан соң бір Аллаһқа деген сезімі оянады. Ибраһим өзінің сезімін әкесіне және халқына түсіндіре алмайды; сонан соң қасиетті орындарға кіріп, бірнеше пұтты зақымдайды да, келгендерге «мұны ең басты пұт жасады» дейді. Олардың өз сөзіне сенімсіздігін пұтқа сенімдерінің жалғандығынан деп түсіндіреді, бірақ Ибраһимнің уағызын олар түсінбейді. Ибраһимді патшаларына алып барады, ол Ибраһимді өртеп жіберуге бұйырады. Алайда Аллаһ өзінің пайғамбарын, оған сенген Лұтпен бірге құтқарып қалып, Палестинаға апарып қоныстандырады. Бірде Ибраһимге Лұт орныққан қаланың опасыз тұрғындарын жазалауға бара жатқан періштелер келеді. Олар Ибраһимге өзінің және әйелінің қартайғанына қарамастан ұлды болатынын хабарлайды.

Ибраһим өзінің ұлы Исмаилмен бірге Меккедегі әл-Қағбаны салады. Ибраһим Аллаһтан өзінің өліге жан бітіретін қасиетін көрсетуді сұрайды. Оған төрт құстың қалдығын төрт тауға апарып қою тапсырылады. Аллаһ тағала шақырғанда әлгі төрт құсқа жан бітіп, ұшып келеді. Аллаһ тағала Ибраһимді әр кез жебеп – желеп отырады, оның

ұрпақтары арасынан бірнеше пайғамбар шыққан. Құран Кәрімнен кейін шыққан аңыздарда Ибраһимнің көп саяхаттағандығы, Мысырда да болғандығы, сонда перғауын оның әйелі Сараны тартып алмақ болғанда, Аллаһтың құтқарып қалғандығы айтылады. Ибраһимді Арабиямен байланыстырған аңыздар да көп тараған. Негізгі арқауы – оның арабтар мен еврейлердің атасы екендігі. Сара оның күңі Хаджарды (Ажарды) баласы Исмаилмен (Ысмайылмен) бірге қуып жіберген соң, Ибраһим оларды Меккеге әкеліп қоныстандырады. Өзі де жиі келіп тұрады. Бір келген сапарында ол Исмаилмен бірге тасқын қиратқан әл-Қағбаны қалпына келтіреді.

Меккенің жанында Ибраһим өзінің ұлын құрбандыққа шалмақ болады. Бірақ Құран Кәрімде ұлының аты аталмайды, аңыздарда Исмаил делінеді. Аллаһ Ибраһимнің ниетіне риза болып, ұлының орнына құрбандыққа шалуға көктен тоқты түсіреді. Содан бері Алла жолына құрбандыққа қой шалу дәстүрі орныққан. Құранда баяндалатын бұл оқиғалар («Ибраһим» сүресінің 41-аяты; Саффат сүресінің 41-аяты) Тауратта да кездеседі (Бет: 1-12, 22; 2-12). Құран Кәрімдегінің Таураттағы Авраамнан айырмашылығы ол ұлын құрбандыққа шалу туралы Аллаһтың бұйрығын түсінде көреді. Сондай-ақ, Тауратта ұлының аты айтылады, Құранда тұспалданады. Сонымен қатар, Құдайдың бұйрығын алған Авраам ұлы Исаакты оған ескертпестен құрбандыққа шалуға ниеттенсе, Құрандағы Ибраһим әуелі күдік келтіреді, алайда баласы Алланың бұйрығын ойланбастан орындау қажеттігін айтады. Барлық құрбандыққа шалу үрдісі Тауратта толық баяндалса, Құран Кәрімде оған аса назар аударылмаған. Ислам дінінде Қағбаға тәжім ету ғана емес, қажылықтың барлық рәсімі Ибраһим есімімен байланысты. Мысалы, Хаджардың сәбиі Исмаилға су іздеп ас-Сафа мен әл – Маруа төбелері арасын кезуі, Зәмзәм суын табуы, Ибраһимнің әл-Каланы қайта қалпына келтіруі, шайтанмен айқасы, құрбандыққа ұлының орнына тоқты союы т.б.

Аңыз бойынша, Ибраһим зираты Палестинадағы әл-Халилде делінеді. Қабірдің маңайы мұсылмандар ерекше құрмет тұтатын «киелі орын» болып саналады.

370. фирдауыс – бір жәннәттің аты.
371. инсан – адам баласы.
372. Мұса кәләмаллаға – пайғамбар есімі.
373. жәннәт әлмауиде – жәннәтың бір қабаты.
374. Ғиса рух Аллаһ – пайғамбар есімі.
375. дәрус сәләмде – бейбітшілік үйінде.
376. Мұхаммед Мұстафа хабибуллаһ – Аллаһтың сүйіктісі
- Мұхаммед (с.ғ.с.)
377. ғәдн ұжмағ – жұмақтың төменінде.
378. мутәғәл хузырына дағуат – харамнан тыйылуға шақыру.
379. Дәр әлжәләл иләл кәмәл уал жәмәл – ұлы құдайдға кемшілік жоқ жерге және әдемлікке.
380. тасдиқ – мойындау, растау.
381. ғәжиз – әлсіздері.
382. мискин – бейшара, түгі жоқ.
383. шуруғ – зандар
384. Ләкин – бірақ.
385. харам – дін бойынша тыйым салынған нәрсе, ішіп-жеуге, колдануға жарамайтын нәрсе не іс.
386. сәил – сұраушы.
387. Хадис шарифны истинәд – қасиетті хадистің тізбегі.
388. ғамал сақт – істің орындалмауы.
389. ғабды – құл.
390. ирад – қалау.
391. шабһ – күмән.
392. Хусусән жинәб хақ уағбуд Раббикә хәттә иәтикә әлиқән – якин келгенше Аллаһқа құлшылық жаса.
393. ғәлә зәлик мазкур хадиснің мағнәи муниғи нусус сәир – осыған қатысты хадис айтылған.
394. мутәхәбәт луғәт ғүсмәниә – ғұсман тілін сүйуші.
395. Әркән арбаға исләми – исламның төрт тірегі.
396. Мысыр шейх әлисләми муфти Мухаммад Ғабдуһу – Египет мемлекетінің ғалымы.

397. тафсир – Құран аяттарының түсіндірмесі.
398. Әһл исләмден қууат – мұсылмандарда қуат.
399. жәмәл уа ләтәфәт зәил – сұлулық және жұмсақтық
400. аслиә – нағыз, түп, негіз.
401. зәһир – анық, ашық.
402. иғтиқад – сенім.
403. әғмал салихлары иқамәт – салихалы амалдар.
404. хақ уа хақиқат – хақ және ақиқат.
405. шәһуәт һужум – шәһәуәттің тасуы.
406. Уәлғасыр сурәт – Құран дағы 103 сүре. Меккеде түскен.
407. «иман» фақат лисанда – сенім тек тілде ғана.
408. Кәлимә – сөз.
409. тақлид – еру
410. махафиз – сақтаушы.
411. Фадиләті разилден, хайрі шәрден фарқ – абзалдықтары жаманнан, жақсылықтың жаманнан айырмашылығы.
412. Хәтгә – дейін.
413. әммә – не, немесе.
414. кәбир – үлкен.
415. әғмал уа әфғәл – істер мен амалдар.
416. хәсәнәт – жақсылықтар.
417. сәииәт – жамандықтар
418. тәфкир – ойлау.
419. хисәб – есеп, хисап.
420. хусн – сұлулық, әдемілік.
421. күбхні тағриқ – күнәларға бату.
422. Назар исламда – исламдағы көз-қарас.
423. мәхбуб – сүйікті.
424. Мәкруһ – мұсылмандарға өздерін тежеуді талап ететін амалдар.
425. иғтиқад – сенім.
426. кәлимә – сөз.
427. тақдис таухид тәғзим – қасиеттеу, серік қоспау, ұлықтау.

428. мэхбуб – сүйікті.
429. мәкруһ – мұсылмандарға өздерін тежеуді талап ететін амалдар.
430. мутәсәуир – суретші.
431. хәсил – болу.
432. мәхәфәт Аллаһ ғәрд – Аллаһқа деген қорқыныш.
433. қәбәихтен мәниғ – жаман, жек көрінішті нәрселерден тыйю.
434. Нәфсі әммәрәһ – әмір етуші нәпсі.
435. Расул әкрам – құрметті елші.
436. мунзәл – жіберген.
437. Аллаһқа тасдиқ – Аллаһты мойындау, растау.
438. китабларына – Аллаһ тарапынан түскен төрт қасиетті кітап.
439. ғамалдар – амалдар.
440. хәдәс – болатын.
441. тақдир – тағдыр. Аллаһтың бастан – соңына дейін болатын істердің уақытын және орнын, ерекшеліктерін әуелден білуі және маңдайға жазуы. Басқаша айтқанда, тағдыр – Аллаһтың заңдары, өлшемдері; Адам тағдыры Аллаһтың қалауымен болады. Барлық адамның тағдыры ана құрсағына түспес бұрын жазылып, Аллаһтың берген жазған өлшеміне бір мезетте кем немесе артық болмайды. Тағдырға адамның қай анадан туатыны, ғұмыры, ризығы, көретін жақсылығы мен жамандығы, үйленуі, бала – шағалы болуы, кіммен қандай ғұмыр кешіп, қашан дүниеден өтуі жазылады.
- Қаза – істердің оның заңы мен өлшеміне сай пайда болуы дегенді білдіреді. Барлық нәрсенің тағдырын Аллаһ белгілеген.
442. Жуудун – жомарттық.
443. Нәбә – Құран сүресі.
444. Лиқа – кездесу.
445. Һидайәт – тура жол, туралық. Һтида – тура жолға түсу, тура жол табу.
446. кәлимәт – сөздер.
447. хәйәт – өмір.
448. мукәддәм – ұсынылған.

449. үмметтері жәһәләт – үмметтері надандықта
450. һәләк – өлім.
451. мәһафиз – сактаушы.
452. ғулуиәт – жоғары болу, биік болу.
453. ғәфил – немқұрайлық.
454. ғәмумиәте – кайғы.
455. истиснә – бірі қалмастан, бәрі түгел.
456. сәхәуәт – жомарттық.
457. муафиқ – келісім.
458. Әғмәл салих – дұрыс амалдар.
459. хасад ғәдәуәт жәһәләт кәбір – жаулардың қызғаныштығы,
надандықтың тәкәшпарлығы.
460. кәсәләт – жалқаулық.
461. бәхил – сараңдық.
462. хиянәт – киянатшылдық, сараңдық.
463. нифәқ кәзб – екі жүзділік, өтірік.
464. риә – бір нәрсені дабыраға көрсету үшін істеу; даңғойлық,
пайдакүнемдік мақсат көздеп амал жасау.
465. мәкр шәиғ – қулық.
466. нәсл иқамәт – нәсілді көтеру.
467. бинә – құрылыс.
468. Шәбәһәт һужум – құмарлықтың басталуы.
469. иһтидә – тура жолға салу.
470. Шәһуәт һужум – құмарлықтың басталуы.
471. хәрәкәт – іс-әрекет.
472. Әддин нәсихәт – дін насихат.
473. лисан нәбуәтінден садир – пайғамбарлардың сөздерінен
алынған.
474. Әмір бил мағруф уа нәһи ғән әлмункәр – жақсылықты
бұйырып, жаманшылықтан тыю.
475. Тәуәси билһақ – хақ пен сипатталу.
476. тәуәси бис сабыр – сабыр мен сипатталу.
477. ғәиәт – мақсат.

478. дәғуәт – Аллаһқа, ақиқатқа шақыру, үндеу.
479. нәһи – тыйым салу.
480. сәбәт әқдам уа нашат – аяқтарды берік қылу және белсенді болу.
481. зиәдә мадх – көп мактау, мадақтау.
482. милләтнің әфрәдінде – қауымның бөлінуінде.
483. истиләи – алып шығу
484. ибтидә – бастау.
485. мужәһидин – Аллаһ жолында талпынғандар.
486. һәббә – өршелену.
487. жәмиғ – барлық, барша.
488. мәнбәғ – шығар жер.
489. мәбәлиғ – көп қылу.
490. рәзәил – жамандықтар.
491. Кәзәликә – сол сияқты.
492. ғилм уа мағариф – ғылым және тану.
493. әлмәһди иләл ләхд – бесіктен кабірге дейін.
494. ләзим – керек.
495. һәиһәт – үлкен болу.
496. хәттә – дейін.
497. мәталиғке – оқушы.
498. ғәлә әлғәмум – қайғыға.
499. фәсәд – қаскүнем, жауыз, жаман ниеттілік
500. әуһәмлар – елестеу, қиял.
501. хиләтун – қулық, айлакерлік.
502. истилә – алып шығу
503. бидғат – дінге ендірілген жаңалық, дін бұзарлық.
504. мәхбуб рәзәләті мәкруһ – жамандықты сүю мәкруһ.
505. тәухид тәнзиһ – таухид тазалану.
506. итихәз – алу.
507. дәғуәт – Аллаһқа, ақиқатқа шақыру, үндеу.
508. мусәғәдә – көмек.
509. уағдәсін – уәдесін.

510. мукарән – айырмашылық. Салыстыру.
511. фәук әлғәдәт факирлар – пақырлар саны үстінде.
512. мукаддәм – ұсынылған.
513. мәудуғ – тақырып.
514. мәғишәт – тіршілік.
515. қабих – жек көрінішті, жаман.
516. мәжһул – белгісіз.
517. мунсариф – өзгеретін, орын, шығу.
518. мәлики мәзһәб – құраушысы Өнәсұлы Мәлик. Миладидың 710 жылы Мединеде туын, 795 жылы сол жерде қайтыс болған. Мазһәб – белгілі бір ғылыми пікірлер мен көзқарастар негізіне құралған жол, ағым.
519. нәзәғ ләфзи – қастық сөзін айту.
520. дәим фикрде – әрдайым ойлауда.
521. әфрәт – шектен шығушылық.
522. һәләк – өлік.
523. Сифәһәт – ақылсыз.
524. мубтәлә – жалған, бұзылған.
525. әксәриәт жәннәт – көбісі ұжмақта.
526. Әммә – әлде, не, немесе.
527. Жәһәннәм – тозақ атауларының бірі.
528. истидләл – дәлел.
529. Ғәлим инсаниәттiң ибтидасында – адам ғаламының пайда болуы.
530. зуһурине – пайда болуында.
531. сәмәуи – аспандық.
532. қалбында мутмәин – жүрегінде тыныштық.
533. иғтибар – құрмет көрсету.
534. Хусусән – әсіресе.
535. муһим – маңызды.
536. Әдиән сәмәуиә ғәлә әлғумум диәнәт исләмие – аспан дінде-рі ислам діндеріне.
537. әһәммиәт – маңыздылықтар.

538. хәиәт хадир – қазіргі өмір.
539. хәиәт – өмір.
540. Тәурат – таурат қасиетті төрт кітаптардың бірі.
541. Инжил – Інжіл қасиетті төрт кітаптардың бірі.
542. Құрани әуәмирләрні әда – Құран әмірлерін орындау.
543. нусусларны тәуил – тақырыпқа ойлау.
544. мәғнәуи – мағыналық.
545. хәсии – сезу.
546. уакиф – тұру.
547. муктасид – үнемдеуші.
548. Ләкин әксәр худуд туғди – бірақ көптеген шекаралар
549. Мүминдер – иман келтіргендер.
550. Яһудилер – еврейлер.
551. Насранилер – христиандар.
552. ғумуми – қайғы, күйініш.
553. ғибәр – жек көрушілік.
554. тәғбир – түсіндіру.
555. хәиәт хадирде – қазіргі өмірде.
556. ғақибәт сағадат – жаза, бақыт.
557. тәғиин – тағайындау.
558. шәурден мәниғ – жаманшылықтан тыйым.
559. тәсир – жеңілдік.
560. фәсәд – қаскүнем, жауыз, жаман ниеттілік.
561. сағи – жүгіру деген мағынада. Умра мен қажылықтың міндетті жоралғыларының бірі болып табылатын Қағбаға жақын орналасқан екі төбенің, Сафа мен Маруаның арасында жүгіру.
562. расмиәт – ресми.
563. уәзн – салмақ.
564. халас – біту.
565. Аллаһ нурус самауәт уал арддан – Аллаһ жер мен көктің нұры.
566. тәшбиһ – ұқсату.
567. Мисбах – нұр, жарық.

568. зужәж – шыны.
569. Шажарат мубарак ихлас – шыншылдық.
570. мунәууәр – нұрланған.
571. қадинің – төреші, казы.
572. матбуғатында – кітап атауы.
573. хазірет – хадратун ишан. Түбір тұлғасы қазақша – әзірет. 1) тарихи ағзам, ұлы мәртебелі, мырза, ханум, бәйбіше деп патшалардың, хандардың, әмірлердің, сұлтандардың, пайғамбарлардың, пірлердің атына, титулына қосылып айтылып, солай жазылатын құрметті атақ (әзірет Әлі -Мұхаммедтен кейінгі төртінші халифаның теңеуі); 2) әулие, жырықтық (Әзірет Сұлтан Ахмет Яссауидің теңеуі); 3) қатынасу, қатысу, ішінде болу. Ғазірет, Қазірет, Қазырет, Хазрет, Хазірет, Хәзрәт, Хәзрет т.б. варианттары бар.
574. зиһн уа фикр – ақыл- парасат және ой, пікір.
575. истиғдад – дайындық.
576. миллет – қауым.
577. фатих – ашушы, бастаушы.
578. мәрғуб – тілекке сәйкес.
579. сәнә – намазда оқылатын дұға.
580. миләди – христиандар жыл санауы.
581. мағруф – белгілі, танылған.
582. мағарифу – жарлықаушылық, жақсылық.
583. уасат – орта.
584. уәдәғ – коштасу.
585. муфти фатуасына – муфтинің үкімінде, шешімінде.
586. тақдим – ұсыныс.
587. мусхаф шариф – қасиетті кітап.
588. мәзкур – айтылған.
589. риуаят – хадистердің жету жолы. Риуаят ету – айту, жеткізу.
590. кұран куфи – кұфалық кұран.
591. әлиқтабас – шеттен алып пайдалану.

592. нәуғ – түр.

593. тасхих – түзету.

594. Ғусман – хижіреттің 47 жыл бұрын Таифте дүниеге келді. Пайғамбарымыздан(с.а.у.) алты жас кіші. Халықты жәннәтпен сүйіншілеген үшінші халифа.

Ол 34 жасында мұсылман болды. Исламға келмес бұрын Әбу Ләхабтың ұлы Ұтба Пайғамбарымыздың (с.а.с.) қызы Рукияға үйленген еді. Пайғамбарымыздың (с.а.с.) жаңа бір дінді уағыздағанын естігеннен кейін Ұтба Пайғамбарымызға (с.а.с.): «Сенің қызыңды да, уағыздаған дініңді де қаламаймын!» деп хазіреті Рукиямен ажырасып кетті. Осман (р.а.) Пайғамбарымыздан (с.а.с.) Рукияны өзіне некелесіп қосуын өтініп, оған үйленді.

Мүшріктердің көрсеткен қорлықтарынан құтылмақ үшін Лұт пайғамбардан кейін Эфиопияға жанұясымен көшкен жалғыз Осман (р.а.) еді. Сондай-ақ, Аллаһтың Елшісімен барлық соғыс алаңдарында бірге жүрген, арқа сүйер жан жолдастарының бірі осы Осман (р.а.). Бірақ жұбайы Рукияның науқастанғанына байланысты Бәдір соғысына қатыса алмай қалады. Науқасынан айыға алмай қалған жұбайы қайтыс болады. Соғыстан жеңіспен оралған мұсылмандар Осман (р.а.) қайғысын жеңіспен жеңілдетеді. Содан кейін Пайғамбар (с.а.с.) екінші қызы Үммү Гүлсүмді Османмен некелестіреді. Осыдан кейін Османға (р.а.) «зун – нурайн» яғни қос нұрдың иесі деген есім берілді.

595. хайасыз – ұятсыз, арсыз.

596. әһлі – отбасы, жанұя, үй – іші.

597. Сихәт – денсаулық.

598. ғиззәт – даңқ.

599. либәс – киімдер.

600. Жәһуд – еврей.

601. мәһжур – қалдырылған.

602. жәсуд – дене, өлік.

603. фиғлдан нүжәр – істің пайда болуы.

604. Хасам – кесу, шешу.

- 605. хақир – жексұрын.
- 606. фасад – пасықтар.
- 607. махалиф – қарсы, карама-қайшылық.
- 608. жәмиғ – жинау, қосылу, бірігу.
- 609. нұқсан – кемістік.
- 610. нәуғ – өң, ажар, түр, бір түрі,

611. жәннәт – діни түсініктегі адам жанының о дүниеде мәңгілік рақатта болатын орны. Жәннәт - ислам дінінде адал мұсылмандардың о дүниедегі мәңгілік мекені ретінде суреттеледі. Аллаһ Тағала қасиетті Құран Кәрімдегі «Зүмәр» сүресінің 72, 73-аяттарында былай деген. «Раббыларына қарсы келуден сақсынғандар, топ-топ жәннатқа жолданады. Сондай-ақ, олар оған барғанда оның есіктері ашылады. Оларға оның сакшылары: «Сендерге сәлем. Қош келдіңдер, жәннатқа мәңгі қалатын түрде кіріңдер» – дейді». Ислам хадистерінде жәннәттың сегіз түрі аталады:

1. Дарул жалал (ақ маржанмен безендірілген);
2. Дарус салам (қызыл тастардан тұратын);
3. Жәннәтул – мағуа (жасыл асыл тастардан жасалынған);
4. Жәннәтул – култ (сары маржан тастардан жасалынған);
5. Жәннәтул нағим (ақ күмістен жасалған);
6. Дарул қарар (қызғылт алтыннан жасалынған);
7. Жәннәтул фердаус (күміс, алтын, асыл маржан тастардан жасалынған);
8. Ғадын (ақ асыл тастан тұратын).

Жәннәт – бау-бақша мағынасындағы сөз. Ислам сенімі бойынша; ахиретте мұминдер тұратын немесе бұ дүниеде жасаған жақсылықтарының, ізгі істерінің сыйлығы ретінде берілетін мәңгілік орын. Дүниеде күнә жасаған мұминдердің күнәсін Аллаһ Тағала кешірсе, тозақта жазасын тартқаннан кейін жәннәтқа кіреді. Күнәсіз, тақуа мұминдер тұп-тура жәннәтқа кіреді және мәңгілік сый-сияпатқа бөленеді. Жәннәттағы ең маңызды оқиға мұминдердің Аллаһ дидарын қорулері. Бұл ант дәлелдермен бекітілген және бұған сену әр мұсылманға парыз.

612. гәжиз сафил – әлсіз болу және сұмырай болу.
613. Хаясыз инсанияттан – арсыз, ұятсыз адам баласынан.
614. Ғәфил уа жәһил – ықылаусыз, ынтасыз, надан.
615. Әждад – аталар.
616. ғулум мағариф – белгілі ғылымда.
617. ғумран – ғұмыр, өмір.
618. жәһәлат уа ғәтәлат – надандық.
619. дәләлат – адасу.
620. иттихад – бірігу, бірлестік.
621. иттифақ – келісім.
622. мудафиғ – қорғаушы, сақтаушы.
623. саниғ – жасаушы.
624. муафик – келісу.
625. ғулама – ғалымдар.
626. ләзим – керек.
627. ғафлат – немқұрайлық.
628. либәс – киім.
629. ахир – соңғы, акырғы.
630. тариқын – жол.
631. Хұда – Құдай.
632. Зәргәт – жер.
633. либәс – киім.
634. қатиғ – тоқтату, кесу.
635. хамд – мақтау, мадақ. Аллаһқа мадақ айту. Мақтау тек Аллаһқа ғана тән. Яғни Аллаһтан басқаға хамд сөзін қолданбаған дұрыс.
636. тақсир – қысқарту.
637. ғафил – немқұрайлық.
638. мадах – мақтау, мадақ.
639. қабулін ләзим – қабылдау керек.
640. муғтал уа тәдбирі муһмил – әлсіз және басқаруы немқұрайлы.
641. мубдәл – айырбастау.
642. ғард – мақсат.

643. ғайбы уақиғ – жаман істердің белгілі болуы.
644. тахаммул – өзінің мойнына алу, шыдамсыздық, көшіру, ауыстыру.
645. Ғадауат ғаду – жаулар.
646. Ғақыл уа тамииз – ақыл және айрықша құрмет.
647. мәбрә – қамту.
648. мәгрә – қызықтырарлық нәрселер. Азғырушылық.
649. ғурур уа тәкбір – алдау және тақаппарлық.
650. фасад тасуир – пасықтық
651. марғуб – қажет, сәйкес.
652. мутәғир – ауыстырылған.
653. шариф әлкәунин – жаратылыста заң шығару.
654. фәлиғ – иесіз.
655. инсан – адам баласы.
656. мутмәин – тынышталу.
657. мағлум – белгілі.
658. ятим уа мискин – жетім және кедей.
659. Фақир – кедей.
660. машруғ – ресми, заң, заңды.
661. ирадах – қалау.
662. худуд – шекара.
663. тарф – жақ.
664. ижтимағ қанун муһим иктида – орындауда ғалымдардың қойған заңы маңызды.
665. тағриф – түсінік, ереже.
666. қалбында мархамет – жүрегінде мейірімділік.
667. ғурфа – бөлме.
668. әфғәл махсусдан ғибарат – арнайы іс-әрекеттерден ғибрат алу.
669. Фәқат – тек қана.
670. қалблары тәмәм – жүректері біту, құру.
671. Рукуғ – иілу деген сөз. Намаздың негізгі тіректерінен болған рукуғ – қолдарды тізеге қойып, төмен қарай иілу, еңкею қалпы.

672. сәжде – намаздағы жерге бас қою калпы.
673. матлуб – талап етілген.
674. ғадат – әдет.
675. һәммә әғдаб – ашуландыру.
676. изһар тәшәккүр – рахметіңді білдіру.
677. риғәиә – қарамағында.
678. тәкбір хасад уәкин буғд уағәдәуәт – тәкаппарлық, қызғаныш, жаушылық.
679. уәжиб – орындалуы дәл парыз секілді талап етілмеген, бірақ қуатты дәлелдермен анықталған іс-әрекет пен уазипалар. Мысалы: құрбан шалу, үтір және айт намазын оқу, т.б. уәжіптің үкімі парызға ұқсас. Яғни, орындалса сауап алады. Орындамаса, ақиретте азап бар.
680. шуғур – сезімдер, сезіну.
681. тәусиф – сипаттау.
682. уасфлары – сипаттары.
683. милләт – қауым.
684. мәниғ – кедергі.
685. бәйнәл әнәм әмну – жаратылыстың арасында.
686. Нағузу биллаһ – Аллаға сыйынамыз.
687. ғәдәләт уа мәрхамәтлі – әділетті және рахымды.
688. хусни хулқы – көркем мінез.
689. Иләһ – құдай.
690. такзиб – өтірік.
691. мубтәлә – жалған, бұзылған.
692. марууәтсіз, хулқсыз – мінезсіз, тәрбиесіз.
693. исраф – артықшылық.
694. фасқ уа фажурлар – пасықтық, күнә.
695. ифтахар – мақтану.
696. ғанат – рұқсат.
697. мәниғ – кедергі, тыйым салу.
698. сифаттары уа ғәдәтлары – әдеттерімен сипаттары.
699. тағриф – түсінік, ереже.

700. сурәһ шарифке татбиқ – Құранның сүрелеріне еру. Құран кәрім – Құран кәрім 114 сүре, 6666 аяттан тұрады.

701. мунасибат – лайық

702. пайдасыз шәилар – пайдасыз нәрселер.

703. ғадатларни – әдеттер.

704. хушуғ уа худуғ – коркыныш, үрей.

705. әхиә – тірілер.

706. жинәб Аллаһ – Аллаһ жанында.

707. инқияд – бағыну.

708. мутмаин – тыныш, еш кайғысыз.

709. инсан – адам баласы.

710. ружуғ – оралу.

711. Хайат итжимағиниң ислахына – қоғамдық өмірді түзету.

712. фарз – анық және бұлтартпас дәлелдермен әмір етілген діни іс-әрекеттер мен міндеттер. Дәрет алу, намаз оқу, ораза ұстау, зекет беру, т.б.

713. зәкәт – зекет.

714. Ғумум – қоғамдық, қайғы.

715. иғанат – жәрдем.

716. Әфлатте – қашу.

717. әлқұрән умму ғәлә қулуб иқфәләһә – құран жабық жүректердің анасы.

718. изхар ғәбудиәт – құлшылықты көрсету.

719. иғтибар – құрмет көрсету.

720. салаф – кейінгі ғалымдар.

721. ләзим – керек.

722. Бәғда – кейін.

723. налқин – сый.

724. кәләмаллаһ – Аллаһтың сөзі.

725. әсәр мәнқулат – қозғалмалы мүлік. Бұл жерде кітаптың аталуы.

726. Әшиә ғулум – ғылымның

727. би, ти, си, жим, ха, хи – араб тілінің әріптері.

728. Хүкім – бұйрық, билік, басқарушылық.
729. ғулум мағруф уа мағнауи – белгілі ғылымдар мен мағнауи.
730. Халас – біту.
731. Инсан – адам баласы.
732. аслан – түп, негізі.
733. мәнсур – женуші.
734. хасан – жақсы.
735. мэхәл – орын.
736. Инсанда – адам баласында.
737. хасил – болу.
738. Мұхаммед ғәләйһи солату уас сәләм – ақырғы пайғамбар есімі.
739. исм – есім.
740. ислам лафз – ислам сөзі.
741. тәслим – сәлем.
742. ирадасына итағат – қалауына мойын ұсыну.
743. ғибрат – өнеге, сабақ.
744. таухидтан ғибарат – Аллаһтың бірлігінен ғибарат алу.
745. уазифа – қызметі.
746. таухид – жалғыз Аллаһ Тағалаға ғана ғибадат қылу және оған серік қоспау. Ширк көп құдайшылық – дегеніміз, жаратылысқа ғибадат қылу (мысалы: періштелерге, жындарға, әулиелерге, пұттарға, ағаштарға, тұмарларға, жұлдыздарға, отқа және солар сияқты Аллаһтан басқа заттарға ғибадат қылу. Таухид барлық пайғамбарлардың жәннәтқа шақыру уағызының басы, жұмаққа апаратын жолдағы бірінші кезеңі және Аллаһқа бет бұрған құлдың бірінші ісі.
747. Мұхаммад ғәләйһи солату уа сәләм нәбуатне тасдиқ – Мұхаммед пайғамбарды мойындау, растау.
748. кәфи – жеткілікті.
749. ғылым әһлі – ғылым иелері.
750. Мұхаммед ғәләйһи солат уас сәләмні тасдиқ уа иқрар – Мұхаммед пайғамбарға сену және бұл сенімді бекіту, мықты қылу.

751. муминдер – иман келтіргендер.

752. тақлид – еру.

753. Шейх Жамал ад-Дин эл Афғани – Жамал ад-Дин эл Афғани 1938 жылы Ауғаныстанда дүниеге келді. Сегіз жасынан ол Кабулда өмір сүріп, араб, парсы тілдерін, діни ілімдерді, шарифатты, Құранды, тарихты, географияны, логиканы оқып үйренеді. 1856 жылы Үнді еліне сапар шегіп, ағылшын тілін, философияны, математиканы және басқа да ғылымдарды оқыды. Үнді жерінен Меккеге қажыға барды. Ауғаныстанға қайтып оралып, 1867 жылы әмірдің бірінші уәзірі болып тағайындалды. Екі жылдан соң ол туған жерін тастап, ұзақ жыл бойы Мысырда, Түркияда, Францияда, Россияда өмір сүріп, сол елдердің саяси өміріне белсене қатысты, мақалалар жазды, журналдар шығарды.

Жамал ад-Дин эл Афғани философ, тарихшы, журналист ретінде танымал болып, 19 ғасырдың аяғында Шығыс елдерінің саяси өмірінде ерекше роль атқарды.

754. таһзиб – тәрбие. Білім. Даму.

755. тәлиф – кітаптар.

756. Мухталиф – әр түрлі.

757. ужуд – бар болу.

758. наху уа бәләғәт – шешендік өнер және араб грамматикасы.

759. максуд – мақсат. Үміт, күткен.

760. биззат – затымен.

761. ғибараттар – айтылу, сөз.

762. муғәмалар – қарым-қатынас.

763. сарф тадиғ – ысырап қылу, жай өткізу.

764. хиләф – карама-қайшылық

765. мустахақ – хақысы болу.

766. танких – қайталау, түзету.

767. тәлиф – автор.

768. Маудуғ хадис – хадис тақырыптары.

769. махалиф – карама-қайшылықтар.

770. хайат ижтимағияға туғлиқ – қоғамдық өмірге тоқтау.

771. бәни башар – адам баласы.

772. хазф – алып тастау.

773. тәкрәр – қайталау.

774. ғайат – мақсат.

775. мунәсибәт – лайық

776. тақсим – бөлу, бөліну.

777. шарх – түсінік, түсіндірме.

778. шәи – зат, нәрсе.

779. Муқтәдәр – шамасы жетуші.

780. хашиәларға – түсіндірмелер.

781. сағи – жүгіру деген мағынада. Қағбаға жақын орналасқан екі тобенің, Сафа мен Маруаның арасында жүгіру. Умра мен қажылық кезінде орындалатын ғибадат.

Сағидің дұрыс орындалу шарттары: сағидің қажылық немесе умра үшін ниет етін, тәлбия айтып, ихрамға кіргеннен кейін жасалуы. Қажылық ғибадатын атқарушыға айттың алғашқы күнінен бұрын ихрамнан шығуына болмайды. Егер қажылық үшін жасалатын сағиді Арафатта тұрудан бұрын жасаса, ихраммен жасаған болады. Ал Арафаттан қайтқаннан кейін шайтанға тас лақтырып, құрбан шалғаннан соң жасаса, ихрамнан шығып та жасауына болады.

Умра үшін істелетін сағиді ихрамнан шықпай тұрып жасау уәжіп. Умра тауабын орындап, сағиді жасамастан шашын алып немесе қысқартқан жағдайда ихрамнан шыққан болады. Ихрамнан шығып қойғаннан кейін жасалған умра сағии дұрыс деп есептелінеді. Бірақ умра сағиін ихрамнан шықпай тұрып жасау уәжіп болғандықтан, жаза өтейді. Қажылық үшін істелетін сағидің қажылық айларында жасалуы дұрыс орындалған тауаптан кейін жасалуы. Дұрыс жүніп, хайыз, нифас күйінде жасалмаған тауап. Тауаптағы жеті айналымның кем дегенде төртеуінің орындалған болуы. Төрт айналымнан кейінгі жасалмай қалған әр айналым үшін жаза ретінде садақа беру керек.

782. машақатта – мәселе.

783. Әммә – әлде, не, немесе.
784. ғұлум уа мағарифке нафрат – ілімге жүгіру, талпыну.
785. тақуалық хисаб – тақуалардың есептері.
786. Мутасаууифин – сипатталған.
787. сағи – жүгіру деген мағынада. Қағбаға жақын орналасқан екі төбенің, Сафа мен Маруаның арасында жүгіру. Умра мен қажылық кезінде орындалатын ғибадат.
788. Тасаууф – сопылық.
789. дуниә уа мә фиһә – дүние және ондағы нәрселер.
790. ағрад – мақсаттар.
791. назар уа махаббатні жинәб Аллаһқа – Аллаһтың қасында махаббат және бақылауда болады.
792. кәмил – толық сипаттарды қамту.
793. сахиб – досы, ерушісі.
794. кәлимә шәһәдәт – куәлік сөзі. Тілін кәлимаға келтіру.
795. қалб – жүрек.
796. сәхәб(сәжәб) муртафиғ – жоғары.
797. мағсит – бағынбаушылық.
798. Таклид – еру.
799. ахауаттан – бауырлықтан.
800. ғайр мазһәб – мазхаб емес.
801. Мағсиәт – бағынбаушылық.
802. фаск фасадні – пасықтық.
803. тахарат – тазалық.
804. Ләкин – бірақ.
805. фәкир – кедей, жарлы.
806. фитнә – бүлік.
807. хадир – қазір.
808. мәкір хәилә риәлі – алдау, қулық. Ойлау, қиялдау, даңғойлық, пайдакүнемдік.
809. ахлақларын таһзиб – мінездерін тәрбиелеу.
810. Тасаууф әһл ғилм – сопылық ғылым иелері.
811. Нәхл улен жәһлун – сену, илану, діншілдік және ақымақ болу, надан.

812. Бағду – кейбір.
813. мутасауфин сәбәб – сипатталған.
814. жаид – жақсы.
815. фәукәл ғадат – әдеттен тыс.
816. ғазиз – ұлы, құдіретті, құрметті.
817. шаиғ – тарату, уағыздау.
818. нәпсі әммәрәһ – нәпсі әмір етті.
819. һәуи һәус – соқыр еру.
820. қалб – жүрек.
821. рух – жан.
822. ғақл – ақыл.
823. сир – сыр.
824. хәфи – жасырушы.
825. ихфә – жасыру.
826. қууат – қуат.
827. қудсиә – қасиетті.
828. хәсиәт – тастар.
829. шәриф – құрметті, белгілі.
830. Инсаниәт – адам баласы.
831. тағриф уа ихтиләф – танысу, түсінік және айырмашылық.
832. нәуғ – түр.
833. бағду ахуал – кейбір жағдай.
834. хусусында ифтирақат уа ихтиләфәт – бөліну және келіспеушілік.
835. инсан – адам баласы.
836. һәрж – қапа болу.
837. Ләу әмрад ижтимағия – қоғамдық ауру.
838. жинсият уа қаумият – ұлттық және қауымдық.
839. ташкил – сипаттау, жүйелеп баяндау.
840. қабила жинс – тайпа, ру және ұлт.
841. қияфат – түр, бейне, өзін ұстау.
842. ғәдат уа ғарафлары – әдет және ғұрыптары.
843. иртибат уа мунасибатлары – байланысты болу, қарым-қатынас.

844. табиғи уа ғумуми – табиғи және қоғамдық.
845. Жинс сифәтлары ғәләб – адамдардың сипаттары.
846. һужум – жабылу, басым болу.
847. қууат – күш.
848. қаумлар һәләк – қауымдардың жойылуы.
849. махакмасні табиғ – басқармаға еру.
850. махрум – құр қалу.
851. фәсәд фатарат – пасықтық кезеңі.
852. Махлуқт – жаратылыс. Барлық жаратылғандарға қолданылатын атау.
853. хәләк – жарату, бар қылу.
854. кәмил мухафаз – толық орындау.
855. ифрад – бір адам.
856. Фақад әксәр – өте көп.
857. истиғәрәк – уақыт алу, терең айналасу.
858. мәшриқ – шығыс.
859. әнбиә, әулия уа салихә уа хикмә туһур – пайғамбарлар, салихалы құлдар, данышпандар.
860. һидәиәт тариқларына дағуат – тура жолға шақыру.
861. Фадаил инсания уа ғулум – адамның жақсылықтары және ғылым.
862. тәкмил – толықтыру.
863. Фатрат фасад – пасықтық кезеңі.
864. сибағлар мужримләр зуһур – күнәһарлар көрінуде.
865. мунафиқлар кәһинлар нәуғ башар – екі жүзділер адам түрлері.
866. инсан зурриәтлары – адам ұрпақтары.
867. ихтилаф уа ифтирақ – қарама-қайшылық және бөліну.
868. ниһаят – соңы.
869. хисабсыз миләтләр – есепсіз милеттер.
870. ихтилаф истиғдад – әр түрлі дайындық.
871. мухталиф – әр түрлі.

872. Мекке – мұсылмандардың қасиетті қаласы. Онда Қағба бар, бас мешіт Масджид әл Харам орналасқан. Исламның негізін қалаушы Мұхаммед (с.а.с.) пайғамбардың Отаны. Арабтардың ежелгі мәдени орталығы. Мұсылман аңыздары бойынша мұнда бірсыпыра уақыт Адам ата мен Хауа ана, Шис, Ибраһим, Исмаил пайғамбарлар тұрған.

873. фәһм – түсіну.

874. ислах уа әкмәл – түзету және толықтыру.

875. ғалиб – болуы мүмкін.

876. уарасат – мұра.

877. әнбиялардан мирас – пайғамбарлардан мұра.

878. ғұлум фитри – табиғи ғылым.

879. нәби – елші, хабаршы.

880. уарис хауариун – оқушы мұрагер.

881. фәтәрәт – кезең.

882. бағду уа ғадауатлар – кейбір жаулар.

883. ифтирақат зуһур – бөлінудің бастауы.

884. Фәтәрәт мустақима – тура жол кезеңі.

885. сағадат – қуаныш.

886. Фәтәрәт фасад – пасықтық кезең.

887. шайтаниәт, биһимиәт – шайтандар, жындар.

888. сабағиәт – аң.

889. Әхлақ – мінез.

890. қисмға – бөлікке.

891. ғақыл әһлі – ақыл иелері.

892. садақат ғадалат сахауат хаиә – садақа, әділдік, өмір.

893. қууат – күш.

894. бағду – кейбір.

895. мамдух – мақтаулы.

896. мадмум – қамтамасыз қылу. Құрам.

897. ихтимам – көңіл бөлу.

898. истислах – атау.

899. истихсан – мақұлдау.

900. қабул – қабыл ету.
901. ғауам халқи тақлид – подражание, еліктеу.
902. мустахсин – жақсылық жасаушы.
903. бағды – кейбір.
904. мутлақан – мәңгі.
905. әдәб мағашир – әдеп, қарым-қатынас.
906. бахс – ізденіс.
907. тәклиф – міндетті жүктеу. Қиын іс тапсыру. Алланың әмірлерін орындау және тыйым салынған әрекеттерді істемеу, таптау мағынасында.
908. Мадмунда – қамтамасыз қылу. Құрам.
909. мақсуд – мақсат.
910. истилах – атау.
911. шәи – нәрсе.
912. жәиз – рұқсат.
913. хәттә – дейін.
914. хәрәкәт – әрекет.
915. Әзһәр – Египет мемлекетіндегі оқу орны.
916. шейх – мұсылман ғалымдардың құрметті атағы.
917. тахқир хисаб – есепті кемсіту.
918. Фәқәт – тек қана.
919. ғибарат – сөздер.
920. ағдалар хафиф – мүшелерге жеңілдік.
921. ислам шарифатны маниғ – ислам заңдары тыйым салады.
922. Әммә – не, немесе.
923. бәхил – сараң.
924. мәсжид – мешіт.
925. нәзулі хас – арнайы жіберілуі, түсуі.
926. әхзә ғәммә – бақытты болу.
927. яһуд уа насарыдан – еврейлер мен христиандар.
928. ғулама уа заһадларға – ғалымдар.
929. масжид, медресеғе – мешіт, медресе.
930. исбәт – берік қылу.

931. мунасиб – лайық.
932. ыхлас – шын ықыласпен құлшылық жасау.
933. Әфрат – бір болу. Түрлер.
934. фән – пән.
935. нәфи – тыйым салу.
936. Әфкәр ғумуми – қайғы пікірлер.
937. Ғарабатта – бөтен жақта.
938. шахсы – адам, тұлға.
939. хулқы – жаратылысы.
940. ләзим – керек.
941. Әһлі – қоғам, үй-іші.
942. мутәләзимде – тығыз байланыста.
943. милләт – қауым.
944. тағлиқы – үсіндіруі, соңыра қалдыру, тоқтау.
945. истиғдад – дайындау.
946. мәзһәб – белгілі бір ғылыми пікірлер мен көзқарастар негізіне құралған жол, ағым. Мазһәб екі түрлі: 1. Иғтиқад (сенім) мазһәбі. 2. Амал мазһәбі.
- Иғтиқадтағы хақ мазһәб – Әһли сүннет уәл жамағат мазһәбі.
947. нәби ғәлеини – пайғамбар, елші. Әнбиә – көпше түрі пайғамбарлар.
948. ихтиләф истиғдад – дайындықта өзгешелік.
949. фарқлар тәхзиб уа тафриқ – ағымдар және топтар.
950. Бәни исраил милләті – Бәни Исраил қауымы.
951. тафаррук – бөліну.
952. мунқарад – өлген.
953. ифтирақ – қоштасу.
954. мәшриқ – шығыс.
955. Әдәб уа тәрбиә – әдеп және тәрбие.
956. тағлим – үйрену.
957. ниһәиә – соңы.
958. ләкин мәзиде – бірақ артық болу.
959. Инсандарның луғаттары – адамдардың тілдері.

960. истилах – термин, атау.
961. мунәсиб – лайық.
962. мәлзум – керек.
963. Ғазғәләт – алып тастау, жалғыздық.
964. ихтилат – араластыру.
965. пайда уа зарары – пайдасы және жаманы.
966. иқтидар – шама болу, шамасы жету.
967. татбиғ – ерген.
968. зәрар – зиян.
969. Жаһаннам – тозақ атауларының бірі.
970. Аллаһ Тағалаға итағат – Аллаһ Тағалаға мойын ұсыну.
971. фадилат – құрметтілер.
972. Һәйт ижтимағиә – қоғамдық өмір.
973. тиб – дәрігерлік.
974. хуқық – құқық.
975. шәбһи – күмән.
976. табиб – дәрігер.
977. тәмин – аманат, тыныштық.
978. әлғуфранда – кешіруде, кешірушіде.
979. Мубәррәд – суық.
980. иғтибар – құрмет көрсету.
981. кәмил хасарат – толық қамту.
982. интиқад – жамандау.
983. шараф ғад – ертеңге қалу.
984. Хатиб Бағдады – ғалымның есімі.
985. кітабы тәлиф – кітап жазу, кітап авторы.
986. Ханбали – мұсылмандардың атакты төрт ғалымының бірі. Құрушысы Ханалұлы Ахмед. Миладинің 780 – ші жылы Бағдатта туылып, 855-ші жылы сол жерде қайтыс болған. Хадис және фикһ бала кезінен бастап ғылыммен шұғылданған. Әсіресе, фикһта көзге түскен. Қазіргі кезде Сауд Арабиясында және Кувейтте көп жайылған.
987. изһә тәсиф – сипаттары мол болу керек.

Мәснуйи шариф

988. Құран шарифтен шифә – қасиетті құраннан шипа.

989. ғылым әһлдері игтибарлы – ғылым иелері құрметті.

990. Шарт ихласта – ықыласта шарт.

991. мубарак талафузлары – қасиетті сөздері.

992. ғайр – басқа.

993. ғафу – кешірім.

994. Сәбәқат рахметі ғәлә ғәдәбі – оның ашуына рахым жасады.

995. мәлғун – лағнет, қарғыс алған Ібіліс.

996. садақаға мустахақлар – садақаға лайық.

997. Қилә – айтылды.

998. сәбхи – мақталсын.

999. Қағида куллия – жалпы ереже.

1000. ғазиз – құрметті.

1001. ғайд – құрбан айт сөзі – араб тілінде «ғид» деп аталады. Аллаһ Тағала айт күндері адамдарға әртүрлі жақсылықтар сыйлайды: Ораза айтындағы бір айлық тыйымнан кейін ішіл-жеу, яғни тамактану. Пітір садақасын беру, Қажылықты парызын өтеу, Құрбан шалу, туған-туыспен дос-жарандармен араласып туыскандықты нығайту т.б.

1002. намаз – бұл сөздің араб тіліндегі тілдік мағынасы «дұға ету» немесе «жақсы дұға жасау». Бұған Аллаһ Тағала: «Оларға дұға ет. Өйткені, сенің дұғаң олар үшін бір тоқтау» Тәубе сүресі. 103 -аят деген. Құран аяты дәлел бола алады. Ал, бұл сөздің ислам шариғатындағы мағынасы тәкбірмен басталып, сәлеммен аяқталатын, арнайы әрекеттер мен сөздерден тұратын құлшылыққа айтылады. Бес уақыт намаз оқу мұсылмандарға миғраж түнінде парыз болған. Жалпы, намаз өтеудің парыз болуы құран аятымен, пайғамбарымыздың, сүннеті және ижмамен бекітілген.

«Намазды толық орындандар, зекет беріндер де Аллаһқа жүгініндер. Ол – сендердің иелерің. Ол қандай жақсы Иә, әрі қандай жақсы Көмекші». Хаж сүресі. 78 – аят. Намаздың хижреттен бұрын

миғраж түнінде парыз болғаны жайында нақты хабарлар бар. Мысалы, Әнастан риуаят етілген мына бір хадисте: «Миғраж түнінде Пайғамбарға, елу уақыт намаз парыз етіледі, сосын оны азайтып беске түсіреді. Сосын (Аллаһ Тағала): «Ей, Мұхаммед» Расында, Менің алдымда сөз өзгермейді. Осы бес уақыт намазда сен үшін елу уақыт намаздың сауабы бар деген» (Әт Тирмизи, әссалат кітабы) – делінеді.

Басқа бір риуаятта Пайғамбарымыз: «Менің үмметіме Аллаһ Тағала елу уақыт намаз оқуды парыз еткен болатын. Мен оны алып, Мұса (а.с.) алдынан өтіп бара жатқанымда, ол маған: «Раббың сенің үмметіне нені парыз етті?» – деп сұрады. Мен оларға елу уақыт намазды парыз еткендігін айтқанымда, Мұса (а.с.) маған: «Аса жоғары Раббыңа қайтып бар! Расында, сенің үмметіңнің бұған шамасы жетпейді» – деді. Сосын мен аса жоғары Раббыма қайта бардым. Ол оның (намаздың) бір бөлігін алып тастады. Кейін мен қайта келіп (болған жайды) Мұсаға (а.с.) айтып бердім. Ол маған: «Раббыңа расында, сенің үмметіңнің бұған шамасы жетпейді» – деді. Сосын мен аса жоғары Раббыма қайта бардым. Ол маған: «Осы бес уақыт намазда елу уақыт намаздың сауабы бар. Расында, Менің алдымда сөз өзгермейді» – деді. Кейін мен Мұсаға келдім. Ол маған: «Раббыңа қайтып бар!». Дегенде мен енді аса жоғары Раббыма қайтып барудан ұяламын дедім» – деп басынан өткен оқиғасын баяндап берген.

Намаз балиғатқа толған, ақыл-есі дұрыс мұсылманға парыз. Әбу һурайра риуаят еткен хадисте Пайғамбарымыз: «Қиямет күні пенденің амалдарынан ең алдымен есепке тартылатыны – оның намазы. Егер оның намазы дұрыс болса, онда оның құтылып, игілікке қол жеткізгені. Ал, егер намазы дұрыс болмаса, онда ол қасіретке ұшырап, қайғыға душар болғаны» – деген.

Сондықтан намаз мұсылмандар үшін өте маңызды бір ғибадат болып есептеледі. Бір күн, бір түн ішінде, яғни бір тәулікте бес уақыт намаз мұсылмандарға парыз.

1003. Иншә аллаһ тағала – Аллаһ Тағала қаласа.

1004. Хак Тағаланың кәләм шариғлы ләзим уа фарыз – Аллаһтың заң болған сөздері және парыздары.
1005. тахкиқ фадл – абзалын орындау.
1006. ғинаиәт – көмек.
1007. Кәусәр – жәннәттағы бұлақ.
1008. жәмиғ – барлық, барша.
1009. ләзим – керек.
1010. Расул Аллаға – Аллаһ елшісі.
1011. махрум – құр калу.
1012. Тамуғ – тозақ.
1013. мумин – иман келтіргендер.
1014. хадир – бар болу, қазір.
1015. шәһид – Аллаһ жолында қайтыс болған адам.
1016. Фулән – бір адам.
1017. Тахқиқ – орындау.
1018. сират – көпір, өткел, жол. Бұл көпір қияметте махшар мен жәннәттің арасын жалғаушы, тозақ үстінен жүргізілген өткел.
1019. мизан – таразы.
1020. Уадхи – құрбандық.
1021. ғарш – ғарыш.
1022. жәһд – сөз, кешірім.
1023. фадилат – абзал.
1024. сабит – бекіту, берік қылу.
1025. фәни – алдамшы, жалған дүние.
1026. махрум уа мағбун – құр қалдыру және өкпелеген, жәбір көрген.
1027. бақи – мәңгі өмір, ақырет өмірі.
1028. фурсат – кезең.
1029. тағат уа ғибадат – мойын ұсыну және құлшылық қылу.
1030. хасил – болу.
1031. хали – бос болу.
1032. масжид – мешіт.
1033. Таңла махшар – қияметтегі адамдар жиналатын орын.

1034. ғарсат – ақиретте адамдардың жиналатын жері.

1035. әмәннә биһи уа садақнә – оған иман келтірдік және шын сендік.

1036. муафақа – келісім.

1037. би фиғл ужудқа – бар болу әрекетімен.

1038. қуфрән – күпірлік.

1039. кәләм мәжидін – құран кәрімде.

1040. насус – бұрым.

1041. фасад – пасықтық, бұзықтық.

1042. фитна – бүлік.

1043. әхирет – Аллаһ Тағала адамдарды есеп-қисап үшін қабірлерінен тірілтіп тұрғызып, олардың арасында төрелік етіп, іс-амалдарының нәтижесін беретін мезгіл.

1044. Иләһи – құдай.

1045. тауфик уа һидаят – келісу, тыныштық орнату, басу. Сәт жолы болу, табыс жетістік, тура жол.

1046. машриф – биіктік.

1047. тәкбір ташрих – құрбан айттың алдындағы күні «Арафа күні» деп атайды. Бұл – Зилхиджаның тоғызыншы күні. Арафа күнінің таң намазының парызынан кейін, құрбан айттың төртінші күнінің асыр намазының уақытына дейінгі айтылатын тәкбірді «тәкбір ташрих» дейді. Ол былай айтылады: «Аллаһу әкбәр аллаһу әкбәр лә иләһә иллаллаһу уаллаһу әкбәр аллаһу әкбәр уәлиллаһил хамд». Мағынасы: «Аллаһ өте ұлы, Аллаһ өте ұлы, Аллаһтан басқа ешбір тәңір жоқ және Аллаһ өте ұлы, Аллаһ өте ұлы, барлық мақтау Аллаға тән».

1048. Ибраһим Халиуллаһ – Ибраһим, Ы б ы р а и ы м, Авраам – Құран Кәрімде аты аталған пайғамбар. Ең көп тараған есімі – Халил Аллаһ («Аллаһтың досы»), оны «Имам», «Сыдық Ханиф» деп те атайды.

1049. машғул – шұғыл болу, қолы босамау.

1050. Жәбрейіл ғәләһис сәләм – Аллаһтың дінін жер бетіне тарату үшін пайғамбарларға Аллаһтың үкімін, уаһиларын жеткізетін

періште, Аллаһтың қалтқысыз қызметшісі. Жәбрейіл (ғ.с.) періштелер арасында пайғамбары аталған дәрежелі болған 4 періштенің бірі. Адамзаттың сұлтаны болған Мұхаммед (с.а.с.) пайғамбарға да ұлы жаратушы Аллаһтан өсиет жеткізген де осы Жәбрейіл (ғ.с.) періште еді.

1051. зәбх Аллаһ – Аллаһтың құрбан шалушысы.

1052. иәумил киәмат – жер бетіндегі тіршілік күл-талқан болып күйреп, адамдар есеп беру үшін қайта тірілетін мезгіл.

1053. Салих – дұрыс, жақсы.

1054. талихларға уәғид – жаман адамдарға қауіп-қатер бар.

1055. Ғайд лилзакирин – зікір етушілерге мереке.

1056. уәғид лилғафилин – немқұрайшыларға қауіп-қатер бар.

1057. ғафилдарға – немқұрайшыларға.

1058. рауф рахим – мүләйім, биазы өте мейірімді.

1059. Аллаһ ләтиф биғабд – Аллаһ Тағала өз құлдарымен жұмсақ.

1060. әлмәзид – артық болу.

1061. Лил харар – босату, бостандық беру.

1062. Зилһижжа – арабша ай атауы. Бұл айды харам айы дейді. Хазірет Ибраһим және хазіретті Исмағилден бері осылай аталған.

1063. тәруия – жабдықтау, сумен камдау. Барлық қажылар тәруия күні (зилхиджжаның 8-ші күні (таң намазын Меккеде оқиды. Күн шыққаннан кейін тәлбия, тәкбір, тәһлил айтылып, Минаға қарай бет алады. Өйткені тәруия күні бесін, асыр, ақшам, құптан және арафа күннің таң намазын Минада оқу сүннет.

1064. ғарафа – қажылар Арафат күні тауында тұратын, құрбан айттан бір күн бұрынғы күн. Арафат тауында бір мезет болса да тұру – қажылықтың негізгі парызының біреуі. Сондықтан кімде-кім арафатта бір мезет болса да, тұрмаса, қажылық ғибадатын орындамаған болады. Келесі жылы қайтадан орындау керек. Пайғамбарымыз (с.а.у.) «қажылық дегеніміз – Арафат, кімде-кім арафатқа үлгерсе, қажылыққа үлгерген болады» – деп, Арафатта тұрусыз қажылық ғибадатының қабыл етілмейтінін ескерткен. Арафат тауының «Уаранә» сайынан басқа барлық жерінде тұруға

болады. Пайғамбарымыз(с.а.у): «Арафаттың барлық жері уақфа орны», – дейді. Арафаттың «жәбәлул – рахмә» деген жерінде тұру абзалырақ. Арафат тауында арафа күні күн батқанға дейін болу уәжіп. Өйткені пайғамбарымыз (с.а.у.) осылай істеген. Сондықтан арафа күні күн батпай қайтқан адамдар жаза ретінде құрбан ша- лады.

Арафатта тұрудың дұрыс болуы үшін ниет және дәретті болу, тіпті ояу болу шарт емес. Дәретсіз, жүнін, хайыз, нифас күйіндегі адамдар да Арафатта тұра алады. Айша анамыз, пайғамбарымыздың бұйрығы бойынша, хайыз күйінде Арафатта уақфа (тұру) жасаған.

Арафа күні және Арафатта тұрудың сүннеттері.

- арафа күні күн шыққаннан кейін Арафат жаққа қарай бет алу.
- намира мешітінде түскі намаздан бұрын имамның екі хұтба оқуы, аузы берік болмау (ораза тұтпау).
- күн тал түстен ауғаннан кейін мүмкіндік болса, ғұсыл құйыну, Арафатта тұруға бар ықыласпен дайын болу.
- бесін және намаздығер намаздарын бесін уақытында бірге қосып оқу. Намаздың осылай бесін уақытында біріктіріліп оқылуын «жамғу тақдим» – деп атайды. Бұл намаздардан кейін дереу уақфа жасау, уақфа жасаған уақытта дәретті болу.

Уақфаны «жәбәлул рахмә» деген төбенің қара тастарында жасау. Уақфа жасаған уақытта құбыла жаққа бет бұрып, түрегеп тұру. Ара- фатта бар ықыласпен өзі үшін, әке-шешесі және жалпы мұсылман бауырлары үшін дұға жасау, тілек тілеу. Өйткені пайғамбарымыз (с.а.у.): «дұғалардың ең қайырлысы – арафа күні жасалған дұға» – деп бұйырған.

Күні бойы тәлбия, тәкбір, зікір, тәсбих, салауат айтып, күнәларына кешірім тілеу Арафаттағы жолдарда уақфа жасамау. Күн батқаннан кейін Арафаттан баяу жүріспен түсу.

1065. нахыр – «Ғарифа»; тану күні деп, 10 – шы күні және көріп, құрбан шалғандықтан: «Нахыр» деп атайды.

1066. Мина тауы – қажылар түнейтін және шайтанға тас ататын Мекке сыртындағы ойпат.

1067. қалә иә әбт әфғәл мә тумир сәнәжидуни иншаллаһ минәс сабирин – баласы айтты: «бұйырылған әміріңді орында. Аллаһ жазса сабыр етушілерден боламын».

1068. ғаси – бағынбайтын.

1069. нада – шақыру.

1070. Кәфін – кебін өлген адамның денесін орайтын мата.

1071. уәжиб – орындалуы дәл парыз секілді талап етілмеген, бірақ қуатты дәлелдермен анықталған іс-әрекет пен уазипалар. Мысалы: құрбан шалу, үтір және айт намазын оқу, т.б. уәжіптің үкімі парызға ұқсас. Яғни, орындалса, сауап алады. Орындамаса, ақиретте азап бар.

1072. кәфін сүннет – кебіндеу сүннет.

1073. кәфін кифәйа – жеткілікті кебін.

1074. кәфін зарурат – кебін маңызды.

1075. сүннет афдал – сүннет абзалдығы.

1076. уарисә – мұрагер.

1077. мәкруһ – мұсылмандарға өздерін тежеуді талап ететін амалдар.

1078. фарыз – Анық және бұлтартпас дәлелдермен әмір етілген діни іс-әрекеттер мен міндеттер.

1079. тәрк – тастау.

1080. ғайри – басқа, емес.

1081. мустахаб – таңдаулы, ең көркем амал.

1082. Ләкин – бірақ.

1083. мәкруһ – мұсылмандарға өздерін тежеуді талап ететін амалдар.

1084. қамис әзәр лифәфә – бастан аяққа дейін жететін ұзындықтағы шүберек пен ұзын мата.

1085. уакн лифәфә – өлікті орағаннан кейін бас пен аяқтың басынан байлайтындай ұзын мата.

1086. уакн қамис – мәйітті орайтын кебіннің бірі.

1087. уакн дәрғ – кигізу.

1088. уакн хәмәр – жабу, жасыру.

1089. хәрқ – матаға жыртық жасау.

1090. Кәфін мунтәсәр уа мудтарәб – кебін дінге қарама-қайшы болмас үшін.

1091. бәғда – кейін, соң.

1092. тәхкик – орындау.

1093. Әууәл – бірінші.

1094. гәурәт – қарауы харам, жабылуы парыз мүшелер. Ер кісілер үшін кіндік пен тізенін арасы, әйелдер үшін бет-жүзі, білекке дейінгі екі қолы және тобыққа дейінгі екі аяғынан басқа барлық жерлері.

1095. мирәһиқ бәлиғ – жас жігіт, бозбала.

1096. тәйәмум – сөздік мағынасы ниеттену. Шарифат тілінде таяммум мағынасы дәрет алуға немесе ғұсыл құйынуға су табылмаған жағдайда таза құммен, топырақпен т.с.с. жер қыртысымен тазалану. Онда таза құмға алақанды сүйкейді де шаңын қағып тастап, екі қолмен бетке және екі қолдың шынтаққа дейінгі аралығына мәсіх тартылады. Дәрет пен ғұсылды бұзатын жағдайлар таяммумді де бұзады.

1097. сағир – кішкентай.

1098. аслан – түп, негізі.

1099. риуаят – хадистердің жету жолы. Риуаят ету – айту, жеткізу.

1100. ғалиб – болуы мүмкін.

1101. муртәд – діннен шыққан адам.

1102. Бап фи баян уасиәт әл мәйт – өсиет айту жайлы мәселе.

1103. мәғлум – белгілі.

1104. уәрис – мұрагер.

1105. уасиәт – өсиет.

1106. һәйб – қорқу, үрей.

1107. һәббә уасиәт – өсиет айту.

1108. тәкфин – кебіндеу.

1109. дәфинә – көмілді.

1110. харф – әріп.

1111. кәфәрәт – қателесіп, әдейі немесе біреудің зорлауы арқылы жасалған кейбір күнәлардың кешірілуі үшін Исламда өтеу жолдарының әрбіріне «кәффарат» делінеді. Бұл әрі ғибадат, әрі осы дүниелік жаза.

1112. фидия – құн, төлеу, өтеу.

1113. ләзим – керек.

1114. сахибне – досына.

1115. истихсан – мақұлдау.

1116. намаз – ислам дінінің әрбір мұсылманның орындайтын бес парызының бірі. Намаз – тіл, жүрек, ақыл және адамның бүкіл денесімен қимыл жасау арқылы орындалады. Тән және жанды орындауда бірдей қажет ететін ғибадаттың ең негізгісі де осы – намаз. Намаз әртүрлі, парыз намаздар, уәжіб намаздар, сүннет намаздар, нәфіл, айт, жұма, жаназа намаздары болып бөлінеді. Осындағы парыз намаздар Аллаһ тарапынан бекітіліп, қасиетті Құран арқылы әр мұсылманға міндет етілген. Парыз намаздың өз ішінде бес түрге бөлінеді:

1. Таң намазы – араб тілінде «фаджр» деп атайды. Бұл намаз тас қараңғыдан аспан сейіліп, жұлдыздар тарқайтын және рауандап күннің алғашқы нұры қылаңданғаннан күн шыққанға дейін орындалады.

Таң намазы 2 ракағат сүннет және 2 ракағат парыздан тұрады.

2. Бесін намазы – араб тілінде «зухр» деп аталады. Осы намаз күн тас төбеден ауып, көлеңке түскенге дейін оқылады. Бесін намазы 4 ракағат сүннеттен, 4 ракағат парыздан және 2 ракағат сүннеттен тұрады.

3. Екінті намазы – араб тілінде «аср» деп атайды. Ал, қазақша «екінді, намаздыгер» деп те айтыла береді.

Екінті намазы күннің көзі шақыраюдан шайылып, адамның көленкесі өз бойынан екі есе ұзарған уақыттан күн батарға дейін оқылады. Екінті намазы 4 ракағат парыздан тұрады.

4. Ақшам намазы – араб тілінде «мағриб» деп аталады. Қазақта «шам намазы, намазшам» деп атай береді.

Ақшам намазы күннің көзі қайтып, қызарып батқаннан күн ұясына түгелдей кіргенге дейін оқылады. Ол 3 ракағат парыздан, 2 ракағат сүннеттен тұрады.

5. хұптан намазы – араб тілінде «иша» деп аталады. Қазақта оны «құптан, жәшиһ» деп те атайды.

Құптан намазы жұлдыз шыққаннан, жұлдыз тарқағанға дейін оқылады. Ол 4 ракағат парыз, 2 ракағат сүннеттен тұрады. Соңынан үәжіб болған 3 ракағат «үтір намазы» оқылады.

Бес намаздың біреуі уақытынан кешіктіріліп оқылатын болса «қаза» намазы деп аталады. Қаза намаз орындалғанда тек сол намаздың парызы мұсылманның мойнынан түскенімен Аллаһ та-рапынан және өзіне де ешбір сауап та, игілік те, денсаулығы, көңілі үшін де ешбір пайда болмайды.

1117. санағ – әдемі болу. Жасау.

1118. мустахаб – таңдаулы, ең көркем амал.

1119. искат – жеңілдік.

1120. тәбәррәғ – жанашырлық жәрдем ету.

1121. сахих риуаят – дұрыс әңгіме.

1122. кәфәрәт – қателесіп, әдейі немесе біреудің зорлауы арқылы жасалған кейбір күнәлардың кешірілуі үшін Исламда өтеу жолдарының әрбіріне «кәффарат» делінеді. Бұл әрі ғибадат, әрі осы дүниелік жаза.

1123. хисаб – есеп, хисаб.

1124. тариқ – жол.

1125. һәббә уа тәсәлләм – бұрқ ету және тыныштықпен біту.

1126. Мутәуәф – қаза болған.

1127. мәрхум фулән – бір адамды мақрұм қылу.

1128. Уа ғашара уа пітір уа құрбан уа хуқуқ ғибад – он бөлігі, пітір садақа, құрбандық және құлдардың хақтары.

1129. мәкрүһ тахрими – харамға жақын мәкрүһ.

1130. фақирларға уа міскіндерге халал уа тайб – кедейлер мен түгі жоқтарға халал

1131. лилфуқәрә уал мискин – кедейлер мен түгі жоқ бейшаралар.

1132. Иншә аллаһ тағала – Аллаһ Тағала қаласа.

1133. ғазаб – азап, қинау, қорлық.

1134. Аят кәрим – Құран аяты.

1135. жәһәнәм – тозақ.

1136. Бап фи баян салатул жаназа – жаназа намазы жайындағы бап. «Жаназа намазы» өлік намазы деген ұғымда. Өлім халіне келген адам оң жағымен беті қыбылаға беріле немесе жердің ыңғайына қарай аяғы қыбыла жаққа қаратыла шалқасынан жатқызылып, біреу жанында болып: «Лә иләһә иллалланың мухаммадур расулуллаһ». Яғни: Аллаһтан басқа ешбір тәңір жоқ. Мұхаммед Аллаһтың елшісі деп иман айту қажет. Бірақ: «сен де айт» деп қыстамау керек. Бұл арада «ясин» сүресін оқу сүннет. Соның қасиетімен жаны оңай шығуы үміт етіледі. Жаны шыққаннан кейін (аузы аңқайып ашылып қалмауы үшін) бір нәрсемен иегі байланады. Киімдері шешіліп, қол-аяқтары жазылып, екі аяғының арасы жақындатылып, үстіне бір таза жамылтақ жауып, жаназаның көмілуі біраз ұзаққа созылатын болғанда, жаз күндері неғұрлым салқын жерге немесе өте суық мемлекеттерде (қақайып қатып қалмауы үшін, жылылау жерге қойылуға тиісті. Ыстықта салқын тұрсын деп кеудесіне тас, темір тәрізді нәрсе қойылатын әдет бар. Бүгіндерде мұз қойылып жүр.

Өліктің жанына хош иісті нәрсе қойылады. Жуылмаған өліктің жанында құран оқылмайды. Бірақ «жамифорромуз» деген кітапта жуылмай тұрғанда да оқылады делінген. Негізінен басқа бөлмеде оқыған жөн. Өлікті тез қоюға тырысу мұстахаб.

1137. фарыз кифая – жалпы мұсылмандарға парыз болса, кейбір жағдайда бір мұсылман орындаса болады.

1138. бағд қауым – кейбір халық.

1139. сақыт – бұзылу.

1140. жәйіз – рұқсат.

1141. Әууәл – бірінші.

1142. бәдәнлері уа мэкәндары нәжісдан – денелері мен орындары ластықтан таза болу.

1143. бәдәнлары хәустан – денелері.

1144. жүнін – ғұсыл құйынуды міндеттейтін жыныстық қатынастан не ұйқыда шәует бөлінгеннен кейінгі т.с.с. жағдай.

1145. жамағат – көпшілік. Хадис шарифте: «жамағат намазы жалғыз оқушының намазынан жиырма жеті дәреже артық» – делінген. Парыз намаздарды имам және үюшы болып, жамағатпен оқу сүннет. Жамағатпен оқыған намазда имам жетекші болады. Негізінен, имам жетекші, басшы деген сөз. Ұйып оқушы «муқтади» деп аталады. Муқтади – еруші, ілесуші деген сөз. Муқтади әр ғамалды имамға ілесіп орындайды. Имамнан ілгері кетуге не кейін қалуға болмайды. Ұйып оқушы қиямда субханәкә оқиды да ағузу, бісмілла, фатиха және сүрені оқымайды. Имамға ұйып тыңдап тұрады. Рукуғдан қаумаға бас көтергенде имам: «семияллаһу лимен хамидәһ» деп, ұйып оқушы: «раббәнә ләкәл хамду» дейді. Басқа зікірлердің бәрін имамға ұйып оқушылар да оқиды. Имам тәкбірлерді «семияллаһу лимен хамидены» және сәлемді жария айтады. Имам «фатиха» сүресін жария оқып, «уаләддаллин» дегенде имам да, үюшы да жасырын «әмин» дейді.

Үюшы бір ғана кісі болғанда, имамның оң жағында бір қарыстай кейінірек тұрады. Бірден артық кісі болғанда, имамның артында сап болып тұрады. Сапты түзеп, арада кісі сиярлық орын қалдырмай жақын тұру сүннет.

Ер кісілердің сәби балаға, әйелге ұйып намаз оқулары дұрыс емес. Сәбилер мен әйелдердің әр имамға ұйып оқулары дұрыс. Бір имамға ерлер, сәбилер, әйелдер бірлікте ұйып оқыса, алғашқы сапта ерлер, одан кейін сәбилер, одан кейін әйелдер тұруға тиіс. Сәбилердің арасынан біреулері имам болып, намазды жамағатпен оқулары дұрыс.

1146. хәттә – дейін.

1147. мустахаб – таңдаулы, ең көркем амал.

1148. мәкруһ – мұсылмандарға өздерін тежеуді талап ететін амалдар.

1149. нәжіс – кір, лас.

1150. мәкир – жауыз, зұлым, қу.

1151. ракағат – белгілі бір іс-қимылдар жиынтығы мен Құран аяттарын оқудан тұратын намаздың қайталанбалы кезеңі.

1152. сәнә – мадақ дұғасы. «субханакә аллаһуммә уа бихамдика уа тәбәра кәсмука уа тағала жәддукә уа жәллә сәнә уа лә иләһә ғайрук». Мағынасы: «Әй, Аллаһ! Сені кемшілік сипаттардан пәктаймын. Мақтауға лайықсын, сенің атың мубарак, дәрежең өте жоғары, сеннен өзге тәңір жоқ».

1153. салат уа дуға уа ислам – намаздар, дұға және ислам.

1154. тәкбір – құлақ қағып «Аллаһу акбар» деу.

1155. ибнун – ұл.

1156. һидәиә шархы – кітаптың аты.

1157. фулән – бір адам.

1158. фәтуа – шешім, бұйрық. Құран және сүннеттен белгілі бір ережелерге сүйеніп, шығарылған шешімдер.

1159. қибла – Меккедегі Қағба.

1160. дәрурәт – қажеттілік, керектілік.

1161. Қирғат – оқу деген сөз. Бұл жерде құран оқу мағынасын білдіреді. Намазда оқылатын аяттың ең қыскасы, Абу Ханифа бойынша, үш аят немесе осы үш аяттың көлеміндей бір яки екі аят. Қирағатының парыз болуы. Аят «Құраннан жеңіл келгенін оқындар» музаммил 20 – аят. Хадис: «Қирағатсыз намаз жоқ» деген.

1162. сағир – кішкентай.

1163. бәлиғ – балиғатқа жету, есею. Шарифат бойынша өз іс-әрекетіне жауап беріп, діни парыз-міндеттерін толық орындауға кірісетін ересектік.

1164. субхана – мадақ дұғасы. «субханакә аллаһумма уа бихамдика уа тәбәра кәсмука уа тағала жәддукә уа жәллә сәнә уа лә иләһә ғайрук». Мағынасы: «Әй, Аллаһ! Сені кемшілік сипаттардан пәктеймін. Мақтауға лайықсың, сенің атың мубарак, дәрежең өте жоғары, сеннен өзге тәңір жоқ».

1165. Аллаһумә иғфирли хәиинә уа мәинтинә – Аллаһым тірілерімізді және өлілерімізді кешір.

1166. Ләкин мәитне ниет – бірақ мәйітке деп ниет ету.

1167. мәзкүр Аллаһуммә иғфирли лихәиәтәнә уа мәитинә – Аллаһым тірілерімізді және өлілерімізді кешір.

1168. истиғфәр – кешірім тілеу.

1169. Аллаһуммә әжғалнә фәррәтән – Аллаһым бұл баланы жәннәтта бізді қарсы алушы және акирет сыйы ет.

1170. Мәкруһ – мұсылмандарға өздеріп тежеуді талап ететін амалдар.

1171. шәһид – Аллаһ жолында қайтыс болған адам.

1172. шәһид әғлә – дәрежесі биік шәһид.

1173. ғәйр – емес, басқа.

1174. ғәйб – жоқ болу.

1175. харз – сақтау.

1176. Расул кәрәм соллаллаһу ғәләйһи уас сәләм – құрметті елші оған Алланың сәлемі болсын.

1177. дирһәм – ақша атауы.

1178. Бап фи баян хәмлу әлмәит – мәйіт жуылғаннан кейін жаназа намазын оқитын жерге және қабырға дейін тасу ғибадат. Көтерген кісіге сауап болумен бірге мұсылмандар үшін міндет парыз кифая. Өлікті тасудағы сүннет болған тәртіп, төрт кісі табыттың төрт бұрышындағы тұтқадан ұстап, иықтарынан қойып, басқалардың көмегімен тасулары керек.

Мәйітті алып жүргенде біраз асығу мұстахаб. Бұл жұмыс үстінде, өлген кісінің артында қалғандардың өмірін, сенімін және осы қайтыс болған кісінің хал-жағдайын еске алып, жүрекпен Аллаға зікір етіп, пайдасыз әңгімелерден аулақ болу керек. Мәйітті алып жүргенде кіндіктен төмен ұстау дұрыс емес. Мәйіт бір немесе екі жастағы сәби болса жуындырып, кебіпдегеннен кейін, табытқа салмай кілемге орап бір кісі көтеріп жүруіне болады.

1179. мәғлум – белгілі.

1180. фарз кифая – жалпы мұсылмандарға парыз болса, кейбір жағдайда бір мұсылман орындаса болады.

1181. жәмиғ – барлық, барша.

1182. сүннет – пайғамбарымыздың айтқан сөздерімен істеген амалдары.

1183. Әммә – әлде, не, немесе.

1184. афдал – ең жақсы.

1185. мәкруһ – мұсылмандарға өздерін тежеуді талап ететін амалдар.

1186. мустахаб – таңдаулы, ең көркем амал. Пайғамбарымыз кейде жасап, кейде жасамаған.

1187. кәбирсіне кәффәрәт – үлкенісіне кәффәрәт қылу.

1188. мәкруһ тахрим – харамға жақын макруһ.

1189. Бап фи баян дәфн әлмәит – мәйітті көму мәселесі. Жаназа намазы оқылғапнан кейін мәйіт табытқа не басқа бір нәрсеге қойылып, төрт кісіден көтеріліп, қабір басына апарылады. Жаңазаның алдынан жүрмеу керек. Жаназаны қабырға апару фарыз кифая, төрт кісі көтеру сүннет (заманымызда арнаулы жаназа машинесі бар). Кішкене нәрестені бір кісі көтерсе де болады.

Жаназаны үйден шығарарда бақырып-шақырып, шаш жұлып, бет жыртып жылау харам. Кәдімгі көзден жас шығарудың оқасы жоқ. Қабір басында жаназа жерге қойылмай тұрып, отырмаған жөн.

Қабір – адам бойы немесе ең азында көкірек бойы қазылу керек. Топырағы қатты болған жерде жан ақым «лахд» шығарылады. Топырағы жұмсақ жерде тік ақым түрінде қазылып, жерленеді.

Мәйіт қабырға қыбыла жағынан түсіріледі. Оң жамбасымен беті қыбылаға қаратылып арқасы топырақпен тиянақталып байлаулары шешіледі.

Мәйітті қабырға қоярда: бисмилләһи уа дағнака, уа ғәлә милләт расулуллаһи сәлләмнәкә. Ұғымы: сені Аллаһтың атымен қойдық. Әрі Аллаһтың елшісінің еліне тапсырдық ыңғайына қарай қабырға бірнеше мықты дұрыс кісі түсіп жерлеген жөн. Әйелді қабырға ең жақыны жерлеген артық. Қабырға әйел түспейді. Көр қақпағы жабылғаннан кейін сол жердегілер бас тарапынан қабырға үш уыс топырақ салады. Алғашқы топырақты: «миннә халақнәкум». Сені осыдан жараттық; екінші топырақты «уа фиһә нәғидукум». Осыған қайтарамыз. Үшінші топырақты «уа миннә нухрижукум мәррәтән ухра». Осыдан екінші рет қайта шығарамыз, деп оқып салу мұста-

хаб. (бұл таһа сүресінің елу бесінші аяты). Қабір топырағы жерден бір қарыс немесе тағы біраз көтеріңкі нар түйенің өркеші тәрізді етіліп үйіледі. Қабырдан шыққан топырақтан басқа топырақ қосу мәкруһ. Өлік жерленгеннен кейін біраз аялдап отырып құран оқу мұстахсен көркем, көрілген. Көбінесе «мүлік» сүресі, ыхлас сүресі және фатиха сүресі оқылып сауабы осы мәйіттің сондай-ақ бүкіл мұсылмандардың рухтарына бағышталады.

Қабір белгілері болсын деп басына бір тас тігіп, атын жазудың оқасы жоқ. Одан басқа бір нәрсе жазу дұрыс емес. Мәйіттің иесі, мәйіт көмілгеннен кейін бірінші күнінен жетінші күніне дейін қолынан келгенінше пақырларға садақа беріп, сауабын мәйітке бағыштау сүннет. Бұған шамасы келмесе, екі рәкәғат намаз оқып, сауабын бағыштауға тиісті. Бірақ өлік иесінің жетісі, қырқы деп, мал сойып ел жинауы мәкруһ. Әрине мәйіттің ағайындарының, көршілерінің тамақ әзірлеп, кісісі өлген үйдің адамдарына берулері мұстахап. Шіріп, топырақ болған өліктің орнына басқа біреуді көмуге болады. Өлікті өлген жеріне ең жақын жердегі қабырстанға жерлеу мұстахап. Бір зәрушілік болмағанда ұзақ жерге апару тура емес. Көмілгеннен кейін қабірден шығарып басқа жерге апару дұрыс емес. Бірақ жер біреудікі болса бір сәрі. Қабірдің ішінде ұмытылған бір нәрсені алу үшін қабірді қайта ашуға болады.

Қабірді басу, үстіне ұйықтау, түзге отыру, жас өсімдіктерін жұлу мәкруһ. Бірақ құран оқу үшін қабірдің үстінде отырудың оқасы жоқ.

Пәлен адам мені жусын, намазымды оқысын, қабірге қойсын деп етілген өсиет керексіз. Сондай-ақ біреудің күн бұрын өз қабірін қаздырып әзірлеп қоюы мәкруһ.

Жақында құрлық болмаған бір кемеде өлген кісі жуылып, келіп бінделіп жаназа намазы оқылғаннан кейін теңізге тасталады.

1190. Бисмилләһир рахманир рахим – Аса қамқор ерекше мейірімді Аллаһ атымен бастаймын.

1191. бисмилләһ удағһнәкә уа фәлә – Аллаһ атымен сені қойдық.

1192. милләт Расулаллаһ – елшінің ұрпағы.

1193. мустахаб – таңдаулы, ең көркем амал. Шарифат бойынша ұнамды саналатын амалдар.

1194. «Аллаһумма тәрминә әжрәһу уа лә тәфтәнә бәғдәһу – Аллаһым бізге жазанды бер, одан кейін бізді өкіндірме.

1195. мәйт – өлік.

1196. Риуаят ғайр мәшһүр – атақты риуаят емес.

1197. өлікке тиләуәт құран – өлікке құран оқу.

1198. Аятул курсі – Бақара сүресінің 255-ші аяты.

1199. сүре ихлас – Ықылас сүресі. Құранның 112-ші сүресі. Меккеде түскен.

1200. Бәқи уа зинәт – мәңгілік және әдемілік.

1201. Мумин – иман келтіргендер. Бұл сөз термин ретінде иманның алты шартына сеніп, Аллаһтың және пайғамбардың (с.а.у.) бұйрық-тыйымдарын сақтап, үлкен күнәлардан аулақ бола жүріп игі амал істейтін адамға қолданылады.

1202. бинә – құрылыс.

1203. тақуа – көп күнә жасамайтын, күнәлардан алыс жүретін адам.

1204. тасбиһ – тәспі тарту, Аллаһқа зікір айту.

1205. бидғат – дінге ендірілген жаңалық, дін бұзарлық.

1206. Мүнкәр уа Нәкір – діни ұғымда адам өлген соң қабірде сұрақ-жауап алатын екі періштенің аты. Исламдық түсінікте Аллаға шынайы сенім білдірген жаны таза, рухы биік мұсылмандарды саралап, дінсіздер мен күнәға батқандарды қабірде жазалайды. Бұл олардың жаһаннамда тартатын жазасының алды саналады. Құран кәрімде арнайы аталмағанымен, кей аяттар олардың есімдерімен байланыстырылады. Мысалы: «Періштелер, олардың беттеріне, арқаларына ұрып, жандарын алғанда қалай болар еді?!» (Мұхаммед сүресі 27 аят). Сондай-ақ Әнфәл сүресіндегі 50-52 аяттар да осымен мағыналас келеді.

1207. Бап фи баян әхуәл әлмәйт – мәйіт ахуалдары жайлы мәселе.

1208. Әууәл – бірінші.

1209. Сүннет – пайғамбарымыздың айтқан сөздерімен істеген амалдары.

1210. мәйт – өлік.

1211. Ракағат – белгілі бір іс-қимылдар жиынтығы мен Құран аяттарын оқудан тұратын намаздың қайталанбалы кезеңі.

1212. фатиха – Құранның бірінші сүресі. Меккеде түскен.

1213. әлһакумут тәкәсүр – Тәкәссур сүресі. Меккеде түскен. Құранның 102-ші сүресі.

1214. тағзия – «аза» тұту, кісісі өлген кісіге көңіл айтып жұбату.

Токтау айту мустаһап. Өлік иесінің көңіл айтушыларды (бата оқушыларды) қарсы алу үшін үш күн үйлерінде отыруларына болады. Адамдар да үш күн ішінде көңіл айтулары қажет. Әрине сапарда жүрген біреулердің үш күннен кейін келіп көңіл айтуларының оқасы жоқ. Өлінің жетісі, қырқы, жылдығы делінген әдеттер діни ереже емес. Тек қана ел арасында қалыптасқан салт. Өйткені діни тұрғыдан қарағанда үш күннен артық аза тұтпау керек.

1215. ғәм ғассалары – қайғы.

1216. Аллаһ Тағала – Құдай. Тәңір.

1217. күнәсін ғафу – күнәсін кешіру.

1218. маху – жою, кетіру.

1219. сабыр жамил – жақсы сабыр қылу.

1220. тағзия – жұбату, көңіл айту.

1221. уағда – уәде.

1222. аят кәримде – Құран сүрелерінің белгілі бір бөлігі.

1223. хадис шәрифте – пайғамбарымыздың қасиетті сөздері.

1224. Уағид уа тәһдидларына – қауіп-қатер.

1225. әһлі – отбасы, жанұя, үй-іші.

1226. аманат уа ғарият тарикы – аманат және алдау жолдары.

1227. Әлғәм ихсані – қоғамдық жақсылықтары.

1228. ләзим – керек.

1229. Хаққа – Құдайға.

1230. мубах – мұсылмандардың орындауға ерікті амалдары.

1231. Ләкин – бірақ.

1232. тәрк – тастау.

1233. әииәм мисбәт – есін жиятын күндер.

1234. дәйф – қонақ.
1235. Макруһ – мұсылмандарға өздерін тежеуді талап ететін амалдар.
1236. жәзил – өте, қатты.
1237. ихтияр – таңдау.
1238. тақдирна – тағдырына.
1239. сахих – дұрыс.
1240. харам – мұсылмандарға тыйым салған нәрсе не іс.
1241. сахих – дұрыс.
1242. Ғәзрейіл періште – періштенің есімі.
1243. мудәммирун – бүлдіруші.
1244. мақһур – бағынышты, тәуелді.
1245. жәһил – надан.
1246. уа бәтиллер уа әһлі – бұзылғандар және бұлардың үй іштері.
1247. мубтәлә – жалған, бұзылған.
1248. фулән – бір адам.
1249. тахкик – орындау.
1250. уахид – біреу.
1251. мутағади – жай.
1252. тәждид иман – иманды жаңарту.
1253. тәждид никах тәубе уа истиғфар – некені жаңарту және тәубе мен кешірім тілеу.
1254. муртәд – діннен шыққан адам.
1255. Мумин – иман келтіргендер. Бұл сөз термин ретінде иманның алты шартына сеніп, Аллаһтың және пайғамбардың (с.а.у.) бұйрық-тыйымдарын сақтап, үлкен күнәлардан аулақ бола жүріп игі амал істейтін адамға қолданылады.
1256. тәубе уа истиғфар – тәубе ету және кешірім тілеу.
1257. тағат – мойын ұсыну.
1258. ғибадат – құлшылық. Аллаһ ұнатып, разы болатын сыртқы әрі ішкі амалдар мен сөздер.
1259. тамұғ – тозақ.

1260. иләһи – құдай, тәңір
1261. мәит – өлік.
1262. ғақибат – жаза, кинау.
1263. ибдилә уа сағадат – ауыстыру және бақыт (көмек)
1264. мақбуд – алу, алынған.
1265. халал уа тайб – рұқсат етілген және жақсы.
1266. уасиәт – өсиет.
1267. тасбих тәһлил – Бір Аллаһтан басқа Тәңір жоқ деп айту.
1268. уақф – тоқтау, тұру.
1269. сауаб – марапат, сыйлық.
1270. бидғат – дінде жоқ нәрсені еңгізу, дін бұзарлық.
1271. харам – шариғат бойынша кесімді түрде тыйым салынған нәрсе не іс.
1272. тариқ мухамадияда мазкур – Мұхаммед жолы айтылды.
1273. уафат – өлу.
1274. биғайниһи харам иә халал – харам көздері немесе халал.
1275. мустахаб – таңдаулы, ең көркем амал. Пайғамбарымыз кейде жасап, кейде жасамаған.
1276. ұжмаққа – жұмаққа.
1277. машғул – шұғұл болу, қолы тимеу.
1278. ғақыд никәх – неке келісімі.
1279. хәсисун – сезімтал.
1280. зиярат – зиярат ету.
1281. Мәкруһ – мұсылмандарға өздерін тежеуді талап ететін амалдар.
1282. мустахаб – таңдаулы, ең көркем амал. Пайғамбарымыз кейде жасап, кейде жасамаған.
1283. ыхлас сүресін – құранда 112 – ші сүре. Меккеде түскен.
1284. мәитке һәббә – өліге оқу.
1285. мустахаб – таңдаулы, ең көркем амал. Пайғамбарымыз кейде жасап, кейде жасамаған.
1286. фатиха шариф уа аятул курси – Фатиха сүресі Меккеде түскен. Аятул курси бақара сүресінің аяты.

1287. ыхлас шариф қираат – Ыхлас сүресін оқу.
1288. фадиләт – абзалдық.
1289. сауаб – марапат, сыйлық.
1290. суратул мулкті – Мүлк сүресі. Меккеде түскен. Құранда 67 – ші сүре.
1291. риуаят – хадистердің жету жолы. Риуаят ету- жеткізу, айту.
1292. Хасан Басри рахматуллаһи ғалейһиден – ғалым кісінің есімі.
1293. рақағат – белгілі бір іс-қимылдар жиынтығы мен Құран аяттарын оқудан тұратын намаздың қайталанбалы кезеңі.
1294. сүре әлхаким – зәм сүре, қосымша сүре.
1295. Аллаһуммә ғәләл хал әлләти һууә ғәләйһә – Аллаһым ол болған жағдайға шүкіршілік.
1296. иншаллаһ тағала расул ғалейһи сәләм – Аллаһ қаласа, елші оған Аллаһтың сәлемі болсын.
1297. ғибадат – құлшылық, Аллаһ ұнатып, разы болатын сыртқы әрі ішкі амалдар мен сөздер.
1298. фәни – баянсыз, алдамшы, жалған дүние.
1299. ғазаб – азап, қорлау.
1300. тағат уа ғибадат – ғибадат және мойын ұсыну.
1301. хәдир фурсат – қазіргі кезең.
1302. ғәфәләт – немқұрайлық.
1303. хусусан – әсіресе.
1304. тамаға – қалау.
1305. ғариб – бөтен, белгісіз.
1306. ғарид – шығару, орындау.
1307. мәхрум – мақұрым, құр.
1308. һәдиә – сыйлық
1309. дұға уа сәләм уа кәләм шариф – дұға, сәлем және құрметті сөздер.
1310. мужиб әссәилин – сұраушыларға жауап қайтаратын.
1311. Бап фи баян қиратул курән – құран оқу мәселесі.
1312. мағлум – белгілі.

1313. Мәкруһ – мұсылмандарға өздерін тежеуді талап ететін амалдар.

1314. бидғат – дінде жок нәрсені еңгізу.

1315. таһарат – тазалық.

1316. мустахаб – таңдаулы, ең көркем амал. Пайғамбарымыз кейде жасап, кейде жасамаған.

1317. ағузу бисмиләһини – яғни «ағузу билләһи минәш шайтанир ражим. Бисмилләһир рахманир рахим» айту.

1318. ағузу – діни лексика, «сыйыну, қашу, көмекке жүгіру» деген мағыналар береді. Құран оқығанда, намаз оқығанда, шариғатқа қайшы қылықтар жасаудан сақтанғанда «Ағузу билләһи минашшайтаани раджиим» яғни «Қуылған шайтаннан Аллаһқа сиынамын» деп дұға оқиды.

1319. сәләм уа азан уа тасбиһ тәһлил – сәлем, азан және тасбиһ.

1320. фәһимлаб – түсіндіріп.

1321. хуруф харекеттерін уасыл – әріп, белгілер.

1322. уақиғларын, мәд – тоқтау, созу белгілері.

1323. тәшtid – күшейту. Екілік белгісі.

1324. худуғ – қорқыныш

1325. хушуғ – қорқыныш

1326. ғалат – қателік.

1327. ғафәләт – немқұрайлық.

1328. тақдим тәхирсыз – алда болу еш кешігүсіз.

1329. рағбат – жақсы көру.

1330. расул – елші.

1331. ғалат – қателік.

1332. тағат – мойын ұсыну.

1333. тәжуид – Құран оқу ережелері.

1334. уәжиб – орындалуы дәл парыз секілді талап етілмеген, бірақ қуатты дәлелдермен анықталған іс-әрекет пен уазипалар. Мысалы: құрбан шалу, үтір және айт намазын оқу, т.б. уәжіптің үкімі парызға ұқсас. Яғни, орындалса сауап алады. Орындамаса, ақиретте азап бар.

1335. мәниғ – тыйым салу.
1336. мәшғул – шұғыл болу, қолы босамау.
1337. Мәкруһ – мұсылмандарға өздерін тежеуді талап ететін амалдар.
1338. ләзим – керек.
1339. жәһір – ашық, анық.
1340. Хұда – Құдай.
1341. дәғиф – әлсіз.
1342. мәрид – ауру.
1343. мәрид маут – ауру өлік.
1344. бағду – кейбір.
1345. зәһир – ашық, анық.
1346. машақат – проблеммалар (мәселелер).
1347. ләкин – бірақ.
1348. ихтияр – қалау.
1349. кәлимә шәһәдәтті – куәлік сөзі. Ол «лә иләһә иллаллаһ мухаммадур расулаллаһ». Мағынасы: «Алладан басқа тәңір жоқ».
1350. тәслим – тыныш, қиыншылықсыз кету.
1351. шайтан – Аллаһтың әміріне қарсы келген, азғырушы Ібіліс қарғыс алған. фитнә – бүлік.
1352. Мумин – иман келтіргендер. Бұл сөз термин ретінде иманның алты шартына сеніп, Аллаһтың және пайғамбардың (с.а.у.) бұйрық-тыйымдарын сақтап, үлкен күнәлардан аулақ бола жүріп, игі амал істейтін адамға қолданылады.
1353. нағузу билләһи – Аллаһқа сыйынамыз.
1354. фитнә уасил – фитнә амалдары.
1355. қасд – мақсат, ынта.
1356. шайтан лә шәйн – шайтан еш нәрсе емес.
1357. Иләһи – шын.
1358. уарис – мұрагер.
1359. Ғәзірейіл – періштенің есімі.
1360. хайыз – әр айдың белгілі күндерінде әйел адамдарда пайда болатын қан.

1361. нифас – әйел адам босанғаннан кейін келетін қан.

1362. әһли силах – салихалы адамдар.

1363. тәслим – тыныш, қиыншылықсыз кету.

1364. Мумин – иман келтіргендер. Бұл сөз термин ретінде иманның алты шартына сеніп, Аллаһтың және пайғамбардың (с.а.у.) бұйрық-тыйымдарын сақтап, үлкен күнәлардан аулақ бола жүріп игі амал істейтін адамға қолданылады.

1365. ғазиз – құрметті, ұлы.

1366. Бап фи баян ғусыл әлмәит – өлікті жуу мәселесі. Жаназа тақтай тәрізді су астына жиналмайтын бір далда жерге қойылып барып, кіндік пен тізенің арасына бір шүперек байлап, киімі шешіндіріледі (немесе үстіндегі жамылтақ алынады). Бұл арада табылса хош иісті нәрселер аңқытылып қойылады. Жаназа жуушы жууды ниет етіп, бісміллә деп бастайды. Жуылып болғанша: «ғуфранака я рахман». Яғни: әй, мархамет иесі Аллаһ жарылқауыңды тілейміз! – деп тұрған жөн.

Жылы таза сумен (мүмкін болмағанда суық су да болады) шалқадан жатқызылған бойда алдымен қоша бір нәрсе байлап ғауратына жабылған нәрсенің астынан, ас дәрет алдырылады. Со-сын, кәдімгі дәрет алдырылады. Яғни бетінен басталып жуылып, аузы, мұрны шайылмайды. Қолға байланған бір шүберекпен ерні, тістері, мұрын тесігі сүртіледі. екі білек жуылып, басқа масих тар-тылып, екі аяқ жуылады. Бұдан кейін бастан басталып шаш, сақал «хатми» деген маймен не сабынмен жуылады, таралмайды. Алды-мен сол жағына жатқызылып оң жағы жуылып, сосын оң жағына жатқызылып сол жағы жуылады. Осылайша үш рет жуылу сүннет. Бұдан кейін сүйеп отырғызылып барып, қарны басылады да бір нәрсе шықса жуылады. Басқа жерлерін қайта жуу керек емес. Мәйіт ісіп кеуіп қол тигізілмейтін бір жағдайда болғанда үстіне су төгілсе болады. Мәйітті ең жақыны немесе тақуа, сенімді бір кісі жуған жөн. Ерді ер, әйелді әйел жуады. Жуған кісінің бой дәреті болмау мақруһ. Қатын ерін жууға болады. Бірақ ер өз әйелін жууға бол-майды. Жуатын әйел табылмаса, ері өз әйелін таям еттіруге бола-

ды. Саби баланы дәрет алдырмай-ақ жууға болады. Мәйіттің шаш, тырнағы кесілмейді.

Сүннет болмаған болса, сүннет керек емес. Ерлердің арасында өлген әйелді жақыны болса жақыны, жақыны да жоқ болса бөгде бір ер колына шүперек байлап таям еттіреді. Су табылмаған жерде мәйітке таям еттіріледі. Таям еттіріліп жаназа намазы оқылғаннан кейін су табылып калған жағдайда қайта жуылады. Намазы қайта оқылу, оқылмауы тұрақтанбаған. Судың ішінде өлген бір өлік жуылу ниетімен үш рет су ішінде әрекет еттірілу шарт. Жансыз түрде өлі туған бала жуылмай-ақ бір шүберекке оралып көміледі. Жаназа намазы оқу керек емес. Өлген бір мұсылманның басымен бірге денесінің жартысы табылса, жуылып, кебінделеді, жаназа намазы оқылады. Бірақ бассыз түрде жарым денесі табылса не кеудесінің көбірегі жоқ болса, жуылмайды, кебінделмейді де жаназа намазы оқылмайды, бір шүберекке оралып көміледі. Бассыз дененің көбірегі табылса кебінделіп, намаз оқылады.

1367. ғұсылы уәжиб – толық жуу уәжіп.

1368. парыз кифая – жалпы мұсылмандарға парыз болса, кейбір жағдайда бір мұсылман орындаса болады.

1369. сақит – жоқ болу, құлау, алынып қалу.

1370. уасиәт – өсиет.

1371. сүннет – парыз бен уәжіптен бөлек Аллаһ елшісі (с.а.у.) жасаған және жасаңдар деген, әрі жасалуына ризалығын білдірген іс-әрекеттер.

1372. нәжіс – лас, былғаныш, кірленген. Ислам діні тазалықты өте маңызды деп қараған. Құранда тазалыққа өте маңыз бергендер мақталған және бұл Аллаһтың сүйіспеншілігіне лайық іс екенін айтып өткен: «Сөзсіз Аллаһ тәубе еткендер мен тазаланғандарды сүйеді». Негізінде сыртқы тазалыққа қарағанда, жүрек тазалығы аса маңызды.

Пайғамбарымыз тазалықтың маңыздылығы жайлы былай дейді: «Тазалық иманның жартысы». Намаз шарттарының екіншісі – нәжістен тазалық, яғни намаз оқитын жерін, денесін және үстіндегі

киімін намазға кедергі қылатын кір-қоқыстан тазарту. Нәжіс екі түрлі:

1. Ауыр (ғализ) нәжіс: Кісінің алдыңғы не артқы жағынан шыққан нәжісі, еті желінбейтін жануарлардың киы, сілекейі. Тауық, қаз және үйректің киы, қан, ірің, ұрық, мәзі, уәди, ауыз толтыра келген құсық, шарап және өзге харам ішімдіктер.

2. Жеңіл (хафиф) нәжіс: Аттың зәрі, еті желінбейтін жабайы және үй жануарларының нәжісі, еті желінбейтін құстардың қағы. Бұл нәжіс түрлері тиген киім немесе мүшенің мөлшері төрттен бір бөліктен көп болған жағдайда намазға бөгет.

1373. Ләкин – бірақ.

1374. таһараты мустахаб – тазалық, дәрет мұстахаб.

1375. афдал – ең жақсы.

1376. бидғат – дінде негізі жоқ нәрсені еңгізу, дін бұзарлық.

1377. мәшһур – атақты, белгілі.

1378. ғибрат – өнеге, сабақ.

1379. Хұда – Құдай.

1380. ғәта – алу, қабыл алу.

1381. хасан хатым – жақсы хатым.

1382. уаддәғ – қоштасу.

1383. уасыф – сипаттау.

1384. мизан – таразы.

1385. Бәни Исраил – қауымның аты.

1386. химәиәт иләһи – құдайдың қарамағында.

1387. Суратул әлмәйдә – Мәйдә сүресі. Мединеде түскен. Құранда 5-ші сүре.

1388. сахиф – бет, парақ.

1389. әйдиһим әнқум – ...олардың қолдары расында сендер.

1390. зиәрат – кіріп шығу.

1391. Әбу Бәкір әс Сиддиқ – Аллаһтың Елшісі Мұхаммедті (с.а.с.) көрген, ауызба-ауыз сұхбаттасқан, Оның сұхбатын тыңдап иман келтірген және дүниеден иманды өткен сахаба. Әкесінің аты Осман, бірақ Әбу Кухаба деген атпен танымал болған. Анасының

аты Уммул – Хайр яғни «бүкіл жақсылықтардың анасы» деген мағына береді. Жұбайы Умму Румман, одан бұрын Асма бинт Умайске үйленген. Әбу Бәкір үш қыздың және үш ұлдың әкесі.

Әбу Бәкір әсСыдық Мұхаммед (с.а.с.) пайғамбардан бірнеше жас кіші болса да, бала кездегі досы, сенімді серігі және жанашыры. Ислам дінінің Аллаһтың Елшісінен (с.а.с.) кейінгі ең ардақты тұлғасы – Әбу Бәкір әсСыдық (р.а.). Ислам діні жолында жанын да, малын да пидә етумен туралық және шынайылығымен басқаларға жарқын үлгі болды. Бүкіл ғұмыры биязылық, жомарттық жанкештілік сияқты адами асыл қасиет өрнектеріне толы. Ислам діні келместен бұрын жансыз да ақылсыз, мешеу пұттарға ол табынып кормеген адам. Меккедегі бай әрі беделді, көпшілік сыйлап, құрметтейтін кісі болған. Құрайыш руының түп шежіресін білген шежіреші болған. Дау-дамайлардың әділ шешілуі үшін Әбу Бәкірдің пікірі тыңдалған. Ол ірі саудагердің әрі елді мекендерді көп көрген данагөйдің бірі еді. Ислам дінін сөзсіз қабылдап, Аллаһтың Елшісінен бір елі ажырамастан қараңғы діпсіз адамдардың рухын көтеруге, жалғыз Аллаһқа ғана табынуға шақырып, бейбітшілік пен тыныштыққа қол жеткізбек үшін күні-түні тынбастан еңбек еткен жанның бірі болды. Сол себептен ол Аллаһ елшісінің (с.а.с.) адал да биязы, жанына жақын тұтар ең жақсы адамы болды. Ол Мұхаммед пайғамбармен (с.а.с.) соғыс алаңдарында үнемі бірге жүрді. Пайғамбарды (с.а.с.) жақсы көргені сондай, өзінің туған қызы Айшаны (р.а.) некелестіру арқылы достық байланысын туыстық қарым-қатынасқа айналдырды. Аллаһ елшісі (с.а.с.) қайтыс болғаннан кейін алғашқы халифа Әбу Бәкір әс Сыдық болды. Мұхаммед (с.а.с.) орнын баспаса да дәл сондай ниетпен халықты басқарып, «Пайғамбар халифасы» – деген атақ алды. 2 жылдан аса халифалық еткен Әбу Бәкір артынан Омар хазіретті халифа етіп қалдырды. Ол хижраның 13 жылы 22 Жәмадульхирде 63 жасында дүниеден өтті. Мұхаммед (с.а.с.) өзінің жан досы әрі кеңесшісі Әбу Бәкір әс-Сыдық туралы мынадай хадис айтқан: «Исламға шақырған кезімде, Әбу Бәкірден

баскасының көкірегінде бір таңырқау мен күмән болды. Бірақ Әбу Бәкірге Исламды айтып жеткізгенімде көңіліне күдік алмастан кірдірместен иман келтірді» – деп ризалығын білдірген.

1392. мәшһүр – атакты, белгілі.

1393. қасад – мақсат.

1394. мақсуд – мақсат.

1395. рахман уа рахим – рахымды мейірімді.

1396. кәләмуллаһ – Аллаһ сөзі.

1397. мухаррам – арабша ай аты. Мухаррам айы хижри жыл санауының бірінші айы.

1398. әмкән – орындар.

1399. әлғәләм – әлем.

1400. жәһил – надан.

1401. ихсан – «ахсана» етістігінен туындаған сөз. Бір нәрсені жақсы орындау, игілік істеу, жақсылық жасау дегенді білдіреді. Құран мен сүннет бойынша «ихсан» адамның діни парызын орындауда адалдық танытуы мен рия атаулыға жол бермеу.

1402. лә иуқиғ – ұшырамайды.

1403. Дәим – әрдайым.

1404. талфаз – сөздер.

1405. мубтала – жалған.

1406. уағбуд раббикә хәттә иәтикәл иәкин – ең анық білім келгенше Раббыңа құлшылық қыл.

1407. Ифада – пайда.

1408. ләфз – сөз.

1409. мәут – өлім.

1410. тәғәир – ауыстыру.

1411. Бинә гәлә зәлик мәзкур хадиснің – осыған қатысты хадисте айтылған.

1412. аслан – түп, негізі.

1413. уарақ – парак.

1414. муғәшир – жолдас.

1415. Адам ата, Хауа ана – Адам ата бірінші пайғамбар. Хауа ана – алғашқы әйел ана.

1416. Әууәл – бірінші.
1417. жинс – ұлт.
1418. ахир – соңғы.
1419. Рауф рахим – өте мейірімді.
1420. Ғафур рахим – мейірімді, кешіруші.
1421. Ғазрейіл – періште есімі.
1422. Аплатон хәким – Аплатон данышпан.
1423. уаһмді – сағым, қиял.
1424. фәһм – түсінік.
1425. Ферғаун – Фараон.
1426. иәстәхик – лайық.
1427. «нағузу биллаһи мин ғалабат әлуаһм ғәләл фәһм» – дұрыс түсінбеуден Аллаға сыйынамыз.
1428. иә әлһәм – иландырушы.
1429. уасуас – шайтанның көңілге күдік салуы, іштей азғыруы.
1430. бахр – теңіз.
1431. захир – ашық, анық, көрінуде.
1432. «Иә, әиюһәл әлқаум әлләзи фил мәдрәсәт кулләмә хәсәлтумуһу уасуас – иә, медресе ішіндегі қауым, егер сендер азғырылсаңдар.
1433. тахсил – алу, бір нәрсенің болу.
1434. мәснауи шариф – маснауи шариф.
1435. Жәһил – надан.
1436. ғәлләт – әлсіздік, ауру.
1437. ғәлим әлкәун әлфәсәд – дүние жамандығы.
1438. Кәуин – жұлдыздар, дүние.
1439. фасад – пасықтық.
1440. Хауа ана – алғашқы әйел ана.
1441. ғутарид – Меркурий.
1442. зухәрәтун – Венера.
1443. миррихун – Марс.
1444. зухәлун – Сатурн.
1445. жәмәдәт – жәндіктер.
1446. нәбәтәт – өсімдіктер.

1447. хәиуәнәт – аңдар.
1448. һәуа – ауа.
1449. табиб – дәрігер.
1450. мәихулиә – ауру түрі.
1451. Ғылым нужум – жұлдыздар ғылымы.
1452. ғәм уа әләмге – әлемге және барлығына.
1453. сағадат иқбал – бақытты беру, бақытты қабыл ету.
1454. Хак Тағала һидаият – Хак құдайдың тура жолы.
1455. Хузн уа ғәм – өкіну, қайғыру.
1456. фәдл – абырой, ар.
1457. Әммәрә – әмір етуші нәпсі.
1458. Һәуәс – құмарлық.
1459. риә харис – екіжүзді дүниеқор.
1460. қалб – жүрек.
1461. рух – рух, жан.
1462. ғақыл – ақыл.
1463. сир – сыр.
1464. хәфи – жасырушы.
1465. ихфә – жасыру.
1466. кууат кудси – қасиетті күш.
1467. хәсиәт сәриф – ұлы жамандық.
1468. Юсуф ғәләйһи сәләмді – пайғамбардың есімі.
1469. Злиха – Юсуф пайғамбардың әйелі.
1470. Бухара шарифте – қасиетті Бұқарада.
1471. кисса – әңгіме, хикая.
Адам жаратылысы туралы
1472. рахым мадр – ананың құрсағы.
1473. ғалим шаһадат – шаһидтер әлемі.
1474. ғалим барзах – барзақ әлемі. Адам өлгеннен кейін Қиямет күніне дейін жалғасатын уақыт кезеңі.
1475. ғалим аруах – рухтар әлемі.
1476. нағлаж – емдеу.
1477. маһр – шебер.

1478. жаһан – дүние жүзі.
1479. мехнат – қиыншылық.
1480. машақат – проблеммалар (мәселелер).
1481. мумин мужид жазғ уа фазғ – сабырлықты және қорқыныш-
ты бар қылушы.
1482. нәпсі натиқ – сөйлеуші нәпсі.
1483. рух инсани – адам жаны.
1484. зәннә – жаман ойлау.
1485. қиийәс – айырмашылық.
1486. әләм – ауру.
1487. ғазаб – азап, кинау, қорлық.
1488. уа сир исм – және сырлы есім.
1489. ғилләт – ауру, әлсіз.
1490. хақиқат инсани, нәфсі натиқ – адамның ақиқаты, сөйлеуші
нәпсі.
1491. Нәпсі натиқ – сөйлеуші нәпсі.
1492. хәиәт – өмір.
1493. мәмәт – өлім, өлік.
1494. халас – тәмәм.
1495. нәпсі натиқ – сөйлеуші нәпсі.
1496. рух инсан – адам жаны.
1497. ғәлимул ләһәуәттен – құдай жаратылысы.
1498. ғәлимул жабарутке – құдірет әлемі.
1499. ғәлимл мәләкутке – құдай патшалығы.
1500. Мәләкут сәмәуәтда – аспан періштелері.
1501. ғәләм әләруах – рухтар әлемі.
1502. мәләкут ард – жер періштелері.
1503. фасад – пасықтық.
1504. тәғәллуқ – ілініп тұру.
1505. ғәлим әлмәләкут – періштелер әлемі,
1506. ғәлим сәмәуәт – аспан әлемі.
1507. мулахиз – дұрыстап қарау.
1508. ақуал, әфғәл, әхләк – сөздер, істер, мінездер.

1509. ғадәт – әдет.
1510. ғәлимул барзахда – барзақ әлемі.
1511. ғәлимул мәләкутке – періштелер әлемі.
1512. ғәлим шаһадат – шаһидтер әлемі.
1513. нәтиқ – айтушы.
1514. халас – біту, тәмәм болу.
1515. ғалим кәун уа фасад – пасықтық әлемі.
1516. дүниә уә мә фиһә – дүние және ондағы нәрселер.
1517. Ғаззат – ұлылық.
1518. Мұхаммед Мұстафа ғәләйһис солат уас сәләм – соңғы пайғамбардың есімі.
1519. шәһуәтті – қалау, тілеу.
1520. нәпсі нәтиқ – сөйлеуші нәпсі.
1521. Хауф, хушуғ, хашиәтуллаһ, тақдир – қауіп, қорқыныш, Аллаһтан қорқу, тағдыр.
1522. һәуә – ауа.
1523. Жүмлә хәләкте – жаратылыста.
1524. Шамға – Шам қаласы.
1525. Румға – Рим.
1526. қарар – бекіту.
1527. мумин – иман келтіргендер.
1528. уәқиғ – түсу, болса.
1529. ирадасы – қалауы.
1530. инсан диәнәт мәлки – адам діндері
1531. Мұса ғәләйһи сәләм – пайғамбар есімі.
1532. әглә ғәлиинға – дәрежесі биік жәннәтке.
1533. дағиф – әлсіз.
1534. ғажизда – кәрілік, әлсіз болу.
1535. мүмин – иман келтіргендер.
1536. зияда – артық болу.
1537. хайыр ихсан – жақсы амалдар.
1538. дағиф уа нахиф – әлсіз және жіңішке.
1539. уасл – жету.

1540. мазкур – айтылды.

1541. ғақыд – келісім.

1542. Қисса – әңгіме, хикая.

1543. хисаб сауаблары хасил – жақсы амалдарды есептеу.

1544. нәбинә соллаллаһу ғалейһи уас сәләм – пайғамбарымыз

Мұхаммед (с.а.у.).

1545. Тайыф – қала атауы.

1546. ән – нахл – пальма ағашы.

1547. маудуғ – тақырып, жағдай.

1548. таһажудке – түн ауа бастап, таң намазының уақыты кір-
генге дейін оқылатын түнгі нәпіл намаз.

1549. шуруғ – заңдар.

1550. Құран қираат – намаздағы «фатихадан» кейін оқылатын
Құран. Ең қыскасы, үш аят немесе осы үш аяттың көлеміндей бір,
яки екі аят.

1551. насибин – нәсіб.

1552. бағид – алыс.

1553. мушриф – құрметті.

1554. Аят каримде – қасиетті аятта.

1555. Қауләһу Тағала – Аллаһ сөзі.

1556. ғард – мақсат.

1557. ардда – жерде.

1558. байтуллаһ – Кағба немесе қыбыла десе де болады.

1559. Бисмиллаһи рахмани рахим – Аса қамқор ерекше мейірім-
ді Аллаһ атымен бастаймын.

1560. халқун – жарату.

1561. тадур – ауру сезу.

1562. ғазиз – ұлы.

1563. хамд – мақтау, мадақтау.

1564. ләзиз – таңдаулы, ең жақсы.

1565. уа набат – өсімдіктер.

1566. мағлум – белгілі.

1567. махрум – құр қалу.

1568. Хазірет – мырза.
1569. Әбу Қасим Қашри әиәм шабабінда – Әбу Қасим жас кезінде.
1570. ғылым тахсил – ғылым үйрену.
1571. ижазат – демалу.
1572. уадағласып – қоштасып.
1573. баул – кіші дәрет.
1574. ихтиәр хикмет – ихтияр таңдау.
1575. Әлһамду лилләһ – мақтау және рахметім Аллаһка.
1576. Хызыр ғәләйһи сәләмға – пайғамбар немесе әулие есімі.
1577. тағлим – үйрену.
1578. Имам Ағзам рахматуллаһтің – Имам Ағзам һижраның 80 (699) жылында Ирактың Куфа қаласында дүниеге келген. Толық аты-жөні Нұғман ибн Сәбит. Ұлты парсы. Ғасырының ұлы ғалымы болғандықтан оны – «Имам Ағзам», «ең үлкен имам» деп, құрметтеген. Ел арасында Әбу Ханифа деп те аталған.
1579. тасниғ – жасау.
1580. кәлам Аллаһ – Аллаһ сөзі.
1581. би қанун тажуид – Құран ережесі бойынша.
1582. Ғиса ғәләйһи сәләм – пайғамбардың есімі.
1583. Раббі ғизза – құдайдың құдіреті.
1584. Жинәб Раббі – құдайдың қасында.
1585. масихим Ғиса рух аллаһ – пайғамбар есімі.
1586. хабиб иләһи табиб – құдайдың сүйіктісі, дәрігер
1587. махшар – ахирет күнінде жиналатын орын.
1588. Ғалим ләһәуәттен – құдай жаратылысы.
1589. муаххир – кешіктірілген.
1590. муртабадда муқаддам – муртабатта алдын ала...
1591. Аллаһ ғәзә уа жәллә – Ұлы, құдіретті Аллаһ.
1592. Дәжжәл лағин уа Йәжуж Мәжужнің – қиямет белгілерінің бірі ретінде һадистерде көп айтылған жалғаншы. Масих Дәжжәл деп те атайды. Яжуж Мәжуж қияметтің алдында шығып, жер бетін қан сасытып, қырғын салатын халық. Құран кәрімдегі «Әнбия» сүресінің 96-аяты мен «Кәһф» сүресінің 94-98-аяттарын қараңыз.
1593. шарині дафиғ – жамандықты түрткі қылу.

1594. бақи – мәңгілік өмір, ақырет өмірі.

1595. Дәжжәл – қиямет белгілерінің бірі ретінде хадистерде көп айтылған жалғаншы. Ол Масих Дажжал деп те аталады.

1596. лағинның хуружы – лағенеттің шығуы.

1597. мағһудта

1598. Ғиса ғәләһи сәләм аспаннан нузул – Ғиса (ғ.с.) аспаннан түсуі.

1599. әмір мағруф нәһи мүнқәр – жақсылықты бұйырып, жаманшылықтан тыю.

1600. «Уа лиләхират хайру ләк минәл әууәли – біріншісі саған ахирет үшін хайырлы.

1601. мунхасар – шектеу.

1602. мәнух – сыйлау.

1603. бақи – мәңгілік өмір, ақырет өмірі.

1604. Фулан – бір адам.

1605. муаккәл – бұйырылған.

1606. Мазкур – айтылған.

1607. Мәһди – ақыр заман алдында келетін адам, оның есімі Мәһди. Имам Мәһди дейді.

1608. жәуғ – аштық.

1609. Тамиғ – қатты қалау.

1610. хауарлық зәһрі – түйе арқасы. Өнгіме, қате.

1611. музалләті – кеміту, қорлау. Қате.

1612. Ғашиқ – ғашықтық.

1613. Мәсжид әлақса – Ақса мешіті Құдыстағы көне Сүлеймен ғибадатханасы орналасқан жерге салынған мешіттің аты. Мешіт Ақса «күнәлардан тазару» деген мағынаны беретін Бәйти мақдис сөзімен де аталған. Ақса мешітіне ең алыс мешіт мағынасындағы осы атау Меккедегі Мешіт Харамға жаяу жүріспен бір айлық қашықтықта орналасуына байланысты берілген. Хазіреті Пайғамбар (с.ғ.с.) миғраж түнінде «Пыраққа міндім, Бәйтул Мақдиске бардым» деген. Құлшылық ниетімен зиярат етілген үш мешіттің бірі осы Ақса мешіті.

1614. бәб шәриф әләнбиә – құрметті пайғамбарлардың есіктері.

1615. Ғумар әл-Фаруқ радиаллаһу ғәнһу – “менен кейін пайғамбар келер болса, ол Хаттаб ұлы Омар болар еді” (хадис).

Аллаһ елшісінің ислам шуағын жаһанға жаю жолындағы толасыз күресінде оған ең жақын болған сахабалардың бірі – екінші халифа Омар ибн Хаттаб. Ол ислам тарихында белгілі піл оқиғасынан он үш жыл бұрын Меккеде дүниеге келген, Құрайыштың ади тайпасынан шыққан Омардың әкесінің аты – Хаттаб ибн Нуфәйл, шешесі – құрайыштың Махзұн тайпасынан шыққан Хантама бинт Хашим.

Мекке қаласында дүниеге келген Омар ибн Хаттаб пайғамбарымызға уахи түскен кезде жиырма тоғыз жаста болатын. Уахидің келе бастағанына алты жыл өтсе де, ол мүшріктердің қатарында жүрген еді. Яғни, өмірінің, отыз бес жылын Жәнилия қараңғылығында өткізсе, қалған отыз жылын мұсылман болып өткізді.

Әлемді пайғамбарлық шұғыласының бөлегеніне алты жыл толған шірк пен таухид арасындағы күрес күн өткен сайын күшейе түскенді. Мұсылмандардың қатары көбейген сайын мүшріктердің зұлымдықтары мен сұмдықтары қатерлі сипат ала бастаған еді. Олар ардақты елшіні (с.а.у.) олтіруге шешім қабылдады. Ал, бұл уақытта мұсылмандардың саны әлі қырыққа да жетпеген. Аллаһ елшісі (с.а.у.) де мұсылмандар санының көбеюін Аллаһтан сұрап дұға ететін. Бір күні ол (с.а.у.) мүшріктердің арасында күшті, халық арасында беделді қос Омардың екеуінің, біреуі мұсылман болуы үшін:

«Аллаһым, исламды Омар ибн Хишам (абу жәнил) немесе Омар ибн Хаттабпен қуаттандыр!» – деп дұға етті.

Осылайша, бүкіл ғұмырын халқының игілігіне арнаған халифа, өзінің ең жақсы көрген және соларға ұқсауға тырысып баққан екі жан досының жанына жерленді.

Хазіреті Омар бірпеше рет үйленіп, балалы-шағалы болған балаларының ішінде төртеуі танымал болды. Олар: пайғамбарымыздың (с.а.у.) жұбайы, мүминдердің анасы болған хазіреті Хаф-

са (р.а.), кеменгер, әрі хадис ғалымы Абдуллаһ ибн Омар, қаһармандығымен ислам жолында қызмет еткен Убайдуллаһ, парасатымен және тақуалығымен мәшһүр – асым.

Әбу Бәкірден (р.а.) кейін халифа болып сайланған Омар Фарук мұсылмандарды он жыл басқарды.

1616. Бәб хәтәт уа удхулу әлбәб мәсжид – хатат есігі мешітке кіріңдер.

1617. бәб әлисбәт – берік есіктері.

1618. бәб әррахмат – мейірім есіктері.

1619. бәб әттәубә – тәубе есігі.

1620. Сулеймен ғалейһис сәләмнің бинә – Сүлеймен пайғамбардың құрылысы.

1621. Мәсжид ақса қадим – көне Ақса мешіті. Ақса-Құдыстағы көне Сүлеймен ғибадатханасы орналасқан жерге салынған мешіттің аты. Мешіт Ақса «күнәлардан тазару» деген мағынаны беретін Бәйти мақдис сөзімен де аталған. Ақса мешітіне ең алыс мешіт мағынасындағы осы атау Меккедегі Мешіт Харамға жаяу жүріспен бір айлық қашықтықта орналасуына байланысты берілген. Хазіреті Пайғамбар (с.ғ.с.) миғраж түнінде «Пыраққа міндім, Бәйтул Мақдиске бардым» деген. Құлшылық ниетімен зиярат етілген үш мешіттің бірі осы Ақса мешіті.

1622. Қыбла – Меккедегі Қағба.

1623. бәб әлмәғәриб – батыс есіктері.

1624. миғраж – Аллаһ Тағала миғраж мұғжизасы жайлы Ысра сүресінің ең басқы аятында былай бұйырған: «құлың (Мұхаммед (ғ.с.) ды) бір түні өзіне белгілі мерзімді корсету үшін месжид харамнан біз айналасын мүбарак қылған масжид Ақсаға апарған Аллаһ Тағала әртүрлі кемшіліктен пәк. Шексіз Ол естуші, көруші». Және хазірет Пайғамбарымыз Мұхаммед (ғ.с.): «Түн қату туралы құрайштар мені өтірікші дегенде (қағбаның жанындағы) «Хажар» деген орында тұрдым. Аллаһ Тағала Бәйтул Мұқаддасты көз алдыма келтірді. Соған қарап оларға, оның белгілерін айтып бердім» – деп бұйырған.

1625. барақ шәриф – қасиетті қабырға. Ирусалимдегі қабырға.
Діни уағыз (бірінші нұсқа)

1626. Нақил мин мәшкәт шариф әлмасабих – шарих әлмасабих кітабынан алынған.

1627. Хадис марфуғ риуаят – көтерілген хадис.

1628. Әбу һурайра радиәллаһу ғәнһу – Бүкіл ислам әлеміне аты әйгілі Әбу һурайра Йеменнің Дәус тайпасынан шықты. Хижраның жетінші жылында исламды қабылдап, нұрлы мәдинаға көшкен. Аллаһ елшісінің (с.а.у.) жанында төрт жыл тұру бақытына ие болған кәдірлі сахабалардың бірі. Көптеген хадистердің кейінгі ұрпаққа келіп жетуіне сүбелі үлес қосқан. Діни үкімдердің жартысына жуығы біздің заманымызға осы асыл тұлға арқылы келіп жеткен.

Пайғамбарымыздың (с.а.у.) қонақжайлығы мен жомарттығының арқасында Аллаһ елшісінің мешітінде тек қана ғибадат етіп, ілім үйренген, исламның негізгі қағидаларын сақтап қалу жолында үлкен ыждағат көрсеткен сахабалардың бірі.

Тайпа басшысы Туфәйл ибн Амр мұсылмандықты қабылдар-қабылдамастан өз руластарының арасында ислам нұрын таратуға құлшына кіріседі. Оның себепкерлігімен ұшқын шашқан иман шоғы руластарының жүрегінде жалынға айналады. Абу һурайра да Туфәйл ибн Амрдің себепкерлігімен ислам шуағына шомылған. Жүрегіне иман ұялаған ол ардақты елшіні (с.а.у.) бір көруге ынтығады.

Әбу һурайра мәдинаға табан тірегенде, Аллаһ елшісі хайбар жорығында болатын. Расулаллаһтың нұрлы дидарын көруге асыққан ол кідірместен бірден хайбарға тартты. Діттеген жеріне де жетіп, Аллаһтың сүйікті елшісімен (с.а.у.) жүздеседі. Пайғамбарымыз оның атын сұрағанда «Абдушшәмс» деп жауап катады. Аллаһ елшісі Адам баласы айдың, күннің құлы бола алмайды: сен – Абдуррахмансың” деп, оған Аллаһтың құлы мағынасына саятын осы атты еншілейді. Алайда ол Әбу һурайра деген атпен танымал болды.

Пайғамбарымыздың қасында төрт жыл жүріп, хазіреті Әбу һурайра бес мыңнан аса хадис риуаят етті. Оның көп хадис риуаят

етуінің себебі, ол бүкіл ғұмырын Аллаһ елшісінің (с.а.у.) жолында сарп етуінде еді. Апталап аш қалса да, Аллаһ расулының (с.а.у.) қасында болып, Пайғамбарымыздан исламның жаңа үкімдерін үйренін, жаттау оның ең қымбатты ісіне айналған.

1629. Сахра – шөл дала.

1630. Бәни салим – қауым.

1631. қатиғ – кесуші.

1632. фариэд – парыздар.

1633. ғилаж – емдеу.

1634. уасуас – шайтанның көңілге күдік салуы, азғыруы.

1635. исм шәриф – құрметті есімі.

1636. миғражға – пайғамбарымыздың аспанға көтерілу күні.

Діни уағыз (екінші нұсқа)

1637. «Бисмиллаһи рахмани рахим – Аса камкор ерекше мейірімді Аллаһ атымен бастаймын.

1638. Нәбиім – пайғамбарым.

1639. Мұхаммад Мұстафа соллаллаһу ғәләйһи уә ғәлә әлиһи уәс сәләм – соңғы пайғамбардың есімі.

1640. Құран ғазим – күдіретті құран.

1641. Қағба – мұсылмандардың қасиетті қыбыласы болған Қағба, адамзат тарихында ең алғаш құлшылық орны болғанын Құранда: «Шындығында адам баласы үшін Меккеде алғаш салынған құлшылық орын, күдіксіз бүкіл әлемге мұбарак және тура жол көрсетуші үй (Қағба)» Әл Имран сүресі, 96-аят.

1642. иғтиқад – сенім.

1643. мәзһәб – белгілі бір ғылыми пікірлер мен көзқарастар негізінен құрылған жол, ағым.

1644. мәзһәб әһли сүннет уәл жамағат – құран мен сүннетті ұстанушылар.

1645. Әмәнту биллаһи – Аллаһқа иман еттім.

1646. уә мәләикәтиһи – періштелерге.

1647. жәмиғ – барлық, барша.

1648. уә кутубиһи – және кітаптарына.

1649. Құран мәжид – Құран.

1650. махраб – қыбыла.

1651. Жәбрейіл ғәләйһи – періштенің есімі.

1652. ғәззә уа жәллә – Аллаһ Тағаланың есімдері. Ұлы деген мағынада.

1653. игтиқад – сенім.

1654. Бисмиллаһи рахмани рахим – Аса қамқор ерекше мейірімді Аллаһ атымен бастаймын.

1655. Риуаят – хадистердің жету жолы. Риуаят ету, айту, жеткізу.

1656. хамд – мақтау, мадақтау.

1657. сиратта – көпірде. Сират – көпір, өткел, жол. Бұл көпір қияметте махшар мен жәннәттің арасын жалғаушы, тозақ үстінен жүргізілетін өткел.

1658. Имам Ағзам дұғасын – Бұл дұғаны рамазан айының, он бесінші күнінде ауыз ашқанда оқыса зор сауапқа ие болар, әр түрлі қажет тілесе орындалар, қияметте сират көпірінен өтуге жәрдем болар. «Иә, Мұхаммед (ғ.с.) әркім бұл дұғаны пәк ниетімен иланып тұтынса, қияметте өз қолымен жұмақтың есігін ашар. Махшар күнінде халықтар сұрар: «Кім бұл? Қайсы Пайғамбар деп?» ғайыптан белгісіз бір уахи келер: «Пайғамбар түгел» деп шар, бұл пенде «исме ағзам» дұғасын оқитын еді және күтіп ұстайтын еді» делінер.

Сонан соң Мұхаммед (ғ.с.) айтты: «Иә, Жәбрейіл! Мен бұл дұғаның қасиетін естіп қайран қалдым» – деді. Онан соң Жәбрейіл (ғ.с.) айтты: «Иә, Мұхаммед (ғ.с.) әркім бұл дұғаны оқыса, намазға жалқау болса, ол пенде намазын өтей бастар, дұшпандары да оған қорқынышты болмас» – деді.

Сондай-ақ әркім бұл дұғаны адамға жазып берсе не оқып естіртсе, Аллаһ Тағала ол кісіге шаттық берер және әркім бұл дұғаны оқыса не өзіменен сақтаса, ол отқа кірсе, онда жанбас. Бұл дұғаның мағынасы мен сауабы өте зор. Барлық әлем халық жазушы болса да, бұл дұғаның мағынасын жазып бітіре алмас. Бұл дұғаны – «исме ағзам» дейді.

1659. Жәбрейіл ғәләйһи сәләм – періштенің есімі.

Діни уағыз (төртінші нұсқа)

1660. самиғ – барлық нәрсені естуші.

1661. Таһарат – дәрет.

1662. ағузу бисмиллаһ – Ағузу биллаһи минаш шайтани ражим. Бисмиллаһи рахманир рахимді айтады. Қуылған шайтанның азғыруынан Аллаһқа сыйынамын. Аса мейірімді рахымды Аллаһтың атымен бастаймын.

1663. масих – сүрту, сипау. Дәрет алған адам егер аяғында мәсісі болса, аяқты жуудың орнына мәсісін мәсіх етеді. Мәсіх аяқтың ұшынан жоғары қарай су колмен сүрту. Мәсіге мәсіх ету мәселесі бізге пайғамбарымыздан жеткен. Хазіретті Әли пайғамбарымыздың мәсісінің үстіне мәсіх еткенін көргенін айтады. Мәсіге мәсіх тартудың парыз болған мөлшері – әр аяқтың алдыңғы жағындағы мәсінің үстіне колдың үш саусағының ашық ұстан, аяқ саусақтарынан жоғары қарай қонышына дейін тарту сүннет. Сонымен қатар мәсіге су төгу, ылғал матамен сүрту және мәсінің еніне қарай яки қонышынан бастап сүртуге де болады. Бірақ бұл сүннетке теріс нәрсе. Мәсінің табанына мәсіх етілмейді.

1664. Таһарат тамамында – таһарат (дәрет алу) соңында.

1665. ракағат – иілу, еңкию. Белгілі бір іс-қимылдар жиынтығы мен Құран аяттарын оқудан тұратын намаздың қайталанбалы кезеңі.

1666. фатиха – Құранның бірінші сүресі. Ашушы деген мағына береді.

1667. Кәтабу фи иәумул әһад – жексенбі күні жаздым.

1668. қиям – намаз оқу кезінде тік тұрған қалыпта Құран аяттарын оқитын кезең.

1669. қирғат – Құран оқу мәнері. Намазда оқылатын аяттың ең қысқасы, Әбу Ханифа бойынша, үш аят немесе осы үш аяттың көлеміндей бір, яки екі аят. Қирағатынын парыз болуы. Аят «Құраннан жеңіл келгенін оқыңдар» музаммил 20 – шы аят. Хадис: «Қирағатсыз намаз жоқ» деген.

1670. Рукуғ – иілу. Намаздың негізгі тіректерінен болған рукуғ қолдарын тізеге қойып, төмен қарай иілу. Намаздарда рукуғ жасау да бір руқун болып саналатын парыз. Құран оқығаннан кейін иіліп рукуғқа барады. Рукуғта бас және арқаны тік ұстап, қолды тізеге дейін апарлады. Сондықтан тік тұрып намаз оқыған адамның рукуғ үшін тек қана басын июі жеткілікті емес, арқасын да иіп, басы мен арқасын бір деңгейде ұстауы керек. Сонда толық бір рукуғ болады. Сонымен қатар намаз оқып жатқан адам рукуғқа толық бармай, қиямға жақын тұрса, онда рукуғ дұрыс болмайды, бірақ рукуғқа жақын тұрса, онда рукуғ дұрыс болады. Арқасы бүкір адам шамасы келсе рукуғқа әдеттегідей көбірек иіледі. Рукуғтың парыз екені аят және хадистермен бекітілген. Аллаһ Тағала былай бұйырған: «Ей, иман келтіргендер! Рукуғ жасаңдар». Пайғамбарымыз, намазын толық оқымаған адамдарға: «енді қанағаттанарлық түрде рукуғқа бар» – деген.

Аллаһтың елшісі, жасаған рукуғты Әбу Хумейд былай түсіндіреді: «Пайғамбарымыздың, рукуғ жасағанда қолдарын тізелерінің үстіне қойып арқасын түзу ұстағанын көрдім».

Айша пайғамбарымыздан, рукуғта бастың иілуі жайында былай риуаят еткен: «Аллаһтың елшісі рукуғ жасағанда басын жоғары қарай көтермей, төмен қарай да имей, екеуінің арасында тең ұстайтын». Басқа хадисте былай делінген: «Пайғамбарымыз, рукуғ жасағанда арқасында бір тостаған су болса шайқалмайтын». Отырып намаз оқыған адам рукуғта маңдайы тізелерінің тұсына келетіндей иілуі керек.

1671. такбир тахрим – намаз алдында құлақ қағып «Аллаһу акбар» деп намаз бастау.

1672. қағидатул ахира – соңғы отырыс. Намаз соңында «Әттәһият» оқитындай мөлшерде отыру.

1673. ракағат – иілу, еңкию. Белгілі бір іс-қимылдар жиынтығы мен Құран аяттарын оқудан тұратын намаздың қайталанбалы кезеңі.

1674. сәжде – рукуғден тұрған соң маңдайын, мұрнын, башпайларының ұштарын, екі қолы мен екі тізесін, қысқасы жеті

мүшесін жерге тигізу. Сәждеде көз мұрынның екі жанын көріп тұрады. Екі қол беттің екі жақ маңдайында, саусақтар жабық, қыбылаға бағытталады.

1675. ғайри – басқа.

1676. қирағат – Құранды оқу мәнері. Намазда оқылатын аяттың ең қысқасы, Абу Ханифа бойынша, үш аят немесе осы үш аяттың көлеміндей бір, яки екі аят. Қирағатының парыз болуы. Аят «Құраннан жеңіл келгенін оқыңдар» музаммил 20 – шы аят. Хадис: «Қирағатсыз намаз жоқ» деген.

1677. Сәуб – киім.

1678. хасил – болатын нәрсе.

1679. кәмил – толық, кемел..

1680. намаз – арабша «солатун» көпше түрі «салауатун» мағынасы: намаз оқу, дұға қылу. Намаз Ислам діні тіректерінің бірі.

1681. ораза – Ислам діні тіректерінің бірі. Сөздік мағынасы – бір нәрседен алыстау. Шарифат терминінде ораза – ұстауға күші жеткен адамның ниет етіп, екінші шапақтан бастап, күн батқанға дейін оразаны бұзатын нәрселерден сақтануы. Ораза белгілі бір уақыт ішіп-жеуден, нәпсі қалауларынан тыйылу. Мұның парызы – ішіп-жеу мен құмарлық сезімдерден сақтану. Оразаның парыз болуы оған құран мен сүннет дәлел. Құранда Аллаһ Тағала былай дейді: «Ей, иман еткендер! Сендерге бұрынғыларға парыз етілгендей ораза парыз етілді». Бақара сүресі. Пайғамбарымыз (с.а.у.) былай дейді: «Ислам бес нәрседен тұрады: Аллаһтан басқа құдай жоқ екеніне, Мұхаммед Аллаһтың құлы және елшісі екеніне куәлік ету, намаз оқу, зекет беру, рамазан оразасын ұстау, шамасы келгендерге қажылыққа бару.

1682. зекет – Ислам діні тіректерінің бірі. Ол нисабқа (белгілі бір мөлшерге) жететін дүние-мүлкі бар әрбір мұсылманға парыз болып табылады. Зекет ақшадан, алтын-күмістен, тауардан, бидай, арпа, құрмадан т.б. беріледі. Құранда зекеттен алынған дүние-мүлік кедей-кепшіктерге, міскін, бейшараларға, зекет жинаушыларға, Исламға көңіл бұрушыларға (оларды Исламға тарту немесе имандарын орнықтыру үшін), құлдарды азат етіуге, алған қарызын

өтеуі мүмкіндігі жоқ адамдарға, Аллаһ жолындағыларға және қаржысы таусылған жолаушыларға берілуі тиіс екені айтылған. «Тәуба» сүресінің, 60-аятынан қараңыз.

1683. хажжы – Ислам діні тіректерінің бірі. Белгілі мезгілде Меккедегі Қағбаға барып, айналып, тауап қылу. Барлық күші жеткен мұсылмандарға қажыға бару парыз екендігі туралы Аллаһ Тағала Құран кәрімдегі Бақара сүресінің 196 – шы аятында былай деді: «Хаж және умраны Аллаһ үшін толық орындандар!». Бұл аят Пайғамбарымыз Мұхаммедке (с.ғ.с.) хижраның 6 – шы жылында Мәдинада түскен. Осы күннен бастап қажылық ету күллі мұсылманға парыз болды.

Сүйікті Пайғамбарымыздың (с.ғ.с.) хадисі бар: «Қажылық жасаған адам анасынан жаңа туғандай болады, барлық күнәсі кешіріледі».

Қажылық парызын өтеуді ниет еткен адам төмендегі 5 шартты толық орындауы міндетті, әрі өте-мөте қажет.

1. Ислам дінінде болуы керек. Яғни Аллаһ Тағала тыйған істерінен сақтанушы және бұйырған нәрселерін орындаушы – салауатты мұсылман болмағы ләзім.

2. Балиғат жасына жетуі керек.

3. Ақыл – есі дұрыс болуы керек.

4. Еркіндікте бас бостандығы болуы керек.

5. Қажылыққа баруға күші келетін, қажылыққа барып келгенше жетерлік қаржысы және ол ақшасы адал кәсібімен табылған болуы керек.

Егер осы шарттың біреуі орындалмаса, онда ол адамға қажылық ету парыз болмайды.

Мүмкіндігі толық келетін адамға қажылық парыз екендігін Аллаһ Тағала Құран кәрімде «Өл – Ғимран» сүресінің 96 -аятында: «Шамасы келген кісілер Аллаһ үшін Қағбаны зиярат етіп, хаж ету керек» – деп атап көрсетті.

1684. иман – діни сенім. Аллаһ және Оның елшісі (с.ғ.с.) сенуге бұйырған нәрселердің бәріне қалтқысыз сеніп, мұны амалдармен дәлелдеуді білдіреді.

1685. жәннат – ұжмақ, бау-бақша. Ақыретте мұсылмандарға берілетін мәңгілік, бақыттылық әлемі.

1686. фиғл – іс-әрекет.

1687. жаһаннам – тозақ атауларының бірі. Ақыретте күнәһарлар тасталатын мәңгілік қасірет әлемі.

1688. Ишан – халық арасында сауат ашу, ғибадат айту қызметін атқарып жүрген діни сауатты адамға берілетін діни атақ. Ишан қазы, имам тәрізді лауазым болып саналмайды. Дәстүрлі қазақ қоғамында, әдетте, Ишанның дәріс беретін белгілі бір ауылдары болған. Ишанның міндеті – өзінің қарамағындағы ауыл тұрғындарының діни сауатын ашу, шамасы келгенше діни ғұрыптарды атқару. Еңбек ақысы ретінде ауыл тұрғындары Ишанды мал, азық-түлік және ақшамен қамтамасыз ететін болған. Әрине, Ишан болу молдалардың дүниеге деген мұқтажынан туған іс емес. Ишандықтың негізін Аллаһ Тағаланың разылығы үшін халыққа дінді, ақиқатты үйрету мақсатындағы адал ниет құрайды. Ишан болу атадан балаға өтетін мұрагерлік іс десе де болады. Себебі, әкесі дүниеден өткен жағдайда оның қарамағындағы ауыл тұрғындарының діни мұқтажын өтеу баласының міндеті болып есептелген. Қазақ арасындағы атақты Ишандардың көпшілігі өз міндеттеріне дәстүр жалғастығы ретінде қараған. Дүниеден өткен Ишанның ұл баласы болмаған жағдайда ауыл тұрғындары діни сауаты бар, халықтың сенімін ақтайтын басқа бір кісімен Ишан болу мәселесін келіскен. Қазіргі уақытта Ишандық қызметін ауыл имамдары атқарады.

1689. ғақида – сенім.

1690. иғтиқад – сенім.

1691. иқрар – бекіту, берік қылу.

1692. Ғақида – сенім.

1693. әддуния кәнә фи қариб – дүние жақында болды.

Хадис шариф

1694. ғишрун – жиырма.

1695. һижрат нәбәуи – қоныс аудару. Ол термин ретінде Пайғамбар (с.ғ.с.) мен мұсылмандардың Ислам дінін сақтап қалу

мақсатында Меккеден Мәдинаға қоныс аударуын көрсетеді. Пайғамбар (с.ғ.с. қоныс аударған 622 жылдың 1-мухаррамынан бастап мұсылмандардың өз жыл санағы енгізіліп, бұл һижра жыл санағы деп аталды.

Діни уағыз (бесінші нұсқа)

1696. иқрар – бекіту, берік қылу.

1697. тасдиқ – мойындау, растау.

1698. хақиқи – ақиқат, шын.

1699. лә иләһә иллә нәсиәт мағбуд – табынуға лайықты құдай жоқ.

1700. нәфи исбәт – мақұлдамау, қабылдамау.

1701. «Әшһәду ән лә илһә иллә аллаһ уа әшһәду ән мухаммадән ғәбдуһу уа расуләһу – шәһәда сламның ең әуелгі шарты кәлиме шәһәдәт сөзі. «әшһәду әллә иләһә илләллаһ уа әшһәду әннә мухаммадан ғәбдуһу уа расулуһ». Мағынасы: «қуәлік етемін Алладан өзге құдай жоқ және қуәлік етем Мұхаммед ғәлейһи сәләм Алланың құлы, әрі елшісі».

1702. Яһудлар – Еврейлер.

1703. Насран – Христиандар.

1704. Ғиса ғәлейһис сәләмді – (Айса, Иса, Иисус Христос) – Мұхаммед (с.а.с.) пайғамбарға дейін дүниеге келген пайғамбар. Дүниедегі әйелдердің ең жақсысы болған тақуа Мариям анадан Аллаһтың құдіретімен әкесіз құрсағына түскен нәресте.

1705. сахиф – бет, парак.

1706. мәшһур – атақтылары.

1707. Тәурат – Яһуди дінінің Пайғамбары – Мұса (ғ.с.) кітабы.

1708. Инжил – Исаға (а.с.) түскен кітап. Инжил «сүйінші, тағылым» деген мағыналарды білдіреді. Құранда: «Біз пайғамбарлардың артынан Мәриям ұлы Исаны өзінен бұрын түскен Тәуратты растаушы етін жібердік. Оған (Исаға): өзінің алдында түскен Тәуратты растаушы әрі тақуаларға тура жол және нұрды қамтыған Инжилді бердік (Маида сүресі, 46.)», – делінеді.

1709. Забур – Дәуіт (а.с.) пайғамбарға Аллаһ тарапынан түсірілген қасиетті кітап. Құран Кәрімнің Исра сүресі, 55 – аятын-

да: «Біз Дәуітке Зәбурді бердік» делінеді. Қасиетті Құранға дейін үш пайғамбарға үш кітап түскен болатын. Соның екіншісі осы – Зәбур еді. Бұл кітаптың ішінде де Аллаһ Тағала тек жалғыз өзіне ғана құлшылық қылуын бұйырған болатын. Бірақ, Дәуіттің пайғамбарлығына шек келтірген қараңғы жұрт Зәбурді де мойындамады. Ал, мойындағандары болса уақыт өте келе Зәбурді өзгеріске ұшыратты. Кейіннен Құран Мұхаммед (с.а.с.) пайғамбарға Аллаһ тарапынан жіберілгенде Таурат, Зәбур және Інжілдің ислами күші жойылды. Қазір Зәбурдің түп нұсқасы сақталмаған.

1710. Фурқан – Құран кәрім.

1711. кәлам Аллаһ – Алланың сөзі.

1712. Әууәлі Адам, әхирі Мұхаммед Мұстафа соллаллаһу уас сәләм – бірінші пайғамбар, соңғысы Мұхаммед ғәлейһис сәләм.

1713. тақдирына – тағдыр.

1714. Иғтикадда әһлі сүннәт уал жамағат мәзһабім – құран мен сүннәтті ұстанушылар.

1715. нұғман зу әлғәз әлкубрә – нұғман биік дәреженің иесі.

1716. жисм – дене.

1717. ғард – мақсат.

1718. жауһар – материя.

1719. Мәкән – орын.

1720. әууәліне ибтида – оның басталуы жоқ. Мұнда Аллаһ туралы айтылып жатыр. Яғни Аллаһ барлық заттан бұрын бар деген мағынада.

1721. әхиріне интиһә – соңы жоқ. Яғни Аллаһ туралы айтылған. Егер барлық нәрсе жоғалса, ол бар болады.

1722. мунәззәһ – пәк, таза.

1723. уәжиб – орындалуы дәл парыз секілді талап етілмеген, бірақ қуатты дәлелдермен анықталған іс-әрекет пен уәзипалар. Мысалы: құрбан шалу, үтір және айт намазын оқу, т.б. уәжіптің үкімі парызға ұқсас. Яғни, орындаса сауап алады. Орындамаса, ақиретте азап бар.

1724. Нуқсан – кемшілік.

1725. сифатлардан мунәззәһ – сипаттардан пәк, таза.

1726. Кәмәл сифат – толық сипат.
1727. мәусуф – сипатталған.
1728. қадим – ескі, көне, ертеден келе жатқан.
1729. ибдә – бастау.
- Құдай Тағаланың барлығына дәлелің бар ма?
1730. нақл – біреудің айтуымен дінге кіру.
1731. ғакл – өз қалауымен дінге кіруі.
1732. Аллаһ маликул уәһәб – Аллаһ әр нәрсені беруші, силаушы.
1733. Фи иәумил жумғә сәидил кәун – күндердің мырзасы жұма күн.
1734. Истинжа – қан, мәни, үлкен дәрет, кіші дәрет сияқты ластықтардан тазалану.
1735. нәжіс дирһәм – ластықтың дирһам көлеміндей болу.
1736. мәсих – сүрту, сипау. Шарифатта аяққа киілетін мәсі, ораушы немесе жараның үстіне су қолмен, тәйәмумде топырақты қолмен сипау.
1737. Ғұсыл – жуыну, шарифатта бүтін дененің арнайы түрде толық жуылуы.
1738. мәни – ұрық суы, шәует.
1739. нафасат – ластық.
1740. қиәм – тұру. Намаз кезінде тік тұрған қалыпта Құран аяттарын оқитын кезең.
1741. тәкбир такрим – намаз алдында құлақ қағып «Аллаһу акбар» деп намаз бастау.
1742. қыбла – Меккедегі Қағба. Намаз оқығанда қыбыла жаққа қарап оқу міндет.
1743. қирағат – Құранды оқу мәнері. Намазда оқылатын аяттың ең қысқасы, Әбу Ханифа бойынша, үш аят немесе осы үш аяттың көлеміндей бір яки екі аят. Қирағатының парыз болуы. Аят «Құраннан жеңіл келгенін оқыңдар» Музаммил 20 -аят. Хадис: «Қирағатсыз намаз жоқ» деген.
1744. рукуғ – иілу деген сөз.

1745. сәжде – намаздағы жерге бас қою қалпы.

1746. қағда ахира қад тәшәһуд – намаздың соңында «тәшәһһуд» шамасындай отыру намаздың тіректерінің бірі, яғни парыз. Тәшәһһуд шамасы деген – «әт-тахият» дұғасын оқитындай уақыт. Қанша рәкағат намаз болсын ең соңындағы рәкағаттан кейінгі отырыс ақырғы отырыс деп аталады. Аллаһ елшісінен бізге жеткен «әт-тахият» дұғасы:

«әт-тахияту лиләһи уас салауату уа таййбату әссәләму ғәләйкә әййюһәннәбию уа рахматуллахи уа баракатуһу, әссәләму ғәләйнә уа ғәлә ғибәдилләһи салихин. әшһәду ән лә иләһә иллаллаһ уа әшһәду әннә мухаммадән ғабдуһу уа расулуһ».

Мағынасы: «барлық дұғалар, мадақтар, тәндік, дүниелік ғибадаттар Аллаһқа лайық. Ей, пайғамбар! саған сәлем. Әрі саған Аллаһтың рақымы мен берекеті жаусын! (Ей, Раббымыз!) сәлем бізге және Аллаһтың салихалы құлдарына болсын. Мен Аллаһтан өзге ешқандай құдай жоқ екеніне және хазіреті Мұхаммедтің Аллаһтың құлы мен пайғамбары екеніне куәлік етемін».

Ақырғы отырыста тәшәһһуд шамасындай отырудың парыздығы мына хадиске сүйенеді: «Аллаһ елшісі ибн тасғудқа тәшәһһудті үйреткен кезде былай деді: осыны айтқан немесе жасаған кезде намазың аяқталады».

Яғни, тәшәһһудті оқыған немесе оқитындай мезгіл отырған уақытта намазың аяқталады. Бұл жерде Аллаһ елшісі намаздың аяқталуын бір қимылмен байланыстырған. Ол отыру ісі. Міне, Аллаһ елшісі әт-тахиятты отырған кезде ғана оқыған. Сондықтан намаздың аяқталуы отыруға байланысты.

1747. ғаурат – ұятты жерлер. Ерлерде кіндіктен тізеге дейін. Әйел адамдарда беті мен қолдарынан басқасы ғаурат боп есептеледі.

1748. мутафиқ ғәлейһи – хадис ілімінің ғалымдарының келісімі.

1749. қаум – тұру

1750. жулус – отырыс.

Зекеттің парыз болуына жеті шарт бар

1751. балиғ – балиғ деп есі дұрыс, ержеткен адамды айтады. Ер-кек балалар 12 – 15, қыз балалар 9 – 15 жастарында ержеткен (балиғ)

есептеледі. Есі дұрыс, ержеткен міндеткерлерге шарифат бұйырған істі орындау, бұйырмаған істерден міндетті түрде тиылуы шарт.

1752. мажнун – жынды, есі ауысқан.

Зекетің беретұғын жеті түрлі

1753. мискин – бейшара, жарлы, кедей.

1754. ғәмил зекет – мұсылмандардың бес парызының бірі. Хижири екінші (Милади 624) жылы парыз болды. Зекеттің негізгі мағынасы: Көбею, тарау, берекеттену және үлкею деген мағыналарды білдіреді. Діни мағынасы: Шарифат заңы бойынша бай деп есептелінетін адам, хижири жыл санауына қарай көбейген дүние мүлкінен, жыл сайын белгілі мөлшерде беретін діни салық. Діни терминде зекет беруді: «тэзкия» ал, зекет берген кісіні «мүзэкки» деп атайды. Зекеттің кімдерге берілуі керек екені Құран Кәрімде анық айтылған: «Зекеттер: Аллаһ тарапынан парыз ретінде, қолы қысқа кедей пақырларға, еш нәрсесі жоқ міскіндерге, зекет жинайтын қызметшілерге, мұсылмандыққа шын көңілімен бейімделгендерге, құлдарды азат етуге, борыштыларға, Аллаһ жолында болғандарға және жолда қалғандарға беріледі. Аллаһ әр нәрсені білетін, ең ұлық үкім беруші». (Тәуба сүресі, 60 – аят).

1755. мунқатиф әлғәззәт – ұлылықты алушы.

Ғылым істе мәкрүһ төрт парыз

1756. таухид – жалғыз Аллаһ Тағалаға ғана ғибадат қылу және Оған серік қоспау.

1757. игтиқад – сенім.

1758. парыз ғайн – әр адамның орындауы міндетті болған парыздар.

1759. фәһім – түсінік.

1760. халал – шарифат бойынша рұқсат етілген нәрсе не іс.

1761. Сопы Аллажар – Сопы Аллажар (Аллаяр) 18 ғ.о. өмір сүрген діни ақын.

1762. фәрәид ағзам – үлкен парыз амалдар.

1763. муһкәм игтиқад – сенім.

1764. Сахаба табиғин – жолдастары мен ерушілер.

1765. Ридуан Аллаһ ғәләйһумә әжмәғин – олардың бәріне Аллаһтың ризалығы болсын.

1766. иттифақ – келісім.

1767. Құдай Тағаланың кәләм – Құдай сөзінен.

1768. Пайғамбар Құданың хадисінен – құдси хадистен. Яғни Аллаһ тағала тарапынан пайғамбардың өзі айтқанымен жеткен сөздер.

1769. мумин – иман келтіргендер.

1770. әһлі сүннәт уал жамағат – Құран мен сүннетті ұстанушылар.

1771. мазһабне муафиқ – мазхабка келісу.

1772. қасад – мақсат.

1773. Қауләһу тағала кәләм қадимінде – Құранда Аллаһ Тағала айтты.

1774. тәйәмум – су болмаған жағдайда таза топырақпен дәрет алу.

1775. Нәжіс – кір, лас.

1776. Ғақида – сенім.

1777. шайтан – оттан жаратылған. Хақтан ұзақтасқан, әмірге қарсы келген, азғырушы, Ібіліс деп те атайды.

1778. таухид – Аллаһқа ортақ қоспау, оны бір деп білу.

1779. тамуғ – тозақ. Адам баласы кеудесінен жаны шығып, дүниеден қайтқаннан кейін, жан күнәһар болса азапталып, жазаланатын азап орны, жанның мәңгілік мекені. Мұндай жерге ең алдымен Аллаһқа, үкімдеріне қарсы келін, оған серік қосқандар. Мұндай адамдар кәпір болады. Ислам жолынан өзге харам жолдарда кеткендер, адам хақысын жең, кісі өлтіргендер, Аллаһқа құлшылық қылудан бас тартып, Аллаһтың емес дүниенің құлдығына бас ұрғандар, Аллаһтың әмірімен осы азап мекеніне айдалады. Шексіз азап, адам баласының тілі жетпейтін мәңгі қиындық көреді. Аллаһтың қаһарына іліккендер ол мекенде мәңгі қалып, ал кешірілгендер жазасын өтеген соң қайта жұмаққа қайтарылады.

Азап түрлері ауырлығына қарай арта бергендіктен оның жазасы да түрліше болады, сол себепті тозақтың да түрлері бар:

1. Жаһаннам;
2. Жаһим;
3. Сақыр;
4. Сижжил;
5. Надилазад;
6. Хатим
7. Тамұк.

1780. фә талабни (фәэтлубни) тажидуни эмрэин – талап етіндер, екі істі табасындар.

1781. Нағузу биллаһ мин залик – бұл нәрседен Аллаға сыйынамыз.

1782. Мутлак (мутәлләт) – еш уақытта, әрдайым.

1783. Қадир – күші жетуші.

1784. муназзаһ – пәк, таза.

1785. Әууәліне ибтида – оның басталуы жоқ. Мұнда Аллаһ туралы айтылып жатыр. Яғни Аллаһ барлық заттан бұрын бар деген мағынада.

1786. ахиріне интиһа – соңы жоқ. Яғни Аллаһ туралы айтылған. Егер барлық нәрсе жоғалса, ол бар болады.

1787. фиғл – іс, амал.

1788. «Кәтәбәт фи иәумус сәдис. Ғәффәрә Аллаһ фид дуннә уал әхирәт әсғәдаллаһ фи дәрәин иғфирли зунуби иәумил қиәмәт – сенбі күні жаздым. Ақиретте және осы дүниеде Аллаһ Тағала күнәларымды кешірсін.

1789. Фәәфһәм самигту минәл устәзи – осы пікірлерді ұстазымнан естідім.

Истинжаның ниетлері (Жуыну тағылымы)

1790. Құдай тәбарак уа тағаланы – Ұлы Аллаһ.

1791. Жағқуб(Якуб) ғәләйһис сәләм – Жүсіп (Юсуф) пайғамбардың әкесі. Құранда Ибраһимнің ұрпағы ретінде аталады. Оның тақуалығы мен көрінкелдігі Аллаһ Тағаланың бүкіл Ибраһим әулетіне ризашылығын білдіруі ретінде бағаланады. Тәпсіршілердің түсіндіруі бойынша «... Ал ұрпағында жолы болғыш

және өзді-өзіне зиян келтірген» деген Құран аяты – Жақып пен Иса пайғамбарға жасалған тұспал. Мұсылмандық аңыздарда Жақып туралы әңгімелер оның баласы Жүсіпке байланысты сюжеттерде көп кездеседі. Мұхаммед пайғамбар Жақыпты Ибраһимнің баласы деп таныған. Тауратта Жақыптың бастан кешкен оқиғалары егжей-тегжейлі баяндалған. Ол – Ибраһим пайғамбардың ұлы Ысқақтың екі баласының бірі. Шешесі Ревекка үлкен ұлы Исадан (Исавтан) гөрі Жақыпты жақсы көреді. Зағип болып қалған Ысқақ үлкен ұлына бата бермек болғанда, Ревекка оның орнына кіші ұлы Жақыпты апарды. Сол үшін Иса інісін жек көріп кетеді. Исаның қастандық жасауынан қорыққан Ревекка Жақыпты ағасы Лаванның қолына аттандырады. Жақып Лаванның қолында 20 жыл тұрып, оның екі қызы Лия мен Рахильге үйленіп, мол байлықпен еліне қайтады. Өзін қарсы алуға шыққан ағасына сый-сыяпат жіберіп, жолда қонып жатқанда түс көреді. Түсіне Құдай кіріп, екеуі күш сынасады. Содан соң Құдай Жақыпқа «Сен енді бұдан былай Исраил («Құдаймен күрескен») аталасын, адамдардан мерейің үстем болады» деп аян береді. Жақыптың екі әйелінен 12 ұлы болған (бұлардан еврейлердің 12 тайпасы таратылады). Олардың ішінде есімі аңызға айналғаны – Жүсіп (Иосиф) пайғамбар.

Хадис шариф

1792. Кутибәт иәумул хамис – бейсенбі күні жазылды.

1793. Нәфс әммәрәһ – әмір етуші нәпсі.

1794. табиғ – еруші.

1795. тәхт – астында

1796. мәлик – патша.

1797. хуббул әкл – тамақ жақсы көру.

1798. хуббу шуруб – ішімдікті жақсы қору.

1799. хуббул жимағ – жыныстық қарым қатынасты жақсы көру.

1800. хуббул нәфс – өзін жақсы көру.

1801. хуббул уәләд – балаларды жақсы көру.

1802. хуббул мал – байлықты жақсы көру.

1803. хуббул – жақсы көру.

1804. ахбар – хабарлар.

1805. Рух – рух, жан.

1806. ғақл – ақыл.

1807. қалб – жүрек.

1808. сир – сыр.

1809. хәфи – жасырушы.

1810. әхфә – жасыру.

1811. қууат қудси – қасиетті күш.

1812. шариф – құрметті.

1813. мактуб – жазылған.

1814. Иғтиқад уа фәруғ – сенім және бұтақтар, тараулар.

1815. қарб – жақындар, туысқандар.

1816. махбуб – сүйікті.

1817. Иқрар – бекіту, берік қылу.

1818. тасдиқ – мойындау, растау.

1819. ғамал – амал, іс.

1820. суннәт – араб тілінде салт-дәстүр, әдет-ғұрып, үлгі өнеге мағыналарын береді. Парыз бен уәжіптен бөлек Аллаһ елшісі (с.а.у.) жасаған және жасаңдар деген, әрі жасалуына ризалығын білдірген іс-әрекеттер.

1821. мунафиқ – екі жүзді.

1822. мубтадиғ – бидғат жасайтын адам.

1823. Әһлі бидғәт кәлләб әһлі әннар – дінге жаңалық еңгізгендер оттың иелері болады.

1824. шарифат – Аллаһтың бірлігін біліп, оның сипаттарына сенген соң енді Аллаһтың бұйрықтарын орындау керек. Яғни шарифат үкімдерін бұлжытпай орындау керек.

1825. тариқат – Сопылықтың бір жолын таңдау керек. Яғни Аллаһты білген соң, сенген соң, шарифаттың үкімдерін орындаған соң, Аллаһтың мейірбанына жету үшін тариқат жолымен зікір істеп Аллаға жақындау керек.

1826. мағрифат – Аллаһты тану, білу сонымен бірге Аллаһ жалғыз екендігін білу, оның басы жоқ, аяғы жоқ, ол шаршамайды, дем алмайды, ұйықтамайды.

1827. хақиқат – Аллаһтың бірлігін білген соң, яғни оның сипаттарына сенген соң, енді оған адам баласы сену керек, яғни Аллаһтың барлық сипаттары шындық екеніне сену.

1828. Китаб, суннәт – Құран кітап, Пайғамбарымыздың сөздері мен істеген амалдары.

1829. қиәс әлфүкһә – фикты салыстырушылар.

1830. Құран ғазим – Аллаһтың сөздері.

1831. хадис шариф – қасиетті хадистер.

1832. сахаба – арабшадағы схб түбірінен туындаған көпше түрдегі есім сөз, жекеше түрі – сахаби. сахаба (етістігі) серік, жолдас, дос болу және сұхбаттасу деген мағынаны білдіреді. Мейлі аз, мейлі көп болсын сұхбаттасқан адамға осы есім беріледі.

Терминдік мағынасына келсек, Аллаһ елшісін (с.а.у.) көрген, аз уақыт болса да оның сұхбатын тындап, иман келтірген және дүниеден иманды өткен сахабаға жатады.

1833. табиғун – сахабалардан кейінгі адамдарды айтады.

1834. Иғтиқадта ғадл, тәухид әфрәті, тәшрик тәфриті тәғтил – сенімде әділ болу, Аллаһты бір деп айту, серік қосудан сақтану.

1835. Фиғлда ғадл кәсіб әфрәті – әртүрлі кәсін істерде әділ болу.

1836. Әхлақта ғадл, хикмет, шужағат – мінезде әділ. Хикмет, күш.

1837. әһлі суннәт уал жамағат – құран мен сүннет ұстанушылар.

1838. Расулуллаһ – Аллаһ елшісі.

1839. Суәл – сұрақ.

1840. Әһлі суннәт уал жамағат фарқысы – құран мен сүннет ұстанушылар тобы. Әһли сүннет уәл жамағат мазһәбінің амал жөнінен төрт ағымы бар: Ханафи мазһәбі, Мәлики мазһәбі, Шафиғи мазһәбі, Ханбали мазһәбі.

1841. Битәфғил шәйхәин – екі ғалымның істеуімен.

1842. Әбу Бәкір уа Гумар радиәллаһ ғәнһумәларны – екі халифаның есімі. Хазіреті Әбу Бәкір пайғамбарымыздан (с.а.у.) бірнеше жас кіші. Оның әкесінің аты Осман болса да, Әбу Кухафа деген атпен танымал еді. Анасының есімі бүкіл жақсылықтардың анасы дейтін мағынаға сиятын Уммулхайр, жұбайының есімі – Умму

Румман, одан бұрын Асма бинт Умейске үйленген еді. Әбу Бәкір үш қыз бен үш ұлдың әкесі болды.

Ислам дінінің пайғамбарымыздан (с.а.у.) кейінгі ең ардақты тұлғасы – Әбу Бәкір (р.а.). Ол ислам діні жолында жанын да, малын да пида етуімен, туралық және шынайылығымен басқаларға жарқын үлгі болды. Бүкіл ғұмыры биязылық жомарттық, жанкештілік тәрізді адамдық асыл қасиет еркектеріне толы.

Ғумар радиаллаһу ғәнһу – Омар әл Фарук(ради Аллаһу ғәнһу): (Халифалығы: нижраның 13-ші жылы, жәмәзиәл-ахир айы: 22 – Милади 634-ші жылы). Аллаһ Елшісінің Ислам шуағын жаһанға жаю толассыз күресінде ең жақын болған сахабалардың бірі, екінші халифа. Мекке қаласында дүниеге келген. Құрайышының Ади тайпасынан шыққан. Әкесінің аты – Хаттаб ибн Нуфәйл, шешесі – құрайыштың Махзүн тайпасынан шыққан Хантәмә бинт Хашим.

1843. Ғусман уа Ғали радиәллаһ ғәнһумә – екі халифаның есімдері.

1844. тағзим әлқиблатәин – екі қыблаға құрмет көрсету.

1845. Әлмасих ғәлә әлхәфин – Мәсіге мәсіх ету. Яғни «сүрту» деген мағынада. Дәрет алған адам егер аяғында мәсісі болса, аяқты жуудың орнына мәсісін мәсіх етеді. Мәсіх аяқтың ұшынан жоғары қарай су қолмен сүрту. Мәсіге мәсіх ету мәселесі бізге пайғамбарымыздан жеткен. Хазіретті Али пайғамбарымыздың мәсісінің үстіне мәсіх еткенін көргенін айтады. Мәсіге мәсіх тартудың парыз болған мөлшері – әр аяқтың алдыңғы жағындағы мәсінің үстіне қолдың үш саусағының ашық ұстап, аяқ саусақтарынан жоғары қарай қонышына дейін тарту сүннет. Сонымен қатар мәсіге су төгу, ылғал матамен сүрту және мәсінің еніне қарай яки қонышынан бастап сүртуге де болады. Бірақ бұл сүннетке теріс нәрсе. Мәсінің табанына мәсіх етілмейді.

1846. Уа солат ғәлә әлжәнәзә – мұсылмандардың қайтыс болған адамға арнап оқитын намазының атауы. 1) діни, өлікті жуу, үйден шығару, жаназа намазын оқу т.б. процессия; 2) табыт, катафалк (өлікті салатын арба) мағыналарын береді. Өлген адамның жасы-

на қарай жаназа намазының мазмұны түрліше болып келеді. Жаназа намазы үйде не мешітте оқылады. Өзін – өзі өлтіргендерге, маскүнемдерге және дінсіздерге жаназа оқылмайды. Құдайға сенбеушінің денесін жумай жерлейді. Дүниеге келген нәрестенің кеудесінде жаны болған болса, оған жаназа оқылады. Шаһид өлгендердің денесін жумайды, кебіндемейді, үстіндегі киімдерімен жерлейді. Жаназа оқуға әйелдер қатыспайды. Жаназа үстінде, жалпы өлік шыққан үйде қатты дауыстап жылауға тыйым салынады. Жаназа намазын молда оқиды. Дәреті бар ер адамдар жаназа намазына тұрады. Жаназа намазын оқуға ниет етіледі. Бұл намазда санаулы рақғаат болмайды. Төрт тәкбірмен бітеді. Отыруға да, еңкеюге де болмайды. Тік тұрып оқылады. Тәкбір айтқанда біріншісінде құлақ қағылады, қалғандарында қақпайды. Жаназа шығаруға мұсылман балаларының қатысуы өте сауапты іс.

1847. имсак – ұстану.

1848. Уал иғтиқад иәхлуд әлғәрқин – кәпірлер мәңгі тозақта, ал мұсылмандар жәннәтта деу.

1849. уал иман билжархәтин – көңілмен және тілмен иман келтіру.

1850. уал кәул бил имтинағәин – тыйылатын сөз айту.

1851. Уал имән билхәиәтәин уа исбат әшшәфәғәтәин – екі дүниеге иман келтіру, ауызбен бекіту.

Имам Ағзам дұғасы

1852. Хұда – Құдай.

1853. истақамат шарғ һидәиәт – тура жолдың заңы орнықты.

1854. кулли шәиун – әр нәрсе.

1855. ғулум – ілімдер.

1856. бирахматикә сайидил әнбиә әләмин – әлем пайғамбарлардың мырзасы сенің мейріміңмен.

1857. жумла – сөйлем.

1858. Ібіліс – шайтан.

1859. иснад – тізбек.

1860. тағат – мойын ұсыну.

1861. қатиф – кесу, үзу.

1862. сәждеге – намаздағы жерге бас кою қалпы.

1863. сахаба – арабшадағы схб түбірінен туындаған көпше түрдегі есім сөз, жекеше түрі – сахаби. Сахаба (етістігі) серік, жолдас, дос болу және сұхбаттасу деген мағынаны білдіреді. Мейлі аз, мейлі көп болсын сұхбаттасқан адамға осы есім беріледі. Терминдік мағынасына келсек, Аллаһ елшісін (с.а.у.) көрген, аз уақыт болса да оның сұхбатын тыңдап, иман келтірген және дүниеден иманды өткен сахабаға жатады.

1864. Жәбрейіл ғәләйһи сәләм – періштенің есімі. Аллаһтың дінін жер бетіне тарату үшін пайғамбарларға Аллаһтың үкімін, уаһиларын жеткізетін періште, Аллаһтың қалтқысыз қызметшісі. Жәбрейіл (ғ.с.) періштелер арасында пайғамбары аталған дәрежелі болған 4 періштенің бірі. Адамзаттың сұлтаны болған Мұхаммед (с.а.с.) пайғамбарға да ұлы жаратушы Аллаһтан өсиет жеткізген де осы Жәбрейіл (ғ.с.) періште еді.

1865. иғтиқад – сенім.

Діни уағыз (тоғызыншы нұсқа)

Бап шарх дұға Исму Ағзам

1866. Риуаят – хадистердің жету жолы. Риуая ету – айту, жеткізу.

1867. мәхрәб – қыбла.

1868. Ғазә уа Жаллә – Аллаһ есімдері. Ұлы деген мағынаны білдіреді.

1869. сират – көпір, өткел, жол. Бұл көпір қияметте махшар мен жәннәттің арасын жалғаушы, тозақ үстінен жүргізілетін өткел.

1870. иғтиқад – сенім.

1871. махшар – қияметтегі адамдар жиналатын орын.

1872. шағир – ақын.

1873. Исму ағзам дұға – бұл дұғаны рамазан айының, он бесінші күнінде ауыз ашқанда оқыса зор сауапқа ие болар, әр түрлі қажет тілесе орындалар, қияметте сират көпірінен өтуге жәрдем болар.

1874. мадх – мақтау.

1875. харис – ұқыпты, сақ.

1876. зәфәр – жеңуші.

1877. жәмәл ғәлим халқи – жаратылыстардың әдемісі.

1878. шарх – түсінік, баяндау.

1879. кәфәрәт – күнәнің өтемі. Қателесіп, әдейі немесе біреудің зорлауы арқылы жасалған кейбір күнәлардың кешірілуі үшін Исламда өтеу жолдарының әрбіріне – кәффарат делінеді. Бұл – әрі ғибадат, әрі осы дүниелік жаза. Сондай-ақ бұл антты бұзғаны үшін жасалатын өтем шараларын да көрсетеді.

1880. мухтасар – қысқартылған.

1881. Қәуләһу Тағала уа ағузу биллаһи минаш шайтанир ражим – Аллаһ Тағаланың сөзі. Қуылған шайтаннан Аллаға сыйынамын.

1882. фасл – кезең, бөлік.

1883. ахлат арбаға – төрт сезім мүшесі.

1884. фи иәум әлхамис кәтәбту – бейсенбі күні жаздым.

Хұтба никах

1885. әбу әлбашар – адамдардың әкесі.

1886. Адам ғәләйһи сәләм – Адам баласының атасы, алғашқы пайғамбар.

1887. Тәңір Тәбарак уа Тағала жәллә жәләлә – Ұлы Аллаһ Тағала.

1888. хулқи ғазим – керемет жаратылыс.

1889. әттәибун – жақсылар.

1890. әлғәбидун – құлдар.

1891. әлхәмидун – мақтаушылар.

1892. иқтәрәбәт әсәғат уа иншаққал қамар – уақыты жақындап, ай бөлінді.

1893. ишаратлығ Мәккә – бағытталған Мекке.

1894. мәулидлығ Мәдинә – туылған жері Мадина.

1895. һидәиәт – туралық, тура жол. Итида – тура жолға түсу, тура жол табу.

1896. таиб – жақсы, көркем.

1897. хабиби – сүйіктісі

1898. зинаты – сұлулығы.

1899. сүннет – парыз бен уәжіптен бөлек Аллаһ елшісі (с.а.у.) жасаған, және жасандар деген, әрі жасалуына ризалығын білдірген іс-әрекеттер.

1900. мукаддам әлфарикин – айырмашылықтарды ажыратушы.

1901. имам әлмәзһәбин – екі мазһәб имамы.

1902. ғәләмәт ғәлим уал мәғәриб уал мәшәрик – әлем белгілері шығыс пен батыс.

1903. Фә әууәл сафи суфи имам Ағзам Әбу Ханифа – бірінші сопы имам – Имам Ағзам һижраның 80 (699) жылында Ирактың Куфа қаласында дүниеге келген. Толық аты-жөні – Нұғман ибн Сәбит. Ұлты – парсы. Ғасырының ұлы ғалымы болғандықтан оны – «Имам Ағзам», «ең үлкен имам» деп, құрметтеген. Ел арасында Абу Ханифа деп те аталған.

1904. дариб – дәлел, орындау.

1905. бәни нағакқа – сахабаның есімі.

1906. Фулән – бір адам.

1907. жәнбиден уәкіл мутлақ ғәм – қараушы адам.

1908. мәһр – үйленген кезде ер кісі әйелге жеке иелігі ретінде беретін дүние-мүлік немесе қаражат, қалың. Мәһр тек әйелдің меншігі, күйеуі өлген немесе ажырасқан жағдайда өз қажетіне жұмсайды. Оның мөлшері алғашқы құда түсу кезінде келісіледі де, оның шарттары мен нақты мөлшері неке шартында жазылады.

1909. муғажәл – тез арада.

Дугаи никах

1911. Хисаб – есеп, хисап.

Түсініктер

1. ҚР ҰҒА ОҒК қолжазба қоры. – № 1171 бума. – Б. (8, 14-16, 17, 18-20, 20-23, 23 (ә) – 26, 26-32, 32-33, 76, 124-125, 128-129, 133-138, 139, 140-141, 144-152, 152-161, 162, 164-165, 165-170, 171-174, 175-177, 179-180, 18, 183, 185, 188-194, 198-207, 209-213, 225-226, 226-227, 228-231, 232, 233-237, 237-240, 237-240, 241-258, 260, 261-264, 265-276, 278-279, 280-283, 284-295, , 296-304, 462-467, 468-471, 472-476, 477-479, 480-483, 484-498, 499-510, 511-515)

2. С. Торайғыров атындағы ПМУ-дын С. Бейсенбаев атындағы ғылыми кітапхана қоры. – № 8 бума. – Б. (1-6, 45-73, 74-76, 77, 78-81, 82-83, 84-112, 117-127, 128, 129-130, 131-132, 137-140, 141-143, 144-145, 146-418, 162-165, 179-189, 192, 195, 196-201, 202, 203, 204-208, 209-211, 212-221, 222-223, 224-240, 241-248, 254-255, 256-258, 259-263, 264-265, 266, 267-271, 272-279, 280-286, 287-288, 289-293, 294, 295, 296).

3. Баранов Х. К. Арабско-русский словарь / Х. К. Баранов. – М.: Русский язык, 1985.

4. Белкин В. М. Карманный арабско-русский словарь / В. М. Белкин. – М.: Арабский клуб, 1992.

5. Мұсабаев Ғ. Ғ. Орысша-қазақша сөздік / Ғ. Ғ. Мұсабаев. – Алматы: Қазақ совет энциклопедиясының бас редакциясы. 1978. Т. 1, 2.

6. Халифа Алтай. Құран кәрім қазақша мағынасы және түсінігі / Халифа Алтай. Сауд Арабия, 1991.

7. Радовильский М. Е., Восканян Г. А., Шойтов А. М. Учебный персидско-русский словарь / М. Е. Радовильский, Г. А. Восканян, А. М. Шойтов. – М.: Восток-Запад, 2005.

8. Исаұлы М., Жолдыбайұлы Қ. Ислам ғылымхалы / М. Исаұлы, Қ. Жолдыбайұлы. – Алматы: 2003. – Б. 13, 70, 114-117, 181-183, 214, 286, 291-294, 308-309, 324, 306,

9. Халифа Алтай. Хұтпалар / Халифа Алтай. – Алматы: 2001. – Б. 65-67.

10. Әділбаев А. Саңлақ Сахабалары / А. Әділбаев. – Алматы: 2004. – Б. 29-30, 50, 70, 199-205.

11. Жадмолла М. А., Қайыржанұлы К., Оразақын А. Құран хикаялары / М. А. Жадмолла, К. Қайыржанұлы, А. Оразақын. – Алматы: Жалын, 1992. – Б. 29-30, 151-156.

12. Осман Нури Топбаш. Рахмет пайғамбарынан рахмет самалы / Осман Нури Топбаш. – Туркия: – Б. 230, 236.

13. Али Хіммет Берки. Осман Кескіюғлу. Сонғы пайғамбар хазірет Мұхаммедтің өмірбаяны / Аударған Дағайқызы С. Анкара: 1997. – Б. 36-37, 173-178.

14. Мұхтасар ғылымхал. – Алматы: 2006. – Б. 8.

15. Тасымов Б.С. Араб тілі. 2 бөлім. – Алматы: Рауан, 1994. – Б. 79.

16. Халифа Алтай. Ғибадатул – Ислам / Халифа Алтай. – Алматы: 2001. – Б. 63, 87- 97.

17. Қазақстан ұлттық энциклопедия. Т. 4. / Бас. ред. Ә. Нысанбаев. – Алматы: «Қазақ энциклопедиясының» Бас редакциясы, 2002. – 187, 354 б.

18. Казахско – русский толковый словарь арабско – иранских заимствованных слов. – Алма – Ата: Мектеп, 1989. – Б. 120.

19. Қазақстан. Ұлттық энциклопедия Т. 3. / Бас. ред. Ә. Нысанбаев. – Алматы: «Қазақ энциклопедиясының» Бас редакциясы, 2001. – Б 483.

Мазмұны

Бір дұға	3
Құрандағы әріптер	3
Хадис шариф	4
Сүйісу бес түрлі	5
Хадис шариф	6
Хадис шариф	7
Хадис шариф	9
Дін тағылымы (бірінші әңгіме)	13
Он сипат	16
Төрт асыл	20
Дін тағылымы (екінші әңгіме)	21
Дін қандай?	21
Хожа Хафиз	22
Дін тағылымы (бесінші әңгіме)	23
Парыз туралы	27
Боқ ауыз сыбағасы	27
Дін тағылымы (алтыншы әңгіме)	27
Дін тағылымы (жетінші әңгіме)	33
Дін тағылымы (сегізінші әңгіме)	42
Сүю, сүйісу, біреуді біреу	42
жақсы көріп сүю турасында айтылған	42
Дін тағылымы (тоғызыншы әңгіме)	44
Дін тағылымы (оныншы әңгіме)	46
Дін тағылымы (он бірінші әңгіме)	48
Науаи	49
Діни уағыз (бірінші нұсқа)	50
Ғылым мәні	51
Уәлғасыр	55
Діни уағыз (екінші нұсқа)	61
Діни уағыз (үшінші нұсқа)	64
Діни уағыз (төртінші нұсқа)	64
Хамса нәуәи насихаты	65
Тән туралы (бірінші әңгіме)	67
Тән туралы (екінші әңгіме)	68
Хадис шариф	69

Дін тағлымы(он екінші әңгіме)	70
Таухид уа ғилм	79
Әхлак уа әдәб	81
Мәснауи шариф	88
Хадис шариф	89
Хутба ғайдул адха	90
Құрбан айт уағызы	98
Хутба ғайдул адха	106
Діни уағыз (бесінші нұсқа)	114
Бап фи баян уасиәт әл-мәйт [1102]	117
Бап фи баян салатул жаназа [1136]	120
Бап фи баян хәмлу әлмәйт [1178]	124
Бап фи баян дәфн әлмәйт [1189]	125
Бап фи баян әхуәл әлмәйт [1207]	127
Бап фи баян киратул күрән [1311]	135
Бап фи баян ғусыл әлмәйт [1367]	139
Діни уағыз (алтыншы нұсқа)	143
Ауа райы туралы	150
Ғибрат сөз (бірінші нұсқа)	150
Ғибарат сөз (екінші нұсқа)	150
Түрлі деректер	151
Бұрынғы аңыз һәм бүгінгі хал	151
Жаратылыс туралы (бірінші әңгіме)	152
Жаратылыс сыры (екінші әңгіме)	152
Өнерпаз туралы ертегі	165
Мәснауи шариф	166
Лұқпанның білім үйренуі	167
Өлім түрлері	168
Адам және жұлдыздар	169
Адам жаратылысы туралы	181
Қорқыныш төрт түрлі	186
Шық, кырау туралы	187
Жұмбақтар	188
Мұса пайғамбар туралы	190
Дін тарихы (бірінші әңгіме)	192
Дін тарихы (екінші әңгіме)	193
Дін тарихы (үшінші әңгіме) Хикмет	195

Қанағат туралы	196
Акса мешіті	197
Діни уағыз (бірінші нұсқа)	198
Діни уағыз (екінші нұсқа)	213
Исму Ағзам дұғасы	215
Діни уағыз (үшінші нұсқа)	224
Хадис шариф	225
Діни уағыз (төртінші нұсқа)	229
Хадис шариф	235
Діни уағыз (бесінші нұсқа)	238
Құдай Тағаланың барлығына дәлелің бар ма?	240
Зинәт көтерер төртеу	248
Діни уағыз (алтыншы нұсқа)	259
Истинжаның ниеттері (Жуыну тағылымы)	261
Хадис шариф	262
Иғтиқад мәзһәбні білмек баяны	264
Имам Ағзам дұғасы	265
Діни уағыз (жетінші нұсқа)	266
Діни уағыз (сегізінші нұсқа)	272
Діни уағыз (тоғызыншы нұсқа)	279
Адам денесі	283
Уағыз неке жайында	283
Неке құтбасы	286
Неке дұғасы	288
Қосымша түсіндірме	292
Түсініктер	403

Мәшһүр Жүсіп

Шығармалары. 14 том

16.08.2013 ж. басуға қол қойылды. Көлемі 60x84/16.
Офсеттік басылым. Қаріп түрі Times New Roman.
Шартты баспа табағы 22,7. Есептік баспа табағы 19,4.
Таралымы 1000 дана.

«ЭКО» ЖШС-та басылған.
Қазақстан Республикасы, 140000, Павлодар қ.,
29 Ноябрь к., 2, Тел.: 61-82-12